

વાચકવર્ગને સૂચના—

આ પુસ્તક છપાવવા માટે પુરતું
લક્ષ રાખવામાં આવ્યું છે. છતાં દ્રષ્ટી
દોષથી રહેલી ભૂલો સુધારી વાચવા
વિનંતિ છે.

પ્રકાશકે—સર્વ હૃદય સ્વાધીન રાખેલ છે.

ભાવનગર-ધી આનંદ પ્રી. પ્રેમમાં
શા. ગુલામચંદ લલ્લુભાઈએ છાપ્યું.
સં. ૧૯૮૬ ના વૈશાખ

સમર્પણ.

સુશીલ જહેન હીરજહેન,

મું કોચીન.

સ્ત્રીજીવન ધાર્મિક કાર્યોમાં ગાળી તમે તમારું જીવન ખીજી
જહેનોને અનુકરણીય કરી શક્યા છો, પતિની હૈયાતીમાં સાથે
રહી સત્ કાર્યમાં લક્ષ્મીનો સદ્વ્યય કરાવ્યો અને પાછળથી પણ
લક્ષ્મીની મૂર્છા ઉતારી દેરાસરો, જીર્ણોદ્ધાર, પાઠશાળા, ધર્મશાળા
વિગેરે અનેક ધાર્મિક કાર્યોમાં લગભગ પોણાબેલાખની નાદર રકમનો
સદ્વ્યય કરનાર તમારાં જેવાં કોઈક જ જહેન હશે આવાં તમારાં
શુભ કાર્યથી આ પુસ્તક તમને અર્પણ કરી આનંદિત થાઉં છું
અને હમ્મણુ છું કે સાહિત્યના સ્ત્રી-ઉપયોગી પુસ્તક પ્રગટ કરાવી
સ્ત્રીઓમાં ધાર્મિક-સરકાર અને નૈતિક જ્ઞાન વધારવાનું આપ-
નાથી બનતું જરૂર કરશે.

લી૦ ધર્મબંધુ,

અચરતલાલ.

આભાર.

પૂજ્યપાદ પ્રાતઃસ્મરણીય આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયનીતિસૂરીશ્વરજી મહારાજ કે જેમના સદુપદેશથી આ તીર્થના ઉદ્ધારમાં લગભગ પાંચ લાખની રકમ ખરચાયેલ છે. જેમના સદુપદેશથી કોચીન નિવાસી સ્વ. શેઠ જીવરાજ ધનજીના ધર્મપતિ હીરજીભાઈએ આ તીર્થના ઉદ્ધાર માટે રૂ ૧૦૦૦૦) ની નાદર રકમ આપી છે, આવાં ધર્મપ્રેમી હીરજીભાઈને તેમના સ્વ. પતિની યાદગીરી નિમિત્તે આ પુસ્તકની પ્રથમથી ત્રણસો નકલ લઈ અમારા કાર્યને સહાનુભૂતિ આપી છે તે માટે તેમનો આભાર માનું છું.

ખીજી ખંડેનો પણ હીરજીભાઈની જેમ લક્ષ્મી ઉપરની મૂર્છા ઓછી કરી ધાર્મિક કાર્યોમાં પોતાની લક્ષ્મીનો સદ્વ્યય કરે-તેમજ આવાં સાહિત્યનાં અને સ્ત્રી-ઉપયોગી પુસ્તકો પ્રકાશિત કરાવે તેમ ઇચ્છું છું.

લી. પ્રકાશક

કોચીન નિવાસી સ્વ૦ શેઠ જીવરાજભાઈ ધનજીભાઈ.

ભારત પ્રેસ-ભાવનગર.

શ્રીયુત શેઠ જીવરાજ ધનજી કોચીનવાળા તરફથી
તેમની હયાતીમાં થયેલી ઉદાર સખાવત.

૪૦૦૦૦) શ્રી કોચીનમાં દેરાસરજી બધાવ્યું. તથા તેમાં તેમની હયાતીમાં
ત્રણ પ્રતિમાજી પરોણા દાખલ પધરાવ્યા. શ્રી ધર્મનાથજી,
શ્રીશાન્તિનાથજી તથા શ્રી વાસુપૂજ્ય સ્વામી.

૧૫૦૦૦) શ્રી ભદ્રેશ્વરજી તીર્થમાં (કચ્છ) પ્રતિમાજી પધરાવ્યા તથા
ધ્વજદંડ ચઢાવ્યો.

૫૦૦૦) શ્રી ભોયણીજી તીર્થમાં ધર્મશાળામાં ૮ ઓરડીઓ કરાવી.

૫૦૦) શ્રી પાલીતાણામાં દાદાસાહેબની ભમતીમાં દેરો કરાવી
તથા પ્રતિમાજી પધરાવી.

શેઠ જીવરાજ ધનજીની હયાતી બાદ તેમના સ્મર-
ણાર્થે તેમનાં પત્નિ હીરબાઈએ ધાર્મિક કાર્યોમાં
ખરચેલી રકમ.

૫૦૦) શ્રી આણુજી તીર્થમાં ધર્મશાળામાં એક ઓરડો કઠાવ્યો.

૧૩૦૦૦) તેમની માતૃભૂમિ કચ્છ-માડવીમાં બાલકોને ધાર્મિક જ્ઞાન
આપવા માટે જૈન પાઠશાળા ખોલી.

૧૧૦૦૦) શ્રી વાકનેરમાં ઉપાશ્રય બંધાવ્યો.

૭૦૦૦) શ્રી પાલીતાણામાં પન્યાસજી શ્રી સત્યવીજયજી જૈન પાઠશા-
ળામાં આપ્યા.

૭૦૦૦) સાત ક્ષેત્રોમાં પરચુરણ વાપર્યા.

- ૬૫૦૦) કચ્છ માંડવીમાં સ્વામીવાત્સલ્ય જમવા માટે નાતની વાડી કરાવી આપી.
- ૪૦૦૦) શ્રી કચ્છ ભુજમાં અપાસરો બધાઓ.
- ૩૫૦૦) શ્રી અન્નરાપાર્શ્વનાથની ધર્મશાળામાં દેરાસરજીની રકમ વપરાયેલી તે દેરાસરમા ભરપાયા કરવા આપ્યા.
- ૩૦૦૦) શ્રી રાજગૃહી નગરીમાં ધર્મશાળા બધાવી.
- ૬૦૦૦) શ્રી ગીરનારજીની તળેટીની ધર્મશાળામાં એક હોલ કરાવ્યો.
- ૩૦૦૦) શ્રી પાલીતાણા ગૌરક્ષા કુંડમાં આપ્યા
- ૨૦૦૦) શ્રી કેસરીયાજીમાં ઉપાસરા માટે હોલ બધાવ્યો
- ૨૫૦૦) શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય જૈન ગ્રંથમાળામાં પુસ્તકો છપાવવામાં આપ્યા.
- ૧૦૦૦) હૈદરાબાદ જીવરક્ષા મંડલીમાં આપ્યા.
- ૧૦૦૦) શ્રી કચ્છ-ભુજમાં જૈન પાઠશાળા બે લી.
- ૧૫૦૦) શ્રી પાટણના સધનુ સ્વાગત કરવા માટે સંઘની ભક્તિ નિમિત્તે વાપર્યા
- ૫૦૦) શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુળ-પાલીતાણામાં આપ્યા
- ૧૦૦૦૦) શ્રી ગીરનારજીમાં કુમારપાત્ર રાગની દુકમા જીર્ણોદ્ધાર માટે.
- ૪૫૦૦) શ્રી ભડારીઆમા પ્રતિષ્ઠા અને જીર્ણોદ્ધાર માટે આપ્યા.
(નવા દેરાસરનુ પાછલુ કામ અધુરું હતુ તે પુરું કરાવ્યું)
- ૩૦૦) શ્રી ખભાત પાંજરાપોળમાં આપ્યા.
- ૨૫૦૦૦) શ્રી પરચુરણ જીવ જીદા ગામોમા પાઠશાળા-ટીપો વિગેરેમાં આપ્યા

અનુક્રમણિકા.

વિષય.	પાનું.	વિષય.	પાનું.
શ્રી ગિરનાર ગિરીશ્વરકથ		૨૧ હાથી પગલાના કુંડનો	
૧ પ્રસ્તાવના ..	૧	૨૨ ઇતિહાસ... ..	૧૩૪
૨ ઇતિહાસ પરિચય ..	૨૫	૨૨ વસિષ્ઠ ચરિત્ર ...	૧૩૪
૩ નેમીનાથના કોટના ખીખ		૨૩ શત્રુચરિત્ર. .	૧૩૭
દેવાલય	૫૩	૨૪ પાંડવોએ કરેલો શત્રુજય	
૪ કોટનાં દેવાલય ...	૫૪	ઉદ્ધાર	૧૩૯
૫ કોટની બહારનાં દેવાલય	૫૫	૨૫ દારિકાનો દાહ .	૧૪૧
૬ ત્રીજી, ચોથી, પાંચમી હુક..	૬૨	૨૬ વાસુદેવ વધ ...	૧૪૭
૭ હુગરની દતકધાઓ ..	૬૮	૨૭ બલભદ્ર સંયમ ધારણ	૧૪૯
૮ ખીખાં નેવાલાયક સ્થળો	૭૦	૨૮ બલભદ્ર સ્વર્ગ ગમન...	૧૫૦
૯ ગિરનારની પ્રદક્ષિણા	૭૩	૨૯ કૃષ્ણનો મહિમા ...	૧૫૧
૧૦ ગિરનારની વનરપતિ...	૭૬	૩૦ પાંડવ ચરિત્ર ...	૧૫૨
૧૧ ગિરનાર મહાત્મ્ય ...	૮૫	૩૧ શ્રી નેમનાથ નિર્વાણ ..	૧૫૩
૧૨ અન્નિષ્ટનેમી અધિકાર .	૮૯	૩૨ દીનાનાથ દેહ દહન ...	૧૫૯
૧૩ દારિકાની ઉત્પત્તિ ...	૯૧	૩૩ પાંડવ મોક્ષ પ્રાપ્તિ .	૧૬૦
૧૪ નેમનાથ પાણિગ્રહણ પ્રેરણા. ૯૬		૩૪ શત્રુજય મહાત્મ્ય ...	૧૬૧
૧૫ નેમનાથનો વરધોડો...	૧૦૧	૩૫ પ્રથમ ઉદ્ધાર ...	૧૬૩
૧૬ નેમનાથ દિક્ષાગ્રહણ...	૧૦૬	૩૬ ખીખ ઉદ્ધાર ..	૧૬૪
૧૭ અખિષ્ટા ચરિત્ર ..	૧૦૮	૩૭ સૌગંદ્રનો ઇતિહાસ ..	૧૬૭
૧૮ ગોમેધ યજ્ઞની વાર્તા ...	૧૨૩	૩૮ અશોકના લેખોનું ભાષાંતર. ૨૧૬	
૧૯ વગ્દત્તનું વ્યાખ્યાન...	૧૨૪	૩૯ રક દગુપ્તના લેખનું ,, ૨૨૫	
૨૦ રત્નસાર કથા ...	૧૨૯	૪૦ ગિરનારના શુણ્ણોદ્ધારમાં	
		મળેલી મદદ .	૩૩૨

પાઠશાળા—કન્યાશાળા—મોટે.

દરેક રીતે વધુ પસંદ પડે તેવાં પુસ્તકો.

- ૧ પંચ પ્રતિક્રમણ સૂત્ર—મોટી સાઇઝ—મોટા અક્ષર—શુદ્ધ છપાઈ અને સારા કાગળ ધણી સુધારા વધારા સાથે પાકું બાઇન્ડીંગ પૃષ્ઠ ૩૦૦ છતાં કિ. ૦-૮-૦ સો નકલના રૂ. ૪૫-૦-૦
- ૨ પંચ પ્રતિક્રમણ—પોકેટ સાઇઝ પાકું રેશમી પુહું દરેકને પસંદ પડી જાય તેવું. સ્નેહી સબધીમા ખાસ આપના જેવું અને નિત્યનું ઉપયોગી કિ. ૦-૮-૦ સો નકલના રૂ. ૪૦-૦-૦
- ૩ દેવસીરાઇ પ્રતિક્રમણ સૂત્ર—મોટા અક્ષર શુદ્ધ છપાઈ સારા કાગળ અને સુદર બાઇન્ડીંગ હેતુ—ભાવાર્થ સાથે છતાં કિ ૦-૩-૦ સો નકલના રૂ. ૧૫-૦-૦
- ૪ રતનાકર પચ્ચીશી—નેમનાયના સલોકા સાથે શુદ્ધ છપાઈ અને સારા કાગળ કિ ૦-૦-૬ સો નકલના રૂ. ૩-૦-૦
- ૫ સામાયિક સૂત્ર—વિધિ સાથે કિ. ૦-૧-૦ સો નકલ રૂ. ૪-૦-૦
- ૬ ચૈત્યવંદન ગુરૂવંદન—વિધિ સાથે કિ. ૦-૧-૦ સો નકલ રૂ. ૪-૦-૦

લખો :—જૈન સસ્તી વાંચનમાળા.

રાધનપુરી બજાર—ભાવનગર.

શ્રીમાન્ શાતમૂર્તે જગત્પત્ય, વિગૃહ્યાગ્નિત્રયગમણિ તીર્થોદ્ધારક
પૂજ્યપાદ આચાર્ય શ્રી વિજયનીતિસૂરીશ્વરજી મહારાજ.

દીક્ષા સ. ૧૯૪૯ આષાઢ શુદ્ધ ૧૧

જન્મ સં. ૧૯૩૦ પોષ શુદ્ધ ૧૧

પન્થોત્તમ પદ ન. ૧૯૬૨ ના શારદા પદ ૧

પન્થોત્તમ પદ ન. ૧૯૭૬ ના મોગસ પદ ૧

જેમના સદુપદેશથી શ્રી ગીરનારજી તીર્થના છળોદ્ધારમા લગભગ
ચાર લાખની રકમ ખરચાયેલ છે

ભારત પ્રેમ, લાવનગર

श्री गीसनारु तिर्थ.

प्रकाशक-जैन सरस्ती वायनभादा, भावनगर

भारत प्रेस, भावनगर

। શ્રીગિરિનાર ગિરીશ્વરકલ્પઃ ।

વરઘર્મકીર્તિવિદ્યાનન્દમયો યત્ર વિનતદેવેન્દ્રઃ ।

સ્વસ્તિ શ્રીનેમિરસૌ ગિરિનારગિરીશ્વરો જયતિ ॥ ૧ ॥

જ્યા વિશેષે કરીને નમ્યા છે ઇંદ્રો જેમને એવા, પ્રવર ધર્મ, કીર્તિ, જ્ઞાન અને આનંદથી ભરપૂર તથા કલ્યાણની લક્ષ્મીથી યુક્ત એવા શ્રી નેમિનાથ પ્રભુ વિરાજે છે, તે ગિરનાર ગિરીશ્વર જયવંત વર્તે છે. ૧

નેમિજિનો યદુરાજીમતીત્ય રાજીમતીત્યજનતો યમ્ ।

શિશ્રાય શિવાયાસૌ ગિરિનાર ગિરીશ્વરો જયતિ ॥૨॥

યાદવોની ઉપેક્ષા કરીને તેમજ રાજીમતીનો ત્યાગ કરીને નેમિનાથ પ્રભુએ મોક્ષ મેળવવા માટે જેનો આશ્રય કર્યો, તે ગિરનાર ગિરીશ્વર જયવંત વર્તે છે. ૨

સ્વામીચ્છત્રશિલાન્તે પ્રવ્રજ્ય યદુચ્ચશિરસિ ચક્રાણઃ ।

બ્રહ્માવલોકનમસૌ ગિરિનાર ગિરીશ્વરો જયતિ ॥ ૩ ॥

છત્ર શિલાના અંત ભાગે (ઉપર) દીક્ષા ગ્રહણ કરીને જેના ઉંચા શિખર પર રહી સ્વામી સ્વ-સ્વરૂપનું અવલોકન કરતા હતા, તે ગિરનાર ગિરીશ્વર જયવંત વર્તે છે. ૩

યત્ર સહસ્રામ્રવણે કેવલમાપ્યાદિશદ્ધિર્મુર્ધર્મમ્ ।

લક્ષારામે સોડ્યં ગિરિનાર ગિરીશ્વરો જયતિ ॥ ૪ ॥

જ્યા સહસ્રામ્રવનમાં કેવળજ્ઞાન પામીને લક્ષારામમાં
(સમયસરણુમાં) પ્રભુએ ધર્મ ઉપદિશ્યો તે ગિરનાર ૦ ૪

નિર્વૃત્તિનિતંબિનીવરનિતંબસુખમાપ યન્નિતંબસ્થઃ ।

શ્રીયદુકુલતિલકોડ્યં ગિરિનાર ગિરીશ્વરો જયતિ ॥ ૫ ॥

જેના ઉચ્ચ પ્રદેશ ઉપર રહીને યાદવતિલક શ્રી નેમિપ્રભુ
નિવૃત્તિ રૂપી સ્ત્રીના શ્રેષ્ઠ નિનંબનું સુખ પામ્યા, તે ગિરનાર ૦ ૫

બુદ્ધા કન્યાણત્રયમિદ કૃણ્ણો રૂપ્યસુવર્ણમણિર્ચિન્નમ્ ।

ચૈત્યત્રયમકૃતાયં ગિરિનાર ગિરીશ્વરો જયતિ ॥ ૬ ॥

જ્યાં નેમિપ્રભુના (દીક્ષા, કેવળ, અને નિર્વાણરૂપ) ત્રણ
કન્યાણક બાણીને કૃષ્ણ વાસુદેવે રૂપાનાં, સુવર્ણનાં અને મણિના
ખિંજામય ત્રણ ચૈત્યો કરાવ્યા, તે ગિરનાર જયવંત વર્તે છે. ૬

પવિના હરિર્યદન્તર્વિધાય વિવરં વ્યધાદ્રજતચૈત્યમ્ ।

કાશ્ચનવલાનકમયં ગિરિનાર ગિરીશ્વરો જયતિ ॥ ૭ ॥

જે ગિરિનાં મધ્યમાં ધદ્રે વજ્રવડે વિવર કરીને કાશ્ચન
બલાનકમય રજત ચૈત્ય બનાવ્યું, તે ગિરનાર જયવંત વર્તે છે ૭

તન્મધ્યે રત્નમર્યાં પ્રમાણવર્ણાન્વિતાં ચકાર હરિઃ ।

શ્રીનેમેર્મૂર્તિમસૌ ગિરિનાર ગિરીશ્વરો જયતિ ॥ ૮ ॥

એ એત્યના મધ્યમાં શ્રી નેમિપ્રભુની રત્નમયી મૂર્તિ પ્રભુના દેહમાન અને વર્ણ પ્રમાણે ઇંદ્રે સ્થાપના કરી, તે ગિરનાર ગિરીશ્વર જયવત વર્તે છે. ૮

સ્વકૃતૈતદ્વિવ્યુતં હરિસ્ત્રિવિંશં સુરૈઃ સમવસરણે ।

ન્યદવત યદન્તસૌ ગિરિનાર ગિરીશ્વરો જયતિ ॥૯॥

સ્વકૃત આ ત્રિંશ યુક્ત બીજાં ત્રણ ત્રિજને ઇંદ્રે દેવ-તાઓ પાસે જે એત્યના મધ્યમાં સમવસરણમાં સ્થાપન કરાવ્યા, તે ગિરનાર ગિરીશ્વર જયવત વર્તે છે. ૯

શિખરોપરિ યત્રાંવાડ્વલોકનશિરસ્થ રંગમંડપકે ।

શંકો વલ્લાનકેડૌ ગિરિનાર ગિરીશ્વરો જયતિ ॥૧૦॥

જેના એત્યમા અવલોકનવાળા (ખુલા) ઉપરના રંગ મંડપમાં અબાની મૂર્તિ છે, અને બલ્લાનકમાં શાળની મૂર્તિ છે, તે ગિરનાર ગિરીશ્વર જયવત વર્તે છે ૧૦

યત્ર પ્રદ્યુમ્નપુરઃ સિદ્ધિવિનાયકસુરઃ પ્રતિહારઃ ।

ચિન્તિતસિદ્ધિકરોડૌ ગિરિનાર ગિરીશ્વરો જયતિ ॥૧૧॥

ચિન્તિત અર્થની સિદ્ધિ કરનાર સિદ્ધિ વિનાયક દેવ જ્યાં પ્રદ્યુમ્નની આગળ પ્રતિહાર રૂપે રહેલ છે, તે ગિરનાર ૧૧

તત્પ્રતિરૂપં ચૈત્યં પૂર્વાભિમુખં તુ નિર્વૃત્તિસ્થાને ।

યત્ર હરિશ્ચક્રેડૌ ગિરિનાર ગિરીશ્વરો જયતિ ॥૧૨॥

પ્રભુના નિર્વાણ સ્થાને પૂર્વ સન્મુખ તેની જ જેવું બીજું
એત્ય જ્યાં ઇંદ્રે નિર્માણ કર્યું, તે ગિરનાર જયવંત વર્તે છે. ૧૨

તીર્થેઽતિસ્મરણાદ્યત્ર યાદવાઃ સપ્ત કાલમેઘાઘાઃ ।

ક્ષેત્રપતામાપુરસૌ ગિરિનાર ગિરીશ્વરો જયતિ ॥ ૧૩ ॥

જે તીર્થે (ભગવતના) અત્યંત સ્મરણથી કાલમેઘ
પ્રમુખ સાત યાદવો ક્ષેત્ર અધિષ્ઠાયક (યજ્ઞ)પણાને પામ્યા, તે
ગિરનાર ગિરીશ્વર જયવંત વર્તે છે. ૧૩

વિશ્વમર્ચતિ મેઘરવો વલ્લાનકં ગિરિવિદાગ્ણશ્ચક્રે ।

યત્ર ચતુર્દ્વારિમસૌ ગિરિનાર ગિરીશ્વરો જયતિ ॥ ૧૪ ॥

જ્યાં ઇંદ્રે ચોખાડું બલાનક કર્યું છે, અને તેમાં રહીને
મેઘધોષ દેવ જ્યાં પ્રભુનું અર્ચન કરે છે, ત ગિરનાર ૧૪

યત્ર સહસ્રામ્રવણાન્તરસ્તિ રમ્યા સુવર્ણચૈત્યાનામ્ ।

ચતુરધિકવિંશતિરયં ગિરિનાર ગિરીશ્વરો જયતિ ॥ ૧૫ ॥

જ્યાં સહસ્રામ્રવનમાં ચોવીશ રમણીય સુવર્ણ ચૈત્યો છે,
તે ગિરનાર ગિરીશ્વર જયવંત વર્તે છે ૧૫

દ્વાસપ્તતિર્જિનાનાં લક્ષારામેઽસ્તિ યત્ર તુ ગુહાયામ્ ।

સચતુર્વિંશતિકાઽસૌ ગિરિનાર ગિરીશ્વરો જયતિ ॥ ૧૬ ॥

જ્યાં લક્ષારામની અદર શુક્ષ્મા વર્તમાન ચોવીશી
સહિત (ત્રણ ચોવીશીના) બોતેર જિનોના ગિંબો છે, તે
ગિરનાર ગિરીશ્વર જયવંત વર્તે છે. ૧૬

વર્ષસહસ્રદ્વિતયં પ્રાવર્તેતે યત્ર કિલ શિવાસૂનોઃ ।

લેપ્યમયી પ્રતિમાસૌ ગિરિનાર ગિરીશ્વરો જયતિ ॥૧૭॥

નેમીશ્વર પ્રભુની લેપ્યમયી પ્રતિમા જ્યાં બે હજાર વર્ષ સુધી (૮૬૪) રહી, તે ગિરનાર ગિરીશ્વર જયવંત વર્તે છે. ૧૭

લેપગમેઽમ્બાદેશાત્પ્રમુચૈત્યં યત્ર પશ્ચિમાભિમુખમ્ ।

રતનોઽસ્થાપયતાસૌ ગિરિનાર ગિરીશ્વરો જયતિ ॥૧૮॥

લેપમય મૂર્તિનો નાશ થયે સતે અંબાદેવીના આદેશથી રતન શ્રાવકે જ્યાં પશ્ચિમ સામુ (નવું) ચૈત્ય સ્થાપ્યું, તે ગિરનાર ગિરીશ્વર જયવંત વર્તે છે ૧૮

કાશ્ચ્ચનચ્છલાનકાન્તઃ સમવસૃતેસ્તન્તુનેહ વિંન્નમિદમ્ ।

રતનેનાનીતમસૌ ગિરિનાર ગિરીશ્વરો જયતિ ॥ ૧૯ ॥

કાચન બલ્લાનકની અદરના સમવસરણુમાથી રતન શ્રાવકે કાચા સૂત્રના તાનણાવડે બે ચીને આ (આ જ કાળે વિદ્યમાન) બિળ અહીં આણ્યું, તે ગિરનાર ગિરીશ્વર જયવંત વર્તે છે ૧૯

ચૌદ્ધનિષિદ્ધઃ સંઘો નેમિનતૌ યત્ર મંત્રગગનગતિમ્ ।

જયચન્દ્રમાદિશદમૌ ગિરિનાર ગિરીશ્વરો જયતિ ॥૨૦॥

જ્યાં નેમિનાથ પ્રભુને નમસ્કાર કરવામાં (યાત્રા કરવામાં) બૌદ્ધવડે નિષેધ કરાપેલા શ્રી સઘે (સહાયને માટે) મંત્રબળથી આકાશમાં ગમન કરી શકનાર જયચન્દ્ર મુનિને ત્યાં આવવા ફરમાવ્યું, તે ગિરનાર ગિરીશ્વર જયવંત વર્તે છે. ૨૦

તારાં વિજિત્ય બૌદ્ધાન્નિહત્ય દેવાનવન્દ્યત્સંઘમ્ ।

જયચન્દ્રો યત્રાયં ગિરિનાર ગિરીશ્વરો જયતિ ॥૨૧॥

તારા દેવીને વશ કરીને બોદ્ધોને પરાસ્ત કરી જયચન્દ્ર મુનિએ જ્યાં શ્રી સંઘને પ્રભુના દર્શન કરાવ્યા (પ્રભુ ભેટાવ્યા તે ગિરનાર ગિરીશ્વર જયવંત વર્તે છે. ૨૧

નૃપપુરતઃ જ્વપણેભ્યઃ કુમાર્યુદિતગાયત્ર્યાઽમ્બવાર્પ્યત યઃ ।

શ્રીસંઘાય સદાયં ગિરિનાર ગિરીશ્વરો જયતિ ॥ ૨૨॥

રાજા સમક્ષ કુમારીના મુખમાંથી નીકળેલી ગાથા વં (સિદ્ધ કરી આપીને) અળાદેવીએ દિગ્ગજરીઓ પાસેથી ને તીર્થ (શ્વેતાગર) સંઘને સદાને માટે સોંપાવ્યું, તે ગિરનાર ૦ ૨ :

નિત્યાનુષ્ઠાનન્તસ્તતોઽનુસમયં સમસ્તસંઘેન ।

યઃ પઠ્યતેઽનિશમસૌ ગિરિનાર ગિરીશ્વરો જયતિ ॥૨૩

ત્યારથી માંડી નિરંતર સમસ્ત સંઘનિત્ય અનુષ્ઠાનમાં ને ગાથાને હુ મેશાં પાઠ કરે છે, તે ગિરનાર જયવંત વર્તે છે ૨૩

દીક્ષાજ્ઞાનધ્યાનવ્યાખ્યાનશિવાવલોકનસ્થાને ।

પ્રભુચૈત્યપાવિતોઽસૌ ગિરિનાર ગિરીશ્વરો જયતિ ॥૨૪

દીક્ષા, જ્ઞાન, ધ્યાન, વ્યાખ્યાન (ઉપદેશ) અને મોક્ષા વલોકનને (નિર્વાણને) સ્થાને જે પ્રભુચૈત્યથી પવિત્ર છે, તે ગિરનાર ગિરીશ્વર જયવંત વર્તે છે. ૨૪

રાજામતીચન્દ્રદરીગજેન્દ્રપદકુંજનાગણ્યાદૌ ।

યઃ પ્રભુમૂર્તિપુતોઽયં ગિરિનાર ગિરીશ્વરો જયતિ ॥૨૪॥

રાજામતિની ગુફા, ચંદ્રગુફા, ગજેન્દ્રપદ કુંડ અને નાગઝરી પ્રમુખ સ્થળો જે પ્રભુપ્રતિમાથી યુક્ત છે, તે ગિરનાર ગિરીશ્વર જયવંત વર્તે છે. ૨૫

છત્રાક્ષરઘંટાજ્ઞનવિન્દુશિવશિલાદિ યત્ર હાર્યસ્તિ ।

કલ્યાણકારણમયં ગિરિનાર ગિરીશ્વરો જયતિ ॥૨૬॥

જ્યાં મનોહર અને કલ્યાણકારક છત્રાક્ષર, ઘંટાજ્ઞન-ખિદુ અને શિવશિલાદિક (પવિત્ર સ્થળો) રહેલા છે, તે ગિરનાર ગિરીશ્વર જયવંત વર્તે છે. ૨૬

યાકુલ્યસાત્વસજ્જનદંડેશાદ્યા અપિ વ્યધુર્યત્ર ।

નેમિભવનોઽધૃતિમસૌ ગિરિનાર ગિરીશ્વરો જયતિ ॥૨૭॥

યાકુડી અમાત્ય અને સજ્જન દંડેશ પ્રમુખ અનેક ઉત્તમ જનોએ જ્યાં નેમીશ્વર પ્રભુના ચૈત્યનો ઉદ્ધાર કર્યો છે, તે શ્રી ગિરનાર ગિરીશ્વર જયવંત વર્તે છે. ૨૭

કલ્યાણત્રયચૈત્યં તેજઃપાલો ન્યત્રીવિશનમંત્રી ।

યન્મેલલાગતમસૌ ગિરિનાર ગિરીશ્વરો જયતિ ॥૨૮॥

જેની મેખલા (કંદોરા) ને સ્થાને તેજપાળ મંત્રીશ્વરે ત્રણ કલ્યાણક સંબંધી ચૈત્ય કરાવ્યું, તે ગિરનાર ૨૮

શત્રુઙ્ગયસંમેતાષ્ટાપદતીર્થાનિ વસ્તુપાલસ્તુ ।

યત્ર ન્યવેશયદસૌ ગિરિનાર ગિરીશ્વરો જયતિ ॥૨૯॥

અને વસ્તુપાળે શત્રુઙ્ગય, સમેતશિખર અને અષ્ટાપદ તીર્થોની જ્યાં રચના કરી તે ગિરનાર જયવંત વર્તે છે. ૨૯

યઃ પઢ્વિંશતિત્રિંશતિષોડશદશકદ્વિયોજનાસ્ત્રશતમ્ ।

અરણ્યક ઝચ્છિજ્ઞોઽયં ગિરિનાર ગિરીશ્વરો જયતિ ॥૩૦॥

(અવસર્પિણી કાળના) છ આરામાં જે અનુક્રમે છવીશ, વીશ, સોળ, દસ અને બે યોજન તથા સો અસ્ત્ર (ધનુષ) પ્રમાણે ઉચો વર્તે છે, તે ગિરનાર જયવંત વર્તે છે ૩૦

અद्याપિ સાવધાના વિદધાના યત્ર ગીતનૃત્યાદિ ।

દેવાઃ શ્રૂયન્તેઽપૌ ગિરિનાર ગિરીશ્વરો જયતિ ॥૩૧॥

અद्याપિ જ્યાં ગીત નૃત્યાદિકને કરતા સાવધાન દેવો સંભળાય છે, તે ગિરનાર ગિરીશ્વર જયવંત વર્તે છે. ૩૧

વિદ્યાપ્રામૃતક્રોધ્વૃતપાદલિપ્તકૃતોઙ્ગયન્તકલ્પાદેઃ ।

હતિ વર્ણિતૌ મયાસૌ ગિરિનાર ગિરીશ્વરો જયતિ ॥૩૨॥

વિદ્યા પ્રાભૂત (શાસ્ત્ર) થકી ઉદ્ભવેલા પાદલિપ્ત સૂરિ-કૃત ઊજ્જયંત કલ્પ વિગેરે ઉપરથી આ પ્રમાણે જેનું મે વર્ણન કર્યું છે, તે શ્રી ગિરનાર ગિરીશ્વર જયવંત વર્તે છે. ૩૨

॥ હતિ શ્રીગિરિનારકલ્પઃ ॥

પ્રસ્તાવના.

યત્રાભૂક્ષેમિનાથસ્ય કલ્યાણાનાં ત્રિકં ચ યમ્ ।
દીક્ષા જ્ઞાનં ચ નિર્વાણં તં વન્દે રૈવતાચલમ્ ॥ ૧ ॥
પદ્મનાભાદયો ભાવિ જિના યત્ર શિવાલયમ્ ।
યાસ્યાન્તિ કર્મનિર્મુક્તા સ્તં વન્દે રૈવતાચલમ્ ॥ ૨ ॥

“ જે પવિત્ર તીર્થ રૈવતાચળ ઉપર શ્રી નેમિનાથ પ્રભુનાં દીક્ષા, જ્ઞાન અને નિર્વાણ એમ ત્રણ કલ્યાણકો થયાં છે, તેને હું વંદન કરું છું. ૧.

ન્યા પદ્મનાભ આદિ ભાવિ જીનેશ્વરોના મંદિરો આવેલાં છે, તેમજ કર્મથી નિર્મુક્ત થઈ અનેક જીવો મોક્ષ પ્રાપ્ત કરશે એવા તે રૈવતાચળગિરિને હું વંદન કરું છું. ૨.”

આપણા પૂર્વજોના પુણ્યોપાર્જનના પરિણામ જન્ય અનેક લવ્ય જનાલયો અને જનમંદિરો, જૈન તેમજ જૈનેતર સમાજોની દૃષ્ટિમર્યાદામા અઘાપિ વિદ્યમાન છે. આહુ વૈજ્ઞાનિક અને શિલ્પ કળામા પારગત મનાતા તે શાસ્ત્રવિશારદ શાસ્ત્રીઓને પણ ઘડીભર આપણી પૂર્વજાલિન વિદ્યાનું જ્ઞાન કરાવે છે, એથી સૌ કોઈ જાણીતું છે. આપણા પૂર્વજોએ અથાગ શ્રમ અને ધર્મયુક્ત પ્રાપ્ત કરેલ લક્ષ્મીનો તેઓએ જે સદુપયોગ કર્યો છે અને આપણી ધાર્મિક ભાવનાઓ અઘાપિ પર્યંત

યથાસ્થિતિએ આપણે જાળવી શક્યા છીએ, તેના કારણભૂત આપણાં જીનમંદીરોએ પણ મ્હોટો ફાળો આપ્યો છે. એટલું જ નહિ, પણ આપણું ધાર્મિક જીવન ટકાવી રાખ્યું છે. આવાં ધાર્મિક સ્થાનો, મંદીરો, દેવાલયો જે અત્યારે આપણી દૃષ્ટિગોચર થાય છે તે આપણા પૂર્વજોની જાહેજ-લાલી, લક્ષ્મી અને સાધનોના વિપુલ ભંડારની પુરતી પ્રતીતિ આપે છે એટલું જ નહિ, પણ ભવિષ્યની પ્રજાના અને આપણા જીવનમાર્ગમાં તેઓના જીવનના કીર્તિસ્તંભો છે, જે આપને અને આપણી ભવિષ્યની પ્રજાને ધાર્મિક જીવનના દુર્ધટ માર્ગમાં દોરનારાં છે. આવાં તીર્થસ્થાનો જે અનેક વર્ષો પહેલાંના બહુ દ્રવ્ય અને મહેનત તેમજ અનુપમ કળાનાં પરિણામ છે, તેને સારી સ્થિતિમાં જાળવી રાખવાં એ આપણી પવિત્ર ફરજ છે. જે કૃતિઓ આપણા પૂર્વજો સારી આદમ સમક્ષ મુકી ગયા છે, તેવી અગર તેની હરિક્ષાઈ કરે તેવી, અન્ય કૃતિઓ આપણે જગતને પૂરી પાડી શકીએ તેવી સ્થિતિમાં તો હાલ આપણે જણાતા નથી, પરંતુ જે છે તે યથાસ્થિતિએ જાળવી પણ ન રાખી શકીએ તો આપણે બીજું શું કરી શકવાની આશા રાખી શકીએ ? અને તેમ કરવું તે પ્રત્યેક જૈન બધુની પવિત્ર ફરજ છે.

આવાં તીર્થો આખા હિન્દુસ્તાનમાં અનેક સ્થળોએ છે, જે પૈકી સૌરાષ્ટ્ર દેશમાં સિદ્ધગિરિ અને રૈવતાચળ બંને શાશ્વતા તીર્થો છે. શાસ્ત્રકાર બંનેનો મહિમા એક જ સરખો

વર્ણવે છે. જેના ઉપર તીર્થાધિરાજ શ્રી નેમીશ્વર પ્રભુનાં ત્રણ કલ્યાણક (દીક્ષા, કેવળ ને મોક્ષ) થયેલાં છે, ઉપરાંત ભાવિ ચોવીશીના બાવીશ તીર્થકરો આજ રૈવતાચળ તીર્થ (ગીરનારજી) ઉપર મોક્ષગામી થશે તેનિમિત્તે પશુલાભ દયો, જીવનની અણુમોલ ઘડીઓ સાંસારિક જીવનમાં વ્યતીત તો થવાનીજ છે, પણ તેની થોડી એક પળોનો ઉપયોગ ધર્મધ્યાનમાં, પવિત્ર સ્થળમાં કરવાથી માનુષી જીવનની સફળતા કેટલેક અંશે પૂરી થાય છે.

આ ગિરિરાજ ઉપર પ્રાચીન અને ભવ્ય દેરાસરો ઘણા જ પુરાતની, સપ્રતિ રાજ, કુમારપાળ રાજ, સીંગરામ સોની, વસ્તુપાલ-તેજપાલ વિગેરેએ બાંધાવેલા અત્યારે અસ્તિત્વ ધરાવે છે.

આ મહાન્ તીર્થનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવવાની પુરેપુરી આવશ્યકતા હતી. તેવા સંલેગોમા સં. ૧૯૭૯ની સાલમા શ્રી-માનુ પ્રાતઃસ્મરણીય ૧૦૦૮ આચાર્ય શ્રીવજયનીતિ સૂરીશ્વરજી મહારાજનું અત્રે પધારવું થતાં તીર્થની સ્થિતિ જોતા, જીર્ણોદ્ધારનું કામ કરાવવા પ્રવૃત્તિ શરૂ કરતાં, પ્રથમ મદદ તરીકે એડનના દેરાસરજી તરફથી વીસ હજાર રૂપિયાની સારી રકમ મળતાં શરૂઆત કરવામાં આવી અને ત્યારબાદ તેઓ સાહેબના શુભ પ્રયાસથી આ શાશ્વતા ગિરિ-રાજમા આવેલ દેવપ્રાસાદોના જીર્ણોદ્ધારનું કાર્ય આજ ચાર વર્ષથી ગતિમાં છે આ જીર્ણોદ્ધારના કાર્યમા મળેલી

મદદનું લીસ્ટ આ પુસ્તકમાં આપેલ છે. તે તરફ વાચકોનું ધ્યાન ખેંચીએ છીએ. તે વખત પહેલાં આપણા દેવાલયોની શું સ્થિતી હતી ? હાલ શું છે ? તે જાણો, જુવો અને યથા-શક્તિ તમારી દોલતનો ઉપયોગ આ શુભ કાર્યના પ્રારંભથી ઠેઠ પૂર્ણાહૂતિ સુધી કરો અને પ્રેરો.

આવા પ્રેરક મહાત્માના સદુપદેશથી ધર્મપ્રેમીને લાગણી તો હોય જ, પણ તે ક્યારે ? કે જ્યારે સિદ્ધગિરિ સભો આ તીર્થનો મહીમા ઝળહળી ઉઠે-દેદીપ્યમાન થાય ત્યારે.

આવા તીર્થો એ આપણો પવિત્ર વારસો છે. તેને જાળવી રાખવાનાં હેતુથી જ આ કમીટીની સ્થાપના કરવામાં આવી છે. પરંતુ કેટલીક વખત એવું પણ બને છે કે, આવા કાર્યો પાછળ લાગણી પુરઃસર ખર્ચ કરનાર મળે છે, પરંતુ માર્ગદર્શક વ્યક્તી, અગર વ્યક્તિ સમૂહ સંસ્થાના અભાવે યોગ્ય રસ્તે દ્રવ્ય ખર્ચી શકતા નથી પરંતુ જ્યારે આવી કોઈપણ સંસ્થા બધારણુ પૂર્વક કામ કરતી હોય તો જરૂર કાર્ય કરનાર, નાણાં ખર્ચનાર અને ખર્ચ કરવાના સ્થાનોનો એક જગ્યાએ સુયોગ થાય અને પરીણામે આપણે થોડે અંશે પણ યત્કિંચિત્ સમાજની સેવા કરી શકીએ. એટલું જ નહીં પણ આપણા પૂર્વજોએ આપેલ સુંદર વારસો જાળવી રાખી, આપણી તેમના પ્રત્યેની તેમજ પવિત્ર જૈન ધર્મ પ્રત્યેની કંઈક પણ ફરજ અદા કરી શકીએ. તે માટે શ્રી ગિરનારજી તીર્થોદ્ધાર કમીટી આ કાર્ય લાગણી પૂર્વક કરી રહેલ છે. જે કમીટી મારફત

આ જીર્ણોદ્ધારનું કાર્ય થયું છે અને થાય છે તેનાં બે રીપોર્ટ પાણી સં. ૧૯૭૯ થી ૧૯૮૨ સુધીના ખજાર પડેલ છે. તે વાંચવા અમારી ખાસ લલામણુ છે.

ગિરિરાજનો પ્રભાવ—તીર્થયાત્રાનો ઉદ્દેશ.

ગીરનાર (રૈવનાચળ) એ સિદ્ધગિરિનું પાંચમું શીખર છે અને તે નામથી ઓળખાય છે. તે સર્વે મનુષ્યને સેવા કરવા હાયક સર્વ પર્વતોના આભૂષણ રૂપ, અને પોતાની સેવા કરનાર જનોના દુઃખનો હરનાર એવો આ ગિરિરાજ જયવંતો વર્તે છે. ત્યા ઉચિત દાન કે અનુકંપાદાનથી ભક્તિ કરી હોય તો તે આ લોક અને પરલોકમાં મનોવાંછિત ક્ષણને આપનાર થાય છે. આ ગિરિરાજના સ્મરણથી સર્વે દુઃખો નાશ પામે છે, દર્શનથી આલ્હાદ ઉત્પન્ન થાય છે અને સ્પર્શ કરવાથી મનોવાંછિત ક્ષણની પ્રાપ્તિ થાય છે.

આ તીર્થ સંબંધી મુખ્ય મુખ્ય સ્થળોની

દુ કે હકીકત અને જવા-આવવા સંબંધી

રસ્તાઓનું સંક્ષેપમાં વર્ણન.

ગિરિરાજ ઉપરના દર્શનીય દેવાલયો ગુહ્ય ગુફાઓ, અસલી શીલાલેખો, ચમત્કારીક ઔષધીઓ, સુવર્ણરજ ઇત્યાદિ વસ્તુઓ જ્યા જોવામાં આવે છે એવો આ ગીરનારગિરિ સૌરાષ્ટ્ર દેશમાં જુનાગઢ શહેર પાસે આવેલો છે. જુનાગઢ એ રેલ્વે સ્ટેશન છે. સ્ટેશનથી નજીકમાં જ શહેર છે. શહેરની

મધ્ય ભાગમાં પુરાણિક ઉપરકોટ નામનો કિલ્લો છે. તે કિલ્લા નજીક જૈન દેરાસરો અને દેરાસર લગતી જ ધર્મશાળાઓ આવેલી છે. જ્યાં ઉતરવા રહેવા વિગેરેની તમામ પ્રકારની સગવડતા છે, તેમજ આ તીર્થની પેઢી પણ દેરાસરની ખાનગીમાં જ છે. તે પેઢીનો વહીવટ શેઠ દેવચંદ લખમીચ દના નામથી ચાલે છે.

સદરહુ ધર્મશાળામા વિશ્રાન્તિ લઈ વાહુનોથી ડુગરની તળેટી સુધી જવાય છે અને તળેટીમાં ધર્મશાળા તથા દેરાસર છે. આ તળેટી બે માઇલ શહેરથી દુર છે.

તળેટીમાં યાત્રાળુઓને ઉતરવાની ધર્મશાળા છે. ત્યાં ઠામ, વાસણુ તથા પાગરણુ રહે છે અને પેઢી તરફથી યાત્રાએ આવનારને ભાતું અપાય છે. એક દેવાલય છે. આ ઉપરાંત આ કમિટી મારફતે શ્રી ગિરિરાજની યાત્રા કરીને આવતા યાત્રિકોને જમાડવા માટેના રસોડાનું વિશાળ મકાન છે, ત્યાં જમાડવામાં આવે છે અને મકાનમાં ઉતરવા સુવાની બધી જાતની સગવડતા છે.

તળેટીથી ગિરિરાજ ઉપર ચડવાનું શરૂ થાય છે. રસ્તો કાળા પથ્થરનાં પગથીયાંનો છે, એટલે સહેલાઈથી ચડી શકાય તેવું છે. ચડાવ પહેલી દુકંક સુધી બે માઇલનો છે.

રસ્તામાં વિશ્રામસ્થાનો (વિસામા) તથા પાણીનાં પરબો છે આ સંબંધી સ્થળવારનાં નામ અને હકીકત પ્રથમના રીપોર્ટમાં વર્ણવેલ છે.

પહેલી ટુંકને ફરતો કિલ્લો (કોટ) છે. કોટને લગતા બહાર કોટમાં દાખલ થતાં પ્રથમ દરવાજા ઉપર શેઠ કેશવજી નાયકે બંધાવેલ બંગલો અને કોટડીયો છે. બહારના ભાગમાં ચાત્રાણુ માટે જાજરખાનાં છે અને ભંગીને રહેવાને એક ઓરડી છે. તેને લગતા બુગદાવાળા ઓરડાઓ ચોકીદારોને રહેવા માટે બનાવેલા છે. તેની આગળ સામીજ હુનુમાન ભેરવની બે દહેરીઓ છે. તેથી પૂર્વાદિ તરફ માનસંઘ ભોજરાજના નામથી ઓળખાતી ટુંક છે.

માનસંઘ ભોજરાજ ટુંક તથા કુંડ.

આ ટુંકમાં એક દેરાસરજી છે. તેમાં મુળનાયક શ્રી સંભવનાથજીની પ્રતિમા છે તથા સદરહુ ટુંકના પ્રથમ ચોકમાં સુરજકુંડ નામે ગોઠ સુંદર કુંડ છે. તે કચ્છ માંડવીના વીશા ઓશવાળ વાણીક માનસંઘ ભોજરાજે બંધાવ્યાનું કહેવાય છે તથા તેમણે દેરાસરજી સમરાવ્યું તેથી તેના નામથી આ ટુંક ઓળખાય છે. તે પછી સંવત ૧૯૨૯ થી ૧૯૩૨ સુધી નરસી કેશવજી હથુ જીર્ણોદ્ધારનું કામ ચાલ્યું ત્યારે તેમણે પણ આ કુંડ સમરાવ્યો છે. તેમજ માનસંગ ભોજરાજે જુનાગઢ તલપદમાં આદીશ્વરજીના દહેરાની પ્રતિષ્ઠા સંવત ૧૯૦૧ માં કરાવેલી છે.

શ્રી નેમનાથજીની ટુંક.

ડાબી બાજુએ શ્રી નેમનાથજીની ટુંકમાં જવાનો દરવાજો

છે. ત્યાં ચોકીદારો પહેરો ભરે છે અને રહેવાની ચોરડીયો છે. દરવાજામાં પેસતાં ડાબી બાજુ અને દક્ષિણ દિશામાં ચૌદ ચોરડાને નામે ઓળખાતી ધર્મશાળા છે અને ટુંકમાં જતાં પ્રથમ ચોક ચોક અને ચોરડીયો આવે છે. આ ચોકમાં ઇન્સ્પેક્ટરની ઓફીસ છે. તે પછી બીજો ચોક આવે છે. તે ચોકમાં પણ યાત્રાળુઓને ઉતરવાની ચોરડીઓ છે. તે પછી નેમનાથજી મહારાજના દેરાસરવાળો ભાગ જેમાં મુળ દેરાસરજી અને ફરતી ભમતી છે.

આ નેમનાથજીના દેરાસરજીનો ઉદ્ધાર નેમનાથજીના નિર્વાણ પછી ૯૦૯ વર્ષે કાશ્મીર દેશમાં આવેલા કાંપીલ (કપીલ) નગરના રહેવાશી શેઠ રત્નશાહે નેમનાથજીની પ્રતિમા, અધિષ્ઠાત્રિકા દેવી અંબાજીની આરાધના કરી મેળવી અને તેની પ્રતિષ્ઠા કરી જીનાલય કરાવ્યું. તેથી સદરહુ દેરાસરજી હાલ પણ રત્નશા ઓશવાળના નામથી ઓળખાય છે. તે પછી પાટણનો રાજા કરણ જે ઇ. સ ૧૦૭૨ થી ઇ. સ ૧૦૯૪ માં થયો. તેમણે નેમનાથજીનું દેરાસર બધાવ્યાનો સંવત ૧૧૧૩ (ઇ. સ. ૧૦૫૭) ના લેખ ઉપરથી જણાય છે

નેમનાથજી દેરાસરજીની પાછળ જગમાલ ગોરધનનું પૂર્વ દ્વારનું દેરાસરજી છે. તેમા મુળનાયક આદીશ્વરજી છે. સંવત ૧૮૪૮ ના વૈશાક વદી ૬ શુક્રવારે વિજય જીનેંદ્રસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરાવેલી છે.

આ ટુંકમાં ભમતીમાં શ્રી અમીઝરા પાર્શ્વનાથજીનું

લોંચડું આવેલું છે. તે લોંચરામાં જતા પથમ સન્મુખ જીવિત
સ્વામીજીની પ્રતિમાના દર્શન થાય છે.

અમીઝરા પાર્શ્વનાથજીની સ્તુતિ—

નાગેન્દ્રનિર્મિતફળાગ્રિતમૌલીપાર્શ્વઃ

યાત્રોત્પ્રપાસકસુરાસુરનાથપાર્શ્વઃ ।

યત્તીર્થરક્ષણપહો વિયતોઽસ્તિ પાર્શ્વઃ

શ્રીપત્તનાધિપતિરસ્તુ સુખાય પાર્શ્વઃ ॥

મુળનાથજીના દેરાસરજીમાં દાખલ થતાં ડાબી બાજુ
શ્રી નેમનાથજીના પગલાની દેરી તેમજ દ્વારની જમણી
બાજુમાં શ્રી નેમનાથ પ્રભુની અધિષ્ઠાયિકા અબિકા દેવીની
મૂર્તિ એક દેરીમાં છે

મેલકવશીની ટુંક.

શ્રી નેમનાથજીની ટુંકમાં થઇને મેલકવશીની ટુંકમાં
જવાય છે સદરહુ ટુંકમાં દાખલ થતાં પહેલા ડાબા હાથ તરફ
પચમેડનું દેરાસર તથા જમણા હાથ તરફ અદબદજીનું
દેરાસરજી છે, ત્યાંથી ટુંકમાં દાખલ થવાય છે

આ ટુંક સિદ્ધરાજના મંત્રી સજ્જને (આ તીર્થના
જીણોદ્ધારમાં પૈસા રાજ્યની ઉપજના વાપરેલા હતા તે બરી
આપવા માટે ટીપ કરેલી) ટીપ કરેલી પણ સદરહુ રૂપૈયા

સિદ્ધરાજે નહિ લેવાથી ટીપના પૈસાનો ઉપયોગ આ ટુંક પાછળ કર્યાનું કહેવાય છે.

મુળ દેરાસરજીમાં સહસ્રકૃષ્ણ પાર્શ્વનાથજી છે. ફરતી ભમતી છે. દક્ષીણ તરફમાં અષ્ટાપદજીનું દેરાસરજી છે અને ઉત્તરની ભમતીમાં ચૌમુખજીનું દેરાસરજી છે આ ટુંકના રંગમડપમા તેમજ દેરાસરોના અંદરના ભાગની ભમતીમાં કોતર કામ ઘણુંજ સુદર અને જોવાલાયક છે.

આ ટુંકમાં પ્રભુજીની પૂજના પાણીનું એક ટાંકું છે. તેમાંથી પખાલનું પાણી લેવાય છે.

સીગરામ સોનીવાળી ટુંક.

મેલકવસીની ટુંકમાંથી બહાર આવતાં ઉત્તરાદિ તરફ આ ટુંક આવેલી જોવાય છે

આ ટુંકમાં દેરાસરજીમા સહસ્રકૃષ્ણ પાર્શ્વનાથજી ખીરાજે છે, આ દેરાસરજી ઘણું જ સરસ છે. રંગમડપની શોભા રમણીય છે. બે માળનું છે ઉપરમાં બેસવાની ગોઠવણુ પણ છે. ફરતી ભમતી છે. ભમતીમાં ત્રણ દેરાસરજી છે, ગીરનારજી ઉપરના સઘળા દેરાસરોમાં આ દેરાસરજી સૌથી ઉંચામાં ઉચું છે

આ સીગરામ સોની બાદશાહ અકબરના વખતમા થયેલો ઇતિહાસ ઉપરથી માલુમ પડે છે.

કુમારપાળની ટુંક.

પાંચ કોડીને કુલડે પામ્યા દેશ અઠાર,
કુમારપાળ રાજ થયો વત્યો જે જે કાર.

આ કુમારપાળ સને ૧૧૪૩ થી સને ૧૧૭૪ સુધીમાં
ગુજરાતના રાજ હતા તેમના નામથી આ ટુંક ઓળખાય છે.
તેમાં મુળ દેરાસરજીમાં શ્રી અભિનંદન સ્વામી વિરાજે છે.
આ દેરાસરનો બહારનો રંગમડપ મોટો અને જોવાલાયક
છે. ફરતી લમતી હોય એવાં નિશાનો જોવામા આવે છે. પણ
હાલ લમતી નથી.

આ ટુંકના કમ્પાઉડમાં બગીચો છે અને બગીચાની
બાજુમાં દેડકી વાવ છે આ વાવના પાણીનો ઉપયોગ પૂતમાં
પખાલના પાણી તરીકે થાય છે.

આ ટુંકના ઉત્તર તરફના ધીલ્લામાં એક બારી છે તે
બારીએથી ભીમકુંડમાંથી પાણી લાવવા માટે જવાય છે.

આ ભીમકુંડ ઉપરની પૂર્વાદિ દીવાલમાં ગુલરના ઝાડ
નીચે ભીમકુંડના રીપેર કરાવવા બાબતનો સંવત ૧૬૮૫ નો
લેખ છે

વસ્તુપાલ તેજપાલની ટુંક.

શ્રી નેમનાથજીની ટુંકની સામે પૂર્વાદિ બાજુમાં અને
માનસંગ લોજરાજની ટુંકની બાજુમા આ ટુંક આવેલી છે

આ ટુંકમાં ત્રણ દેરાસરો છે. વચલા દેરાસરજીમાં ગર્ભા-
ગાર છે. તેમાં સુળનાયક શામળા પાર્વનાથજી છે તથા તેની
બાજુમાં એક દેરાસરજીમાં મેરૂ શીખર અને એક સમોવસર-
ણી રચના છે. તે પીળા પથરમાંથી કોતરીને બનાવેલા છે.
થાંભલા સલીના પથરના છે. આ દેરાસરોની અદરની
તથા બહારની કોતરકામની કારીગરી ઘણીજ ઉત્તમ અને
જોવાલાયક છે.

રાજા વીરધવજી ઇ. સ. ૧૨૧૪ થી સને ૧૨૪૩ સુધીમાં
થયા. તેમના વખતમાં મંત્રી વસ્તુપાલ તેજપાલે આ ટુંકનું
દેરાસરજી બંધાવેલું છે. તથા બાજુમાં ધર્મશાળા બંધાવી છે.
લેખ સંવત ૧૨૮૮ તથા સવત ૧૨૮૬ ના છે.

દેવેન્દ્રસૂરિ ૧૨૭૦ થી ૧૩૨૭ સુધીમાં હતા તેમને
વસ્તુપાલ-તેજપાલની આગેવાની નીચે સૂરિપદ આપવામાં
આવ્યું હતું.

આ ત્રણ દેરાસરજીની પાછળના ભાગમાં વસ્તુપાળ
-તેજપાળના શુભાસ્તાનું એક દેરાસરજી છે.

શ્રી સંપ્રાત રાજાની ટુંક.

આ રાજા ઇ. સ. ની પૂર્વે ત્રીજા સૈકાની આખરે થયા.
તેમણે પૂર્વ ભવે ભીશુકપણું તજી દઇ ચારીત્રનો સ્વીકાર કર્યો.
ઘણું ભોજન કરવાથી રોગગ્રસ્ત થઇ ચારીત્રની અનુમોદના
કરતાં મૃત્યુવશ થયા ચારીત્રની અનુમોદનાના પુણ્યથી સંપ્રતિ

રાજા થયા. આર્ય સુહસ્તિસૂરિના ઉપદેશથી જૈન ધર્મ ગ્રહણ કરી તેમણે સવાલક્ષ દેવાલયો નવા કરાવ્યાં, સવા કોટી અર્હત પ્રતિમા ભરાવી, પંચાણ સહસ્ર ધાતુના ણિળ ભરાવ્યાં. તેમણે આ ટુંક બંધાવી જેમાં હાલ એક દેરાસરજી મોજુદ છે. ભમતીનો નાશ થઈ ગયાનું જણાય છે.

આ દેરાસરની અંદર તથા બહારના લાગનું કારીગરી કામ ખાસ જોવાલાયક છે.

જ્ઞાનવાવવાળું ચોમુખજીનું દેરાસરજી.

સંપ્રતિ રાજાની ટુકની ઉત્તરે જ્ઞાનવાવ તથા તેની બાજુમાં એક દેરાસરજી છે તેમાં મુળનાયક શ્રી સંભવનાથજીનું ચોમુખજીવાળું દેરાસર છે.

ઉપર મુજબની ટુકો ગઢ (કીલ્લા) ની અંદર છે.

હાથીપગલાવાળું ચંદ્રપ્રભુજીનું દેરાસરજી.

ગઢની પશ્ચિમ દીવાલમાં એક ખારી છે, આ ખારીનો રસ્તો કુમારપાળની ટુક અને સીગરામ સોનીવાળી ટુંક વચ્ચે છે. ત્યાંથી બહાર જતા હાથીપગલાકુંડે જવાની રસ્તાની બાજુમાં આ દેરાસરજી છે. તેમાં મુળનાયકજી ચંદ્રપ્રભુજી વિરાજે છે.

ગઢ બહારના પૂર્વાદિ તરફના રસ્તા ઉપર પડતાં દેરાસરજી.

શ્રી સંપ્રતિ રાજા અને વસ્તુપાળ-તેજપાળની ટુંક વચ્ચેના

રસ્તે થઇને જતાં ગઢનો બીજો દરવાજો આવે છે. અહીં ગીર-
નારજીનું દરીયાની સપાટીથી ૩૧૦૦ ફીટની ઉંચાઇનું લેવડ
એક પથ્થરમાં કોતરેલું છે. અને ત્યાં પગથીયાંની સંખ્યા
૪૦૦૦ ની થાય છે.

શ્રી શાન્તિનાથજીનું દેરાસર.

આગળ ચાલતા રસ્તાની ડાબી તરફ આ દેરાસરજી
આવે છે. તેમા મુળનાયક શ્રી શાન્તિનાથજી મહારાજ છે

આ દેરાસર માંગરોળ વાળા શેઠ ધરમસી હેમચંદના
નામથી ઓળખાય છે

શ્રી રાજુડા માતાની ગુફા

રસ્તાની જમણી બાજુ આ ગુફા આવે છે, તેમા શ્રી
રાજુડા માતાજીની તથા રહનેમિજીની મૂર્તિ છે.

જોરાવરમલવાળું દેરાસરજી.

રસ્તાની જમણી બાજુ આ દેરાસરજી છે આ દેરાસર-
જીની બાજુમાં દીગંબરી દેરાસરજી આવેલું છે આ દેરાસર-
જીમાં મૂળ નાયક શ્રી શાન્તિનાથજી છે. આ દેરાસરને ફરતું
કમ્પાઉન્ડ છે.

શ્રી ચોમુખજી દેરાસરજી.

ત્યાંથી આગળ જતાં રસ્તાની જમણી બાજુ આ ચોમુ-
ખજીનું દેરાસરજી આવે છે તેને ફરતું કમ્પાઉન્ડ છે

આ દેરાસરજીની પ્રતિષ્ઠા સંવત ૧૫૧૧માં જનહર્ષ સૂરિએ કરેલી છે.

શ્રી રહનેમિજીનું દેરાસરજી.

ત્યાથી આગળ ચાલતાં ગૌસુળીની જગ્યા આવે છે. તે જગ્યામાં ચોવીસ ભગવાનના પગલા છે, આ જગ્યા પાસે બે રસ્તા છે, એક સેસાવન તરફ જવાનો અને એક અંબાજી તરફ જવાનો. તે અંબાજી વાળે રસ્તે જતાં આ દેરાસરજી આવે છે. આ દેરાસરજીમાં મૂળ નાયક શ્રી રહનેમિજી છે.

અંબાજીથી પાંચમી ટુંક.

ત્યાથી આગળ ચાલતા સંઘવીના સાચા કાકાની જગ્યા રસ્તા ઉપર આવે છે. ત્યાથી આગળ ચાલતાં અંબાજીનું દેરાસરજી. ત્યાંથી નીચે ઉતરતા ત્રીજી ટુંક આવે છે, ત્યાં નેમનાથજીના પગલાંની દેરી અને ચોથી ટુંકે કાળી શીલામા નેમનાથજી મહારાજની પ્રતિમાજી કોતરેલાં છે અને એક શીલા ઉપર પગલાં છે ત્યાં સંવત ૧૨૪૪ નો લેખ છે. ત્યાંથી આગળ ચાલતા પાંચમી ટુંક આવે છે ત્યાં દેરીમાં શ્રી નેમનાથજીના પગલાં છે અને પાછળ કોતરેલી મૂર્તિ છે.

તીર્થ અધિષ્ઠાયિકા શ્રી અંબિકાનું તથા ગોમેધ યક્ષનું સંક્ષિપ્ત વર્ણન.

આ તીર્થની રક્ષક (અધિષ્ઠાયિકા) અંબિકા દેવી છે, તે વિધ્ને નાશ કરનારી છે. કામધેનુ જેવી લોકોને ખરેખરી અંબા (માતા) તુલ્ય છે અને શ્રેષ્ઠ આમ્રકળની લુમ્બી તેમણે હાથમાં ધારણ કરેલી છે. તેવી યોગેશ્વરી અંબા દેવી સૌને સુખરૂપ થાઓ. સૌરાષ્ટ્ર દેશમાં જુનાગઢથી થોડેક દૂર વેરા વળ થઇને ઉને જતાં રસ્તામાં કોડીનાર ગામ આવેલું છે, તે ગામમાં દુરદેવભટ્ટ નામે એક બ્રાહ્મણ રહેતો હતો તે વિક્રાન હતો અને તેને દેવલા નામે સ્ત્રી હતી. તેનાથી સોમભટ્ટ નામે એક પુત્ર થયો હતો, તે પુત્રને શીલ ધર્મને આરાધનારી પતિના સુખનું સ્થાન અને અસત્યને છાડનારી અંબિકા નામે સ્ત્રી હતી. દુરદેવભટ્ટ સ્વર્ગમાં ગયા પછી સોમભટે જૈન ધર્મ તજી દીધો હતો; પણ ઉદાર બુદ્ધિવાળા અંબિકા પોતાના પતિની સંગતિથી ભદ્રિક ભાવને ધારણ કરવા લાગ્યા. એક પ્રસંગે દુરદેવભટ્ટનો સંવત્સરીનો દિવસ આવ્યો. તે દિવસે માસ ઉપવાસ પૂરા થયેલ જો મુનિ સોમભટ્ટને ઘર પારણા નિમિત્તે વહોરવા આવી ચડ્યા. કર્મરૂપી મહારોગની ચિકિત્સા કરવાથી અશ્વની કુમાર જેવા અને ગુરૂ અને બુધની જેમ પાંડિતોને સેવવા યોગ્ય એવા તે જો મુનિઓને જોઇ અંબિકા હર્ષ પામી. અને પોતાના અગણ્ય પુણ્યથી પોતાના ઘર આંગણે આ જો મુનિઓને પધારેલા જોઇને મુનિઓને પ્રતિલાભિત

કરવાની મનમાં ઇચ્છા થઇ અને હાથમાં અન્ન લેઈને ભક્તિથી મુનિરાજને કહેવા લાગી કે, હે મુનિરાજ ! તમે મારા પૂર્વના મુકુતથી અત્રે પધાર્યા છો તો આ અન્ન ગ્રહણ કરો, જેથી હું પવિત્ર પુણ્યવતી થાઉં. મુનિઓએ પાત્ર ધર્યું, અંગિકાએ હર્ષથી અન્ન વહેરાવ્યું. મુનિઓએ ધર્મલાભ દીધો અને પછી ઘરમાંથી ચાલ્યા, આ અન્ન-દાન દેતાં તેમની પાડોસણે જોયું અને તે પોતાના ઘરમાંથી નીકળી મોઢું વાંકું કરી ક્રોધાતે થઈને અંગિકાને કહેવા લાગી કે યજ્ઞને હત્યા કર્યા વિના વગર વિચાર્યે તેં શ્રમણને ભિક્ષા કેમ આપી ? (પૂર્વજને ભૂદેવોને પિંડ પહોંચ્યા પહેલાં આ શું કર્યું ?) એમ બોલતી તે પાડોસણ તેની સાસુને બોલાવવા ગઈ. સાસુએ આવીને કહ્યું કે દયા ચિતવી તેં જે મુનિને દાન આપ્યું તે સાઝું કર્યું નથી. હું બેઠાં તારી સત્તા કેમ ચાલે ? તેવામાં અસૌમ્ય વૃત્તિવાળો સોમભદ્ર પણ બ્રાહ્મણોને બોલાવી ઘેર આવ્યો. તેણે પોતાની માતા તથા પાડોસણની વાત સાંભળી પોતાની સ્ત્રી અંગિકા ઉપર ગુસ્સો કર્યો, તેથી તે પોતાના બે પુત્રો (અંબર ને શંબર) ને લઈને ઘરમાંથી ચાલી નીકળી. મેં કદી પતિની આજ્ઞા લોપી નથી અને આજે પવિત્ર પર્વનો દિવસ જાણી મુનિને સર્વના કલ્યાણના માટે મેં દાન આપ્યું છે. તે છતાં તેઓ મને ફેાગટ હેરાન કરે છે, તેથી હું શ્રીરૈવતાચળ પર જઈ શ્રી જીનેશ્વર દેવનું આલબન લઈ મારા કુકર્મની દાનીને માટે તપસ્યા કરું. આવો પોતાના અંતરમાં વિચાર

કરી પુત્રને કટી ઉપર અને બીજાને હાથમાં લઈ અંબિકા બન્ને મુનિ અને ગિરિરાજનું ચિત્તમાં સ્મરણ કરી ઘરમાંથી બહાર નિકળી. રસ્તામાં જતાં બાળપુત્ર કેડે તેડેલો હતો તે રોવા લાગ્યો અને પાણી પાણી કહી પોકાર કરવા લાગ્યો, તેવામાં બીજો પુત્ર બોલ્યો કે હે માતા ! મને ભોજન આપ આ પ્રમાણે અંબિકા ચિંતામાં હતાં, તેવામાં એક સરોવર અને આશ્રવૃક્ષ દીકું તેમાંથી પાણી લઈ આશ્રવૃક્ષ છોકરાંઓને ખવરાવ્યાં.

મુનિદાન આપવાથી સોમભટ્ટના ઘરમાં દીવ્ય વૃષ્ટિ થઈ તે તેની સાસુએ ઘરમાં આવીને જોયું કે તુરત તેણે સોમભટ્ટને સૂચના કરી કે હે પુત્ર ! તે વધુને જલદી લઈ આવ. આ પ્રમાણે માતાના શબ્દોને માન આપી સોમદેવ અંબિકાને પગલે પગલે ચાલ્યો, અને વનમાં તેણે બે પુત્રો સહિત અંબિકાને જોઈ બોલ્યો કે હે સ્ત્રી ! તું ઉભી રહે—હું આવું છું. અંબિકાએ સોમભટ્ટને પોતાની પછવાડે આવતો જોઈ વિચાર કર્યો કે તે ક્રોધ કરીને મારી ઉપર આવે છે માટે હું કોનું શરણ લઉં ? તે કૂર પુરૂષ મારી કદર્થના કરી મને મારે તે પહેલાં હું મારા પ્રાણને સ્વેચ્છાથી છોડી દઉં. એમ વિચાર કરી જીનેશ્વરના ચરણકમળમાં પોતાનું ચિત્ત જોડી બે પુત્રોની સાથે સાહસ કરી કુવામાં અંપાપાત કર્યો અને તરત મનુષ્ય દેહ છોડી વ્યંતર દેવને સેવના યોગ્ય દેવી થઈ. તેના પતિએ આ બનાવ જોઈ ઘણો ખેદ કર્યો અને તેણે પણ તેજ કુવામાં અંપાપાત કર્યો. અંબિકા, દેવ ભવમાં તરત ઉત્પન્ન થઈ અને રૈવતાચળે વિમાનમાં બેઝીને આવી. આ સમયમાં ભગવંત અરિષ્ટનેમિને

કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું હતું, તેથી તેમની સલામાં જઈને વિરાજી અને ધર્મવાણીનું અમૃતપાન કર્યું. નેમિનાથ પ્રભુનો વાણી સાંભળી, વરદત્ત રાજાએ એ હજાર સેવકોની સાથે દિક્ષા લીધી અને દશ ગણધરોમાં મુખ્ય ગણધર પદવી પામ્યા. યક્ષિણિ નામે રાજાની પુત્રીએ બીજી સ્ત્રીઓ સાથે દિક્ષા લીધી. દશાર્હ, લોજ, કૃષ્ણ અને બળભદ્ર પ્રમુખ શ્રાવકો થયા અને તેમની સ્ત્રીઓ શ્રાવિકા થઈ. એ પ્રમાણે શ્રી નેમિપ્રભુનો ચતુર્વિધ સઘ સ્થપાયો. ત્યારબાદ પ્રભુના મુખથીજ અંબિકાનું ચરિત્ર સાંભળી અતિ ભકિતવાળા ઈંદ્ર મહારાજે બીજા દેવતાઓના આગ્રહથી તે અંબિકાને શ્રી નેમીશ્વર પ્રભુના શાસનમાં વિદ્યોને નાશ કરનારી શાસનદેવી ઠરાવી અને ગોમેધ યજ્ઞને અધિષ્ઠાયિક દેવ ઠરાવ્યો.

ગોમેધ યજ્ઞનો પરિચય.

સુગ્રામ નામે નગરમાં ગોતમ ગોત્રનો ગોમેધ નામે બ્રાહ્મણ હતો. તે ગોમેધ યજ્ઞને કરનારો ને લાખો બ્રાહ્મણોનો અધિપતિ હતો. યજ્ઞ કરવાથી તેણે અત્યંત પાપ ઉપાર્જન કર્યું તેથી તેના પત્ની પુત્રાદિક સગા વહાલા પચત્વને પ્રાપ્ત થયા. કાળે કરીને કોઢના રોગથી ગોમેધ બ્રાહ્મણ એકદા માર્ગમાં ઢોલટો હતો તેવામાં એક શાન મૂર્તિ મુનિનાં દર્શન નેને થયાં. ગાત્ર સર્વે ગળી ગયાં છે, શિથિલ શરીરમાંથી પડ્ વહી રહ્યું છે, લાગ ટપક્યા કરે છે, તથા દુર્ગંધને લીધે ઘણી મક્ષીકાઓ ગણગણાટ કરતી તેને વીંટાડ વળી છે. તેની આવી

સ્થિત જોઈ જ્ઞાની અને શુભ ધ્યાની મુનિ જોડ્યા; હે ભદ્ર ! આ ભવને વિષે તારા ઉપ પાપ કૃણીભૂત થયાં છે. વળી તું ભવિષ્ય-માં પણ દુર્ગતિ પામીશ. માટે દયા ધર્મનો અંગીકાર કર. સર્વ જીવની ક્ષમા માગી તેની સાથે મિત્રાચારી કર. ને શ્રી રૈવતાચળનું ધ્યાન ધર. અગિલ ઋદ્ધિના આપનાર, પાપ તાપને કાપનાર ને ચોસઠ ઇંદ્રના પૂજ્ય જગદીપક જિનરાજ શ્રી નેમીશ્વર મહાદેવનું સ્મરણ કર.

એવી વાચાથી જેની પીડા વિનાશ પામી છે એવો ગોમેધ બ્રાહ્મણ ત્રિલોકનાનાથની સ્તવના કરતાં કાલધર્મ પામી ક્ષણ માત્રમાં છ હાથ ને ત્રણ મુખવાળો ગોમેધ નામે યક્ષેશ્વર થયો જેની ત્રણ વામ ભૂજઓએ શકુ, ત્રિશૂળ ને નકુલ છે. તથા ત્રણ દક્ષિણ ભુજઓએ ચક્ર, પશુ ને બીજોડ છે. તથા જેને મનુષ્યનું આસન છે. એવો ગોમેધ યક્ષેશ્વર સહ પરીવાર શ્રી રૈવતાચલે જઈ અંગિકાની પેરે લોકાલોક ભાસ્કર શ્રી નેમિનાથને નમતો તથા તેના ઉપકારનું સ્મરણ કરતો સમવ-સરણની પરિષદમાં આવી બેઠો. ત્યા પ્રતિબોધ પામીને ઇંદ્રના કહેવાથી સદાચારકાસારહંસસદાસેવ્ય શ્રી અરિષ્ટનેમિના શાસનને વિષે હીતને કરનાર અધિષ્ઠાત્રિક અમર થયો.

ઉપર મુજબ આ તીર્થના રક્ષકપણા સંબંધી હકીકત છે. —

૧ ગીરનારજી ઉપર અંગિકાજીનું દેવળ સૌથી ઉંચા છુવાળા શીખર ઉપર આવેલું છે. આ દેવળની બાંધણી ઉપરથી સપ્રતિ રાત્રીએ બાંધાવેલું હોય એમ અનુમાન થાય છે.

કેમકે ગીરનારપરના ગઢમાં સંપ્રતિ રાજના નામથી જે દેવળ અત્યારે ઓળખાય છે તેની તથા શહેરમાંથી ગીરનાર આવતા રસ્તામાં દામોદરકુંડ ઉપર જે દેરાસરજી હાલ મોજુદ છે તેની બાંધણી એક બીજાને મળતી આવે છે.

આ સંપ્રતિ રાજાએ પાચ દેવળો બાંધાવેલાં. જેમાં (૧) ગીરનારજીના ગઢમાં તેમના નામથી ઓળખાય છે તે તથા (૨) અબાજીનું તથા (૩) દામોદરજી કુંડ ઉપરનું (૪) તળ જુનાગઢમાં માહીગઢેચીનું તથા (૫) કસાઈવાડમાં જુની સગીવાવ પાસેની મસીદ જયા છે ત્યાં બધાંબ્યાની હકીકત નીકળે છે.

હાલ જુનાગઢમાં દેરાસરજીમાં મૂળનાયક શ્રી મહાવીર સ્વામીની જે પ્રતિમા છે તે સંવત ૧૮૯૭ ના અરસામાં માહીગઢેચી (જેને હાલ બાર સૈયદની જગ્યા કહે છે) ત્યાંથી નીકળ્યા હતા.

ગોમેધ યજ્ઞના દેરાસરજીના સબંધમાં તેનું અપભ્રંશ નામ થઇ તે જગ્યોને લોકો હાલ ગઉમુખીની જગ્યા કહે છે. અને તેમ થવાનું એમ પણ અનુમાન થાય છે કે ત્યાં કુંડ છે તેમાં ગાયના મુખમાંથી ઝરણુ આવે છે. (જેની પાસે હવુ પણ ચોવીશ તીર્થ કરના પગલાં છે અને દરેક પગલાની જોડ પાસે અરિહંતનું નામ બાળબોધમાં કોતરેલું છે) તે ઉપરથી તેમ થયું હોય એમ પણ અનુમાન થાય છે

આ બન્ને દેવળોનો કબજો અતીત અને બ્રહ્મચારીઓનો છે પરંતુ હકીકત ઉપર મુજબની છે

સેસાવન.

ગૌમુખીની જગ્યોથી નીચાણમાં ડાબી બાબુવાળા રસ્તેથી સેસાવનમા જવાય છે.

સેસાવનમાં શ્રી નેમનાથજી મહારાજના પગલા છે, તેને ફરતું કમ્પાઉન્ડ છે. તથા બહારના ભાગમાં રાબુલમાતાની પગલાંની દેરી છે.

અહીં પારસ કુડ તથા કમંડલ કુડ છે તેના પાણીથી પખાલ થાય છે, અને યાત્રાળુઓને પીવાના ઉપયોગમાં આવે છે

ગોઠી તથા યાત્રાળુઓ માટે બુગદાવાળી ધર્મશાળા છે. આ સિવાય બીજાં જાણુવા લાયક તથા જોવા લાયક ઘણા સ્થળો છે

આ પુસ્તક—શ્રી ગીરનાર મહાત્મ્યના મૂળ લેખક શ્રીમાન દોલતચંદ પુરપોતમ બરોડીઆ બી. એ. કે જેમણે ઐતિહાસિક ઘણા સુંદર સંગ્રહ કરી સ. ૧૯૬૬ ની સાલમાં પ્રગટ કરાવેલ હતું આ પુસ્તકની ઘણી માગણી હોવાથી કેટલાક સુધારા વધારા સાથે તેમજ પૂજ્યપાદ આચાર્ય મહારાજ શ્રીના સહુપદેશથી શરૂ થયેલ જીર્ણોદ્ધારના કાર્યની હકીકત સાથે આ પુસ્તક પ્રગટ કરવાની ખાસ જરૂર હોઈને શ્રી ગીર-

નારજીનો ઇતિહાસ પ્રગટ કરવાનો ઇચ્છા કેટલાક વખતેથી થતી હતી.

વાંચનમાળાના ગ્રાહકોને પણ આવું ઐતિહાસિક અને તીર્થના અર્પૂર્વ મહિમાવાળું પુસ્તક મળે તે વધુ લાભ માની આ પુસ્તક પ્રગટ કરવાનો પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજશ્રી વિજય નીતિસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રીના સહુપદ્દેશથી મને જે પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો છે તે માટે ઉક્ત મહાત્માશ્રીનો તેમજ આ પુસ્તકના મુળ લેખકનો આભાર માનું છું.

જૈન સસ્તી વાંચનમાળાના ગ્રાહકોને સં. ૧૯૭૬ થી સં. ૧૯૮૬ સુધી આઠ વર્ષમા લગભગ ૩૦ જાતનાં આવા ઐતિહાસિક પુસ્તકો નિયમીતપણે અપાયાં છે. આવા ઐતિહાસિક અણુમોલા પુસ્તકોને સમાજ સહર્ષ વધાવી લેશે તેમ ઇચ્છુ છું.

લી૦ સેવક,

અચરતલાલ.

ખાસ શાળાઓ માટે:--

૧ પંચપ્રતિકમણુ મોટુ-મોટા અક્ષર સંક્ષિપ્ત અર્થ તથા ઘણી ઉપયોગી બાબતોના સંગ્રહ સાથે

પાકું બાઈન્ડીંગ કિ. ૦-૮-૦ સો નકલના રૂ. ૪૭૫

૨ દેવસ્રીરામ પ્રતિકમણુ	૦-૩-૦	,,	૧૫-૦-૦
૩ સામાયિકમૃત્ર વિધિ સાથે	૦-૧-૦	,,	૪-૦-૦
૪ ચૈત્યવંદન ગુરુવંદન વિધિસાથે	૦-૧-૦	,,	૪-૦-૦
૫ જિનેન્દ્ર સ્તુતિ	૦-૧-૬	,,	૫-૦-૦
૬ રત્નાકરપચ્ચીત્રી	૦-૦-૯	,,	૩-૦-૦
૭ પંચપ્રતિકમણુ પોકેટ સાઈઝ	૦-૮-૦	,,	૪૫-૦-૦
૮ સિદ્ધાચળસ્તવનાવલી	૦-૧-૬	,,	૭-૦-૦
૯ વિધિયુક્ત પંચપ્રતિકમણુ	૦ ૧૦-૦	,,	૪૫-૦-૦
૧૦ વિધિયુક્ત દેવસ્રીરામ	૦-૬-૦	,,	૩૦-૦-૦
૧૧ ગર્હુલી સંગ્રહ	૦-૩-૦	,,	૧૫ ૦-૦
૧૨ માગલીક ગીત સંગ્રહ	૦-૧-૬	,,	૮-૦-૦

થોડી નકલ મંગાવીને પણ ખાત્રી કરશો.

લખો—

જૈન સસ્તી વાંચનમાળા

રાધનપુરી બજાર

ભાવનગર.

શ્રી ગિરનાર તીર્થ.

ઇતિહાસ-પરિચય.

જ્યારે હિમાદ્રિનું અવરેસ્ત શૃંગ ૨૯૦૦૦ ફુટ ઉચું છે. જૈન લોકોનો પવિત્ર અર્બુદાચલ ૫૬૫૦ ફુટ ઉંચો છે, બંગાળાનો પારસનાથ અથવા સમેતશિખરના અલિધાનથી ઓળખાતો પર્વત ૪૫૦૦ ફુટ તથા પાલીતાણાનો શત્રુંજય ૧૯૭૭ ફુટ ઉંચો છે. ત્યારે જીર્ણદુર્ગ^૧ જેને આધુનિકકાળના એક કવિએ કાશીની માશી કહેલી છે તેની પૂર્વદિશાએ આવેલો ગિરનાર ગિરિ ૩૬૬૬ ફુટ ઉંચો છે. દ્વારિકા નગરી, જ્યાં હલધર બ્રાતા ગિરિધરે કાલકુંવરના પ્રચંડ ક્રોધથી મથુરાપુરીનો ત્યાગ કરી ઠરેઠો યાદવો સહિત આવીને આશ્રય લીધો હતો; ઉષ્ણ વારિવાળા સાત કુંડવાળું તુલશીશ્યામ ત્યાં એમ કહેવાય છે

૧ આર્યો મણિપુર નામ ચંદ્રકેતુપુર સ્મૃતમ્ ।

તૃતીયં રેવત નામ કલ્પો પૌરાતનપુરમ્ ॥

કે કૃષ્ણ*દામોદરે જલધર દેવની રૂપાળી સ્ત્રી તુલસીને બ્રથ કરી તેના વાળની તુલસી બનાવી ભકતપુરૂષોમાં તેની પાવનતા પ્રખ્યાત કરી; માધવપુર, જ્યાં બલરામ બાધવે સ્વપરાક્રમથી દુશ્મનના દળમાંથી રૂકિમણીનું હરણ કરી તેનું કરપીડન કર્યું હતું; સોમનાથ, જેનો ઇ. સ. ૧૦૨૪ માં મહમદ ગીઝનીએ નાશ કર્યો, તથા જ્યાં મહાદેવના દ્વાદશ+ લિંગ-માંનું એક લિંગ સર્વદા પ્રકાશે છે; પ્રાચીકુડ, જ્યાં વૈષ્ણવ લોકો પાણી વડે પીપળાનું પૂજન કરી શ્રાદ્ધથી પિતૃવર્ગને તૃપ્ત કરી પ્રેતાદિને નસાડી મૂકે છે, ભદ્રાવતી, જે સૂર્યની પુત્રી કહેવાય છે અને નવીબંદર આગળ પોતાના પ્રિય પતિ સાગરને મળે છે; ગઢડા, જ્યાં અર્વાચીન સમયમાં સ્વામિનારાયણે પોતાની મુખ્ય ગાદી સ્થાપી છે; સિદ્ધાચલ, જે સ્વર્ગપુરીની શોભાથી પરિપૂર્ણ છે, તથા જ્યાં નેમિનાથ શિવાયના ત્રેવીસ જીનેશ્વરોનું આગમન થયું હતું, ઇત્યાદિ અનેક તીર્થ રૂપી અલંકારોથી સુશોભિત થયેલા સૌરાષ્ટ્ર દેશમાં સર્વ માનવોને મોક્ષનગરનો માર્ગ બતાવી સસાર સમુદ્રમાંથી

* દશ અવતાર-૧. મત્સ્ય. ૨. કૂર્મ. ૩. વરાહ ૪. નગસિંહ. ૫. વામન. ૬. પરશુરામ. ૭. રામચંદ્ર. ૮. કૃષ્ણ. ૯. બુદ્ધ ૧૦. કલ્કી.

+ ૧૨ શિવલિંગના નામ-મહાકાલ (ઉજ્જન), કેદારેશ્વર (હિમાલય) વિશ્વેશ્વર (કાશી), સોમનાથ (પાટણ), ઓકારેશ્વર (નર્મદા), ત્ર્યંબકેશ્વર (નર્મદા), વૈદનાથ (દેવગઢ), ભીમશંકર (રાજમહેન્દ્ર), અમરેશ્વર (ઉજ્જન), રામેશ્વર (મદુરા), મલ્લિકાર્જુન (તૈલગણ) અને ગૌતમેશ.

તારવાને તત્પર એવો ચાર નદી ને ચાર ડુંગરોથી વિંટાયેલો ઉજ્જયત પર્વત છે ડાળી ખાણુ તરફથી લખનાર, દાઢી રાખનાર, આથમતા રવિને પૂજનાર ને વામપાર્શ્વનાં ઝોરીઆં-વાળા અગરક્ષક પહેરનાર મુસલમાન દોકો પણ એનીટ પ્રસ્તરના ગિરનાર શિખરને તેમજ રા. મંડલિકના વખતમાં સિંધના નગરઠઠાથી પીરપટ્ટાએ મોકલેલા જીમીયલશા પીરનો જ્યા કીલ્લો છે એવા 'દાતારના સુદર ડુંગરને અત્યંત પવિત્ર ગણે છે, તેથી ભારતવર્ષમાં ભારે લપકાથી દીપાયમાન તથા પ્રતિદિન સવાશેર સુવર્ણનું દાન આપે છે એવી જનકથા જેના વિષે ચાલે છે એવો આ જીવતો પ્રાચીનકાળનો જવાળામુખી પર્વત પોતાના પુણ્ય સ્પર્શથી મહીમાતાને મડન કરી રહ્યો છે અને છાયા વડે પણ સ્પર્શ કરનાર પ્રાણિઓને સુખની પર પરાનો સ્વાદ ચખાડી રહ્યો છે.

શાતિનું સરોવર, આનંદનો અર્ણવ ને શોક તિમિર હરનાર સવિતા એવો સર્વ દૈવત દેવતાચલ છે કે જ્યાં આવતી ઉત્સર્પિણીના ૨૪ તીર્થ કરોમાથી ૨૨ તીર્થ કરો મુક્તિ પામશે

જ્યા દર્શનીય દેવાલયો, ગુહ્ય ગુફાઓ, અસલી શિલા-લેખો, ચમત્કારિક ઔષધિઓ, સુવર્ણરજ, અખરખ, રક્ત-મૃત્તિકા ઇત્યાદિ વસ્તુઓ જોવામા આવે છે એવા ગિરનાર પર્વતનો ચઢાવ શહેરથી આશરે અઢીમાઈલ ઉપર શરૂ થાય છે. મનોરંજક નવીન મકાનોની ભવ્ય શોભાથી જેને નવાગઢ

કહેવાનું મન થાય છે એવું આ જીનાગઢ શહેર કાઠીયાવાડ દ્વીપકલ્પ દક્ષિણ ભાગમાં દરીઆ કિનારેથી વીસ માઈલને અંતરે આવેલ છે. તેનો ઉત્તર અક્ષાંસ ૨૧°૦૧' ને પૂર્વ રેખાંશ ૭૦°૦૧૩' છે.

વઢવાણથી ૧૬૮૧ માઈલ તથા ભાવનગરથી ૧૨૬૩ માઈલ દૂર આવેલા રેલવે સ્ટેશનથી નીકળી રમણિક તથા રાક્ષસી રેગેટમાં દાખલ થઈ, મનુષ્યને ઉદ્ધાસ ઉપજાવે એવા મનોહર મુકબરાઓને દક્ષિણ બાજુએ મૂંઝી ગળવર જેલ તરફની નવી સડક પકડી જમણા હાથ તરફનો જળરમા જવાનો રસ્તો છોડી દઈ, બારોબાર જઈએ તો શ્રાવક લોકોના દેવાલયો તથા અમદાવાદના નગરશેઠ પ્રેમાભાઈ હેમાભાઈ તથા બાબુની ધર્મશાળાઓ આવે છે ત્યાં આગળ ઉપરકોટ નામનો પુરાતન ને મજબૂત કિલ્લો પ્રવાસી જનની નજરે પડે છે, તેની આસપાસ ઘણી શુક્રાઓવાળી જમીની ખાઈ આવી રહેલી છે. આ કિલ્લામાં અસલી ભોંયરા, ઉડા કુવા

૧ ખોરાસાનના શાહ કાન્નયવનની બીકથી નાસીને યાફરાજ ઉગ્રસેને આ કિલ્લો પ્રથમ બાંધ્યો. તેને સંવત ૧૫૦૭ માં મહાબીક રાજાએ સમરાવ્યો. પછી સવત ૧૬૯૦ માં ઐસાખાને ફરીને સુધરાવ્યો ને તેને ૯ દરવાજા તથા ૧૧૪ મીનારા કરાવ્યા. ત્યારપછી સંવત ૧૭૦૮ માં મીરઝા ઐસાતોરખાને આ કિલ્લાને સમો કરાવ્યો. ઉપરકોટના લેખ માટે જુઓ પરિશિષ્ટ. આ કોટ આશરે ૭૦ ફીટ હોય છે ને આશરે એક હજાર વર્ષ પહેલાં બધાયેલો છે.

જેવા અનાજના કોઠારો, ૧અડીચડીની વાવ, ૧૭૧ કુટ
 ઉંડો અને ૨૩૦ પગથીઆવાળો નોંઘણુ કૂવો, ૨૧. મહી-
 પાલના દીકરા મહલીકનો સંવત્ ૧૫૦૭ નો લેખ, પાણીની
 ટાંકીઓ વિગેરે ઘણા જેવા લાયક છે. ઉપરકોટમાં ઇશ્વર
 દેશમાં સને ૧૫૩૩માં બનાવેલી લીલમ તોપ છે. તેની
 લંબાઈ ૧૭ ફીટ ને પરિધિ ૭૧ ફીટ ને વ્યાસ ૬૧૧ ઇંચ છે.
 વળી બીજી અલિખીઉહમજાના નામવાળી ચુડાનાલ (કડા-
 નાલ) નામની તોપ છે. તે ૧૩ ફીટ લાંબી ને ૧૪ ઇંચ વ્યાસ
 વાળી છે. ઉપરકોટમાં ત્રીજી તોપ હતી તેનું નામ મયંમ હતું
 તે દરિયામાં ઉડી ગઈ છે. એવી દત કથા છે મલેક ઇયાઝ જે
 ઇ સ ૧૫૨૫ માં બુનાગઢનો થાણદાર હતો, તે શુજરાતના
 મુળા બહાદુર શાહના હુકમથી તે તોપને દીવથી લાવ્યો હતો.
 લીલમ તોપના લેખ ઉપરથી જણાય છે કે તે સલીમખાના
 દીકરા સુલતાન સુલેમાનના રાજ્યમાં રહેનાર મહમદ હુમઝાએ
 બનાવેલી છે ઉપરકોટમાં વચ્ચેવચ મહમદ બેગડાએ બધા-
 વેલી એક મોટી મસ્જીદ છે તે અસલ રા'બેગારનો મહેલ
 અથવા દેવાલય હશે એમ લાગે છે. દીવાન હરીદાસે ઉપર
 કોટમાં ઘણી મરામત તથા સુધારો કર્યો છે. અહીં સીતાદે-
 વીઓ પુષ્કળ છે.

ઉપરકોટ મુકી આગળ ચાલતાં છીનાલવાવ તથા ગોધા-
 વાવ આવે છે છીનાગવાવ તથા ગોધાવાવની વચ્ચે પોરવાડનો

૧ નોંઘણુગળની ઇડી ચીડી નામની બે દાસી ઉપરથી.

મઠ, ગુજરની ધર્મશાળા, આચારજીની જગા, બાવા પીયારાનો મઠ, સોનીની જગા, નાનકશાઈની જગા વગેરે છે ગોધા વાવ મુક્યા પછી રામઝૂખો ને સલાટવાવ સામસામા આવે છે. પછી ડાળી બાબુએ સવરા મંડપ નામે ઢેઢની જગા આવે છે. તેમાં ગરોડા રહે છે. ત્યાંથી ઉપરકોટની એક બારી દેખાય છે, ત્યાંથી ગુનેગારોને નાંખી દેવામાં આવતા હતા એમ કહેવાય છે. વાઘેશ્વરી દરવાજા સામે મહમદ જમાદારનો બાગ છે, તથા તળાવ છે. તેને વાઘેશ્વરીનું તળાવ કહે છે સડકને રસ્તે આગળ જતા જમણે હાથે પથરનો બાધેલો રસ્તો આવે છે ત્યાંથી વાઘેશ્વરીના દેવળમાં જવાય છે. તે દેવળથી મોટી વાઘેશ્વરી જવાનો રસ્તો ડુંગર ઉપર જાય છે મોટી વાઘેશ્વરીનું સ્થાનક એક મોટી શિલાએ કરેલી સિદ્ધરની નિશાનીથી નજરે પડે છે વાઘેશ્વરી આગળ રાત્રે ઘણીવાર દીપડો જોવામાં આવે છે. વાઘેશ્વરી જવાનો રસ્તો મૂકીને સીધી સડકે આગળ ચાલતા જમણી બાબુએ એક ગોળ પથર ઉપર અશોક, સ્કંદગુપ્ત ને રૂદ્રદામાના લેખ છે. તેના રક્ષણને માટે છાપરું છે, અશોકના લેખ તથા વાઘેશ્વરી જવાના રસ્તાના નાકા વચ્ચે મકબુલ મીયાનો બાગ તથા નવાબ સાહેબનો બાગ ડાળી બાબુએ આવે છે. તે બાગ અસલ ફકીરા નામના ભીસ્તીનો હતો. ત્યાં એક જીની વાવ છે તેનું મુખ સડક તરફ છે, તે અમર નામની માલણે કરાવી છે આગળ જતાં દામોદરજીની યાત્રા કરનારાઓને ટીકીટો આપવાની ઓરડી છે. ત્યાં પુલ છે તથા નીચાણમાં રાધાજીની ઓરડી

છે. આગળ ચાલતાં વસ્તુપાલ તેજપાલની કરાવેલી મુચ્ચુકુ-
દની શુદ્ધ ને દેરું દેખાય છે. ત્યાં જવાનો રસ્તો બતાવવા
માટે એક પથરા ઉપર રાતા અક્ષરે નામ લખ્યું છે. આગળ
ચાલતાં દામોદર કુંડ આવે છે, ત્યાં દીવાન સાહેબ હરીદાસ
વિહારીદાસે બંધાવેલા મજબુત પુલ ઉપર થઇને દામોદરજીના
મંદિરે તથા રેવતી કુંડે જવાય છે. રેવતી કુંડ ઉપર સં.
૧૪૭૩ નો શિલાલેખ છે. તેમાં નીચે પ્રમાણે રાજાઓના નામ
અનુક્રમે આવે છે—મંડલીક ત્રીજો. તેનો દીકરો મહીપાળ, તેનો
દીકરો બેગાર ૪ થો, તેનો દીકરો જયસિંહ, તેનો દીકરો
મુનિસિંહ. તેના દીકરા મંડળીક ને મેળક અને જયસિંહ
મેળકનો દીકરો.

રેવતી કુંડમાં માતાઓની મૂર્તિઓ જોવામા આવે છે.
પર્વે તરફ આવેલુ દામોદરજીતું મંદિર ગિરનારપર આવેલા
નેમિનાથના તથા અબાજીના મંદિર જેવું છે. એ ત્રણે મંદિર
સપ્રતિ રાજાએ બંધાવેલાં છે, એવી દંતકથા છે દામોદર
કુંડને વૈષ્ણવો ઘણાજ પવિત્ર માને છે. જુનાગઢના હિંદુઓ
મુઠદાંને બાળીને દામોદર કુંડમાં નાહીને ભીને લુગડે શહેરમાં
આવે છે. તે ઓરડીઓ મૂંઝી આગળ જતાં બાલા ગામવા-
ળાનો બંધાવેલો પાલીયાનો ઓરડો તથા વંદ્રાવન દેવચંદની
વાવ આવે છે.

દામોદર કુંડ ૨૭૫ ફુટ લાંબો ને ૫૦ ફુટ પોહાળો છે.
દામોદર કુંડની સામે મુસાફરોને બેસવાની ઓરડીઓ છે.

આગળ જતાં ડાબી બાજુએ નાગી માતાનું તથા મેના નામની તાયકાનું મકાન આવે છે ને જમણી બાજુએ શંકરનાં દેરાં છે. તેને લગતી જગાને બાળચોરો કહે છે. બાળચોરાની લગો લગ બ્રહ્મચારીની જગો છે તેમાં ત્રણ શિવ મંદીર છે, તે ગૌમુખીના બાવા પૂર્ણાનંદના કળ્પભૂમિ છે. ત્યાર પછી જડાસાનો વોકળો (વહેળો) અથવા સુવર્ણરેખા (સોનરેખ) નદી આવે છે. તેના ઉપર પુલ બાંધેલો છે આગળ ચાલતાં બેરીઆમાંથી નીકળેલી લાખા મેડીનાં પથરાનાં કમાડ વિગેરે નિશાનીઓ એક ગોળ કોટમાં જોવામાં આવે છે. પછી હુરબાઈનો હોકળો (વોકળો, વહેળો) આવે છે. આ વોકળામાં હુરબાઈનો છોકરો તણાઈને મૃત્યુ પામવાથી હુરબાઈએ એવો શ્રાપ દીધો છે કે તેમાં પાણી ટકે નહીં. તેના ઉપર પૂલ બાંધેલો છે, પછી એક વાવ આવે છે. તેને દીવાનની વાવ કહે છે. પચેશ્વર પાસે પણ એક વાવ છે તેને પણ દીવાનની વાવ કહે છે. ત્યાંથી દુધેશ્વર જણાય છે. ત્યાર પછી ભવેશ્વર તથા મૃગીકુડ જવાનો રસ્તો ડાબી બાજુ નીકળે છે. ભવેશ્વરમાં શિલાદિત્યનો હાથી ભુવના લંકાર મરણ પામ્યો છે એમ કહેવાય છે. પછી મુચકુ દાનંદની જગો આવે છે, ત્યારપછી તલેટી આવે છે ત્યાં મુળધવાળા શેક પ્રેમચંદ રાયચંદની સ્વેતાંબરી જૈન ધર્મશાળા છે. તેમાં જૈન લોકોનું દેરું છે તથા પછવાડેના ભાગમાં પ્રેમચંદજીનાં પગલાં છે. પ્રેમચંદ રાયચંદની ધર્મશાળાની પાસેજ લખતરના કામદાર સંઘવી કુલચંદ ભાઈચંદની ધર્મશાળા છે. સ્વેતાંબરી ધર્મશાળાની સામે દિગંબરી જૈન લોકોનું દેરું તથા ધર્મશાળા

છે, ત્યાં આગળ ચડાની વાવ છે. તે સિદ્ધરાજની બધાવેલી છે. ચડાની વાવની પાસેજ ગિરનાર ઉપર જવાનો દરવાજો છે. ત્યાં પરદેશીને એક આનાની તથા લોકોને અર્ધા આનાની ટીકીટ અપાય છે અસલ ખાંટ લોકો માત્ર પરદેશી જાત્રાળુ પાસેથી દર ગાડે અડધી કોરી તથા હામોદર કુંડે દર જાત્રાળુ દીઠ પાંચ દોકડા તથા તળેટીએ પણ પાંચ દોકડા ચોડીના લેતા. મુળધંગરા રૂપીઆની પોણીચાર કોરી એટલે દોઢસો દોકડા ગણાય છે. કોરીના ચાળીસ દોકડા ગણાય છે પણ ઘણું કરી બજાર લાવ આડત્રીસ દોકડાનો હોય છે. દરવાજાની અંદર ડાબી બાજુએ હનુમાનની અને જાવાની જગ્યા છે. ને જમણી બાજુએ વીશા શ્રીમાલી શ્રાવક લખમીચંદ્ર પ્રાગજીની દેરી છે. તેમા નેમિનાથનાં પગલાં છે. દાકતર ત્રિભુવનદાસ મોતી-ચંદની વખાણવા લાયક મહેનતથી ઉભી થયેલી ગીરનાર લોટરીની ઉપજમાંથી નવાં બધાવેલાં પગથીઆં ઉપર ચડીને રસ્તો ઠાપતા આગળ યુધિષ્ઠિર, ભીમ, અર્જુન, સહદેવ ને નકુલ એ પાંચ પાડવોની દેરીઓ આવે છે. તેમાંની ચાર દેરીઓ ડાબી તરફ છે ને જમણી તરફ પાંચમી દેરીનું નિશાન છે આગળ ચઢતાં ચુનાદેરી જમણી તરફ આવે છે. તે પછી છોડીઆ પરબ પણ જમણી તરફ આવે છે. તે જમીનની સપાટીથી આશરે ૪૮૦ ફીટ ઉચું છે એમ બર્નેસ સાહેબ કહે છે ત્યારપછી ડાબી તરફ વાલુની આંબલી આવે છે ત્યાં અસલ વાલુ નામે એક ગાનારી બેસતી

હતી. આગળ જતા વાંકી રાયણુ ડાળે હાથે આવે છે. ત્યાં હાલ શ્રાવકોના કારખાનાની વતી પાણીની પરખ બેસે છે. ત્યાંથી ઉંચે ચઢતા જટાશ કરની દેરી આવે છે. તે અસલ ચોરનું નાકું હતું. જટાશંકર મહાદેવની જગાએ જવાનો ડાળી બાબુએ રસ્તો નીકળે છે. આગળ જતાં ઘોળા દેરી આગળ એક ઝરો નીકળે છે. ત્યાં કુડ બંધાવવો બેઠાએ. આ જગા જમીનની સપાટીથી આશરે ૧૦૦૦ ફીટ ઉંચી હશે. ત્યાંથી આગળ કાળી દેરી આવે છે. પછી માળી પરખ આવે છે. ત્યાં પાણીનો કુડ છે. વઝીર સાહેબ બહાઉદ્દીનને ઘેર પુત્રની પ્રાપ્તિ થઈ તે અરસામાં દીવાન નરસીભાઈની ભલામણથી એક બાવો પરખ માડીને રહ્યો હતો. ત્યારપછીના બાવા તે ચોરડીના ઘણી થઈ પડ્યા છે. કુડ અસલનો છે. માલીપરખમાં ટાંકુ નવું બંધાવ્યું છે. તે તરફ ચડતા ડાળે હાથે પથરમાં કોતરેલો લેખ છે.— સં. ૧૨૨૨ શ્રી શ્રીમાલજ્ઞાતીય મહં શ્રી રાણિના સુત મહં શ્રી બાબાકેન પટ્ટા કારિતા. આ સવતનો પહેલો બગડો પાચડા જેવો લાગે છે. ત્યાંથી ચઢાવ સખત છે, પણ પગથીઆને લીધે સહેલો લાગે છે. થોડુંક ચઢીએ એટલે કાઉસગીઆનો પથ્થર તથા હાથી પહાણો આવે છે. ત્યાર પછી એક લેખ આવે છે. તેમાં નીચે પ્રમાણે કોતરેલું છે.

સ્વસ્તિ શ્રી સંવત્ ૧૬૮૧ વર્ષે કાર્તિક વદી ૩ સોમે શ્રી ગિરનારની પૂર્વની પાજનો ઉદ્ધાર શ્રી દીવના સંઘે પુરુષા નિમિત્ત શ્રીમાલજ્ઞાતીય. મા. સિંઘની મેઘજીને (૬) ઉદ્ધાર કરાવ્યો.

શ્રી માનસંગ બોજરાજની દેક.

આગળ ચઢતાં રસ્તામા કાઉસગીઓ (કાયોત્સર્ગી)
તથા તીર્થંકરની મૂર્તિ આવે છે, ત્યાં ઝરણુ છે તથા કુડ
ખધાવેલો છે ત્યાંથી ઉંચે ચઢતાં ખમૂતરી ખાણુ આવે છે.
ત્યાર પછી સુવાવડીના પગલાં આવે છે. પછી એક વીસામો
આવે છે, ત્યાંથી પંચેશ્વર જવાનો જમણી તરફનો રસ્તો
છે. થોડુંક ચઢીએ એટલે નેમિનાથજીના કોટનો દરવાજો
દેખાય છે. તે દરવાજા ઉપર નરસી કેશવજીએ માડ ખધાવેલો
છે. નેમિનાથજીના કોટમા દેરાની તથા દરેક દેરામા કેટલી
પ્રતિમાઓ છે, વગેરેની તપસીસ નીચે પ્રમાણે છે.

નેમિનાથના કોટનાં દેવાલય.

માનસંગ ભોજરાજની દુક.

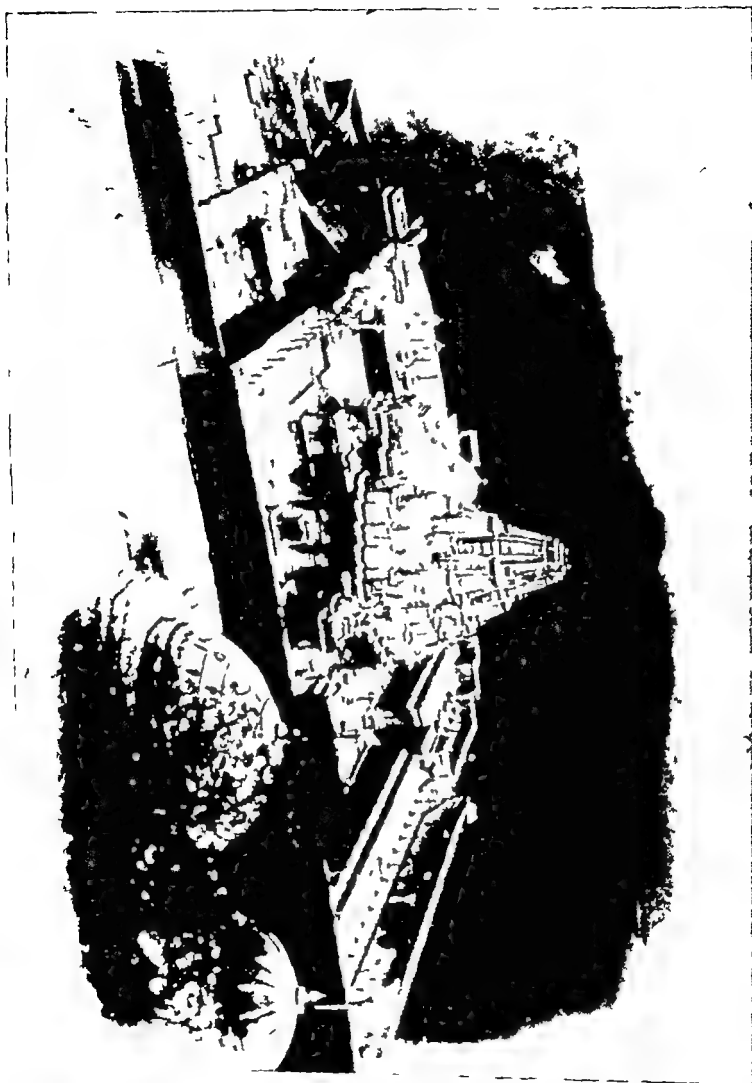
જમણી ખાણુએ પ્રથમ આ નામની દુક આવે છે
તેમાં હાલ એકજ મંદીર છે તેમા મૂળનાયક શ્રીસભવાનાથની
એકજ પ્રતિમા છે. પહેલા ચોકમાં સૂરજકુંડ નામે એક મુદર
કુંડ છે. તે કચ્છ-માડવીના વીંછા સોસવાળા વણિક માન-
સંગ ભોજરાજે ખધાવેલો છે. તે વખતે તેણે આ દેવાલય
સમરાવ્યું. તેથી આખી દુક તેના નામથી સોગખાય છે.
સવત્ ૧૯૩૨ માં નરસી કેશવજીએ સૂરજકુંડ સમરાવ્યો છે.
આ દુકની પાસે યાત્રાળુઓને નડાવાની મોઢવણુ કરેલી છે.

જીનાગઢના આદીશ્વરના નાના દેરાસરની પ્રતિષ્ઠા માનસ ૦
ભોજરાજ તરફથી સંવત ૧૯૦૧ મા થયેલી છે.

નેમિનાથની દુકં.

ડાળી બાબુએ નેમિનાથની દુકમાં જવાનો દરવાજો છે. તે દરવાજાની બહાર એક શાસ્ત્રી લેખ છે તેની સાલ જોવામાં આવતી નથી. પણ જોખે રાયલ એશીઆટીક સોસાયટીના ચોપાનીયાના પહેલા વોલ્યુમના પૃષ્ઠ ૯૪ ની કુટનોટમાં જેકળ સાહેબે લખેલું છે કે આ લેખ સંવત ૧૧૧૫ ના ચૈત્ર સુદ ૭ નો છે. આ લેખના નવમા શ્લોકમાં લખ્યું છે કે—યદુવંશમાં મંડલીક રાજા થયો. તેણે સવત ૧૧૫૫ મા સોરઠી તવારીખ સવત ૧૨૭૦ માં સોનાના પતરાથી નેમિનાથનું દેવાલય બાંધ્યું, તેના પુત્ર નવધન (નોંધણ) નું નામ દશમા શ્લોકમાં આવે છે અગીઆરમા શ્લોકમાં નોંધણના પુત્ર મહીપાળદેવનું નામ આવે છે. બારમા શ્લોકમાં મહીપાળના પુત્ર ખેંગારનું નામ આવે છે. ત્યારપછીના શ્લોકોમાં જય-સિંહદેવ, મોકલસિંહ, મેલગદેવ, મહીપાળદેવ ને મહલિક (૧૫૦૭) નાં નામ અનુક્રમે આવે છે

દરવાજામાં પેસતાં ચોટીદારોને રહેવાની જગ્યા છે તેની ડાળી બાબુએ ચૌદ ઓરડાની ધર્મશાળા છે યાત્રાળુઓને રહેવાની ઓરડીઓનો ચોક મૂક્યા પછી પૂજારી અથવા ગોઠીની ઓરડીઓનો મોટો ચોક આવે છે. તેમાં થઈને નેમિનાથના ચોકમાં જવાય છે તે ચોક આશરે ૧૩૦ ફીટ પહોળો

ભારત પ્રેસ ભાવનગર

શ્રી આસપાલ સુત શ્રી હરિપાલેન આત્મનઃ સ્વમાતૃ હરિપાલાય શ્રેયોર્થં શ્રી ઉજ્જયંત મહાતીર્થ શ્રી નેમિનાથ નિત્ય પૂજાર્થં દ્ર૦ ૨૦૦ શતદ્વયં પ્રદત્તં અમીષા વ્યાજેન પુષ્પ સહસ્રદ્વયેન (૨૦૦૦) પ્રતિદિનં પૂજા કર્તવ્યા શ્રીઆરામવાટિકા સત્ક પુષ્પાણિ દેવક પંચકુલેન દેવાલય ઉટાવનીયાનિ.

રગમંડપના પૂર્વ તરફના એક થાંભલા ઉપર નીચે પ્રમાણે લેખ છે:—સંવત્ ૧૧૧૩ વર્ષે જેઠમાસે ૧૪ દિને શ્રીમત્ નેમીશ્વર જિનાલયઃ કારિતઃ વળી બીજા થાંભલામા કેાતરેલુ છે કે સંવત્ ૧૧૩૬ વર્ષે પ્રતિષ્ઠા કારિતા. વળી ત્રીજા સ્તંભમા ઇ. સ. ૧૨૭૮ માં દેવાલય સમરાવ્યા બાબતનો લેખ છે.

બહારનો રગમંડપ ૨૧ ફીટ પહોળો ને ૩૮ ફીટ લાંબો છે. તેમાં એક ગોળ ઓટલા ઉપર સવત્ ૧૬૯૪ ના ચૈત્ર વદિ બીજને દિને સ્થાપન કરેલાં ગણધરનાં ૪૨૦ જોડ પગલાં છે. આ ઓટલાની પશ્ચિમે સમવસરણુની ચોરસ રચનાનો ઓટલો છે. તેમાં પણ ૪૨૦ પગલાંની જોડ છે. આ બંને ઓટલા પીળા પથ્થરના છે. પશ્ચિમ તરફની બાજી ઉઘાડી ઝરૂખામાંથી નજર કરીએ છીએ તો પાસે દેવસ્થાનોનાં ચિન્હ દેખાય છે * નેમિનાથના દેવાલયનો ઉદ્ધાર સવત્ ૬૦૬ માં રતનશા શ્રાવકે કર્યો, તેથી હાલ પણ તેને રતનશા ઓસવાળનું

* ટાડ સાહેબને એક લેખ મળ્યો હતો. તેમા લખેલુ હતુ કે શ્રી પડિત દેવસેને સધની આગ્રાથી સવત્ ૧૨૧૫ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૮ રવિવારે દેવતાનાં જૂના દેરા કાઢી નાંખી નવાં બનાવ્યા. દેવસેન-

દેડ કહે છે. તેની પછવાડે પોરવાડ જગમાલ ગોરધનવાળું પૂર્વઠારનું દેડ છે તેમા પાત્ર પ્રતિમા છે. મૂળનાયક આદીશ્વરજી છે. તેની પ્રતિષ્ઠા સંવત્ ૧૮૪૮ માં વૈશાખ વદી ૬ શુક્રવારે વિજયજીને દસુરિએ કરેલી છે તે દેરાની જમણી બાજુએ સતી શિરોમણી શ્રી રાજમતીના પગલાની દેરડી છે. આ ટુંકમા થઈને મેરકવશીની, સગરામ સોનીની તથા કુમારપાળની ટુંકોમા જવાય છે.

નેમિનાથની તથા મેરકવશીની તથા સગરામ સોનીની ભમતીની ફરતા પથ્થરની જાળી શેઠ દેવચંદ લખમીચંદે જાતે કરાવેલી છે તથા ગોઠીઓને રહેવાની તથા જાત્રાજીઓને રહેવાની ઓરડીઓ ઘણીખરી તેણે જાતેજ કરાવી છે. તે અધ થયે નોપણ હાથ અટકાડી મજુરોનું કામ બરાબર તપાસતો હતો ને કોઈ કામ બરાબર ન થાય તેને પાડી નાખતો તેમજ ગોળ ખવરાવી મજુરોને ખુશી રાખીને તેમની પાસેથી કામ લેતો.

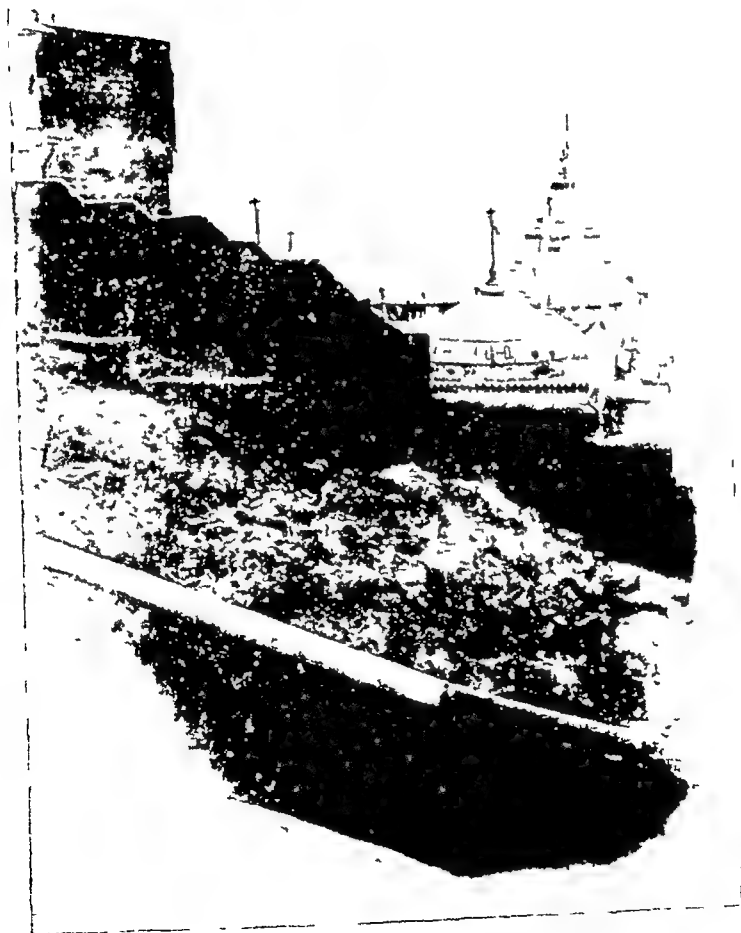
અમીઝરા પાર્શ્વનાથ.

આ ભરતદેવમા વર્તમાન કાળની ચાવીશીમા ત્રેવીસમા તીર્થઠરનું નામ પાર્શ્વનાથ છે તેમનું નામ અન્ય ધર્મના લોકોમા એટલું બધું પ્રખ્યાત છે કે તીર્થઠરની કોઈ પણ મૂર્તિને તેઓ પાર્શ્વનાથ અથવા

ગણિ ધર્મધોયસુન્નિના શિષ્ય સ્થોભદ્રસુરિના શિષ્ય હતા. ધર્મધોયસુન્નિ શીલભદ્રસુન્નિના શિષ્ય હતા.

પારસનાથની મૂર્તિ કહે છે. વળી જંગાળામાં આવેલો
 સમેતશિખર નામનો શ્રાવક લોકોનો પવિત્ર પર્વત પણ
 પારસનાથનો પર્વત એવા નામથી પ્રસિદ્ધ છે. જૂદે જૂદે
 ઠેકાણે પધરાવેલા પાર્શ્વનાથનાં જૂદા જૂદાં નામ છે.
 જેમ પાટણમાં પચાસરા પાર્શ્વનાથ છે માગરોળ ખંદરમાં
 નવપદ્મવ પાર્શ્વનાથ છે. ઘોઘામાં નવળંડા પાર્શ્વનાથ છે.
 ભાવનગર તથા મુંબઈમાં ગોડીજી પાર્શ્વનાથ છે. ખલાતમાં
 થંભણ (સ્તંભન) પાર્શ્વનાથ છે. અમદાવાદમાં ચિંતામણિ પાર્શ્વ-
 નાથ છે. પોરણદરની પાસે બડેચા પાર્શ્વનાથ છે. તેમજ અહીં
 નેમિનાથની મોટી ભમતીમાં એક લોંચરું છે, તેમાં પધરાવેલા
 પાર્શ્વનાથને અમીઝરા પાર્શ્વનાથ કહે છે. તેનું કારણ એ છે
 કે તેમના શરીર ઉપર અમૃતનાં ટીપા પુણ્યશાલી પુરૂષોના
 જોવામાં આવે છે. આ લોંચરમાં પેસતાં સામે રહુનેમિ તથા
 નેમીશ્વરની પ્રતિમા છે. તેને જીવિતસ્વામીની મૂર્તિ કહે
 છે. દીવાની મદદથી લોંચરાની ડાબી બાજુએ જઈએ તો એક
 દ્વાર આવે છે. તેમાં થઈને એક નાના ચોરડામાં જવાય છે.
 તેમાં નીચેનાં લોંચરામાં ઉતરવાના પગથીયા છે. તે પગથીયાં
 ઉતરીએ છીએ કે સન્મુખ અમીઝરા પાર્શ્વનાથની પ્રભાવિક
 મૂર્તિનાં દર્શન થાય છે. આ મૂર્તિ સંપ્રતિ રાજની ભરાવેલી
 છે. તે તેના નખ ને ખંભાની પાછળના ટેકા ઉપરથી સિદ્ધ
 થાય છે. આ મૂર્તિની ડાબી બાજુએ શુક્ષ્માં નેમિનાથની
 મૂર્તિ છે, તેમાં સંવત્ ૧૩૧૮નો લેખ છે. તે ઉપરથી માલમ
 પડે છે કે ખરતર ગચ્છના શ્રી જીનચંદ્રસુરિએ તેની પ્રતિષ્ઠા

જૈન સગ્ની વાચનમાલા, ભાવનગર

Pho-B. J Shah
ભારત પ્રેસ-ભાવનગર

કરાવી છે. નેમિનાથની ટુકના ચોકમા તથા મોટી લમતીમા
જાધી મળી ૧૩૩ પ્રતિમા છે, તથા ૧૮ જોડ પગલાં છે. તેમાં
મોટામા મોટાં પગલા શ્રી નેમિનાથનાં છે. તે દક્ષિણ તરફના
દ્વારની ડાબી બાજુએ છે. તેજ દ્વારની બહાર જમણી બાજુએ
નેમિનાથની અધિષ્ઠાયક અગ્નિકા દેવીની મૂર્તિ છે.

મેરકવશીની ઢુંક.

નેમિનાથની ઢુંકમા ઉત્તર તરફ નીચે ઉતરવાનો દર-
વાનો આવે છે, તેમા ઝોસરીમા નીચે પ્રમાણે લેખ જોવામા
આવે છે.

શ્રીમત મૂરિ ધનેશ્વરઃ મમમવત્ શ્રી જીલમદ્ર શિષ્યસ્ત-
મ્યૈવપંકજે મધુકર કીરીટોરુચો યોમવત્ સોમિતવેત્રનેમિસદને
શ્રી મદ્રમૂરિ શ્રીમદ્રૈવતકે ચકાર શુવરિકાર્ય પ્રતિષ્ઠા શ્રી સંવત્ મહા
માસે પૃથ્વી વિદિતોત્તવેશ્રેય. તથા દેવચંદ્રાદિ નયતાન્વિત. ઇતિ ॥

ત્યાથી પગને થકવી નાખે એવા દાગા પાડાણુના પગ-
થીઆ નીચે ઉતરીએ એટલે હાથે હાથે અદબદબ હાદા
એટલે પલાહી નીચે ઋષલના ચિન્હવાળી તથા અમા ઉપર
હાડસગીઆવાળી પ્રી ઋષલદેવની મૂર્તિ પડાસને જોવામાં
આવે છે. શત્રુજય પર્વત ઉપર પણ એવી મૂર્તિ છે આ
મૂર્તિને અન્ય ધર્મના કેટલાક સ્થાન હોડો ઘડીઘટ્ટોડો કોડે છે
આ નામ ભીમસેનના પુત્ર ગટોરગન્ધ(દોરોન્ધ, નુ હોય એમ

લાગે છે. જેમ્સ બર્નેસ સાહેબ લખે છે કે આ મૂર્તિની બેઠક આગળ ૨૪ તીર્થ કરની મૂર્તિઓવાળો એક પીળો પથ્થર છે તે ઇ. સ. ૧૪૧૨ ની સાલનો કેાતરાયલો છે. અદબદલની સામે પાંચ મેરુનું દેવાલય છે, તેમાં જૈન સિદ્ધાંતમાં વર્ણવેલા મેરુ નામના પાંચ સુવર્ણના શાશ્વત પર્વતના આકાર છે. તે દરેકમાં સં ૧૮૫૬ ની પ્રતિષ્ઠિત ચોમુખજી એટલે ચારે દિશા તરફના મુખ વાળી ચાર પ્રતિમાઓ છે ચાર ખુણે ચાર મેરુ ને પાંચમો મેરુ મધ્ય ભાગે છે અદબદલના દેવળની ડાબી બાજુના બારણામાં થઈને મેરુકવશીમાં જવાય છે તેમાં મુખ્ય મંદિરના બહારના રંગમંડપમાં ખંડિત કરેલી ઘણી મૂર્તિઓ જોવામાં આવે છે. મૂળનાયકજી સહસ્રલક્ષ્ણ પાર્શ્વનાથ છે. તેમની બેઠકે નીચે પ્રમાણે લેખ છે:—

સંવત ૧૮૧૯ વર્ષે અમદાવાદ વીશા શ્રીમાલો શા. વલ્લભ શાલાના શા. હંદરજી સુત શા. કાશીદાસેન સ્વશ્રીઅર્થ શ્રી ગીરનારજી તીર્થ શ્રી સહસ્રલક્ષ્ણી પાર્શ્વનાથ વિંબં કારાવિતં શ્રી વિજયજિનેંદ્રસૂરિભિઃ પ્રતિષ્ઠિતં. વિજયજીનેંદ્રસૂરિની વશાવળી—અનુક્રમે હીરવિજય, વિજયસેન, વિજયસિંહ, વિજયપ્રભ, વિજયરત્ન, વિજયક્ષમા, દયા, ધર્મજીનેંદ્ર, દેવેન્દ્ર, ધરજીનેંદ્ર, રાજેન્દ્ર એ પ્રમાણે અનુક્રમે છે

મૂળનાયકની આસપાસ ૭ પ્રતિમા છે. ભમતીમાં ૫૮ પ્રતિમા છે. દક્ષિણ તરફની ભમતીમાં અષ્ટાપદ પર્વત છે. તેમાં

૨૪ પ્રતિમા છે. ઉત્તર તરફની ભમતીમા ચોસુખનુ જોવા લાયક દેવાલય છે. પચ્ચમેડની વીસ પ્રતિમા ગણતા સર્વ મળી આ દુકમા ૧૧૩ પ્રતિમા છે આ દુકના રંગમંડપની તેમજ ભમતીની કોરાણી ઘણીજ સુદર છે, ને કારીગરી વખાણવા લાયક છે કેટલીક પ્રતિમાઓ પણ જોવા જેવી છે. મેરકવશીની દુકમાં એક ટાકુ છે તેમાના પાણીથી અરિહતની પ્રતિમાઓનુ પ્રક્ષાલન થાય છે.

સાજનદે જે સિદ્ધરાજનો મત્રી હતો તેણે આ દુકમાટે દીપ કરી હતી (કારણ કે સિદ્ધરાજને પૈસા ભરી દેવાના હતા) તે પૈસામાથી મેરકવશીની દુક બંધાવી છે બીમો કુડગીઓ થાણુદેવલીમા સાજનદેને મળ્યો હતો ને પોતાના ઘેર જમવા તેડીને તેને ૨૨૥ કરોડ સોનૈયા આપવાનુ કહેલુ. તે આઠ દિન પછી ડેરવાણુના નાકાને રસ્તે સિદ્ધરાજને સોંપવા આવ્યો પણ સિદ્ધરાજ તે લીધા નહિ: તેથી અઢાર રતનનો હાર નેગિનાથને પહેરાવી દીધો ને બીજા પોતાના પૈસાથી બીમકુડ કરાવ્યો. કોરાણી બરોળગ મોનુ લઈને કારીગરોએ મેરકવશીની દુકમા ટામ કરેલુ છે તે એવુ બીજું છે કે સતા રના તાર પણ જણાઇ આવે છે તથા તેના ઉપર દૂરની આગ બીજોના નખ અણિસુહા દેખાય છે

આ દુકમા ચોસુખનુ દેઈ છે તેના ધુમટની કોરાણી ઉત્તર ૧૦ ફરેક પ્રતિમા નીચે આવેા દેખ છે સંવત ૧૮૬૯ વર્ષે વૈશાખ શુદ્ધ ૭ ગુરો શ્રી સન્મત મંદેન શ્રી ગિરનાર તીર્થ

લાગે છે. જેમ્સ બર્નેસ સાહેબ લખે છે કે આ મૂર્તિની બેઠક આગળ ૨૪ તીર્થંકરની મૂર્તિઓવાળો એક પીળો પથ્થર છે તે ઇ. સ. ૧૪૧૨ ની સાલનો કેાતરાયલો છે. અદબદ્દાની સામે પાંચ મેડનું દેવાલય છે, તેમાં જૈન સિદ્ધાંતમાં વર્ણવેલા મેડનામના પાંચ સુવર્ણના શાશ્વત પર્વતના આકાર છે. તે દરેકમાં સં. ૧૮૫૯ ની પ્રતિષ્ઠિત ચોમુખજી એટલે ચારે દિશા તરફના મુખ વાળી ચાર પ્રતિમાઓ છે. ચાર ખુણે ચાર મેડ ને પાંચમો મેડ મધ્ય ભાગે છે. અદબદ્દાના દેવળની ડાબી બાજુના બારણામાં થઈને મેરકવશીમાં જવાય છે. તેમા મુખ્ય મંદિરના બહારના રંગમંડપમાં ખંડિત કરેલી ઘણી મૂર્તિઓ જોવામાં આવે છે. મૂળનાયકજી સહસ્રરૂપા પાર્શ્વનાથ છે. તેમની બેઠકે નીચે પ્રમાણે લેખ છે:—

સંવત ૧૮૧૯ વર્ષે અમદાવાદ વીશા શ્રીમાલો જ્ઞા. વલ્લભ શાલાના જ્ઞા. હંદરજી સુત જ્ઞા. કાશીદાસેન સ્વશ્રીઅર્થ શ્રી ગીરનારજી તીર્થ શ્રી સદ્ગુણી પાર્શ્વનાથ ત્રિવં કારાવિતં શ્રી વિજયજિનેંદ્રસૂરિભિઃ પ્રતિષ્ઠિતં. વિજયજીનેંદ્રસૂરિની વશાવળી—અનુક્રમે હીરવિજય, વિજયસેન, વિજયસિંહ, વિજયપ્રભ, વિજયરત્ન, વિજયક્ષમા, દયા, ધર્મજીનેંદ્ર, દેવેંદ્ર, ધરજીનેંદ્ર, રાજેંદ્ર એ પ્રમાણે અનુક્રમે છે.

મૂળનાયકની આસપાસ ૭ પ્રતિમા છે. ભમતીમાં ૫૮ પ્રતિમા છે. દક્ષિણ તરફની ભમતીમાં અષ્ટાપદ પર્વત છે. તેમાં

૨૪ પ્રતિમા છે. ઉત્તર તરફની ભમતીમા ચોમુખનું જોવા લાયક દેવાલય છે. પંચમેરૂની વીસ પ્રતિમા ગણતાં સર્વ મળી આ દુકમા ૧૧૩ પ્રતિમા છે. આ દુકના રંગમંડપની તેમજ ભમતીની કોરણી ઘણીજ સુંદર છે, ને કારીગરી વખાણવા લાયક છે. કેટલીક પ્રતિમાઓ પણ જોવા જેવી છે. મેરકવશીની દુકમા એક ટાકુ છે તેમાંના પાણીથી અરિહુતની પ્રતિમાઓનું પ્રક્ષાલન થાય છે.

સાજનદે જે સિદ્ધરાજનેા મત્રી હતો તેણે આ દુક માટે ટીપ કરી હતી. (કારણ કે સિદ્ધરાજને પૈસા ભરી દેવાના હતા) તે પૈસામાથી મેરકવશીની દુક બંધાવી છે ભીમો કુડળીઓ થાણાદેવલીમા સાજનદેને મળ્યો હતો ને પોતાના ઘેર જમવા તેડીને તેને ૨૨૥ કરોડ સોનૈયા આપવાનું કહેલું. તે આઠ દિન પછી ડેરવાણના નાકાને રસ્તે સિદ્ધરાજને સોંપવા આવ્યો. પણ સિદ્ધરાજે તે લીધા નહિ; તેથી અઢાર રતનનો હાર નેમિનાથને પહેરાવી દીધો ને બીજા પોતાના પૈસાથી ભીમકુંડ કરાવ્યો. કોરણી બરોબર સોનું લઈને કારીગરોએ મેરકવશીની દુકમાં કામ કરેલું છે તે એવું બીજું છે કે સતારના તાર પણ જાણાઈ આવે છે તથા તેના ઉપર ફરતી આંગળીઓના નખ અણિસુદ્ધાં દેખાય છે.

આ દુકમાં ચોમુખજીનું દેરું છે તેના ધુમટની કોરણી ઉત્તમ છે દરેક પ્રતિમા નીચે આવેા લેખ છે. સંવત્ ૧૮૧૯ વર્ષે વૈશાખ શુદ્ધ ૭ ગુરો શ્રી સમસ્ત સંઘેન શ્રી ગિરનાર તીર્થે

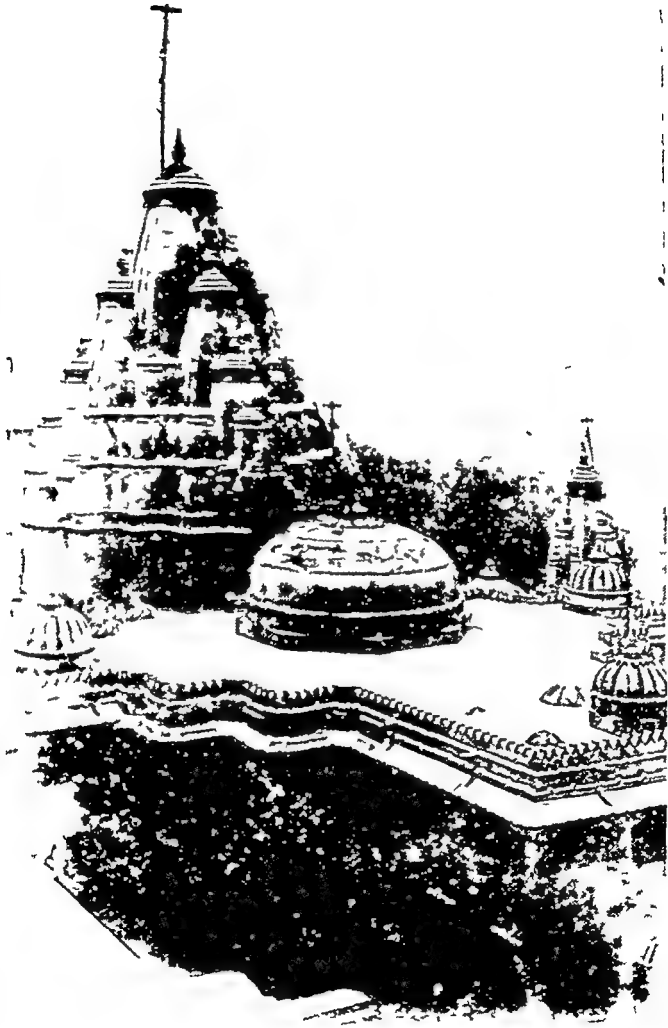
શ્રી શાતિનાથ વિવં કારાવિતં મં શ્રી વિજયજિનેંદ્ર સૂરિભિઃ
પ્રતિષ્ઠિતં.

કેટલાક કહે છે કે મેલકશા નામે શેઠે આ ટુક બનાવી
છે, કેટલાક કહે છે કે પચના પૈસાથી આ ટુક બાધી છે *

સગરામ સોનીની ટુંક.

સિદ્ધપુર-પાટણના ઓસવાળ વણિક સગરામ સોનીએ
શ્રી ભગવતી સૂત્રના ૩૬૦૦૦ પ્રશ્નોની ૩૬૦૦૦ સોનામહોરો
જ્ઞાન ખાતે કાઢીને તેમથી સુવર્ણની આઢીથી કલ્પમૂત્ર વગેરે
પુસ્તકો લખાવ્યાં એમ કહેવાય છે તેની ટુકમા દેડ છે, તે
ઘણુંજ સરસ, જીનું ને જોવાલાયક છે રગમડપની શોભા
રમણિક છે. તેની ઉપર સ્ત્રીઓને માટે બેઠક છે. જ્યારે રગમ-
ડપમાં પૂજા ભણાય ત્યારે પુરૂષ વર્ગને નીચે અને સ્ત્રી વર્ગને
મેડા ઉપર બેસવાને ઘણીજ સગવડ પડે છે. ગર્ભાગાર પણ
વિશાળ છે, તેમાં પણ મુળનાયકજી સહસ્રકૃષ્ણ પાર્શ્વનાથ
છે. તેની આસપાસ ૨૫ પ્રતિમા છે તથા ભમતીમા ત્રણ દેરા-
સર છે, તેમાંના બે દેરાસરમા ત્રણ ત્રણ ને ઉત્તર દિશાના
દેરામાં પાંચ પ્રતિમા મળી ૧૧ પ્રતિમા છે તથા એક પાષા-
ણની ચોવીશી છે. તેથી કુલ મળી ૩૭ પ્રતિમા આ ટુકમા છે.
આ ટુંકની ભમતીમાં પાસે નવા બનતા કુડની સુરગોથી

* વશી-વસ્તી. કેટલાક મેરકવશીની ટુકને ચદરાજની ટુંક કહે છે.

Pho-B. J. Shah.

પ્રકાશક-જૈન સસ્તી વાચનમાલા, ભાવનગર.

ઘણુ નુકશાન થયુ છે. આ દુકના મુળનાયકજીની માંહે નીચે પ્રમાણે લેખ છે.

સંવત્ ૧૮૧૯ જેઠ શુદ્ધ ૭ ગુરો શ્રી સમસ્ત સંઘેન સ્વશ્રેયોર્થે શ્રીપાર્શ્વજિનવિંબં કારાવિતં શ્રી ગિરનાર તીર્થે શ્રીમત્ તપાગચ્છે વિજય જિનેદ્ર સૂરિભિ પ્રતિષ્ઠિતમ્ માંગરોઝ નિવાસી વોરા પ્રસોતમ ગોહીદાસેન વિંબં કારાવિતં શ્રી ગિરનાર તીર્થે.

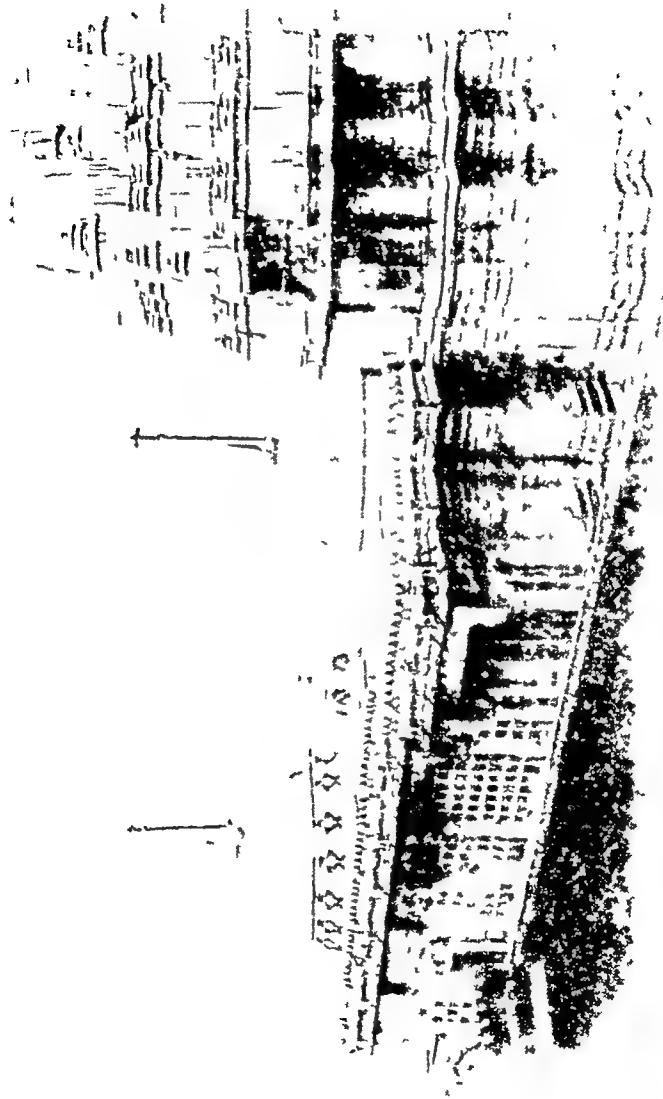
જેમ્સ બર્નેસ કહે છે કે સગરામ સોની ૧૬ મા સૈકાના પાછલા અર્ધ ભાગમાં થયો છે તથા શેઠ પ્રેમાભાઈ હેમાભાઈએ આશરે ૧૮૪૩ મા આ દુક સમરાવી છે સગરામ સોનીનું દેડું ગીરનાર ઉપર સૌથી ઉચુ લાગે છે. દક્ષિણની દેરીમા શેઠ આણુદણ કલ્યાણજીની કરાવેલી તથા સંવત ૧૮૭૫ ના વૈશાખ શુદ્ધ ૭ શનિવારે શ્રી વિજયજીનેંદ્રસૂરિએ સ્થાપિત કરેલી શ્રીઅજીતનાથની મૂર્તિ છે પશ્ચિમની દેરીમાં ૧૮૬૨ ના લેખવાળી શ્રી આદિનાથની પ્રતિમા છે ઉત્તરની દેરીમાં ૧૮૬૨ ની સાલમા વિજયજીનેંદ્રસૂરિનું સ્થાપેલું અજીતનાથનુ ખિબ છે સગરામ સોની અકળર બાદશાહના વખતમા પાટણમા થયો છે, ને નેને અકળર બાદશાહ મામો કહી બોલાવતા એમ કહેવાય છે. આ દુકની ભમતીની જાળી દેવચ દ લખમીચ દે કરાવી છે. સગરામ સોનીના દેરા રગમડપના થાસલા સળીના પથ્થરના ઘણાજ પૌલીસ કરેલા હતા તે પ્રેમાભાઈ હેમાભાઈએ ટોચીને તેના ઉપર ચુનો દેવરાવ્યો છે. દોરણી જોવાલાયક છે

કુમારપાળની ઢુંક.

પાંચ કોડીને કુલડે, પામ્યો દેશ અઢાર,
કુમારપાળ રાજ થયો, વત્યો જે જે કાર.

જેમ ધર્મઘોષસૂરિના ઉપદેશથી પેથડશાહે પાંચમા અંગમાં જ્યાં જ્યાં ગોચમ (ગૌતમ) નું નામ આવતુ ત્યાં ત્યાં એક એક સોનામહોર મુકી એમ છત્રીસ હજાર સોનામહોર મુકી તે દ્રવ્યથી સર્વ શાસ્ત્રો લખાવી ભરૂચ વિગેરે શહેરોના ભંડારમાં રાખ્યાં. જેમ વસ્તુપાળ મંત્રીએ સાત કોડ સોનામહોરો ખર્ચી સોનાની શાહીથી તાડપત્રો ને ઉત્તમ કાગળો ઉપર પુસ્તકો લખાવી સાત ભંડાર કર્યા હતા અને તેને ઉદય પ્રભસૂરીએ પ્રસન્ન થઇ આશીર્વાદ દીધો હતો, તેમ કુમારપાળે સાતસેં લહીઆ રાખી છ લાખ ને છત્રીસ હજાર આગમ લખાવ્યા ને દરેક આગમની સાત સાત પ્રતો સોનેરી અક્ષરથી લખાવી તથા હેમચંદ્રસૂરિના રચેલ પુસ્તકોની એકવીસ એકવીસ નકલ કરાવી હતી.

આ કુમારપાળ સને ૧૧૪૩ થી ૧૧૭૪ સુધી ગુજરાતનો રાજા હતો. તેણે આ ઢુંક બંધાવી છે. તેમાં મુળનાયક અભિનંદન નામના ચોથા તીર્થંકર છે. આ દેવાલય માંગરોળના શેઠ ધરમશી હેમચંદ્રે સમરાવ્યું છે. તેમના પ્રપૌત્ર શેઠ વલ્લભજી હાલ માંગરોળમાં રહે છે. આ દેવાલયનો પાણુ કેટલોક ભાગ નવા કુંડની સુરંગોથી નાશ પામ્યો છે. આ ઢુંકમાં દેડકી વાવ છે. તે વાવનું પાણી હમેશની સપાટી કરતા કદી ઉંચે

Pho Babulal J.

પ્રકાશક-જૈન સસ્તી વાચનમાલા, ભાવનગર.

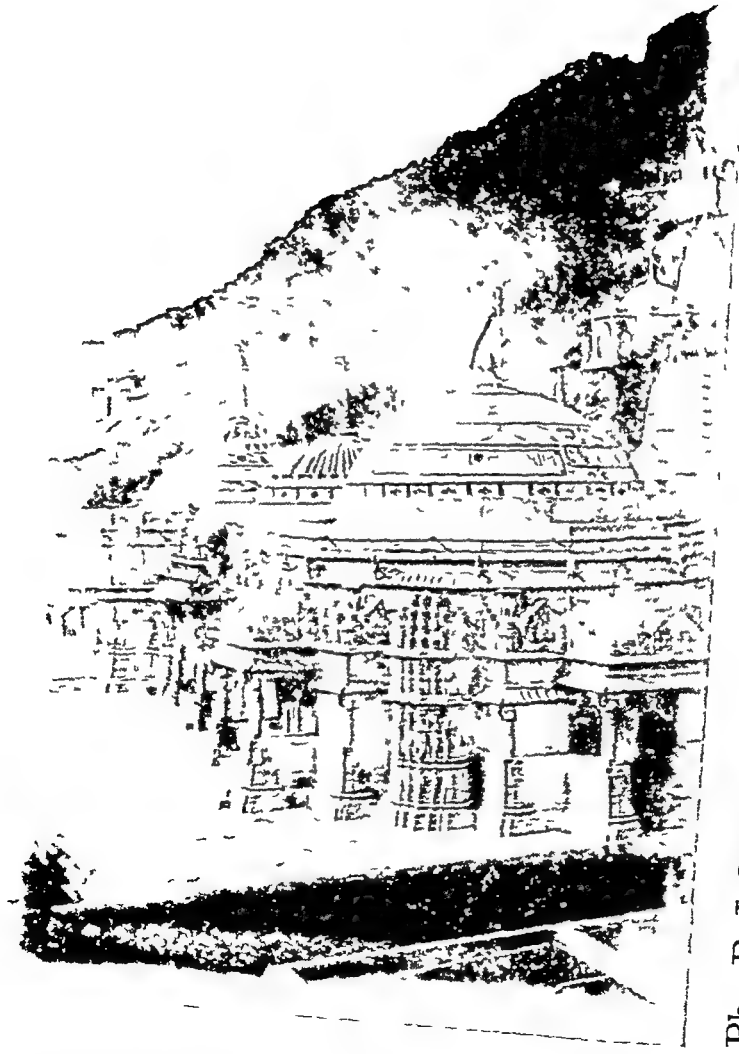
ચડતું નથી. તેની પાસે શેઠ જીઠાલાઈ ઓધવજીએ ઘણી મહે-
 નત લઈ ખગીચો કર્યો છે તેથી પૂજા માટે ઘણીવાર કુલ મળે
 છે. આ ટુંકનો બહારનો રંગમડપ મોટો ને જોવાલાયક છે.
 પશ્ચિમ તરફ એક દ્વાર છે, પણ હાલ તે બંધ છે. બીજું
 દ્વાર ભીમકુંડ ઉપર પડે છે તેથી યાત્રાળુઓ માટે નહાવા
 સાડ પાણી લાવવું સુગમ પડે છે. સુરજકુંડમાં પાણી થઈ રહે
 છે ત્યારે નહાવાની ગોઠવણ આ ટુંકના ચોકમાં કરવામાં આવે
 છે પણ પરમેશ્વરની અંગપૂજા કરવાને યોગ્ય થવા માટે
 નહાવા પહેલા હાલ જે પાણી ભીમકુંડમાં જોવામાં આવે છે
 તેના કરતા વધારે શુદ્ધ કરવા માટે બંદોબસ્ત કરવાની અવશ્ય
 જરૂર છે ભીમકુંડની પૂર્વ તરફના કિલ્લા ઉપર અસલની
 ખડિત પ્રતિમાઓ જોવામાં આવે છે. તેનું યોગ્ય સચ્ચડુસ્થાન
 થાય તો સાડ. કેટલાંક વર્ષ ઉપર જીનાગઢના નાગર ઝવેરી-
 લાલ કેશવલાલના બાપ ભગવાનલાલ મદનજી જે કાઠીયા-
 વાડના નેટીવ એજ ટ હતા તેની મદદથી વૈષ્ણવોએ આ ટુંક
 ભીમેશ્વર મહાદેવની છે એમ કહી તકરાર કરી હતી, તે પ્રસંગે
 અમદાવાદવાળા ઠાકરશીલાઈ પુંજસા જેઓ પણ નેટીવ એ-
 જંટ હતા તેમણે દ્વાર ઉપરના ઉમરા ઉપર તથા બીજે ઠેકાણે
 મગળ મૂર્તિ આદિ જૈન નિશાનીઓ ખતાવી સિદ્ધ કરી
 આજુ' હવે તે જીનાલય છે પણ શિવાલય નથી. શિવા-
 લયના દ્વાર ઉપર ગણેશની મૂર્તિ હોય છે ને જીનાલયમાં દ્વાર
 ઉપર તીર્થંકરની મૂર્તિ હોય છે. મૂળનાયકની નીચે આ
 પ્રમાણે લેખ છે.

ચડતું નથી. તેની પાસે શેઠ જીઠાભાઈ ઓધવજીએ ઘણી મહે-
 નત લઈ બગીચો કર્યો છે તેથી પૂજા માટે ઘણીવાર કુલ મળે
 છે. આ ટુંકનો બહારનો રંગમડપ મોટો ને જોવાલાયક છે.
 પશ્ચિમ તરફ એક દ્વાર છે, પણ હાલ તે બંધ છે. બીજું
 દ્વાર ભીમકુંડ ઉપર પડે છે તેથી યાત્રાળુઓ માટે નહાવા
 સાડ પાણી લાવવું સુગમ પડે છે. સુરજકુંડમાં પાણી થઈ રહે
 છે ત્યારે નહાવાની ગોઠવણ આ ટુંકના ચોકમાં કરવામાં આવે
 છે. પણ પરમેશ્વરની અગપૂજા કરવાને યોગ્ય થવા માટે
 નહાવા પહેલાં હાલ જે પાણી ભીમકુંડમાં જોવામાં આવે છે
 તેના કરતા વધારે શુદ્ધ કરવા માટે બદોબસ્ત કરવાની અવશ્ય
 જરૂર છે ભીમકુંડની પૂર્વ તરફના કિલ્લા ઉપર અસલની
 ખંડિત પ્રતિમાઓ જોવામાં આવે છે. તેનું યોગ્ય સગ્રહસ્થાન
 થાય તો સાડ. કેટલાંક વર્ષ ઉપર જીનાગઢના નાગર ઝવેરી-
 લાલ કેશવલાલના બાપ ભગવાનલાલ મદનજી જે કાઠીયા-
 વાડના નેટીવ એજન્ટ હતા તેની મદદથી વૈષ્ણવોએ આ ટુંક
 ભીમેશ્વર મહાદેવની છે એમ કહી તકરાર કરી હતી, તે પ્રસંગે
 અમદાવાદવાળા ઠાકરશીભાઈ પુનસા જેઓ પણ નેટીવ એ-
 જન્ટ હતા તેમણે દ્વાર ઉપરના ઉમરા ઉપર તથા બીજે ઠેકાણે
 મગજ મૂર્તિ આદિ જૈન નિશાનીઓ બતાવી સિદ્ધ કરી
 આપ્યું હતું કે તે જીનાલય છે પણ શિવાલય નથી. શિવા-
 લયના દ્વાર ઉપર ગણેશની મૂર્તિ હોય છે ને જીનાલયમાં દ્વાર
 ઉપર તીર્થંકરની મૂર્તિ હોય છે. મૂળનાયકની નીચે આ
 પ્રમાણે લેખ છે.

સંવત્ ૧૮૭૬ વર્ષે વૈશાખ સુદી ૭ ગનો શ્રા. આણંદજી
 કલ્યાણજી કેન શ્રી અભિનંદન વિંચં કારાપિતં શ્રી સિદ્ધ ગૌલ
 શ્રંગે મદ્યારક શ્રો વિજયજિનેંદ્રસૂરિ પ્રતિષ્ઠિતં શ્રા. નાનજી
 જેકરણ પ્રતિષ્ઠા કારિતા માગરોલ બંદર વ્યાપારી છે. તેની નીચે
 બીજો લેખ આ પ્રમાણે છે:—સંવત્ ૧૮૮૧ વર્ષે શાકે ૧૭૪૬
 શ્રી વૈશાખ સુદી ૭ સોમવાર. શ્રી ગિરનાર તીર્થે મા. શ્રી ૯.
 હંસરાજ જેઠા વચ્ચાઈ વિંચં પ્રવેશ કરાપિતં શ્રી તપા સા. પં. શ્રી ૯
 રાજસાગરજીને પરિવા—સ્થાપી

વસ્તુપાળ તેજપાળની ટુંક.

આ ટુંક નેમિનાથની ટુંકનું અસલ દ્વાર જે હાલ બંધ
 છે તેની સામે એટલે નરશી કેશવજીનો બંગલો મૂકી સંપ્રતિ
 રાજની ટુંકે જતાં જમણી બાજુએ છે. આ ટુંકમાં ગઢના
 બારણામાં પેસતાં જ જમણે હાથે લેખ છે તે ઉપરથી જણાય
 છે કે સંવત ૧૮૩૨માં નરશી કેશવજીએ સંપ્રતિરાજની, કુમાર-
 પાળની, વસ્તુપાળ તેજપાળની વગેરે ટુંકોની આસપાસ કિલ્લા
 બંધાવ્યા તથા દેરાસરો સમરાવ્યાં. આ ટુંકમાં ત્રણ દેરાસરો
 સાથે છે. વચ્ચલા દેરામાં ગર્ભાંગાર છે તેમાં મુળનાયકજી શામળા
 પાર્શ્વનાથ છે. આસપાસના દેવાલયોમાં ચોરસ તથા ગોળ
 સમવસરણુમાં ચોમુખજી પધરાવેલા છે. આ દેવળોમાં પીળા
 આરસ તથા સળીના પથ્થર વાપરવામાં આવેલા છે. એમ
 કહેવાય છે કે વસ્તુપાળ આ પથ્થર પરદેશથી લાવેલા છે.

Pho-B. J. Shah.

મકેશક-જેન સરતી વાયનમાલા, ભાવનગર.

સળીના પથ્થર મહામાંથી આવ્યા છે તથા મહામાં વસ્તુપાલે તોરણ મોકલાવેલું છે એમ હંતકથા છે.

આ ટુંકમાં દેવાલયોના ખારણાં ઉપર શુદ્ધ વચ્ચાયએવા લેખ છે. તેમાંનો એક લેખ આ પુસ્તકમાં આવેલા સૌરાષ્ટ્રના ઇતિહાસમાં ઘણે ભાગે આપેલો છે. વળી એક જીર્ણ પુસ્તકમાં સંસ્કૃતમાં લખેલું છે કે—સંવત્ ૧૨૯૮ ની સાલમાં વઢવાણની પાસેના અંકેવાળીયા ગામમાં શ્રી વસ્તુપાળ સ્વર્ગે ગયા, મંત્રી દિવગત થયા. પછી શ્રીવર્ધમાનસૂરિએ આયંબિલ વર્ધમાન તપ શરૂ કર્યો. મૃત્યુ પામી તે શંખેશ્વરના અધિષ્ઠાયક દેવતા થયા. તેમણે મંત્રી (વસ્તુપાળની)ની ગતિનું વિલોકન કર્યું, પણ જણાઈ નહીં, તેથી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જઈને સીમધરસ્વામીને પ્રણામ કરી પૂછ્યું. સીમધરસ્વામીએ કહ્યું : આજ વિદેહમાં પુષ્કલાવતી વિજયામાં પુંડરીકિણી નગરીમાં તે કુરૂચંદ્ર રાજા છે. ત્રીજે ભવે સિદ્ધિ પામશે. અનુપમાદેવીનો જીવ અત્રે જ આઠ વર્ષની ઉમરની શેઠની પુત્રીપણે છે, ને મેં તેને દીક્ષા આપી છે. પૂર્વકોટિના આયુષવાળી છે, અંતે કેવળ પામી મોક્ષે જશે. તે સાધ્વી તે વ્યંતરને દેખાડી; ત્યારપછી તે વ્યંતર દેવતાએ અહીં આવીને ગીતાર્થ આગળ તેમની ગતિ પ્રગટ કરી. તેઓએ પુસ્તકોમાં લખ્યું. બર્જેસ સાહેબ કહે છે કે વચલા દેવાલયનો રગમંડપ ૨૯ $\frac{1}{2}$ ફીટ પહોળો ને ૫૩ ફીટ લાંબો છે તથા ગભારો ૧૩ ફીટ ચોરસ છે. તેમાં ૧૯મા તીર્થંકર મહિનાથની મૂર્તિ છે, તે નીચે વસ્તુપાલની સ્ત્રી

લલિતાદેવી તથા સોળુના નામના લેખ છે. આસપાસના દેરા રંગમંડપ ૩૮^૧/_૨ ફીટ ચોરસ છે. મૂળનાયક પાર્શ્વનાથ તેમાં નીચે પ્રમાણે લેખ છે.

સંવત ૧૩૦૬ વર્ષે વૈશાખ સુદ ૩ શનૌ શ્રી પાર્શ્વનાથ વિંઘ્ન :
વાહુડેન કારાવિતં હત્યાદિ પ્રત્યુન્નસૂરિયે પ્રતિષ્ઠા કરી છે. એ
પણ લેખમાં લખ્યું છે. વચલા દેરાના રંગમંડપમાં ઉચે
લેખ છે, તેમાં પાર્શ્વનાથ ને વસ્તુપાલનાં નામ છે.

ડાબી બાજુના દેરામાંના સમવસરણુના ચોમુખની ત્ર
પ્રતિમાઓ પાર્શ્વનાથની છે. તેમાં સંવત ૧૫૫૬ નો લેખ :
ચોથી પ્રતિમા ચંદ્રપ્રભુની છે તેમાં ૧૪૮૫ નો લેખ છે.

જમણી બાજુના દેરાના ચોમુખમાં પશ્ચિમ મુખવાળ
પ્રતિમા સ્વસ્તિક લાંછનવાળી છે. ઉત્તરે શંખ ચિન્હવાળ
છે. અને પૂર્વે સ્વસ્તિક ચિન્હવાળી છે. તે ત્રણેમાં ૧૫૪૬ ન
સાલ છે. દક્ષિણે ચંદ્રપ્રભુની મૂર્તિ છે.

આ દેરાની પાછળ વસ્તુપાળ તેજપાળની માતાનું દેરું છે
તેમાં સંલવનાથની મૂર્તિ છે, આ ટુંકમાં આખા પથ્થરન
નીસરણીઓ ત્રણ છે.

વસ્તુપાળ તેજપાળની ટુંકમાં બે બાજુની બે કોટડી
ઉપરના લેખમાં આ પ્રમાણે કહેલ છે :—

(૧) મહામાત્ય શ્રી વસ્તુપાલ મહં શ્રી લલીતાદેવી મૂર્તિ:

(૫૨)

લક્ષ નવાં દેવાલય કર્યાં, સવાકોટિ અર્હત્પ્રતિમા કરાવી તથા
પંચાણુ સહસ્ર ધાતુનાં ગિંબ ભરાવ્યાં.

સંપર્ફરાય વિણિમ્મિય પણવીસ સહસ્સ પવર પસાયા ।

છત્તીસ સહસ્ર ઉદ્ધારા ત્રિણવિહાર કયા જેણં ॥

સેલમય સવાકોડી રીરીમય તાવર્ફ જીણવરાણ ।

દ્ય અઠારસ કોડી પડિમા પળમામિ મત્તીણ ॥ ૮૯ ॥

(રત્નસંચય.)

મહાવીર સ્વામી વિચરતા હતા ત્યારે મગધમાં વૈશા-
લીના રાજા ચેટકનો જમાઇ શ્રેણીક રાજા હતો. તેની પાટે
કોણિક થયો ને કોણિકની પાટે ઉદાયન થયો ત્યાર પછી તેજ
પાટે નવ નંદ રાજા થયા ને મૌર્યવંશનો ચંદ્રગુપ્ત રાજા
નવમા નંદની ગાદીએ બેઠો. ચંદ્રગુપ્ત પછી બિંદુસાર થયો,
ને બિંદુસારની ગાદીએ અશોક થયો. તેને કુણાલ નામે એક
પુત્ર હતો જે કેટલાએક કારણથી ઉજ્જૈનમા રહેતો હતો. અને
તેનો જ પુત્ર સંપ્રતિ રાજા થયો. ત્રિષ્ટિશલાકા પુરૂષ ચરિત્રના
કર્તા હેમાચાર્યના બનાવેલા પરિશિષ્ટ પર્વમાં સંપ્રતિનો ઇતિ-
હાસ આપેલો છે. સંપ્રતિ રાજાની ટુંકમાં એક મોટું જીના-
લય છે, તેને સંપ્રતિ રાજાનું દેરું કહે છે, તે દેરું ઘણું જીનું
ને જોવાલાયક છે બહારની તેમજ અદરની કોરણી ઉત્તમ
પ્રકારની છે. મૂળનાયક નેમિનાથ છે; રંગ મંડપમાં ચક્રેશ્વરીની
પ્રતિમા છે. એક કાઉસગીઓ ૫૪ ઇંચ ઉચો છે, બીજા બે

કાઉસગીઆ તેર તેર ધયના છે. આ સિવાય બીજી પાંત્રીસ જીનેશ્વરની પ્રતિમાઓ રંગમંડપ તથા ગર્ભાગારમાં છે. રંગ-મંડપમાં વિમલનાથની મૂર્તિ ૪૮ ધયની છે તેમાં નીચે પ્રમાણે લેખ છે:—

સંવત ૧૬૦૯ માહા સુદ ૨ શુક્રે સુરતવાસી શ્રી. શ્રીમાલજ્ઞાનીય શ્રી માહુ સેતામાહુ જ્ઞાંજ્ઞાણ કુટુંબ યુતેન શ્રી વિ-મલનાથ વિંબં કારિતં પ્રતિષ્ઠિતં વૃહત્તપાગચ્છે શ્રી રત્નસિંહ સૂરિભિઃ ।

સંવત ૧૬૩૨ માં આ દુકના ચોકમાંથી આમાંની ઘણી ખરી પ્રતિમાઓ નીકળી હતી. તેની સાથે એક સુંદર કારી-ગરીનું ધાતુનું પરિકર જે હાલ નેમિનાથની દુકમાં વૃક્ષ નીચે છે તે પણ નીકળ્યું છે જે હિંદુસ્તાનની પ્રાચીન કળાનો એક સરસ નમુનો છે, તેમા નીચે પ્રમાણે લેખ છે:—

સંવત ૧૬૨૩ વર્ષે વૈશાખ શુદિ ૧૨ ગુરૌ શ્રી વૃહત્ત-પાપક્ષે શ્રી ગચ્છ નાયક મટ્ટારક શ્રી રત્નસિંહ સૂરિણા તથા મટ્ટારક ઉદય વલ્લભ સૂરીણામુપદેશેન શ્રી સંઘેન વિમલનાથ પરિકરઃ કાર્ગિતઃ પ્રતિષ્ઠિતો જ્ઞાનસાગરસૂરિણા ।

જેમ્સ બર્નેસ સાહેબે આ દેવાલયમાં કર્ણરામ જયરા-મની સં. ૧૪૬૧માં પ્રતિષ્ઠા કરેલી નેમિનાથની કૃષ્ણ મૂર્તિ જોઈ છે. તથા ઈ સ ૧૧૫૮ નો લેખ વાંચેલો છે.

કેટનાં બીજાં દેવાસય.

સંપ્રતિરાજની ટુંકની ઉત્તરે જ્ઞાનવાવ તથા સંભવના-
યનું ચોમુખનું દેરાસર આવે છે. તેની સામે સગરામ સોનીની
ટુંકનું પૂર્વદ્વાર છે. કેટલીક નીશાનીઓ જોતાં એમ લાગે છે
કે અત્રે અસલના વખતમાં મોટું દેરું હશે. આગળ જતા
સામે કુમારપાળની ટુંકનું દક્ષિણદ્વાર આવે છે. તેની ડાબી
તરફને રસ્તે ભીમકુંડ જવાય છે.

સગરામ સોનીની ટુંક ને કુમારપાળ રાજની ટુંક
વચ્ચેના ગરનાળામાં થઇને ચંદ્રપ્રભુજીના દેરાસર આગળ જવાય
છે. તે માર્ગે કોઇ કોઇ દેવાલયની નિશાનીઓ જોવામાં આવે
છે. ચંદ્રપ્રભુના દેવાલયમાં ચંદ્રપ્રભુની પ્રતિમા છે. તેમા સવત્
૧૭૦૧ ની સાલ છે. તેની સામે એક માતાની મૂર્તિ છે, તેમાં
૧૩૧૮ નો લેખ છે. આ દેવળ મૂકી જમણી તરફ જતા મોટા
મોટા લેખ આવે છે પણ તે વંચાય તેવા નથી તે મૂકી
આગળ જતાં હાથી પગલાંનો જીનો કુડ આવે છે તેમા
હાથીનું એક પથ્થરનું પગલું છે, તેના ઉપર નાગી બાવી
રહેતી તે યાત્રાળુઓને હરકત કરતી હતી એમ કહેવાય છે આ
કુંડ મૂકી પશ્ચિમ તરફ જતાં શા. દેવચંદ લખમીચંદે સમ
રાવેલો હાથી પગલાંનો નવો કુડ આવે છે.

નવા કુંડની દક્ષિણે ઉચ્ચાણમાં કેટલીક ઓરડીઓ છે.
તેને વિશે એમ કહેવાય છે કે હસરાજ જીઠા બખાઈ નામે

કારખાનાના એક મુનીમે ચોવીશ તીર્થ કરોને પધરાવવા માટે ચોવીશ ઓરડીઓ કરવા માડી હતી પણ તે કામ અધુરૂં રહ્યું

કોટની બહારનાં દેવાલયો.

સંપ્રતિ રાજની દુક તથા વસ્તુપાળ તેજપાળની દુક વચ્ચેના રસ્તે આગળ જતાં કોટનો ખીજો દરવાજો આવે છે. તે દરવાજા બહાર સામે જ પથ્થર ઉપર લેવલ ૩૧૦૦ ફુટ લખેલું છે. ત્યાંથી થોડે ઉચે ચડીયે છીયે ત્યારે ૪૦૦૦ પગથીઆં થાય છે. તે દરવાજે પસાર થઈએ એટલે નેમિનાથના રાક્ષસી કિલ્લાની જખરી ભીંતો જોવામાં આવે છે. આગળ ચડતા ડાબી તરફ શાંતિનાથનું મંદિર આવે છે. તેને ખાડાનું દેરાસર કહે છે. તેમાં નવ પ્રતિમાઓ છે. જમણી બાજુની એક મૂર્તિમાં કળશનું ને ડાબી બાજુની મૂર્તિમાં સસલાનુ લાછન છે. આ દેવળ માંગરોળના દશાશ્રીમાળી વણિક ધરમશી હેમચંદે શ્રી મુંબઈના ગોડીજી પાર્શ્વનાથના મંદિરના ભંડાર તરફથી આવેલા રૂપીઆ જસરાજ મોદી મારફત ખરચી સંવત્ ૧૯૩૨ માં સમરાવ્યુ છે. પગથીઆંને રસ્તે ડાબી બાજુએ મલવાળુ (જોરાવર મલનુ) દેરૂં આવે છે. તેમાં પણ મૂળનાયક સોળમા શાંતિનાથ છે. તેની આસપાસ બે મૂર્તિઓ છે. આ દેરાની પાસે નીચાણમાં નેમિનાથની નવ ભવની પત્ની રાજમતીની ગુફા છે, તેમાં રાજમતીની ઉભી મૂર્તિ છે. તથા પડખે રહુનેમિની નાની મૂર્તિ છે મલવાળા દેરાની પાસે જમણી તરફ હુમડની જગા છે. જૈન લોકોની

સુખ્ય બે શાખા છે. ૧. શ્વેતાંબરી. ૨. દિગંબરી. દિગંબરી લોકોને હુમડ કહે છે, સંવત ૧૯૧૫ માં પ્રતાપગઢવાળા કુતે-હચંદ લાલચદના પુત્ર કસ્તુરચંદ બંડીએ શ્વેતાંબરી લોકો સાથે મળીને ચાલવું એવો લેખ કરી અમદાવાદના નગર શેઠ હેમાલાલને પત્ર લાવી ગીરનાર ઉપર દેવળ બંધાવવાનું શરૂ કર્યું. ને લોકાગચ્છના મીઠા શેઠને સાત તથા દયાળ શેઠને સાત એ રીતે ચૌદ બાઈડીઓમાં પશુ વંશ રહ્યો નહીં. મીઠા તથા દયાલ સંઘવી પાસેથી જમીન લઈ હુમડનું કારખાનું દેવચંદ લખમીચંદના + શ્વેતાંબરી કારખાના સામે બાંધ્યું. વળી બ્રહ્મપુરીમાં પધરાવવા પાર્વતી વગેરેની પ્રતિમાઓને લખમીચંદ મુનીરામે અનંતજી દીવાનને લેટ કરી

+ દેવચંદ કરીને પોરવાડ વાણીઓ વડનગરથી આશરે સો વર્ષ ઉપર પોતાની બહેન લખમી (અજબ) બાઈ સાથે જુનાગઢ આવ્યો. તેણે પોતાનો પૈસો ગીરનારજી ખાતે આપી એક દુકાન સઘની રખતી કાઢીને દુકાનનું નામ દેવચંદ લખમીચંદ પાડ્યું ને પોતે તથા તેની બહેન બન્ને જુનાગઢમાં ગુજરી ગયાં, તે પહેલા પોરવાડ જગમાલ ગોરધન તથા પોરવાડ રવજી ઈંદરજી ગીરનારની દેખરેખ રાખતા. હાલ પશુ જગમાલનો ચોક કહેવાય છે. તથા જુનાગઢમાં પશુ વીરચંદ માણેકચંદ તથા સવા ધોખીની મા ચંદુડી પાસેથી જમીન લઈ કારખાનું વધાર્યું. વીરચંદ માણેકચંદનો પુત્ર ગુલાબચંદ હાલ હયાત છે ને તે ધોખીનો પુત્ર સવો પશુ હાલ હયાત છે. સંવત ૧૯૧૩ વૈશાક સુદી ૪ ના અમદાવાદના શેઠ લલ્લુભાઈ પાનાચંદ હુમડને દેર બાંધવાની પરવાનગી આપતા બાબત દેવચંદ લખમીચંદને લખ્યું હતું.

કુતી. તેથી અનંતજી દીવાનની ચીકી લઈ વસ્તુપાળ તેજ-
 પાળની ટુંકની દક્ષીણ તરફની શ્વેતાંબરી ધર્મશાળામાં મુકામ
 કરી કબજે કર્યો. ત્યાર પછી શેઠ પ્રેમચંદ્ર રાયચંદની ધર્મ-
 શાળાની સામે તેઓએ પોતાની ધર્મશાળા બાંધી. વીસપંચી
 તેરાપંચી વિગેરે તેમની શાળાઓ છે. શ્વેતાંબરી લોકોની મા-
 ણિક તેઓ પ્રતિમાના નવ અંગે પૂજા કરતા નથી. તેમજ પુષ્પ,
 આભૂષણ ઇત્યાદિ ચઢાવતા નથી; તેમજ દિગંબરીની પ્રતિ-
 માને શ્વેતાંબરીની પ્રતિમા જેવો વજ્ર કછોટો હોતો નથી.
 પણ લિંગનો ભાગ દેખાય છે. ગીરનારજી ઉપર હુમડની જ-
 ગામાં બે દેવળ છે. મોટું દેવળ ઉત્તર દ્વારનું છે. તેમાં
 ૧૧ જીનબિંબ છે મૂળનાયક નેમિનાથ છે. તેમા સંવત
 ૧૬૨૪ ની સાલ છે. નેમિનાથની એક મૂર્તિ સંવત
 ૧૭૪૬ ની તથા શાંતિનાથની એક મૂર્તિ સં. ૧૬૬૫ ની
 સાલવાળી છે. નાનું દેરું પશ્ચિમદ્વારનું છે. તેમાં બે બાજુએ
 પાર્શ્વનાથ તથા મધ્યે નેમિનાથ મળી ત્રણ પ્રતિમા છે તે
 નેમિનાથની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૭૪૫ માં ભદ્રારક જીવરાજજીએ
 કરેલી છે. આ દેરાની ઉંચાણમાં શીતળનાથની જગ્યા છે મલ
 વાળું દેરું મૂકી આગળ રસ્તો લેતાં જમણી તરફ ચોમુખનું
 (ચોરીવાળું) જીનાલય આવે છે. તેની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૫૧૧
 માં જીનહર્ષસૂરિએ કરેલી છે. પશ્ચિમ, દક્ષિણ, ઉત્તર ને પૂર્વ.

૧ જીનહર્ષસૂરિએ સં. ૧૫૦૨ માં વીરમગામમાં વિંશતિસ્થાનક
 વિચારામૃત સંગ્રહ તથા રત્નશિખર નરપતિ કથા નામના ગ્રંથો રચ્યા
 છે. તે જયચંદ્રસૂરિના શિષ્ય હતા. જયચંદ્રસૂરિએ સં. ૧૫૦૬ માં

ના જિ બોમાં અનુક્રમે કચ્છપ, શશી, કમલ ને સ્વસ્તિકનાં ચિન્હો છે. આ દેડું શામળા પાર્શ્વનાથનું કહેવાય છે. ચોમુખની ચોરીના થાંભલાઓમાં તીર્થંકરની મૂર્તિઓ છે. તે મૂર્તી આગળ જતાં એક બ્રહ્મચારીની બેઠક આવે છે. ત્યાર પછી ગૌમુખી આવે છે. ત્યાં કુંડ છે. તેમાં ગાયના મુખમાંથી ઝરણુ આવે છે. તેની પાસે ચોવીશ તીર્થંકરનાં પગલાં છે. દરેક પગલાંની જોડ પાસે અરિહંતનું નામ જાળબોધમાં કોતરેલું છે. ગૌમુખીની જગામાં હાલ શિવાલયો છે જમણી બાજુએ ઉપર ચઢતાં રહુનેમિનું દેવાલય આવે છે. દંડનેમિ, અતિનેમિ, દ્રઢનેમિ ને રથનેમિ (રહુનેમિ) એ ચાર અરિષ્ટનેમિના ભાઈ હતા. નેમિનાથ પ્રભુ રાજમતીનું પાણીચડણુ કર્યા શિવાય તોરણથી પાછા આવ્યા ગયા તેથી રાજમતી સંસારથી વિરકત થઈ પોતાની સખીઓ સાથે સંયમ લેવા ગીરનાર ઉપર ચડી. રસ્તામાં વૃષ્ટિ થવાથી એક ગુફામાં પોતાનાં વસ્ત્ર સૂકવવા આવી. તેજ ગુફામાં રહુનેમિ તપ કરતા હતા, તે રાજમતીને જોઈ કામાંધ થયા. રાજમતીએ પ્રતિબોધ દીધો, તેથી લજ્જા-યમાન થઈ પોતાના આત્માની નિંદા કરતા રહુનેમિ પોતાના ભાઈ અરિષ્ટનેમિ (નેમિનાથ) પાસે આવ્યા, ને પુનઃ દીક્ષા લઈ સિદ્ધિ પામ્યા. શિવસુંદરી રૂપી પોતાની શોકને જાણે અગાઉથી જોવાને ઇચ્છતી હોય તેમ રાજમતી પણ પોતાના સ્વામી પાસે દીક્ષા લઈ તેમના પહેલા મોઢે ગઈ.

પ્રતિક્રમણ વિધિ નામનો ગ્રંથ રચ્યો છે તે સોમસુદર સૂરિના પાંચ શિષ્યોમાંના એક હતા. સોમસુદરસૂરિ-જન્મ ૧૪૩૦ સ્વર્ગ ૧૪૯૯.

એમ કહેવાય છે કે સુદરજી સઘવીના સમયમાં અનંતજી દીવાનની મદદથી મુચુકુડની શુક્રાવાળા ભૈરવાનંદ (લક્ષ્મ-
સારથી) ખાવાએ ગૌમુખીમા મુકામ કર્યો. સુદરજીના શુર
હસ્તિવિજયે તથા ચોમાસી સાધુ પ્રેમસાગરે પ્રયત્ન કર્યા
છતાં ડુંગર ઉપર વસતી વધારવાના બહાને તે જગ્યા સુદર-
જીએ પોતાના કબજામાંથી છોડી દીધી. હસ્તિવિજયના શિષ્ય
સક્તિવિજય તથા તેના શિષ્ય લક્ષ્મીવિજય હાલ વેરાવળ રહે
છે. હસ્તિવિજયના વખતમાં ભાટીયા લીલાશેઠ નેમિનાથના
કારખાનાના મુનિમ હતા. તેના પુત્ર ગખ્ખર શેઠની હવેલીમાં
નીચે હાલ ગુજરાતી નિશાળ છે ને ઉપર સરકારી દવાખાનું છે

દિગંબરીના સંબંધમાં શ્રી આવશ્યકની વૃંદારવૃત્તિ
નામની ટીકામાં લખેલું છે કે—એક પ્રસંગે દિગંબરી તથા શ્વે-
તાંબરી સંઘ રૈવતાચલ તીર્થે ભેગો થયો. તે અવસરે દિગં-
બરી લોકો તથા શ્વેતાંબરી લોકો વચ્ચે જુનાગઢના રાજાની
સમક્ષ વાદવિવાદ ચાલ્યો. રાજાએ શાસ્ત્રનું પ્રમાણ માગવાથી
શ્વેતાંબરી સઘે કાયોત્સર્ગ ધ્યાન ધર્યું, તેથી શાસનદેવીએ
હર દેશથી એક કન્યાને લાવીને તેના મુખથી નીચેની ગાથા
બોલાવી :—

ઉજ્જિત સેલસિહરે દિરુલાનાણં નિસીહિયા જત્સ ।

તં ધમ્મચક્કવર્દિં અરિટ્ટનેમિ નમંસામિ ॥

અર્થ—ઉજ્જયંત પર્વતના શિખર ઉપર જેનાં દીક્ષા,

અંબાજીનું દેવળ ધુમાડાથી કાળું થઇ ગયું છે. તથા હમેશાં ધી અને નાળીએરના પાણીથી ગંદું જોવામાં આવે છે. વળી રંગમંડપમાં બાવાઓ રહે છે તે પણ ઠીક નથી. શત્રુંજય માહાત્મ્યમાં અંબિકા દેવીનું ચરિત્ર છે, તેમજ અંબાગિરિ તથા અંબાકુંડના નામો આવે છે. વળી કાળમેઘ, ઇદ્ર, બ્રહ્મેદ્ર, રૂદ્ર, મલ્લિનાથ, બલભદ્ર, વાયુ, ઉત્તરકુરૂની સાત માતા, કેદાર, મેઘનાદ, સિદ્ધિભાસ્ય, સિંહનાદ વગેરે અધિષ્ઠાયક દેવતાઓ પ્રત્યેક શિખરે તથા પ્રત્યેક વૃક્ષે નેમીશ્વરના ધ્યાનમાં તત્પર રહી સંઘના કષ્ટ દૂર કરે છે. ને અબાના ગિરિથી દક્ષિણે ગોમેઘ યજ્ઞ છે તથા ઉત્તરે મહાજવાલા દેવી છે, તે પણ સંઘના વિદ્ય હરે છે. (શત્રુંજય માહાત્મ્ય). અંબાજીનું દેરું, સ્નાત્રાદિ પૂજાઓના કત્તા દેવચંદ્રજીએ એક અતીતને સોંપ્યું હતું. ત્યારથી ત્યાં અતીતનો કબજો થયો એવી દતકથા છે.

ત્રીજી, ચોથી તથા પાંચમી ટુંક.

અંબાજીની ટુંક સુકી આગળ સુસાફરી કરીએ એટલે ઓઘડ શિખર આવે છે, તેને ત્રીજી ટુંક કહે છે. ત્યાં પ્રથમ નેમિનાથના પગલાં આવે છે. તેમાં સંવત ૧૯૨૭ ના વૈશાક સુદી ૩ શનિનો લેખ છે, તે ઉપરથી જણાય છે કે બાબુ ધન-પતસિંહજી પ્રતાપસિંહજીએ તે પગલાં સ્થાપેલાં છે. તેની પાસે ઓરડી છે તેમાં બાવો રહે છે. તેની પાસે છેક ટોચ ઉપર બૌદ્ધશુર મત્સ્યેન્દ્રનાથ (મહાંદરનાથ), જે ગોપીચંદરાજના

વખતમાં થઇ ગયા છે તેમના શિષ્ય ગોરખનાથના પગલાં છે. આ ટુંકની નીચાણુમાં સુગંધી વાળાના છોડ થાય છે.

ત્યાથી આશરે ૪૦૦ ફીટ નીચે ઉતરી રહ્યા પછી ચોથી ટુંકે જવાય છે. તે રસ્તો ખાંધેલો નથી. રસ્તો આકરો છે. ટુંકની ઉપર એક મોટી કાળીશિલામાં શ્રી નેમિનાથની પ્રતિમા તથા બીજી શિલા ઉપર પગલાં છે. તેમાં ૧૨૪૪ ની પ્રતિષ્ઠાનો લેખ છે. કેટલાક એમ કહે છે કે નેમિનાથ આ ટુંક ઉપર મોક્ષ પામ્યા છે. ચોથી ટુંકથી બારોબાર પાંચમી ટુંકે હોશીઆર ને જોરાવર માણસથી જવાય છે. ત્રીજી ટુંકથી નીચે ઉતરી રહ્યા પછી પગથીઆંને રસ્તે ઉપર ચઢીએ છીએ એટલે કમંડલકુંડની નીચાણુમાં રતનબાગ છે. તેમાં આશ્વિન-કારક વનસ્પતિ થાય છે. કમંડલકુંડને રસ્તે નહિ જતાં આગળ પગથીઆંને રસ્તે ઉતારા ગયા પછી ચઢાવ ઘણો જ જખરો છે. પાંચમી ટુંકે પહોંચીએ છીએ ત્યારે એક જાતનો અનન્ય આનંદ થાય છે તેથી તથા ઠંડા પવનની લહેરથી મુસાફરીનો થાક ઉતરી જાય છે; તેની સાથે પાપ પણ ઉતરી જાય છે ને પુણ્ય ચઢે છે. પાંચમી ટુંકની જે પેદાશ થાય છે તે કમંડલકુંડના બાવાઓ લે છે.

ઉપર ગંજવર ઘાંટ છે, તથા નેમિનાથનાં પગલાં છે તેના ઉપર છત્ર ખંધાવેલું છે. તેની નીચાણુમાં પગલાં તથા નેમિનાથની પ્રતિમા છે. વળી નીચે પ્રમાણે લેખ છે. સં. ૧૮૧૭ પ્રથમ માસો વદ ૭ મે ગુરૂવાસરે સા. દેવચંદ લક્ષ્મીચંદેન જિનાલયં

પ્રતિષ્ઠિતં. પાંચમી ટુંકથી પાંચ સાત પગથીઆં નીચે ઉતરતાં એક મોટો લેખ આવે છે. તેમાં સંવત ૧૧૦૮ ની સાલ છે. પાંચમી ટુંકની અગ્નિકોણમાં રતનબાગ છે. તેની પેલી તરફ શેર બાગ છે. નૈઋત્યકોણમાં ગળ્ળરનો ડુંગર છે. વાયવ્યકોણમાં ભેરવજપ છે. ઈશાનકોણમાં રામચાલી છે. ત્યાં શિલોદક પાણીનો ઝરો છે. પાંચમી ટુંકને વૈષ્ણવલોકો ગુરૂદત્તાત્રીની ટુંક કહે છે. ને મુસલમાન લોકો તેને મદારશા પીરનો ચિલ્લો કહે છે. નેમિનાથના પ્રથમ ગણધર વરદત્ત^૧ ત્યાં મોક્ષ પામ્યા છે. વરદત્તનું ટુંકું નામ દત્ત થઈ દત્તાત્રી થયું છે એમ પણ કહેવાય છે. વળી ઘણાખરાનો એવો મત પણ છે કે નેમિનાથ આ પાંચમી ટુંકે મોક્ષ પામ્યા છે. આ ટુંક તથા સાતમી (કાલિકા) ટુંક વચ્ચે છઠ્ઠી ટુંક છે તેને રેણુકા શિખર કહે છે. વાઘેશ્વરી દરવાજાથી ગિરનારનાં મુખ્ય સ્થાનોનું અંતર આ પ્રમાણે છે. વાઘેશ્વરી માતા ૧૨૦૮ ફુટ, અશોકનો લેખ ૨૭૩૩, દામોદર કુંડ ૫૦૩૩, ભવેશ્વર ૧૧૧૩૩, ચડાનીવાવ ૧૨૦૪૩ (૨^૫/_૬ મૈલ), માળી પરબ ૧૯૦૨૮, નેમિનાથનો કોટ ૨૨૦૪૩, અંબાજી ૨૪૨૪૩ ઓઘડ શિખર ૨૫૫૯૩, પાંચમી ટુંક ૨૭૫૦૩ (૫ મૈલ) રામાનંદીનાં પગલાં ૨૪૧૪૩, પથરચટિ ૨૪૨૬૮, સેસાવન

૧ શ્રી નેમિનાથ ને ૧૮ ગણધર હતા, તેમના નામ-વન્દત, નરદત્ત, ધર્મદત્ત, સુયશ, ઋષભસેન, વિશ્વભૂતિ, વજ્રનાભ, હરિષેણુ, સુમિત્ર, ગુણનાથ, યશકીર્તિ, મહાશય, સર્વાનુભૂતિ, શ્રીધર, અચલ, દયાલ, મહાસેન અને સિદ્ધાર્થ.

૨૬૧૪૩ (૫ મૈલ), હનુમાનધારા ૨૭૭૪૩ કુટ, પાંચમી ટુંકના બાવાઓ પરદેશી યાત્રાળુઓને કોઇવાર હિરાન કરે છે. ત્યાં એક મોટો ઘંટ છે, તે ઉપર સંવત ૧૮૬૪ ની સાલ છે. ને બાવા શ્રવણનાથે તે ઘંટ ચઢાવ્યો છે એમ લખેલું છે. સં. ૧૮૩૮ માં પાંચમી ટુંકે ખર્ચ કરાખાના તરફથી થયું છે.

કાલિકા ટુંક.

કમંડળ કુંડ આગળ બાવાની જગ્યા છે. ત્યાં અગર નેમિનાથના કોટમાં રાત રહીને સવારના વહેલા ઉઠીને લોમીયા બાવાઓની મદદથી કાલિકા ટુંકે જવાય છે. રસ્તો અતિશય વિકરાળ ને ભયંકર લાગે છે. મુસાફર ભૂલો ન પડે તેથી ઠેકાણે ઠેકાણે સિંહુરની નિશાનીઓ દેખાય છે. ઘણાજ ભેરાવર ને હિમ્મતવાન આદમી હોયતોજ તે ઠેક પહોંચી શકે છે. કેટલાક લોકો એમ કહે છે કે બે માણસ કાલિકા ટુંકે જાય તેમાથી એક માણસ જીવતું પાછું આવે છે. તે વાત કેટલેક દરજ્જે યથાર્થ છે. કારણ કે રસ્તો એવો વિકટ છે કે પથરા ઠેકીને કાટાના ઝાડમાં થઈ જવું પડે છે તેથી બેમાથી એકને નુકશાન થવાનો સંભવ છે. છેક ટોચે ત્રિશૂળ છે. તથા કાલિકાનું સ્થાન છે. વળી એવી દંતકથા સાંભળવામાં આવી છે કે ત્યાં નીલવર્ણી પારેવાની શિલા છે, તે રસ્તે લોયરામાં ઉતરાય છે. તેમાં બીજેરાં તથા હરકે એવી થાય છે કે એક ક્ષણ સવા પાંચેરનું થાય છે. તેમાં ચપાના વૃક્ષ છે. નીલ-

વરણી શિલા મુકીને બાળરીઆ કુંડ જવાય છે, ત્યાં માતાની મૂર્તિ છે. રાણપુરની ઘોડી ઉપરથી પણ કાલિકાની દુકે જવાય છે. તે રસ્તે કુંગર ઉપર સુવર્ણવાલુકા નદી આવે છે, તે ભરત વનમાં જાય છે. ત્યાં સાલંગ્રામ થાય છે.

સહસાવન.

ગોમુખી મુકીને ડાબે રસ્તે સપાટ રસ્તો નીકળે છે તે સહસાવન જવાનો છે. જાંબુ શુક્લ મુકીને પ્રથમ રામાનંદીની જગ્યા આવે છે, ત્યાં પગલાં તથા ઘંટ છે. વળી તેજ ઠેકાણે ભેરવ (ભેરવજંપા) છે. તે ઉપર ચઢીને અસલના વખતમાં દુઃખી લોકો પરલવમાં સુખ પામવાની આશાએ જંપાપાત કરી પ્રાણ ખોતા; ને નગારાના નાદથી પડનારનાં સગાંવહાલાંની ખુબ ઠંકાઈ જતી. તેની ડાબી તરફ સેવાદાસની જોવા લાયક શુક્લ ને કુંડ છે, ને જમણી બાજુએ પથરચટ્ટી નામની આચારજીની જગ્યા તથા કુંડ છે. ત્યાં યાત્રાળુઓને ખીચડી અપાય છે. વળી જમણી બાજુએ નીચાણમાં રસ્તો બાંધેલો છે. તે સહસાવન (સહસાવન) જાય છે. સહસાવનમાં નેમિનાથનાં પગલાં છે. તે ઉપર છત્રી બંધાવેલી છે. ત્યાં શ્રાવક લોકોની ધર્મશાળા તથા એક બાવાની જગ્યા છે. સહસાવનથી આશરે એક માઈલ જઈએ ત્યારે ભરતવન તથા હનુમાનધારા આવે છે. સહસાવનથી નીચે ઉતરીને તલેટી જવાનો રસ્તો

૧ રાણપુર નામનું કુંગરની તળેટીમાં એક ગામ છે. ઘોડી-કુંગરની ખાર.

છે. હાલ તેને દુરસ્ત કરવામાં આવ્યો છે. મુખ્યત્વે કરીને
હુમડ (દિગંબરી) લોકો આ રસ્તો ઉપયોગમાં લે છે.

જાણવા ભેગ બાબતો.

સંં ૧૮૮૬ થી ૯૪ સુધીમાં ભરતપુરવાલા શેઠ સંતો-
કરામ જેચ દે સહેસાવનનાં જીનાં પગથીઆં સમરાવેલા છે.

૧૮૯૪ માં રાજીલની ગુફા સમરાવી.

૧૮૯૬ મા હાથી પગલાંનો કુંડ સમરાવ્યો.

સહેસાવનની ધર્મશાળા સંં ૧૯૩૩ માં બંધાઈ. ચડાની
વાવની પડખે તળીયું બાંધ્યું તથા પગથીયાંના ટપા પાંચ
તથા હુતુમાનનો ઓટડો સંં ૧૯૩૦ માં કારખાનાએ
કરાવ્યો.

સંં ૧૯૨૧ મા પ્રેમચંદજીની ગુફા સમરાવી.

સંં ૧૯૦૮ માં છોડીયા દેરી રીપેર કરાવી.

સંં ૧૯૦૭ માં ઢેડની ઓરડી બાંધી.

સંં ૧૮૯૪ માં રાજીલની ગુફા સમરાવી.

સંં ૧૯૦૮ માં જટાશંકરની દેરી રીપેર કરાવી.

સંં ૧૯૦૫ માં સંપ્રતિ રાજીનું દેરાસર રીપેર કરાવ્યું.

સંં ૧૮૯૯ માં કેશવજી નાયકનું રીપેર કામ,

સંં ૧૯૪૧ તથા ૧૯૩૪ માં ગવર્નર આવ્યા હતા.

હુંગરની હંત કથાઓ.

૧. એક સમયે કોઈ કઠીઆરે રતનબાગમા કોઈ વાંદરાને કુહાડી મારી, તે દૈવયોગે કોઈ કુંડમાં પડી જવાથી સોનાની થઈ ગઈ. તેની નીશાનીઓ રાખીને કઠીઆરે ખીજે દિન ગયો ત્યારે ભૂલો પડ્યો ને એક પણ નિશાની જોઈ નહીં.
૨. સંતદાસના ચેલા સેવાદાસજીએ કહેલી એવી એક વાત છે કે, કેટલાએક યાત્રાગુઓ ભૂલા પડ્યા તે કોઈ યોગીની શુદ્ધ આગળ આવી પહોંચ્યા. યોગીએ તેમને શાત પાડીને કોઈ ઝાડનાં પાંદડા ખાવા આમ્યા; તે તેમને પાપડ જેવા લાગ્યા. તેથી ખાઈને સંતોષ પામ્યા. પછી તે યોગીએ તેનાં નેત્રો ઉપર પાટા બાંધીને કોઈ રસ્તે મૂકી દીધા. તેથી તેઓ પોતાને રસ્તે ચાલ્યા ગયા ને ખીજે દહાડે તે શુદ્ધ જેવા આવ્યા પણ જડી નહીં.
૩. કોઈ હુંખીઆરો રોગથી પીડાએલો હોવાથી તેણે અંબાજીની દુકંથી પડતું મૂક્યું. પણ સારા નસીબે કોઈ હરડેના ઝાડ પાસે પડવાથી તેને ઝાડો થયો ને બધો રોગ જતો રહ્યો. તેણે જુનાગઢમાં આવી ગોરજ લાધાજી જયવંતજીના શુદ્ધને વાત કરી. તેથી તેણે તે હરડે લાવીને નવાબ સાહેબની દવામાં વાપરી. તેથી નવાબ સાહેબની તબીયત ઘણી જ દુરસ્ત થઈ.

૪. એક બાવાએ કોઈ રસકૂપિકા શોધી કહાડીને તેમાંથી તુંબડી ભરી લીધી. રાત્રે કોઈ સોનીને ત્યાં તેણે મુકામ કર્યો ને સવારે ઉઠીને પોતાને રસ્તે ચાલતો થયો. સોનીના ઘરમાં પેલી તુંબડીમાંથી પાણીના છાંટા જે વસ્તુ ઉપર પડ્યા હતા તે સોનાની થઈ ગઈ. સોની આવેલા બાવાને જોળવા ગયો પણ હાથ લાગ્યો નહીં.
૫. ગોરજી ક્રાંતિવિજયજીના કહેવા પ્રમાણે જુનાગઢના કેટલાક વાણીઆએ ગખ્ખર અથવા ગદ્દેસિંહના ડુંગરમાં જઈ ગદ્દઈઆં નાથના રૂપાના શિક્કાની ગાંસડીઓ ખાંધી ખોરદેવીના મુકામે આવી ત્યાંના બાવાને હેરાન કર્યો. બાવાના શુસ્સાથી કેટલાક ત્યાજ ગાંડા થઈ મૃત્યુ પામ્યા. બીજાઓ રસ્તામાં નાસતાં મરી ગયા ને બાકીના જુનાગઢમાં આવીને શુજરી ગયા.
૬. ગોરજી ક્રાંતિવિજયજી કહે છે કે પથ્થરચટ્ટીની ઉચ્ચાણમાં એક અઘોરી રહેતો તે કોઈ બ્રાહ્મણના છોકરાને ઉપાડીને તેનું સંસ્કાર કરી ગયો. તે છોકરાનો પિતા ત્યાં આવ્યો. અઘોરી પાટણમાં નાશી ગયો. અધિષ્ઠાયક દેવની સહાયતાથી તે છોકરો સજીવન થઈ પોતાના પિતા પાસે આવ્યો. અઘોરીનું નામ હરનાથગર હતું. તેને વરદત્ત શિખરના અધિષ્ઠાયક દેવે લાકડી મારી લંગડો કર્યો હતો તેનો ચાથી પહેડીનો કુલગર નામનો ચેલો સિદ્ધપુર પાટણના જુના કિલ્લા આગળ રહે છે ને ગાયકવાડનો ગરાસ ખાય છે. હર-

નાથગરને ગીરનાર મૂકી જતું રહેવું પડ્યું. તે વખતમાં સઘળા અઘોરીઓ ગીરનારમાંથી નીકળી હિમાલય વગેરે સ્થાને ગયા. આ સિવાય બીજી ઘણી દંતકથાઓ ચાલે છે.

બીજાં જોવા લાયક સ્થાનો.

[૧] શ્રી નેમિનાથના કોટના અગ્નિખુણ્ણમાં પ્રેમચંદળ મહારાજની ગુફા છે. તેમાં ઘણા પુરૂષોએ ધ્યાન ધરેલું છે. પ્રેમચંદળ તપગચ્છના સાધુ હતા. તે યોગવિદ્યામાં પ્રવીણ હતા. પોતાના ગુરૂભાઈ કપુરચંદળને શોધવા માટે તેઓ અત્રે આવી રહ્યા હતા. કપુરચંદળ વિષે એવું માનવામાં આવે છે કે તેઓ અનેક રૂપ કરતા તથા તેમનામાં અનેક સ્થળે જવાની વિદ્યા હતી આ ગુફા દેવચંદ લખમીચંદના કારખાનાને સ્વાધીન છે. તેમાં વખતો વખત જોઈતી મરામત પણ આ કારખાના તરફથી થાય છે ત્યાં જવાનો રસ્તો ઘણો કઠણ છે. ત્યાં જવાના રસ્તા નીચે પંચેશ્વરની જગા છે. ત્યાં પાણીનો કુંડ છે. પ્રેમચંદળ મહારાજનાં પગલાં તળેટીની ધર્મશાળામાં છે. તેમાં સંવત્ ૧૯૨૧ ની સાલ છે તેની પાસે સંવત્ ૧૯૨૨ માં સ્થાપેલા દયાચંદળનાં પગલાં છે. આ ગુફાથી બારોબાર પાટવડને નાકે થઈ બીલખા જવાય છે.

[૨] સાતપુડાનો કુંડ સાતપુડાના કુંગરમા છે. ત્યાં જવાના બે રસ્તા છે. એક રસ્તો રાજુલની ગુફા ઉપર થઈને જાય છે, બીજો અંબાજી જતા રહુનેમીના દેરા પાસેથી નીકળે છે. આ કુંડનું પાણી ઘણું સ્વચ્છ છે ને કોઈ પણ દિન ખુટતું

નથી. ગીરનારનાં બીજાં જળાશયોમાં પાણી જોવામાં આવતું નથી તે વખતે આ કુંડમાંથી જોઈએ તેટલું સ્વચ્છ પાણી મળી શકે છે. ત્યાં જવાનો રસ્તો ઘણો સખત તેમજ વિકટ છે. કુંડની ઉપર કુદરતી કાળા પથ્થરની શિલાઓનું ઢાંકણ છે, જેથી સૂર્યનાં કીરણો પણ ત્યાં જવા પામતાં નથી. કુંડમાં પ્રવેશ કરવા માટે ઘણોજ સાંકડો રસ્તો છે. એક માણસ પણ મુશ્કેલીથી અદર જઈ શકે છે. આ કુંડનું પાણી હમેશાં એવું તો શીતળ ને આરોગ્યતા વર્ધક છે કે તેનું પાન કર્યાથી આત્માને અમૃત મળ્યું હોય તેમ આનંદ થાય છે.

[૩] ગળખર અથવા ગધેસિંહનો ડુંગર પાંચમી ટુંકના નૈઋત્ય ખુણુમાં છે. ત્યાં શાશ્વતી પ્રતિમાઓ છે, પણ તેમાં કુંજ દુહ નામનો ઝરો છે. તેને તાંતણીઓ ધરો કહે છે. રતનબાગમાંથી તેમાં પાણી આવે છે. તે ધરો અગાધ છે. તેનો પાર આવતો નથી તેથી શાશ્વતી પ્રતિમાના સ્થાને જવાતું નથી. તાંતણીઓ ધરો બીલબા તરફ થઈને હોજતને મળે છે.

[૪] કાળીકા દુક જતાં પાડવ ગુફા આવે છે. તે ગુફા રતનબાગથી શરૂ થાય છે. તે છત્રાસા પાસેના પાટણવાવના ડુંગરમાં નીકળે છે ત્યાં દેવીનું ધામ છે. એવી જ એક ગુફા માલ્યવ ત અથવા માળીપરબથી નીકળી શત્રુજય પર્વત આગળ સિદ્ધવડની પાસે હાલ જ્યાં આણંદપુર ગામ છે ત્યાં નીકળે છે, એમ સાંભળવામાં આવ્યું છે. આ ગુફા મુઢી લક્ષ્મણગુફા જવાય છે.

[૫] કાળી દેરી આગળની ટેકરીને વાલ્મીકી ઋષિની ટેકરી કહે છે. તે મૂક્યા પછી જટાશંકર જવાનો રસ્તો નીકળે છે. ત્યાં જતાં પ્રથમ પુતળીઓ ગાળો આવે છે. ત્યાં મોટા ચોખાના આકારના પથરા થાય છે.

[૬] ગખ્ખર અને દાતારના ડુંગરની વચ્ચે નવનાત ટાલ સિદ્ધની ટેકરી છે તેને હાલ ટગટગીઆનો ડુંગર કહે છે. ટગટગીઆના ડુંગરથી રત્નેસર જવાય છે. ને રત્નેસરથી કાળીના મુકામે જવાય છે. આ ડુંગરમાં અસલ ઘણા અઘોરી રહેતા.

[૭] દુધેશ્વરથી ભોગણીઓના ડુંગર ઉપર જવાય છે, ત્યાં શુક્લ તથા તોપો છે. વળી નાગેશરીનું ઝાડ છે. તે ઝાડ અંપા જેવું થાય છે. પણ તેના કુલ કાળાં હોય છે, તેને નાગના જેવી પાંખડીઓ થાય છે. શુક્લમાં પથ્થરનું ખારણું છે. આ ડુંગરને અશ્વત્થામાનો ડુંગર કહે છે.

[૮] ભરતવન—સહેસાવનમાં નેમિનાથનાં પગલાં મૂકી કેડીને રસ્તે ઉત્તર તરફ ચાલતાં આશરે એક માઈલ ઉપર ભરતવન આવે છે. ત્યાં અરિકાનુ મોટું ઝાડ છે તથા ખાવાની ઓરડી છે. આસપાસ વિવિધ પ્રકારની લીલોતરી ભેવામાં આવે છે. નીચાણમાં કુંડ છે, ત્યાંથી ખારોખાર ઝીણા ખાવાની મઠીએ જવાય છે.

[૯] સહેસાવનથી ભરતવન આવતાં એક ડાળી ખાજુએ રસ્તો નીકળે છે તે હનુમાનધારા જાય છે, ત્યાં હનુમાનની શિખરખંધ દેરડી છે તથા ઉંચાણમાં સરસ કુંડ છે.

તેમાં હનુમાનના મુખમાંથી ઝરણુનું પાણી પડે છે. આ કુંડની નીચાણની વનસ્પતિ જોવાલાયક છે. હનુમાનધારાથી જાંબુડીને નાકે તથા ડેરવાણુના નાકે જવાય છે. ડેરવાણુના નાકે સાજણ મંત્રીઃઉતર્યો હતો. ત્યાં સિદ્ધવડ હતો. તે નીચે નેમિનાથના પગલાં હતાં, તે રામાનદીએ લઇને ભેરવજપ પાસે સ્થાપ્યાં છે. સીતામઢીમાં રાણુલની મૂર્તિ હતી ને પગલાં હતાં તે કાઠી નાંખ્યા ને સીતામઢી એવું નામ આપ્યું. ડેરવાણુના નાકેથી વડાલ* જવાય છે, અસલ ડેરવાણુ, રાણુપુર, લવનાથ તથા ખડીઆ એવા ચાર નાકાં ગણાતાં હતાં. ડેરવાણુનું નાકું મેરજોધાનું તથા લવનાથનું નાકું મેધામેરનું કહેવાતું હતું. મેધામેરનું કુટુંબ હાલ સોડવદર ગામમાં રહે છે.

ગિરનારની પ્રદક્ષિણા.

ગિરનારની ખાર ગાઉની પ્રદક્ષિણા કરવા માટે દામોદર-કુંડ જવાય છે. આ ભરતક્ષેત્રના અતીત ચોવીશીના નવમા તીર્થ કર દામોદરને આ સ્થાને કેવળજ્ઞાન ઉપજ્યું હતું. તેથી સ પ્રતિ રાત્રીએ અત્રે દેવાલય ખંધાવી શ્રી દામોદરજીની સ્થાપના કરી હતી. હાલમાં દામોદરજીના મંદિરમા મુખ્ય મૂર્તિ દામોદરજી (કૃષ્ણ) ની છે. તેને જમણે પડખે કલ્યાણરાય ને

* જુનાગઢને તાપે જે મહાલો છે તે નીચે પ્રમાણે—વડાલ, નવાગઢ, ભેંસાણ, વીસાવદર, કુંગર, વનથલી, કેશોદ, માળીઆ, ચોરવાડ, વેરાવળ, પાટણ, સુતરાપાડા, ઉના, બાજરીયાવાડ, ગાધકડા, શીલ, બાલાગામ, કૃતીઆણા, સાસણ (ગીર), મહીઆરી, વીસાવદર, અને બગડુ.

ડાળે પડળે રાધિકાની મૂર્તિ છે. વળી કલ્યાણરાયને જમણે પડળે લક્ષ્મીનારાયણ છે. જમણી તરફના મંદિરમાં બળરામની પ્રતિમા છે. તેની જમણી બાજુએ પરસોતમરાય ને ડાબી બાજુએ દેવતીજીની પ્રતિમા છે.

દામોદરજીના મંદિરના રંગમંડપમા સંવત્ ૧૫૧૨ માં થઈ ગયેલા જીનાગઢના પ્રખ્યાત નાગર નરસીમેતા તથા તેની પુત્રી કુવરબાઈની દેરી છે, ગુજરાતી ભાષાના મહાકવિ પ્રેમાનંદે નરસીંહમહેતાનું મામેરૂ બનાવીને તેનું નામ અમર કર્યું છે. પશ્ચિમદ્વારથી નીકળીએ એટલે દેવતીકુંડ આવે છે.

દામોદરકુંડની પાસે રમશાનભૂમિ છે. મુઠદાનાં હાડકાં કુંડના પાણીમા ગળી જાય છે એમ કહેવાય છે. દામોદરકુંડ મુકી દુધેશ્વર જવાય છે. ત્યાંથી સહેસાવન જવાનો રસ્તો છે. તળેટીમાં હુમડની ધર્મશાળાથી પણ સહેસાવન જવાનો રસ્તો નીકળે છે. તે હાલમાં સુધરાવ્યો છે. સહેસાવનથી હનુમાન-ધારા જવાય છે ત્યાંથી ઝીણાબાવાની મઢી આવે છે. પછી સરખડીઆ હનુમાન આવે છે. ત્યાંથી સુરજકુંડ જવાય છે. સુરજ-કુંડ મુકી ડુંગરની ઘોડીએ ચડીએ ત્યારે માલવેલા આવે છે. માલવેલાની બંને બાજુએ નદીઓ દેખાય છે ત્યાંથી ઊંચે ચડીએ ત્યારે બે રસ્તા આવે છે. એક રસ્તે પાણીની કુઈ આવે છે. ત્યાંથી કાલિકા દુકે જવાય છે. બીજો રસ્તો રામટેકરી અથવા ટગટગીઆના ડુંગર ઉપર જવાનો ઘોડી ઉપર ચાલે છે. તે બંને રસ્તા બે બાજુએ મૂકી નીચે ઉતરતાં નળના પાણી

આવે છે, નળનાં પાણી મુકી બોરીએ જવાય છે. બોરીઆમાં બદ્રિકા માતાનું સ્થાન છે. અહીં અગાઉ હીરાગર નામે આવે રહેતો હતો. તેના ઉપર કોઇ ખાંટે વડેમ આણ્યો કે તે માંસ-માટી ખાય છે. તેથી તેની ચોરડીમાં દેવતા લેવાના બહાને ગયો. ઢાકણી ઉઘાડી જુએ છે તો ચોખા ચડતા જોયા. ખાવાએ શ્રાપ દીધો કે ખાટ લોકોની પડતી આવશે. ત્યારથી ખાંટ લોકોનું જોર ગીરનારમાં ઘટી ગયું. તેઓ માત્ર સોડવદરમાં હાલ ગરાસ ખાય છે. બોરીઆની જગા કાઠી લોકોના હાથમાં હતી પણ હાલમાં તે સ્થાન સેવાદાસજીની દેખરેખ તળે છે; ને નવાબ સાહેબનું ઉપરીપણ છે. બોરીઆથી લાખામેડીનો કોઠો જે તળેટીની સડક ઉપર છે ત્યાં અવાય છે. દીવાન અનંતજી અમરચંદ જે સાવનગરના ગગા ચોખા જેવા તથા જામ-ગનરના ભગવાનજીની જોડીના કહેવાતા હતા તેમણે ખાર ગાઉની પ્રદક્ષિણા ઠાઠથી કરી હતી એમ કહેવાય છે. ૨૪ ગાઉની પ્રદક્ષિણામાં નીચે પ્રમાણે ગામો અનુક્રમે આવે છે. સાબળપર, ખાક્ષણગામ, હડમતીયું, કાથરોડું, બરીયા-વડ, કરીચુંદુધાળું, છોડવડી, બીલખા, બડીઆ, ડુંગરપર, ને પાદરીયું.

સ્કંદપુરાણમાં વર્ણવેલું પ્રભાસક્ષેત્ર ૪૮ ગાઉના ઘેરાવા-વાળું છે, પ્રભાસક્ષેત્રનું ગર્ભગૃહ વસ્ત્રાપથક્ષેત્ર જ્યાં શીવજીએ પોતાનું વસ્ત્ર ફેંકી દીધું હતું તે ૨૪ ગાઉના ઘેરાવાવાળું છે, તે વસ્ત્રાપથના ગર્ભગૃહ ગિરનારનો ઘેરાવો ૧૨ ગાઉનો છે.

ગીરનારની વનસ્પતિ.

ગીરનાર પર્વત રોજ સવામણુ સોનું આપતો હતો ને હાલ રોજ સવાશેર સોનુ આપે છે એમ કહેવાય છે. હાલ પણ સવારમાં તળેટી જતી વખતે માથે લાકડાના ભારા, ઘાસ તથા લીલોતરી લઈને આવનાર સેંકડો પુરૂષ તથા સ્ત્રીઓ નજરે પડે છે. વળી કેરી, જામફળ, સીતાફળ, પપનસ, વગેરે ઘણી જાતનાં ફળ ગીરનારની નીચાણની જમીનમાં થાય છે સહેસાવન (સહસ્રાશ્રવન)માં તેમજ લાખાવન ને ભરતવનમાં આંખાના ઝાડ પુષ્કળ જોવામાં આવે છે. વાઘેશ્વરી દરવાજેથી તળેટી જતાં રસ્તામાં સાગનાં ઝાડના વન આવે છે; તેમજ કરમદી પીપળો ને ગુલર એ ઝાડ જ્યાં જોઈએ ત્યાં નજરે પડે છે. તે શિવાય સાજડ, ટીંબરવો, હળદરવો, કલમ, કડાવો, હરડાં બેડાં, આંબળાં, રાયણુ, આબલી, અરીડી, ગરમાળાનો ગોળ, ઈંદરજવ, મરડાસીંગ, માલવેળો, વગેરેનાં ઝાડ દ્રષ્ટિગોચર થાય છે. માળીપરબથી ઉંચે જતા પણ કરમદી, ગુલર, મચકુંદ, જાંબની વેલો વગેરે નજરે પડે છે. સહેસાવનમાં પણ મચકુંદ, કરમદી ને વેલ ઘણી છે. હનુમાનધારા જતાં પાંદડીનાં ઝાડ પુષ્કળ છે.

જંબૂદ્વીપના આ ભરતક્ષેત્રની વર્તમાન ચોવીશીના પ્રથમ તીર્થંકર શ્રી ઋષભદેવના પ્રથમ ગણધર પુંડરીકે ભગવંતની આજ્ઞાથી સવાલક્ષ સ્ત્રીોકનું શત્રુજય માહાત્મ્ય રચ્યું. તે ઉપરથી ચોવીસમા તીર્થંકર શ્રી વર્ધમાન સ્વામિના સુધર્મા

ગણધરે ચોવીસ હજાર 'લોકતુ' શત્રુજય માહાત્મ્ય સંક્ષેપમાં કર્યું. તેમાંથી સાર કાઢીને સૌરાષ્ટ્રના રાજા શિલાદિત્યના આગ્રહથી શ્રીમાન ધનેશ્વરસૂરિએ વલ્લીપુરમાં શત્રુજય માહાત્મ્ય નામનો જે ગ્રંથ ણનાવ્યો છે તેમાં ૧૦૦૮૫ 'લોક' છે તથા પંદર સર્ગ છે. દસમાથી તેરમા સર્ગ સુધી શત્રુજય પર્વતના પાંચમા શિખર રૈવતાચલનો મહિમા વર્ણવેલો છે. તેનો મુખ્ય આધાર લઈ આ ગીરનાર માહાત્મ્ય પ્રગટ કરવામાં આવ્યું છે.

આ અવસર્પિણીકાળમાં જંબુદ્વીપના ભરતક્ષેત્રના પહેલા તીર્થ કર શ્રી ઋષભદેવનો પુત્ર ભરત ચક્રવર્તી સઘ કહાડી શત્રુજયનો ઉદ્ધાર કરી રૈવતાચલ પર્વત તરફ આવ્યો. તે પર્વત સુવર્ણ, રત્ન, માણિક્ય, નીલમણિ, સ્ફટિક, પાષાણુ આદિની કાંતિએ ભરેલો છે, જ્યાં કિન્નરોનાં બાળકો કીડા કરતા રત્નના દડા ઉછાળી રહ્યા છે, તેથી દિવસે પણ આકાશમાં તારા દેખાતા હોય એમ લાગે છે, જ્યાં રાત્રિને વિષે ચંદ્રમણિના સંગથી વહેતા અમૃતના ઝરાઓવડે વનસ્પતિ હુમેશાં લીલીજ રહે છે. જ્યાં પંચવર્ણી મણિની કાંતિથી ચિતરાયેલાં વાયુચપલ વનવૃક્ષો નૃત્ય કરતા મયૂરની નકલ કરે છે, જેનું કાંચનમય શિખર વિવિધ વૃક્ષથી વીંટાએલું હોવાથી પૃથ્વી રૂપી પ્રમદાના ચોટલાની રક્ષામણિમાફક વિરાજી રહ્યું છે, જે પર્વતના રચકુંડા એવું રટણ કરી રહ્યા છે કે, અમારા જેવો સેવાધર્મ કેનાં છે? અમે કેનું દારિદ્ર્ય હણુતા નથી? જેના ઉપર ક્ષણરૂપ કેળ તથા

આંખાના ઝાડોથી તોરણ બંધાયાં છે, ને જ્યાં વિદ્યાધરની સ્ત્રીઓ અહુર્નિશ ગાઈ રહી છે, જ્યાં દિવસે સૂર્યમણિ દીપી રહ્યાં છે ને રાત્રે ઔષધિઓના દીવા થાય છે, જે કેળવત્રની ધ્વજાઓએ કરીને જાણે અનંત લક્ષ્મીનો અધિપતિ હોય એવો લાગે છે, જેના શૃંગના અથ ભાગે પ્રકાશતા મોટા મણિના સમૂહો કરીને દિવસે પણ આકાશમાં સેંકડો ચંદ્રમા ફરતા હોય એવું દેખાય છે, જેના સ્ફટિકમણિની કુટ્યા (નીકો) ને વિષે રહેલું ઝરણુનું જળ શેષનાગના શરીરે લેપ કરેલા અથવા ચંદ્રમાને ચર્ચેલા ચંદનની પેરે શોભી રહ્યું છે, જ્યાં પાણીના ઘોઘ કીડા કરવા આવેલા હાથીઓની પેરે નાદ કરી રહ્યા છે, જે દેવતાચળ ચારો ચરતા મૃગના મદ (કસ્તૂરી)થી લીંપાયો છે, જે દેવતા, યક્ષ અને અપ્સરાઓના વૃંદથી સદા સેવાયલો છે, જ્યાં ચંદ્ર સૂર્ય પણ પોતાના વિમાનોને ક્ષણવાર વિસામો આપી અતિ આનંદ પામી સ્તુતિ કરતા ચાલ્યા જાય છે, અને જ્યાં કુંદ (ડોલર), ખટમોગરા, વાસંતિકલતા, માધવીલતા, મરૂવો, ખદામ, મલ્લિકાવૃક્ષ, લવંગ, કદલી, નાગવલ્લી, મલ્લી, (માલતી), તમાલ, કદંબ, જંબૂ, માકંદ (આંખા), નિંબ, અંબક (અંભેડા), તાલીવૃક્ષ, તાલ, તિલક, લોમ્બ, ન્યગ્રોધ (વડ), બકુલ, (બોરસરી) અશોક, અશ્વથ (પીંપળા), પલાશ, પ્લક્ષ (પીંપર), માધવ, ચંદન, કદપવૃક્ષ; કણ્ઠવીવક (કણ્ઠીઅર), માતુલિંગ (બીજેરાં), દેવદારૂ, પાટલ, અંકુશ, કુરૂબક, અંકુલ, સાગ, સીસમ, ટીંબરવો, ખેર, સાજડ, બેડા, બોરડી, ગરમલો, ઉંબરો,

ખીજડો, શેમલો, કરંજ, અરીઠા, કોઠ, ખીલી, હલદરવો, રતાંજલી, ગુગલ, ખાખરો, રૂળડો, આંખલી, સીસોટી, ખાવલ, એકલકાંટા, સરગવો, પીપર, અંખ, પ્રમુખ વૃક્ષો પોતાની છાયા, ફળ, પત્ર ને પુષ્પોથી મનુષ્યોને પ્રમોદ પમાડે છે.

કાર્ત્ત્વિય પુસ્તક ૧૭ પાનું ૧૧ માં જણાવે છે કે-ઋષભ દેવનો પુત્ર ભરત રાજા અયોધ્યામાં રાજ્ય કરતો હતો. તે શત્રુ-જયની ઉત્તર ભણી સેના લઈ જઈને..... મ્લેચ્છ રાજા સાથે યુદ્ધ કરવા મંડ્યો.... પહેલી લડાઈમાં તો ભરત હાર્યો..... પણ અંતે મ્લેચ્છોને હરાવી સિંધુ નદી ભણી કાઢ્યા..... ભરતના નાના ભાઈ બાહુબળીના પુત્ર સોમ્યુશે ઋષભદેવનું દેરું આધ્યુ (શેત્રુંજી ઉપર) અને ભરતે તીર્થના ખર્ચ સારૂ સૌરાષ્ટ્રની વાર્ષિક ઉપજ અર્પણ કરી. તે દિવસથી સૌરાષ્ટ્ર દેશ કહેવાણો. ભરતનો સગો શક્તિસિંહ કરીને સોરઠનો અધિકારી હતો. તેને રાજાની સેના સહિત શુક્ત (તેનો પ્રધાન) નો આશ્રય મળ્યો. એટલે તેણે ગીરનાર ઉપરથી રાક્ષસોને કાઢી મુક્યા અને ત્યાં મેરૂ પર્વતના જેટલા ઊંચા આદિનાથ અરિષ્ટનેમિના દેહોમાં બંધાવ્યાં. પ્રછીથી શત્રુજય ઉપર દેવાલયોનો મ્લેચ્છ લોકોએ નાશ કર્યો અને કેટલાક કાલ સુધી પવિત્ર પર્વત ઉપર ઉજડપણાનું રાજ્ય ચાલ્યું.

ભરતચક્રીએ ઉપવાસ કરીને રોહણાચલ, વૈતાલ્ય તથા મેરૂ પર્વતની સપત્તિનો તસ્કર એવા રૈવતાચલ પર્વતને વિષે ઉતારો કર્યો. ને સંઘ સહિત શત્રુજયની પેરે તીર્થપૂજા કરી.

સુરાષ્ટ્રના રાજા શક્તિસિંહે સઘ સહિત ભરતચક્રીને જમાવ્યો. રૈવતાચલને દુર્ગમ જાણીને ભરતચક્રીએ હજાર યજ્ઞ પાસે પગથીઆના ચાર મોટા રસ્તા કરાવ્યા ને દરેક રસ્તાને મુખે નગર વસાવ્યાં. પંથીજનોને વિશ્રામ લેવા માટે વાપી અને વનપ્રાસાદ બંધાવ્યાં. દાન, શીલ, તપ ને ભાવવડે જેમ મોક્ષસ્થાનમા જવાય છે તેમ સઘજો સઘ સુખેથી તે ચાર પાજ (પદા) ની સહાયતાથી ગિરિનાર ઉપર ચઢ્યો, ૨૨ મા તીર્થંકર શ્રી નેમિનાથનાં ત્રણ કલ્યાણક રૈવતાચલે થવાનાં છે, એમ જાણીને વાર્ધિકરત્નવડે નેમિનાથનો મહાપ્રાસાદ ભરત રાજાએ કરાવ્યો. વિવિધ વર્ણનાં મણિરત્નોના કિરણોથી તે જનપ્રાસાદમાં અનાયાસે ચિત્રામણુ થયાં તથા તેની ધ્વજાએ ચક્રવર્તીની કીર્તિના ભંડારની વાનગી દેખાડતી હોય એમ ફરકવા લાગી. પ્રત્યેક દિશાએ અગીઆર એમ ચુમાલીશ મંડપે કરીને સુરસુંદર નામે જનાલય દીપતું હતું. ગવાક્ષ તેમજ કમાનોએ કરી મનોહર એવા તે ત્રિજગદીશ્વરના મંદિરની આસપાસ સર્વ ઋતુને અનુકૂળ એવા ઉદ્યાન આવી રહ્યાં છે. આવા સ્ફટિક પાષાણના ચૈત્યની અદર શ્રી નેમીશ્વરની નીલમણિમય મૂર્તિ ચક્ષુને વિષે કીકી શોભે છે એમ શોભી રહી હતી. આ જનમંદિર મુખ્ય શૃંગની નીચાણમાં એક યોજનને અંતરે આવેલું હતું. વળી ભરતચક્રીએ સ્વસ્તિકાવર્તનામે ત્યાં શ્રી આદીશ્વરનું દેવાલય કરાવ્યું. પછી ગણધરો પાસે વિમળાચળની પેરે માણિક્યની, રત્નની, સોનાની, રૂપાની તેમજ અન્ય ધાતુની બનાવેલી અરિહંતની મૂર્તિઓની

પ્રતિષ્ઠા કરાવી. આ શુભ પ્રસંગે ઇંદ્રમહારાજ ઐરાવણ હાથી ઉપર બેસી શ્રી નેમિનાથનું વંદન કરવા આવ્યા. જે સ્થાને તે હાથીએ પોતાના એક પગે ભૂમિનું આક્રમણ કર્યું તે સ્થાને ઇંદ્રે ગજપદ કુંડ બનાવ્યો. અનુક્રમે ગજપદ કુંડમાં સ્નાન કરી ઘોચેલાં વસ્ત્ર પહેરી ભરત રાજાએ શ્રી નેમીશ્વર મહારાજની પૂજા કરી ભગવંતની આરતી તથા મંગળ દીવો ઉતાર્યો ને ઉજવલ-ભાવથી અરિહતની સ્તુતિ કરી. પછી શક્તિસિંહ રાજાને રૈવતાચલનું વર્ણન કરવા વિનંતિ કરી, તે ઉપરથી શક્તિસિંહ રાજા કહે છે:—

“ રૈવતાચલ પર્વત શત્રુંજયનું પાંચમું શિખર છે. ઉત્સર્પિણીના પહેલા આરામાં તે સો ધનુષનો હોય છે, બીજા આરામાં બે યોજનનો, ત્રીજામાં દશ યોજનનો, ચોથામાં સોળ યોજનનો, પાંચમામાં વીશ ને છઠ્ઠામાં છત્રીસ યોજનનો હોય છે. અવસર્પિણીકાળના આરામાં એજ પ્રમાણે ઘટતો જાય છે. આ શાશ્વત પર્વતનું નામ પહેલા આરામાં કૈલાસ, બીજામાં ઉજ્જયંત, ત્રીજામાં રૈવત, ચોથામાં સ્વર્ગ પર્વત, પાંચમામાં ગિરિનાર ને છઠ્ઠામાં નંદલદ્ર છે. અહીં અનંત તીર્થ કરો આવ્યા છે ને વળી આવશે. કેટલાએક સાધુ અહીં સિદ્ધિ પામ્યા છે, રસકુંડ, ચિંતામણિ, કલ્પદ્રુમ ને ચિત્રા-વેદીયુક્ત આ ગિરિ બંને ભવમાં સુખદાયક છે. આ પર્વતની ચારે બાજુએ શ્રીદગિરિ, સિદ્ધગિરિ, વિદ્યાધરગિરિ અને

દેવગિરિ એવા ચાર ગિરિ આવેલા છે, તેમજ પૂર્વ દિશામાં શ્રીદ તથા સિદ્ધિ એ બે ગિરિની મધ્યે ઉદયંતી નદી છે, દક્ષિણે ઉજ્જયંતી, પશ્ચિમે સુવર્ણરેખા, ને ઉત્તરે દિવ્યલોલા નદીઓ વહે છે. ”

ત્યાર પછી ખરટ રાક્ષસને હરાવી ભરતે ખરટ (ખરડા) પર્વત ઉપર શ્રી આદિનાથ તથા નેમિનાથનાં મંદિરો કરાવ્યાં. શત્રુજય તથા રૈવતાચલ એ બે તીર્થનું રક્ષણ કરનાર સુરાષ્ટ્ર નૃપ શકિતસિંહને આનંદપુરમાં બે છત્ર આપી ભરતે અર્બુદ (આબુ) પર્વતે જઈ ત્યાં અતીત, અનાગત ને વર્તમાન અર્હતના પ્રાસાદ કરાવ્યા. વૈભારગિરિ ઉપર મહાવીરસ્વામીનું તેમજ સમેતશિખર ઉપર વીશ તીર્થકરના મનોહર ચૈત્ય કરાવ્યાં.

સં. ૧૦૬૩ માં સિદ્ધરાજનો મંત્રી સાજન સોરઠનો કારભારી હતો. તેણે ^૧સવાલક્ષ સોરઠની ત્રણ વર્ષની ઉંમર દેરાં સમરાવવામાં વાપરી.

સં. ૧૦૭૩ માં કરણસોલ કીએ નેમનાથનું દેર બધાવ્યું.

સ. ૧૨૩૧ આબુ ઉપર વસ્તુપાલ તેજપાલે દેરાં બધાવ્યાં.

સ. ૧૩૩૪ ના પોષ વદ ૬ ને ગુરુવારે ગિરનાર ઉપર તેમણે દેરાં બધાવ્યા.

માત્રીની જગ્યા, શકરીયા ટીંબો, બજરબટુ, ખાપરાં

૧ સવાલક્ષ=સોરઠ સવાલાખ ગામનો સોરઠ દેશ.

કોડીયાનાં લોંચરાં, સાત સૈયદની જગ્યા, નવદુગા, બાવા પીયારાનો મઠ, પરીના તળાવની પાસેનું જીનું કુમાર તળાવ, ધારાગરબાગ, જમાલ વાડી, માંગનાથ, કૈલાસકુંડ, પંચેશ્વર, સરસ્વતી કુંડ, ઇંદ્રેશ્વર, બકોટા, જીનાગઢમાં સકરબાગ, સરદારબાગ, મોતીબાગ, પરીનું તળાવ, ભુતનાથ, સરસ્વતીનું મદીર, બ્રહ્મકુંડ, સુખનાથ, નરસી મહેતાનો ચોરો, મકબરા, કચેરી, ઉપરકોટ, જેલ, રેગેટ, માહીગઢેચી, લેપર એસાઇલમ એ સર્વે સ્થાનો મુસાફરને જોવાલાયક છે.

ભરત ચક્રવર્તી પછી શત્રુજય તથા રૈવતાચલના અસખ્ય ઉદ્ધાર થયા છે. પણ સગર ચક્રવર્તી પ્રમુખ પ્રસિદ્ધ સધપતિઓથી થયેલા શત્રુજયના મોટા ઉદ્ધાર સોળ કહેવાય છે, તેમાં શ્રી મહાવીરસ્વામીના નિર્વાણ પહેલાં ચોરાશી હજાર વર્ષ ઉપર થઈ ગયેલા પાડવોનો ઉદ્ધાર બારમો કહેવાય છે. ત્યાં મુખી શત્રુજયના જેટલા ઉદ્ધાર થયા તેટલા ઉદ્ધાર ઉજ્જયંત-ગિરિના પણ થયા છે. વળી વીસમાં તીર્થકૃત્ સુનિસુવ્રતસ્વામી જે મહાવીર મોક્ષ પહેલાં અગીઆર લાખ ને ચોરાશી હજાર વર્ષ ઉપર નિર્વાણ પામ્યા છે, તેના વખતમાં દશરથ રાજાએ રામ, લક્ષ્મણ, ભરત ને શત્રુઘ્ન સહિત સિદ્ધગિરિની યાત્રા કરી ત્યાં મોટા જિનપ્રાસાદ કરાવ્યા. ત્યાંથી ગિરનાર તીર્થે આવી નેમીશ્વર ભગવતની પૂજા કરી ક્ષેત્રનો ઉદ્ધાર કર્યો. લામંડલની ભગિની સીતાએ પણ પ્રભાસપાટણમાં ચદ્રપ્રભ તીર્થે કર્ને નવો પ્રાસાદ કરાવ્યો તથા કૈકેયીએ બરડ (બરડા) પર્વત

ઉપર નેમિનાથનું દેવાલય સમરાવી ત્યાં લગવાનની મૂર્તિ સ્થાપી. શ્રી ઋષભસ્વામીના વખતમાં સોરઠ દેશનો રાજા શકિતસિંહુ રૈવતાચલની તળેટીમાં આવેલા ગિરિદુર્ગે નગરમાં રાજ્ય કરતો હતો. વર્ધમાન જીનેશ્વરના વખતમાં તેજ નગરમાં ગોધિ નામના નરેશનો પુત્ર રિપુમદ્દલ નામનો યાદવરાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે જન્ને રાજાઓ જૈની હતા. પાંડવ પછી રત્નશાઓસવાળ, સાજન, વસ્તુપાલ-તેજપાલ, પેથડપુત્ર, ઝાંઝણુ આદિ પુરુષો ઉજ્જયંત પર્વતના ઉદ્ધાર કર્તા થયા. વિક્રમ સંવત્ ૧૪૪૯ માં શ્રી જયતિલકસૂરિના સદ્બોધથી શા. હરપતિએ શ્રી નેમિનાથનું મંદિર સમરાવ્યું છે.

લાયઝેરીના કુખારોના આભૂષણરૂપ સારાં,
સસ્તાં અને ઉપયોગી પુસ્તકો
ક્યાંથી ખરીદશો ?

જૈન ધર્મને લગતાં કોઇપણ જાતનાં પુસ્તકો જોઇતાં હોય તો એકવાર અમોને ઓર્ડર આપી ખાત્રી કરો અથવા રૂબરૂ મળો. આપને એક જ સ્થળેથી બધાં પુસ્તકો ખરીદવાથી જૂદી જૂદી જગ્યાએથી થતા પોષ્ટ ખર્ચમાં ઘણો ફાયદો થશે.

લખો:—જૈન સસ્તી વાંચનમાળા,
ભાવનગર.

ગીરનાર મહાત્મ્ય.

આ અવસર્પિણી કાળમા આ જંબુદ્વીપના ભરતખંડના ચરમ તીર્થ કરી શ્રીમાન્ મહાવીરસ્વામી શ્રી સિદ્ધાચલ દ્વેત્રમાં સમવસર્યા, તે સમયે સુધર્મા સુગ્લોકના ધંદ્રે સ્થાવર તીર્થ શ્રી શત્રુંજયના મહિમાતુ વર્ણન કરવા વર્ધમાન વીતરાગને વિનતી કરી. તદનંતર તે લબ્ય ભૂધરના ૧૦૮ શિખરમાંના મુખ્ય ૨૧ શિખરનું વ્યાખ્યાન આપવાની વિશેષ કૃપા કરવા પુનઃ પ્રાર્થના કરી. તે ઉપરથી જગજંતુઓના ઉપર અનુપમ ઉપકાર કરનાર મહાપ્રતાપી મહાવીર પ્રભુ સકલ પ્રાણીઓના અપાર હિતને અર્થે નીચે પ્રમાણે લાઘણ આપે છે

હે શકેન્દ્ર ! સિદ્ધશિલોચ્ચયનું પાચમું શૃંગ, પંચમ નાનનો પ્રદાતા, સર્વ પર્વતોનો પાર્થિવ અને સમસ્ત રાજાઓથી સેવિત એવો રૈવત નામે ગિરિપ્રવર જયવત પ્રવર્તે છે. અજ્ઞાનરૂપી અધકારનો અત આણુવાને તે અગમેશ્વર આદિત્ય સમાન છે, ^૧અદોષાકર છે, તો પણ ^૨અભોજનો ઉદ્ધાસ આણુવાને અતિ દક્ષ છે જ્યાં લક્ષિતભાવથી આચરેલાં અનુ-

૧ અદોષાકર=ચંદ્રવિનાનો, અદોષનો લગાર. ૨ અભોજ=તીરજ, નલજ, પયોજ, સરોજ, અણુજ, પકજ, સરસિજ, પકેરહ, સરોરહ પદ્મ, કમલ, કુમુદ, પુડરીક, અખજ, કજ, ઇત્યાદિ.

કંપાદિ સુપાત્રદાન અગિલ અર્થને આપે છે. જેમ દેહીખ્યમાન દિનકરના તેજથી ^૧નવનીત ગળી જાય છે, તેમ ભવબ્રમણ કરવાથી પ્રાપ્ત થયેલાં પાપપિડ આ નગેશને વિષે અહર્નિશ નાશ પામે છે જે પ્રાણી નિત્ય પુણ્ય કરવામા નિપુણ થયો હોય તેના નેત્રગોચર એ યાત્રાભૂમિ થાય છે. આ આરૂતમ ગોધરમા ચમરી ગાયો તથા ચિત્તાપહારી ગગનાગનાઓ પુરુષગુરુથી તથા પાણિપદથી અનુક્રમે ચામર ઢાળે છે. જ્યાં ^૨આપદ્ધવને આવાસ કરવાનું આયતન માત્ર વૃક્ષ છે, તમોબર ગિરિકંદરની અંદર છે. ^૩જડતા જલાશયમાં છે ^૪દુર્વર્ણતા ધાતુને વિષે છે. ^૫દ્વિજહ્વત્વ વિષધરને વિષે છે. ^૬કુમુદ ઉદકની મધ્યે છે ને કાઠિન્યતા પાપણની અંદર છે, ઉચ્ચતા તપમા છે, કુસુમમા અંધન છે, લતામાં અપલતા છે, કેવળ પક્ષિઓ ^૭સપક્ષતા સ પાદન કરે છે, તથા વિભાવરીમુખ પ્રદોષભાવ ધારણ કરે છે જ્યાં ^૮મુક્તાહાર મુનિપુંગવો ને નિર્જરે શ્રીમન્નેમિનાથને નિરતર નમસ્કૃતિ કરી રહ્યા છે. અમાન ધ્યાનથી મલિન થયેલા અંતરંગને શુદ્ધ કરવાને સમર્થ એવા સમ્યક્ત્વ સમતાધારી સત્પુરૂષો જ્યા અઘઓઘનો અભાવ કરનાર અરિષ્ટનેમિ અરિહુ તનુ સનાતન ધ્યાન ધરી રહ્યા છે.

૧ નવનીત=માખણ. ૨ આપદ્ધવ=આપત્તિનો અશ્વ, પાદડા. ૩ જડતા=મૂર્ખતા, જળ. ૪ દુર્વર્ણ=દુષ્ટવર્ણ, નીચજાતિ, રૂપ. ૫ દ્વિજહ્વત્વ=ચાડી, બે જીભ. ૬ કુમુદ=શોક, કમળ ૭ સપક્ષતા=પક્ષપાત, પાંખ. ૮ પ્રદોષભાવ=દોષ, સધ્યાકાલ. ૯ મુક્તાહાર=આહારત્યાગી, મોતીની માળા.

આ ઉજ્જવ્ય ત ઉર્વીધર ઉપર અનેક પ્રકારે ગીતોદ્ગાન કરનાર અપ્સરા, ગંધર્વ ગરુડ, વિદ્યાધર ને નાગદેવતાના સમુદાય લગ્ન્યોપકારી ભગવંતને સદા સેવી રહ્યા છે મહી-ધની મધ્યે ૧ મુષક-માર્જર, રહુરિ-હસ્તિ, સર્પ-અશિખ ડી, ઇત્યાદિ પરસ્પર જનૈસર્ગિક શત્રુતા દર્શાવનાર પ્રાણિઓ પણ પ્રશાત વૈરવાન છે. વળી જે શૈલેન્દ્રમાં મણિસમૂહની કામ્ય-કાંતિથી સકલ પ્રદેશ પ્રકાશી રહ્યા છે, તેથી સોમ-સૂર્યનું પણ કંઈ પ્રયોજન પડતું નથી. જે પૃથુ પૃથ્વીભૂતની પાસે દેખાતા ગ્રહો જાણે પરમ દેવાધિદેવની સેવા કરવા આવેલા હોય એવી કલ્પના થાય છે અંદ્રકાતને તારાપતિના કિરણનો સ્પર્શ થવાથી ઝરતા નીરની નિર્મલ નદીઓ ચોતરફ કલકલ નિનાદ કરી રહી છે જ્યાં ષડ્ઋતુઓ સાથે સ્પર્ધા કરી ધર્મધુરધર સ્વામીની પશુશૂષ. કરી રહી હોય એમ લાગે છે. જ્યાં ક્રીચક્રોદ્ધર્ષપ્રિય મધુર સ્વર કરી રહ્યા છે, ઝરાઓ અકૃતિ ધ્વનિ કાઢી રહ્યા છે, ને કિત્તરીઓ ગીતગાન ગાઈ રહી છે, તેથી ત્રિવિધ વાદિત્રોથી જાણે નવાઈ જેવું નાટક થતું હોય એમ જણાય છે અતિચાર કરી ચાર ગતિકારમાં અનાદિ કાળથી અથડાતા અધમ જીવોને જાણે આધાર આપવા તૈયાર હોય એવી રીતે ગિરિનારની ચાર દિશાએ ચાર ધરાધર^૭ પ્રતિહારની પેરે આવી રહેલા છે.

૧ મુષક=કુદર. ૨ હરિ=સિંહ ૩ અશિખ ડી=મયૂર. ૪ જનૈસર્ગિક=કુદરની પશુશૂષા=સેવા ૬ ક્રીચક્ર=છિદ્રવાળા વાસ. ૭ ધરાધર=પર્વત, પાલ, ઉર્વીધર, પૃથ્વીધર, ક્ષિતિધર, ભૂધર, મહીધર, ગિરિ, અગમ,

ચારે બાજુએ ચાલતી ચાર સૌમ્ય^૧ સરસ્વતીના પારદ-
શક પાણીના પ્રવાહ પાપપુંજનુ પ્રક્ષાલન કરવા એકત્ર થતા
હોય એમ ઉછળી રહ્યા છે. જે ધરણીધરમા દ્વિપેન્દ્રપ્રમુખ અનેક
દ્રુહ ઓપી રહ્યા છે. તે જાણે અમરોએ અમરત્વ પામવા
અમૃતથી ભરેલા હોય એવો આભાસ આપે છે. અન્યદાન
અમે આપીએ છીએ; પણ મોક્ષદાન દઈ શકતા નથી,
તેથી તેનો અભ્યાસ આદરવા માટે અમે અત્રે આગમન
કર્ચું છે, એમ જાણે કહેતાં હોયની ! તેવી કદપદ્મોએ
પોતાની મેળે આવી તે ક્ષિતિધરને વિષે વિદ્યાર્થીની પેરે
વાસ કર્યો છે. જે શૈલાધીશમા સુવર્ણસિદ્ધિ આદિ અનેક
સમીહાઓને સંતુષ્ટ કરનારી રંજનકારી રસકુપિકાઓ શોભી
રહેલી છે, કમલોદય આપનાર મનોહુન્ડ જ્યાં દીવ્ય દીપ્તિથી
દીપી રહેલા છે. આ રમ્ય રૈવતાદ્રિ એવો છે કે જેના સ્મરણ
માત્રથી સુખ-સપત્તિનો સમાગમ થાય છે, ને જેના તરફ
દ્વરથી પણ દષ્ટિ કરવાથી વિપત્તિનુ વિહારણ થાય છે. જે શુભ
ધામમાં દેવાયલાં દાન ને તપાયલા તપ સિદ્ધ તીર્થાધિરાજની
પેરે સમગ્ર સમૃદ્ધિ સાધક છે તથા જે નગનાથનું શ્રી નેમી-
શ્વરજીનેદ્રે શરણ લીધું હતું તેનો અન્યજનોએ આશ્રય કેમ
ન લેવો ? તારા કે રત્નાકરની રેતિની સંખ્યાસમાન ગીર્વાણ
ગુરૂન્મુદ્ધરુપતિ રસના પામે તોપણ તે આ વિશાલ અને વિખ્યાત
ગિરિગુરૂના ગુણગણની ગણના કરવા શક્તિમાન થાય નહીં.

અદ્રિ, નગ, શિલોચ્ચય, સાનુમાન, શિખરી. ૪૦ ૧ સરસ્વતી- નદી.

કમલોદય=ધનપ્રાપ્તિ, કમલનુ ખીન્નવુ.

અઢાવયં મિ ઉસમો સિદ્ધિગં વાસુપુજ્જ ચંપાણ;

પાવાણ વદ્ધમાણે અરિઠ્ઠનેમિય ઉજ્જંતે ॥ ૪૫ ॥

અવસેસા તિથ્થયરા જાઙ્ગરાબંધણવિમુક્કા ।

સમેયસેલસિહરે વીસં પરિનિવ્વુયં વદે ॥ ૪૬ ॥ (રત્નસંચય)

અર્થ:—પ્રથમ તીર્થ કર શ્રી રૂપસદેવ અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર મોક્ષ પામ્યા. બારમા તીર્થ કર શ્રી વાસુપૂજ્ય અંપાન-ગરીમાં મુક્તિ પામ્યા. બાવીસમા તીર્થ કર શ્રી અરિષ્ટનેમિ ભગવાન ગિરનાર પર્વત પર મોક્ષ પામ્યા. નેચોવીસમા તીર્થ કર શ્રી મહાવીર સ્વામી પાવાપુરીમાં મોક્ષ પામ્યા બાકીના વીશ તીર્થ કર સમેતશીખર (પારસનાથ) પર્વત ઉપર જન્મ જરા આદિ બધનશ્રી મુક્ત થઈ સિદ્ધ થયા તે સર્વેને હું નમું છું.

શ્રી અરિષ્ટનેમિ અધિકાર.

આજ બુદ્ધીપના ભરતક્ષેત્રમાં શૌર્યપૂર નામે નગર હતું. ત્યાં રિપુઓનો મદ જાળનાર તથા તેમને પોતાના તાપથી બાળનાર, રાજ્યનો ભય ટાળનાર, પ્રજાને રૂઢી રીતે પાળનાર તથા આબહલની પેરે જેની આજ્ઞા અખંડિત છે એવો સમુદ્રવિજય નામે યાદવ કુળનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. અનુક્રમે તેની શિવાદેવી નામની રાણીએ પાછલી રાત્રે ચૌદ સ્વપ્ન દીઠા. (તેનાં નામ—હસ્તિ, ઋષભ, સિંહ, લક્ષ્મી, પુષ્પ-માલા, ચંદ્ર, સૂર્ય, ધ્વજ, કલશ, પદ્મસરોવર, સમુદ્ર, વિમાન,

રત્નરાશિ, ને નિર્ધૂમાગ્નિ.) તે અવસરે પાંચ અનુત્તર વિમાન-
 માંના અપરાજિત વિમાનથી ચવીને શંખ રાજનો જીવ કાર્તિક
 વદ ૧૨ ને ચંદ્રવારે ચિત્રા નક્ષત્રના યોગે રાણીની કુક્ષીમાં
 તીર્થંકરપણે ઉત્પન્ન થયો. આઠ માસ ઉપર આઠ દિવસ થયા
 ત્યારે જેના સ પૂર્ણ દોહદ પૂર્ણ કર્યા છે એવી તે પ્રિય રાણીએ
 સ્થામવર્ણુ ને શંખલ છનચુકત પુત્રરત્ન શ્રાવણ શુદ્ધ ૫ ચમીની
 મધ્ય રાત્રિએ પ્રસવ્યો. તેજ પ્રસંગે દરેક ચાર હજાર સામાનિક
 દેવ તથા સોળ હજાર અંગરક્ષક દેવ સહિત એક યોજન પ્ર-
 માણુ વિમાનમાં બેસીને આવનારી એવી છપ્પન દિશાકુમા-
 રીઓ હાજર થઈ. તેમાંની અઘોલોકની આઠ કુમારીઓ સંવ-
 ત્ક વાયુથી એક યોજન પ્રમાણ ભૂમિકા શુદ્ધ કરી. ઉર્ધ્વલો-
 કની આઠ દિક્કુમારીઓએ પુષ્પજળની વૃષ્ટિ કરી. પૂર્વચ્યકની
 આઠ કુમારીઓએ દર્પણ ધર્યાં. દક્ષિણચ્યકની આઠે કળશ
 ધર્યાં, ઉત્તર ચ્યકની આઠે ચામર વીંજ્યા; અને પશ્ચિમની આઠે
 પખા ધર્યાં. વિદિશીચ્યકની ચારે દીપ ધર્યાં ને ચ્યકદ્રીપની
 ચાર કુમારીઓએ નાલ કાપ્યો, ને ત્રણ કેલિગૃહ કર્યાં. દક્ષિણ
 ગૃહમાં મર્દન કર્યું. પૂર્વગૃહમાં સ્નાન કરાવ્યું. ઉત્તર ગૃહમાં
 અરણિના અગ્નિમાં ચંદનનો હોમ કરી રક્ષાપોટલી બાંધીને
 તીર્થંકર ભગવાનને તેમની માતા પાસે મૂક્યા. એ રીતે દિશા-
 કુમારીઓએ પોતપોતાનો પ્રસૂતિકર્મનો આચાર કર્યો. એ
 સઠ સુરપતિ આવીને અષ્ટોત્તર સહસ્ર લક્ષણધારક ભવતારક
 જનપતિને સુરગિરિના શિખર ઉપર લઈ ગયા. ત્યા પચીસ
 યોજન ઉચા, બાર યોજન પહોળા, ને એક યોજન નાળવાળા

આઠ જાતના ૧૬૦૦૦૦૦૦ કલશોથી અઢીસેં અભિષેક કર્યા. ને ૩૨ કોઠ મણિ માણિક્યની વૃષ્ટિ કરી. પ્રાતઃકાળે પુત્ર પ્રાપ્તિની વધામણી સાંભળી સુમુદ્રવિજય રાજાએ બદીવાનને છોડી મુક્યા, ને અતિ આન દેજન્મ મહોત્સવ કર્યો. તે પ્રસંગે વસુદેવે પણ મથુરામાં ઉત્સવ કર્યો. ખારમે દિન સ્વજન સળધીને લોજનાદિકથી સંતોષ પમાડીને ભગવંતનું અરિષ્ટનેમિ એવું નામ પાડ્યું. ઈંદ્રની આજ્ઞાથી અપ્સરાઓ આવીને સરળી વય ધારણ કરી નરેન્દ્રસુરેન્દ્રનતાંદ્રિપદ્મ એવા પ્રભુને બાધ્યાવસ્થામાં રમાડતી હતી. એકદા ત્રિદશેશ્વરે પોતાની સલામા અરિષ્ટનેમિની પ્રશસા કરી. તે સહુન નહિ કરનાર કોઈ દેવ બળપરીક્ષા કરવા આવ્યો તેને મુષ્ટિપ્રહારથી પછાડી પાતાળમાં પાડી નાખ્યો તેથી તે દેવ ભવિકાંભોજવિખોધતરણિ એવા ભગવતને સ્તવી દેવલોકમાં ચાલ્યો ગયો.

દારિકાની ઉત્પત્તિ.

આ ભરતક્ષેત્રની વર્તમાન અવસર્પિણીના પ્રથમ તીર્થ-કર શ્રી નાભિપુત્ર ઋષભદેવ થયા. તેમનો પુત્ર ભરતચક્રી થયો. ભરતની પાછળ અસંખ્યાત પુરૂષ થયા. પછી શીતળ નાથ નામે દશમા તીર્થ કર થયા તેના શાસનમાં કૌશાંબી નગરના સુમુખ નામના રાજાએ કુવિદ નામે કોઈ વીરની વનમાલા નામની સ્ત્રીને હરીને પોતાના મહેલમાં આણી. કુવિદવીર પણ સ્ત્રીવિયોગથી હૃદયમાં ફરતો ફરતો તેજ મહેલ આગળ આવ્યો; તેને જોઇ બનેને પસ્તાવો થયો. તેવામાં

અકસ્માત્ વિજળી પડવાથી સુમુખ ને વનમાળા બંનેનું મૃત્યુ થયું. ને આ જ બુદ્ધીપના હરિવર્ષ ક્ષેત્રમાં હરિ ને હરિણી નામનું યુગલ થયું. કુવિંદવીર પણ તપ કરીને સૌધર્મ દેવ-લોકમાં દેવતા થયો. વનમાલા ને સુમુખ બંનેનું યુગ્મ થયું છે. એમ અવધિજ્ઞાનથી જાણીને તે યુગલને ઉપાડી તેની સો ધનુષની કાયા કરીને આ ભરતક્ષેત્રની ચંપાનગરીની લાગોળે લાવ્યો. ત્યાંનો રાજા ચંદ્રકીર્તિ મરણ પામ્યો હતો. તેથી પૌરજનને ભેગા કરીને તેમને એમ સમજાવ્યું કે, આ યુગલને માંસાદિકનો આહાર આપવો, ને ચંપાનગરીની ગાદીએ બેસાડવું. એ ઉપરથી હરિ ને હરિણી બંનેને રાજપાટ મળ્યું ને તેમના વંશનું નામ હરિવંશ પડ્યું. હરિ અને હરિણીનો પુત્ર પૃથ્વીપતિ થયો. પૃથ્વીપતિનો પુત્ર મહાગિરિ, અને મહાગિરિનો પુત્ર હિમગિરિ એમ અસંખ્ય રાજાઓ થયા. પછી મુનિસુવ્રત નામે વીશમા તીર્થંકર થયા તેમની પાટે ઘણા રાજા થયા પછી એકવીસમા તીર્થંકર નમિનાથ થયા તેના તીર્થમા યદુ નામનો રાજા મથુરામાં થયો. તે ઉપરથી યાદવકુળ થયું. યદુનો પુત્ર શૂર થયો. તેને શૌર ને સુવીર નામના બે પુત્રો થયા શૌરે પોતાના નાના ભાઈ સુવીરને મથુરાનું રાજ્ય સોંપી કુશાવર્ત દેશમાં શૌર્યપુર નામનું નગર વસાવ્યું.

શૌરના પુત્ર અઘકવૃણિને સુભદ્રા નામની રાણી હતી, તેને દશ પુત્ર થયા. તેનાં નામ વયના અનુક્રમે આ પ્રમાણે હતા:—સમુદ્રવિજય, અશ્વોભય, સ્તિમિત, સાગર, હિમવાન

અચળ, ધરણ, પૂરણ, અલિચંદ્ર અને વસુદેવ. એ દશ ભાઈ દશરહ (દશરથ) કહેવાતા હતા. તેમને કુંતી (પૃથા) અને સુદી નામની બે બહેનો હતી. સુદા કાહડદેશના રાજા દમ-ઘોષને પરણાવી હતી. તેનો પુત્ર શિશુપાલ થયો. વળી આ હુંડાવસર્પિણીના અગ્નિમ તીર્થંકર યુગાધીશ અતુર્વકૃત્ર ઋષભદેવના સો પુત્રોમાં એક કુરૂ નામે પુત્ર હતો; તેના ઉપરથી કુરૂક્ષેત્ર થયું. કુરૂનો પુત્ર હસ્તિ થયો; તેણે હસ્તિનાપુર સ્થાપ્યું અનુક્રમે હસ્તિનાપુરમાં શાંતનુ નામે રાજા થયો, તે પહેલીવાર રત્નપુરના વિદ્યાધરોના રાજા જન્હુની પુત્રી ભક્ત્રવી અથવા ગંગાને પરણ્યો; તેનો પુત્ર ગાંગેય (ભીષ્મ) થયો. બીજીવાર ભીષ્મના આગ્રહથી સત્યવતી જે નાવિકને ત્યાં ઉછરી હતી તેને શાંતનુરાજા પરણ્યો. તેનો પુત્ર વિચિત્રવીર્ય થયો. વિચિત્રવીર્ય કાશીના રાજાની અંગા, અંગિકા ને અંગાલિકા નામની ત્રણ કન્યાઓ પરણ્યો, અંગાનો પુત્ર વિહર થયો, અંગિકાનો ધૃતરાષ્ટ્ર થયો, તે જન્મ્યા હતા; અંગાલિકાનો પુત્ર પાંડુ થયો, તે જન્મથી રોગી હતો. દશ દશરથની બહેન કુંતીને પાંડુ રાજા પરણ્યો. ગુપ્તસંયોગથી કુંતીને કર્ણ નામનો પુત્ર થયો. પાંડુ રાજાની બીજી સ્ત્રી માદ્રી હતી; તે મદ્રકરાજાની પુત્રી હતી, તેને સહદેવ ને નકુલ નામના બે પુત્ર થયા. એ રીતે પાંચ પાંડવો થયા શૌરના ભાઈ સુવીરે સિંધુ નદીને કાઠે સુવીરપુર વસાવ્યું. તેને ભોજકવૃષ્ણિ નામનો પુત્ર થયો; ભોજકવૃષ્ણિને દેવક ને ઉત્તરેન એ બે પુત્ર થયા. દેવક પો-લાસપુરનો રાજા થયો, ને ઉત્તરેન મથુરાનો રાજા થયો.

ઉચ્ચસેનની રાણી ધારિણીને ગર્ભ રહ્યો ત્યારે તેને ઉચ્ચસેનનું માંસ ભક્ષણ કરવાનો ડાહોળો થયો; તેથી તેને પુત્ર જન્મ્યો ત્યારે કાંસાની પેટીમાં ઘાલીને તેને યમુના નદીમાં નાંખ્યો. તે પેટી શૌર્યપુરના સુભદ્ર નામના વણિકના હાથમાં આવી. તેનું નામ કંસ પાડીને તેને દશ વર્ષ સુધી ઉછેર્યો, અનુક્રમે કસે સિંહરથરાજને હરાવ્યો. ને મગધદેશના રાજા બૃહદ્રથનો પુત્ર જરાસંધ જે રાજગૃહમાં રાજ્ય કરતો હતો, ને ત્રણ ખંડનો અધિપતિ હતો તેથી તે પ્રતિવાસુદેવ કહેવાતો હતો, તેની પુત્રી જીવયશાને પરણ્યો. પોતાના પિતા ઉચ્ચસેનને કેદ કરી કાઠના પાંજરામાં ઘાલી કંસ મથુરાનો રાજા થયો. કસના નાના ભાઈ અયમંતા (અપ્રમત) મુનિએ જીવયશાને વિવાહ સમયે કહ્યું હતું કે. કંસના કાકા દેવકની પુત્રી દેવકી અને દશમા દશરથ વાસુદેવથી ઉત્પન્ન થયેલો સાતમો પુત્ર, કસને મારશે. તે ઉપરથી કસે વાસુદેવને મથુરામાં બોલાવ્યો. પણ દેવકીને પેટે કૃષ્ણ જન્મ્યો કે તરત વસુદેવ તેને છાનોમાનો ગોકુલમાં નંદરાજની રાણી યશોદા પાસે લઈ ગયો. ત્યાં વસુદેવની રાણી રાહિણીનો પુત્ર બળદેવ કૃષ્ણની રક્ષા કરતો હતો.

અનુક્રમે કૃષ્ણે કંસને મારીને તેના પિતા ઉચ્ચસેનને મથુરાના દરવાજા ઉપર રાખેલા લોકડાના પાંજરામાંથી મુક્ત કર્યો, ને તેને મથુરાની ગાદીએ બેસાડ્યો. ઉચ્ચસેને પોતાની દીકરી સત્યભામા કૃષ્ણને પરણાવી. કસની રાણી જીવયશા નાશીને રાજગૃહમાં ગઈ. ત્યાં તેણે પોતાના પિતા જરાસંધને

સર્વ વૃત્તાંત કહ્યો. તે ઉપરથી જરાસંઘે કૃષ્ણ ને બળરામની માગણી કરી, પણ તેમાં ફાળ્યો નહીં, તેથી તેનો પુત્ર કાળકુંવર પોતાના બનેલીનું વેર લેવા ૫૦૦ રાજપુત્રો સહિત મથુરા ઉપર અઢાઈ કરવા તૈયાર થયો. તેના ભયથી ત્રાસ પામીને મથુરાના ૧૧ કુલ કોડી યાદવો તથા શૌર્યપુરના આત કુલ કોડી એમ ૧૮ કુલ કોડી યાદવો પશ્ચિમ સમુદ્ર ભણી નાઠા. કૃષ્ણને નૈમિત્તિઆએ કહ્યું હતું કે, સત્યભામાને જ્યાં પુત્ર યુગ્મ જન્મે, ત્યાં મુકામ કરવો; તે ઉપરથી તેને ભામ ને ભાતુ નામના બે પુત્ર જન્મ્યા, ત્યા રાત્રિ રહ્યા.

ત્યાં કૃષ્ણે અઠ્ઠમનો તપ કરી ગૌતમદ્વીપમાં રહેનારા સ્વસ્તિક નામે લવણાધિપતિને આરાધ્યો. તે ઉપરથી તેણે પ્રસન્ન થઈ અઠ્ઠમની ત્રીજી રાત્રિમાં સમુદ્રને દૂર ખસેડીને બાર યોજન લાંબી ને નવ યોજન પહોળી એવી રત્નમય દ્વારિકા નગરી ઉત્પન્ન કરી. તેને અઢાર હાથ ઉંચો ને નવ હાથ પહોળો રત્નમયી સોનાનો કોટ હતો. તેની અદર તથા બહાર હજારો મદિરો, બાગબગીચા ને મહેલ આવી રહ્યા હતા. તેની ઉત્પત્તિના આરંભમા સાડાત્રણ દિન સૂધી વસ્ત્ર, ધન, ધાન્ય, આભૂષણ, રત્ન, મણિ ને કચન આદિ અનેક વસ્તુઓની વૃદ્ધિ થઈ હતી. આણિમેર કાળકુંવરને યાદવોના નાસવાની બળર પડવાથી તે તેમની પછવાડે લવણ સમુદ્રના કિનારા તરફ દોડ્યો. તેવામાં અર્ધભરતની અધિષ્ઠાયિકા દેવીએ માયા રૂપ કરી યાદવોની ચિતા સળગાવીને પોતે જાણે કૃષ્ણની

વૃદ્ધ બહેન હોય એવું રૂપ કરી રોવા બેઠી. ત્યા કાળકુંવર આંચો ત્યારે બોલી, યાદવોએ કાળકુંવરની બીકથી આ ચિતાઓમાં પ્રવેશ કર્યો છે, ને હું પણ એક ચિતામાં બળી મરીશ. કાળકુંવર તે સાંભળી ચિતાઓમાં પડ્યો, કારણ કે તેણે એવી પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી કે યાદવોને ચિતામાંથી પણ પકડી લાવવા પણ અધિષ્ઠાત્રી દેવીની માયા આગળ તેનું કંઈ કાવ્યું નહિ, પણ પોતેજ બળી ભસ્મ થયો. જીવ-યશાને બળે મળ્યા કે યાદવો ને કાળકુંવર બળી ગયા કેટલોક કાળ વીત્યા પછી કોઈ વેપારી રત્નકાંબળ લઈ રાજગૃહમાં વેચવા આંચો, પણ ત્યાં તેની કાંબળ બપો નહિ, તેથી તેણે દારિકાની રિદ્ધિની વાત કરી, તે જીવયશાએ સાંભળી. તે ઉપરથી તેણે તે વેપારીને પોતાની પાસે બોલાવ્યો. વ્યાપારીએ યાદવોનો સર્વ વૃત્તાંત કહ્યો. જીવયશાએ પોતાના પિતા જરાસંધને ઉશ્કેરીને યાદવો સામે લડવા મોકલ્યો. પંચાસ-રમાં લડાઈ થઈ. કૃષ્ણ જીત્યો, ને નવો વાસુદેવ પ્રગટ થયો, એવી વધામણી ફેલાઈ; ને ત્યાં શેષેશ્વર પાર્શ્વનાથનું તીર્થ થયું.

નેમિનાથ પાણિગ્રહણ પ્રેરણા.

અન્યદા ધનપાળની અલકાપુરીને અનન્ય ઉજ્જવળતાથી અંજલી અળગી કરનારી, અમરત્યંપતિની અમરાવતીને અત્યંત શોભાવડે શરમાવી ઉચે ઉડાવનારી, ને રાવણની લાંકાપુરીને પોતાની લાવણ્યતાથી લજ્જા પમાડી લવણ સમુ-

દ્રમાં અંપાપાત કરાવનારી* દારિકા નગરીમાં દશ ધનુષની તનુ
ધારણુ કરનાર શ્રી અરિષ્ટનેમિ ભગવાન સમાન વયવાળા સ્વ-
મિત્રોની સાથે શ્રી કૃષ્ણ વાસુદેવની આયુધશાળામાં કીડા
કરવા ગયા. ત્યાં સુદર્શન ચક્ર, સારંગ શરાસન, કૌમોદકી
ગદા ને નંદક કૃપાણુ પ્રમુખ કૃષ્ણનાં આયુધ પડેલાં હતાં. પ્રિય
વયસ્યના પ્રોત્સાહનથી નેમીશ્વરે પંચજન્ય શંખ પૂર્યો. તેના
ગભીર ને ભયકર ઘોષથી વિષ્ણુની અશ્વશાલાના ઘોડા
વિજળી વેગે ભાગવા લાગ્યા. હસ્તિઓ પણ ધન સ્તબ્ધ તોડીને
પ્રાસાદની પંક્તિઓને ચક્રચુર કરતા દારિકાની બહાર ધરતી
ધૂળવતા દોડવા લાગ્યા. જેનાં વીચિ વેપમાન છે એવા અપાં-
પતિ (સમુદ્ર)ના મોજાં સ્વર્ણમય કોટની સાથે અથડાઈને ઘેરો
ઘાલનારી કૃતેહમંદ ક્ષેત્રની માફક મોજ મારવા લાગ્યાં. કૃષ્ણ
મહારાજ રાજસભામાં બીરાજતા હતા. ત્યાંથી આવીને આ-
યુધશાળામાં નજર કરે છે, તો નેમિકુમારને વ્યાયામ
કરતા જોયા.

* જલાશયાख्या સરસિ પ્રસિદ્ધા દ્વિજિહ્વશ્વદો ભુજનેષુ યત્ર ।
 સ્થલોક્તિરેવૌકસિ તૈલકસ્ય કીનાશગચી યમ એવ નાન્યઃ ॥
 સસ્મિન્ સદાના ઇવ દતિનોડપિ કથં ન વાસ્તવ્યજના ભવેયુઃ ।
 શ્રાસ્યપિ સ્યુ કમલાકરાણિ કથ ન તન્માનવમદિરાગિ ॥
 શાપ્યોડપિયસ્મિન્ સુપયોધરા. સ્યુઃ કથં પુનર્ન પ્રમદાસમૂહાઃ ॥
 નિઃશ્વા લભતેડપિ ગલે શ્વેચ્ઞ હારાન્ પુનર્નો કથમિમ્યદારા. ॥

આ ઉપરથી કૃષ્ણના મનમાં એવો સ્પેદ ઉત્પન્ન થયો કે નેમિકુમાર માફ રાજ્ય અપકાળમાં લઈ લેશે. તેથી તેના બળની પરીક્ષા કરવા માટે વાસુદેવે પોતાનો બાહુ પ્રસાર્યો. તેને કોમળ નલિનીના નાળની માફક નેમિનાથે સહેલાઈથી વાળી નાખ્યો. ત્યાર પછી નેમીશ્વરે પોતાની ભુજ લાંબી કરી. તે કૃષ્ણવાસુદેવથી કિંચિન્માત્ર પણ વળી શકી નહિ. તેથી પ્લવંગમ (વાંદરા)ની પેરે લઘુ બ્રાતાના દોઢુંડ (હાથ) નીચે લટકી પડ્યા, ને પોતાનું હરિ એવું નામ યથાર્થ કર્યું. કૃષ્ણ ચિંતાતુર થઈ કહે છે:—

કિર્યંતે કેવલ સ્વૂલાઃ સુધીસ્તુ ફલમશ્નુતે ।

દંતા દલંતિ કષ્ટેન, ત્રિદ્વા ગલત્તિ લીલયા ॥

મમંથ શંકરઃ સિંધુ, રત્નાન્યાપુર્દિવૌકસઃ ॥

અર્થ:—જડા માણસો માત્ર દુઃખ પામે છે ને બુદ્ધિવાન માણસ કૃષ્ણ ભોગવે છે. દાંત કષ્ટવડે ચાવે છે ને જીભ સહેલાઈથી ગળી જાય છે. શંકરે સમુદ્રનું મથન કર્યું ને દેવતાઓને રત્ન પ્રાપ્ત થયાં.

એવામાં આકાશવાણી થઈ કે, આ નેમીશ્વર બાવીશમા તીર્થંકર પાણિગ્રહણ કર્યા સિવાય રાજ્યની નિરિચ્છા કરતાં પ્રવ્રજ્યા સ્વીકારશે. આ વચનથી કૃષ્ણની શંકા દૂર થઈ. તે છતાં પણ નિશ્ચય કરવા માટે પોતાની અઠાર હજાર રાણીઓ સાથે નેમીશ્વરને લઈ ઉજ્જયંત ઉર્વીભૂત (પર્વત)ના એક ઉત્કૃષ્ટ ઉપવનમાં જલક્રીડા કરવા ગયા. ત્યાં કુંડિનપુરના ભીષ્મક રાજાની પુત્રી રૂકિમણી, વૈતાલ્ય પર્વતનું જાંબવંતરાજાની પુત્રી જાંબુવતી,

સિંહલદ્વીપના રાજાની પુત્રી લક્ષ્મણા, રાષ્ટ્રવર્ધન રાજાની પુત્રી સુગ્રીમા, વીતલયનગરની ગૌરી, હિરણ્યનાભ રાજાની પુત્રી પદ્માવતી, ગંધાર (કંદહાર) ની ગંધારી, એ સાત તથા ઉગ્રસેનની પુત્રી સત્યભામા, એ રીતે આઠ અથ મહીષીઓ અને બીજી પરમાંગનાઓ એક સુશોભિત સરોવરમાં સલિલ કીડા કરતાં નેમિકુમારને જૂદી જૂદી જાતના કામજનક વચન કટાક્ષ કથન તથા અનેક રીતના ચાળાઓથી પરણવાનો અંગીકાર કરવા આરૂ અલ્પયથના કરવા લાગી. દરેક બ્રાતૃજ-યાના ભિન્ન ભિન્ન વાક્યો શ્રવણ કરી શ્રી નેમિસ્વામિ સામાન્ય સદ્વૃત્ત કરે છે “હું તમારી અને મારી ઇચ્છા પરિપૂર્ણ કરીશ ” ત્યાર પછી નેમિકુમારને કુંજર ઉપર બેસાડી હર્ષ અને ગોપાગ-નાઓ સહિત કૃષ્ણ વાસુદેવ ઠારિકાપુરમાં આવ્યા, ને સમુદ્રવિ-જય રાજાની આજ્ઞા લઈને નેમિકુમારને પરણાવવા માટે ઉગ્ર-સેન રાજાની પુત્રી રાજામતીનું માણુ કરવા ગયા. ઉગ્રસેને તે માગણી માન્ય રાખી. અને પોતાની પૂર્ણ રૂપવતી પુત્રીનું પરિણયન કરવા માટે તત્કાળ તૈયારી કરવા માડી. કૃષ્ણે પણ ઠારિકામાં આવી સમુદ્રવિજય રાજાને સર્વ સમાચાર કહ્યા. તરત જ કૌપ્ટુકિ નામના જોશી પાસે લગ્ન જોવરાવ્યું. મૌહૂર્તિકે કહ્યું:—“વર્ષાકાલમાં અન્ય કાર્ય કરવાં ઉચિત નથી; તો વિવાહ જેવું ગૃહસ્થનું મુખ્ય કૃત્ય કેમ કરાય ?” સમુદ્ર-વિજય બોલ્યા, “ હે જ્યોતિષી ! કાળનો વિલગ્ન કરવો યોગ્ય નથી. કૃષ્ણે ઘણું શ્રમ લીધો છે માટે લગ્નનું મુહૂર્ત જેમ વહેલું આવે તેમ કરવું જોઈએ.” ત્યારે કૌપ્ટુકીએ કહ્યું:—“શ્રાવણ

માસના શુકલપક્ષની છઠ્ઠનું લગ્ન વરવધુને વૃદ્ધિકારક છે.” આ શબ્દો કાને પડતાંજ નિર્ણય કરી તેજ દિવસે ને તેજ સમયે જાનંતી સામગ્રી તૈયાર કરી. ^૧ અનુક્રમે રાજામતીનાં અંગપણુ ભરયૌવનમાં નીચે પ્રમાણે શોભતાં હતાં:—પાદતલકમલજેવાં, નખ કુંદન જેવાં, પગની પીંડીઓ કામદેવના ખાણુના બાથા જેવી, જંઘા રતી જેવી, નિંતળ સરોવરની પાળ જેવા, પેટની ત્રિવલ્લી ગંગા તરંગ જેવી, કટી કેશરીસિહ સમાન, નાભિ કમલ સમાન, સ્તન કંચન કલશ ને નારંગ ફૂલ જેવા, હાથ કંદર્પ ધ્વજા જેવા, હસ્તતલ ઉત્કુલ પદ્મ જેવા, ગળુ ને ગરદન સુવર્ણ કપોત સમાન, ખિંબફલને પ્રવાલ જેવા ઓષ, કસોટી જેવી જીભ, દાડમની કળી જેવા દાંત, સુવર્ણ છીપ જેવા કાન, કીર ચ ચુ જેવું નાક, સાપણુ જેવા કેશ, મૃગ, ભ્રમર, ખંજન ને મત્સ્ય જેવી ચક્ષુ, અનંગધનુષ સમાન બ્રહ્મકુટી, અર્ધચંદ્ર સમાન લલાટ, સ્વર કોકિલ સમાન ને ચાલ હંસ કે હસ્તિ સમાન.

આભૂષણ—મસ્તકે શિરકુલ, આખે કાજળ, નાકે મોતી-વાળી વાળી, કાને મંજરી, મુખમાં પાન, હાથમાં કંકણ, આંગળીમાં વીંટીઓ, ગળે કઠી, કટીમા ઘુઘરીવાળી મેખલા, પગમા ઝાંઝર, આગળીઓમાં વીંછુવા ને અણુવટ, આખના ખુણે ચંચળતા ચમકે છે.

૧ નેમિનાથ પરણવા ગયા, ત્યારે તેમની ઉમર ૧૨૫ વર્ષની હતી: ને રાજુલની ઉમર પોણાબસો વધારે હતી, એટલે ત્રણસે વર્ષની હતી. રાજુલ ૧૦૦૬ વર્ષની વયે મોક્ષ પામી; ને નેમિનાથ ૧૦૦૦ વર્ષની ઉમરે તેના પછી મોક્ષ પામ્યા.

તેમનાથનો વરઘોડો.

યાદવકુળની યશસ્વતી યુવતીઓ મનોરૂ ગાયન કરી રહી છે. સુબ્રુને સારંગાક્ષી સન્નારીઓ સાવધાન થઇ સરસ શૃંગાર સજી રહી છે. કૌતુકમંગળનાં તાર તોરણો ઘેરઘેર ઝુલી રહ્યાં છે. અંતઃકરણમાં આનંદ ઉપજાવે એવા મંજુલ માંચાઓ માર્ગમાં બંધાઈ રહ્યા છે. સુગંધિ ધુપગુટિકાઓ ઠામ ઠામ મુકાય છે. સુભાગ્યવતી નગરીમાં સુવાસિત જલનો છંટકાવ થઈ રહ્યો છે. પચવર્ણી સુરભિ પુખ્તો પથરાઈ રહ્યાં છે. તેથી દારિકાપુરી જાણે પૂજ્ય પવિત્ર થઈ હોય એમ દિસવા લાગી. એવા અવસરે ઝવેરાતથી ઝગઝગાટ મારતી જાદવોની જાન નીકળી. સર્વની આગળ મ્હોટા મ્હોટા રાજાઓ તથા રાજકુમાર ચાલતા હતા. મધ્યમાં નેમિકુમારનો મનોરંજક રથ ચાલતો હતો. વરરાજાની બે બાજુએ ગજ ઉપર બેઠેલા સુરૂપ ભૂપ પરમશોભાથી શોભી રહ્યા હતા. તેમની પાછળ સમુદ્રવિજય, પાંડવો, કૃષ્ણ આદિ અનેક રાજાઓ હૃદયંગમ તુરંગમાતંગ ઉપર સ્વાર થઈ સરઘસની શોભામાં વૃદ્ધિ કરતા હતા. તેમની પાછળ પાલખીઓમાં બેઠેલી, કાયાની પ્રેક્ષણીય પ્રભાથી આસપાસના આકાશને પ્રકાશિત કરતી, અંતઃપુરની સર્વ સખીઓ સહિત ધવળ મંગળ ગાતી ગાતી શિવાદેવી, કુન્તી ને રુદ્રિમણી પ્રમુખ પૂજનીય પદ્મિની, કમનીય કાન્તા, રમણીય રમણીઓ ને મહુનીય મહિલાનાં વૃદ્ધારકવૃંદ ચાલતા હતાં. ઝાઝરના ઝમકાર. ધુધરીના ઘમકાર, પગના ઠમકાર, ને

આંખના ચમકારામારતી, હાથના ચાળાઓથી હાંવેભાવખતા-
વતી, ને કુદ્દડીઓ લેતી, જીવાનીના જોરવાળી, ચાર્વંગી ને
મૃદંગી વારાંગનાઓનાં મધુર, ઝીણા ને તીજા સ્વરવાળા
નાટક-નૃત્ય થઈ રહ્યાં છે.

વિવિધ વાજત્રો વાગી રહ્યાં છે; નિશાન, નગારા ને
નોખતના નાદ ગાજી રહ્યા છે; ખંદીજનો ખિરદાવણી બોલી
રહ્યા છે; ગાન તાનની ધૂમ મચી રહી છે, કોટીશઃ મનુષ્યો
નેમિનાથનું મુખાંબુજ નિહાળીને નિરખી રહ્યાં છે; સુભગ
સુંદરીઓ શ્યામવર્ણ સ્વામીની સેવા કરવાનો સંકલ્પ ધારી
રહી છે; એવા દેવાશી કુમારનો ઠાઠમાઠ ને ધામધૂમથી વરઘોડો
મંદમદ ચાલતો ચાલતો ઉચ્ચ-તેજસ્વી ઉચ્ચસેનના મનોરમ
મહાલયના મડપની સમીપે આવી પહોંચ્યો.

જેણે સ્નાન કરી શ્વેત વસ્ત્ર પહેર્યા છે તથા જે સરખી
ઉમ્મરવાળી સખીઓથી વીંટાયેલી છે એવી રૂપનિધાન રાજી-
વાક્ષી રાજીમતી વરઘોડાનાં વાદ્ય સાંભળી વિશેષ પ્રકૃાહ્વિત થઈ
તેના મનનો અભિપ્રાય જાણી ચંદ્રાનના નામની પ્રિય સહ
ચરી કહે છે. જગતની અદર રાજીમતી ધન્ય છે કે જેને વરવા
માટે આવેા વિશ્વવિભૂષણ વર આવે છે, નાકનાયકો(દેવતાઓ)
પણ જેને નમસ્કાર કરે છે એવો ત્રિભુવનનો સ્વામી યદુપતિ
રાજીમતિનો ભર્તાર થશે. આવાં પ્રિય વચન બોલતી પ્રેમાળ ને
પ્રિયંકર સાહેલીઓ ગવાક્ષમાં ઉભી છે. એ સમયે “ મને પણ
જોવા દો ” એમ ઉચ્ચાર કરતી રોમરાજીવિરાજીત રાજીમતી

ખેનપણીઓની વચ્ચે આવી ઉભી. તે પ્રસંગે મૃગલોચના નામની સખી સ્મિતપૂર્વક બોલી, “ આ વરમાં એક દોષ છે.” રાજમતી રોષ લાવી બોલી : “ કલ્પપાદપમાં કૃપણતા, ક્ષીર સિંધુમાં ક્ષારત્વ, ચંદનમાં દુર્ગંધ, અહર્મણિમાં અંધકાર, લક્ષ્મીમા દરિદ્રતા ને વાગીશ્વરીમા મૂઢતા કદી પણ સંભવે નહિ. પૂણી પડવાથી પુરી ચંપાય એ કેમ મનાય ? આ વરમાં દ્વણ્ણ દેખાડવાં તે દ્વધમાં પોરા કાઢવા જેવું, છે.”

ચંદ્રાનના મૃગલોચનાને કહે છે, “ શી ખામી છે ? ” મૃગલોચનાએ પ્રત્યુત્તર વાળ્યો, “ વર તો કાજળ જેવો કાળો છે ” મનુભાષિણી રાજમતીએ કહ્યું, “ હું ધારતી હતી કે મારી સખી શાણી ને સમજી છે, પણ તેમ નથી; કારણ કે, કૃષ્ણવર્ણ સર્વ શોભાતું કારણ છે. ચિત્રાવેલ, અગર, કસ્તુરી, વાદળ, કાજળ, કેશ અને આખથી કીકીઓ એ સર્વ શ્યામ હોય તોજ શોભે છે, ને વધારે મૂલ્યવાન ગણાય છે. મૌકિતક ધોળું છે, પણ વીધાય છે કપૂર સિત હોય છે, પણ તેની સાથે કાળા મરી હોય તોજ રહી શકે છે ગોરા ગાત્રવાળો કુદી-રોગી કહેવાય છે લવણ ધોળું છે, પણ ખાડું હોય છે. ચૂનો રંગે સ્વેત હોય છે, પણ રસનાને બાળે છે. કાગળ ધોળો છે, પણ કાળાવર્ણ વિના શોભતો નથી.” આવી રીતે હાસ્ય-વિનોદ કરતા કરતાં રાજ થતી રાજમતીનું જમણું અંગ દ્રશ્યુ તેથી પોતે ઉદાસ થઇ સખીઓ પ્રત્યે કહે છે પ્રિય સખીઓ, મારૂ દક્ષિણ શરીર દ્રશ્યુ છે, તે અદક્ષિણ-અશુભ

સૂચવે છે. સુહૃદ્ સખીઓ બોલી: “ તારાં સર્વ અમંગળ નાશ પામે. ”

વરઘોડો ભવમંડપમાં નાટક નાચવા માટેજ આવ્યો હતો. આણીગમ અરિષ્ટકુમાર પાસેનાવાડાઓમાં પૂરેલા અનેક પ્રકારના પશુઓના પોકાર ને નિશ્વાસ સાંભળી સારથિને કહે છે “ અરે ! આ નિરપરાધી દીન પ્રાણીઓને આવી રીતે કેમ રૂધી રાખ્યા છે ? ” સારથિ ઉત્તર દે છે. “ ભગવત ! આપના વિવાહ પ્રસંગે એ જીવો જમણુને માટે લેગાં કરેલાં છે. ”

એવામાં જેણે પોતાના પ્રિયાને કંઠે સ્વકંઠ સ્થાપેલો છે એવા હરિણને પ્રીયા હરિણી કહે છે— હે પ્રાણનાથ ! આ વિશ્વવત્સલ નેમિસ્વામીને વિનય પુરઃસર વિજ્ઞાપના કરો કે આપણને આ મહા દુઃખમાંથી છોડાવે. તે ઉપરથી તે મૃગ નેમિકુમારને કહે છે : હે શિવશંકર ! મૃત્યુ કરતાં દંપતીનો વિયોગ વધારે દુઃસહ છે. અમે નિરપકારી તિર્યંચ નિર્ઝરણાનાં નીર પીને કોઈને હાની કર્યા વિના તૃણ-ભક્ષણ કરીએ છીએ, અમારા જેવા દુર્ભંગ ને પામર પ્રાણીને અપરાધ વગર મારવાં એ અઘટિત છે. માટે હે પરોપકારી જગજીવન ! રક્ષ, રક્ષ. એ સાંભળી નિવર્તનાતુર નેમિપ્રભુ વિષાદ પામી વિચાર કરે છે. અહો ! મારા એકલાનો વિવાહ આ સર્વ અવાચક જનાવરના અવિવાહનો હેતુ છે. માટે ક્ષણમાત્રના સંતોષ અર્થે એવું અનુચિત કૃત્ય કરનારને ધિક્કાર છે.

અદ્યપકાળના અજવાળા માટે પોતાના આરામવાસને અગ્નિ લગાડવા કોણ ઉત્સાહવાન થાય ? મારે વિષયરાગની વાંછના કરવી નથી. મોક્ષમાર્ગમા મારે આ મોટી અર્ગલા છે એમ કહી રથવાહક પાસે રથ પાછો વળાવી બોલ્યા : “મારે મનુષ્ય વર્ગની સ્ત્રી પરણવી નથી, પણ અનંત આનંદ આપનારી અપવર્ગ રૂપી અદ્વિતીય વધુને વરવી છે.” સમુદ્રવિજય આદિ વડીલ રાજાઓ નેમિકુમારને પાછા વળતા જોઈ કહે છે, વત્સ ! અમારી મહાભિલાષાઓ લગ કરવા તમે કેમ ઉત્કંઠિત થયા છો ? શિવાદેવી પણ અસ્ખલિત અશ્રુપાત કરતી કહે છે, હે પુત્ર ! મારા મનોરથરૂપી મહીરૂહનું ઉન્મૂલન કરવા માટે કેમ ઉત્સુક થયા છો ? બળરામ અને કૃષ્ણ પણ અનેક પ્રકારના આશ્રહ કરતા હતા. સર્વ જનૈઆ તથા જનનીઓ અરિષ્ટનેમિની આસપાસ ફરી વળ્યાં, તેથી જેમ ઉડુથી ઘેરાયેલો ઔષધિપતિ શોભે છે તેમ તે શોભતા હવા. કોઈની શીખામણ માની નહિ ને નેમિકુમાર પાછા ફર્યા તે જોઈ રૂપરાશિ રાજામતી એકદમ ખેદ પામી મુર્છાંગત થઈ. શીલવતી સદાચારિણી સખીઓએ શીતોપચારથી તેને સચેત, સ્વસ્થ ને શાંત કરી. પછી રાજામતી કંઈ રૂદન કરતી બોલી :

અહો નાથ ! જ્યારે પાણી ઢાહ ઉત્પન્ન કરે, સૂર્ય અંધકાર કરે. અમૃત વિષમય થાય, ચંદ્ર તાપ કરે, મેઘ વૃષ્ટિ ન કરે, સરોવર તૃષા ન મટાડે, કદપવૃક્ષ ઉપર કાંટા ઉત્પન્ન થાય, ત્યારે હનિયાનો અત આળ્યો હોય એમ મને લાગે છે

અહો ! જે મૃગ નિર્મળ કલાધરને કલંક દેવામાં તથા રામ સીતાનો વિરહ રચવામાં કારણભૂત છે, તેજ મૃગે મારા રંગમાં ભંગ કર્યો; તેથી કવિલોકો તેને કુરંગ કહે છે, તે સત્ય છે. હા દેવ ! હું કેવી હૃતહ્વાગ્ય કે મારે શ્વેર આવેલું કલ્પદ્રુમ પાછું જાય છે હે સ્વામિ ! હું વિડંબનારૂપી વલ્લરીથી વેષ્ટિત છું પાણીગ્રહણ કરવા માટે આપનો હાથ મારા હાથમાં ન આવ્યો તેથી હવે તેજ કર મારા શિર ઉપર થાઓ. ” આ વેળા જન-રાજ નેમીશ્વર અને રાજમતી વચ્ચે નવભવનો સંબંધ હોવાથી જ્યારે નેમીશ્વર નિઃશ્રેયસમાં જવા તત્પર થયા, ત્યારે પોતે પરિણયનના નિમિત્તે જાણે રાજમતીને નિમંત્રણ કરવા આવ્યા હોય એમ લાગતું હતું.

નેમિનાથ દીક્ષાગ્રહણ.

હવે દીક્ષાનો યોગ્ય સમય આવ્યો, ત્યારે ત્રેલોક્ય ચૂડામણિ ભટ્ટારક ભગવત જાણતા હતા તે છતાં પણ લોકાંતિક દેવો પોતાના આચાર પ્રમાણે આવીને કહે છે. ભગવંત ! તીર્થ પ્રવર્તિવો. આ ઉપરથી રોજ સવારે એક પ્રહર પર્યંત એક કોડ આઠ લાખ સુવર્ણ મહોરનું દાન દેતાં એક વર્ષ સુધી બાળ બ્રહ્મચારી ભગવંતે ત્રણ અળગ અઠ્ઠાશી કોડ ને એશી લાખ મોહોરનું સંવત્સરી દાન દીધું. દરિદ્ર દાવાનલને મેઘસમાન દાન દીધા પછી દીક્ષાભિષેક કર્યો ને પ્રભુ ઉત્તરકુરૂ નામે યાજ્ઞ-યાનમા (પાલખીમા) આરૂઢ થયા દેવ, દાનવ ને માનવથી દીપતી દારિકાના મધ્યભાગે થઈને દીક્ષા-મહોત્સવનો વર-

ઘોડો નીકળ્યા. વરઘોડામા શકેન્દ્ર તથા ઇશાનેન્દ્ર ચામર
 ધરીને, માહેન્દ્ર ખડ્ગ ધારણ કરીને, સનતકુમારેન્દ્ર છત્ર ધરીને,
 ખલ્લેન્દ્ર દર્પણ ધરીને, લાંતકેન્દ્ર કલશ ધરીને, શકેન્દ્ર સ્વસ્તિક
 ધરીને, સહસ્રારેન્દ્ર ધનુષ ધરીને, પ્રાણુતેન્દ્ર શ્રીવત્સ ધરીને,
 અચ્યુતેન્દ્ર નંદાવર્ત ધરીને તથા બાકીના ચમરેન્દ્રાદિ દેવો
 શસ્ત્ર ધરીને અર્હતપ્રભુના અથ લાગે ચાલતા હતા. અનુક્રમે
 રૈવતાગ્રહ ચઢી, સહસ્રામ્રવનમાં જઈ, આભરણાદિકનો ત્યાગ
 કરી, સહસ્ર પુરૂષની સાથે, ત્રણસેં વર્ષની ઉમ્મરે, શ્રાવણ શુદ્ધિ
 ૬ ને દિવસે ચિત્રા નક્ષત્રના યોગે, છઠનો તપ કરી તથા પંચ-
 મુષ્ટિ લોચ કરીને કુમતિ કુઠાર નેમીશ્વરે દીક્ષા ગ્રહણ કરી.
 ત્યાંથી વિહાર કરીને વરદત્ત નામના બ્રાહ્મણને ઘેર ક્ષીરનું
 પ્રથમ પારણું કર્યું. ને ત્યાં પુષ્પવૃષ્ટિ, સુગંધિ જળવૃષ્ટિ, વસ્ત્ર-
 વૃષ્ટિ, હિરણ્યની વૃષ્ટિ, ને અહો દાન ! અહો દાન ! એવા
 ઉચ્ચાર કરતી દેવદુહિ, એવા પચ દિવ્ય પ્રગટ થયાં.
 જન્તળાણી જાળને પ્રજાળનાર જગતપ્રભુને ગર્ભથીજ મતિ,
 શ્રુત અને અવધિ એ ત્રણ જ્ઞાન હતાં ને દીક્ષા સમયે મનઃ-
 પર્યવ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું; એવા ચાર જ્ઞાનના ધરનાર તથા
 બાવીશ પરોષહના સહનાર, શ્રી નેમિનાથને દીક્ષા લીધા પછી
 ચોપન દિવસે સહસ્રામ્રવનમાં વેતસવૃક્ષની નીચે, શુકલધ્યાના-
 રૂઢ સ્થિતિમા. જ્ઞાનવરણી, દર્શનાવરણી, અતરાય ને મોહની
 એ ચાર ધાતિકર્મનો ક્ષય કર્યા પછી આશ્વીન માસની અ-
 માવાસ્થાને દિન, પહેલા પહોરમાં, ચિત્રા નક્ષત્રે પંચમ જ્ઞાન
 પ્રાપ્ત થયું ચોસઠ સુગંધિપનાં સુખાસન સમકાલે પ્રકંપાય-

માન થયાં નેમીશ્વર અર્હતને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું જાણી સુમનોએ આવી સહસ્રામ્રવનમાં સમવસરણુ રચ્યું. તેમાં એકસો ચોવીસ ધનુષ ઉંચા ચૈત્યવૃક્ષની પ્રદક્ષિણા કરી, 'તોર્ણાય નમઃ' એમ ઉચ્ચારણુ કરી પૂર્વ દિશાની સન્મુખ અરિહંત મહારાજ આસન ઉપર બેઠા. ઉદ્યાનપાલકે તરતજ દ્વારિકામાં જઈ અધમ ઉદ્ધારક શ્રી અરિહંતનેમીશ્વરના કેવલજ્ઞાનની કૃષ્ણને વધામણી દીધી. કૃષ્ણ વાસુદેવે પણ હર્ષના ઉલ્લાસમાં ઉદ્યાનપાલકને સાડાબાર કોડ સોનૈયા આપી, દશ દશરથ અને પાંડવોને લઈ, હાથી, હય, રથ ને પાયદલ, એવી ચતુરંગી સેના સજ્જ કરી, બત્રીસ હજાર રાણી, સાઠહજાર પુત્ર, સોળહજાર રાજા ને અડતાલીસ કોડ સુભટ સહિત, વીતરાગને વંદન કરવા આવ્યા. ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈ, સ્તુતિ કરી શકની પછવાડે યોગ્ય આસનપર બેઠા. ચતુર્મુખ, સ્વાદ્વાદી સર્વજ્ઞે સાત શબ્દ ગુણ ને અઠાવીશ અર્થગુણ એવા પાંત્રીશ ગુણયુક્ત દેશના દીધી. તેમાં જગદીશ્વરે પોતાના શાસનરૂપી વનની અંદર અદૌકિક અબ્રયુક્ત તડિત સન્નિભ અખિકા દેવીનું ચમત્કૃતિયુક્ત ચરિત્ર કહ્યું તે નીચે પ્રમાણે—

અખિકા ચરિત્ર.

જેના ૧ બે મહીધર મસ્તક રૂપ છે, જેની ૨ પૂત પૃથિવીએ સુરાલયનો પરાજય કરી ૩ દિવિષ્ટોને પાતાળમાં પલાયન

૧ બે મહીધર-શત્રુજય ને ગિરનાર એ બે પર્વત. ૨ પૂત-પવિત્ર. ૩ દિવિષ્ટ-દેવ.

કરાવ્યું છે, ને જેનાં તેજસ્વી તીર્થરૂપી મહા મૂલ્યનાં નિર્મલ
 મુકતાફલ સદા વિજયવંત વર્તે છે, એવા સૌરાષ્ટ્ર દેશના
 પર્વત^૧ પુરંદર શ્રી રૈવતાચલની દક્ષિણ દિશાએ ઋદ્ધિમાં
 કુબેરપુર કલ્પ અને ન્યાયવાન નરનારીઓથી નિવાસિત
 કુબેરનગર (કોડિનાર) છે. તેની ચક્ષા નામની સરિ-
 તાના સલિલના ણિંદુઓને તથા સુમનઃ પરિમલના
 પરમાણુઓને પ્રસારનાર^૨ પ્રલંબન કદલીપત્રોને પ્રતિદિન
 કપાયમાન કરી રહ્યો છે, તેથી નાગરિક નિતાંણિનીને પુરૂષોના
 શરીરનો પ્રસ્વેદ^૩ પ્રધ્વંસને પામે છે, પ્રકૃષ્ટ પત્તનમાં
 વિચિત્ર ચિત્ર જોનારાં મનુજોનાં ચક્ષુરૂપી ચચલ^૪ પયોજને
 રહેવાને માટે પ્રાસાદરૂપી પુષ્પવાટિકાઓ છે. ફરતો પ્રદક્ષિણા
 દેતો ઉંચો સુંદરાકાર પ્રાકાર પરિવેષ્ટન કરી રહ્યો છે, એ-
 ત્યોમા ઠામઠામ પૂજાઓ થઈ રહી છે. ચિત્રમયી લક્ષ્મીની
 ચિત્તાર્થક પ્રતિમાઓ પ્રત્યેક સ્થાને પ્રકાશી રહી છે, સર્વ
 પ્રજા પદ્મકર્મમા^૫ અપ્રમાદ તથા કર્મનિકંદન કરવામાં
 નિશ્ચિન ગુંથાયલી છે, તે પુરીને વિષે^૬ હરિની કીર્તિને હર-
 નાર, જેના ગુણરૂપી હરિએ અરિરૂપી^૭ કરિને વિદાર્યા છે એવો,
 કૃષ્ણના વંશમાં રત્ન જેવો, ભગવંતના પાદારવિંદનો ભ્રમર, દ્વા-
 દશ મતપાલક, તત્ત્વત્રયના ચિન્હરૂપ ત્રણ તાંતુની ચુકતાર્થ

૧. પુરંદર-ધ્રુ. ૨. સલિલ-પાણી. ૩. સુમનઃ-પરિમલ-પુલની
 સુગંધ. ૪. પ્રલંબન-પવન. ૫. પ્રધ્વંસ-નાશ. ૬. પ્રકૃષ્ટ પત્તન-ઉત્તમ
 નગર. ૭. પયોજ-ક્રમણ. ૮. પ્રાકાર-કિલ્લો. ૯. અપ્રમાદ-ઉદ્યોગી.
 ૧૦. હરિ-વિષ્ણુ, સિદ્ધ ૧૧. કર-હાથી.

૧યજ્ઞોપવીત ધારક, ને સવર સંયુક્ત સાધુની સ્વાદ્રાદસિદ્ધાંત સુધાથી સિંચિત, એવો સોમભટ્ટ નામે બુદ્ધિશાળી બ્રાહ્મણ રાજા છે. તેને ૨આંગિકાભિધાના, ૩ઈદુવદના, સસ્કાર-વતી સતી શિરોમણી, ને પતિવ્રતા પત્ની છે. તેનામાં ૪અપલાની અંચલતા, ૫રંભાનું રૂપ, ૬ભારતીની ભાષા, ૭વિદ્યુલેખાની વક્તા ને સુરેંદ્રાણીનો ૮સપત્નીભાવ છે. સોમભટ્ટનો પિતા પરલોકમાં ગયો, ત્યારે તેની સાથે જૈનધર્મનો પણ લોપ થયો, એમ લાગતું હતું. એકદા મધ્યાન્હે માસક્ષમણના ઉપવાસી બે ક્ષમાશ્રમણ મુનિઓ સોમભટ્ટના મહેલ પાસે ૯ગોચરી લેવા નીકળ્યા. સુતપશ્વર્યાએ કરીને શશાંક ૧૦માર્તંડ સદશ, અને કર્મરૂપી રોગને ચક્રચૂર કરવામા ચતુર ૧૧ચિકિત્સક તુલ્ય, એવા તે બે સંવેગી સાધુઓને જોઈ ભદ્રભાવથી ભરેલી ઉદાર આંગિકા અત્યાનંદની ૧૨ઉર્મિમાં નિમગ્ન થઈ નિર્ધારે છે.

આ મહા પ્રાણ મુનિઓ ૧૩ક્ષમા ધારણ કરનાર મહા પર્વતો છે. સુકર્મના ઉદયે કરીને મારે આંગણે પધાર્યા છે તેથી આજ અપૂર્વ પર્વની તિથિ છે. ખરે ! મેં પ્રચુર પુણ્ય ઉપાર્જન કર્યું છે, જેથી મને સર્વ સુખનું સાધન મળ્યું. જેમ હૃદયથી ધોવાયલી વસ્તુ વિશુદ્ધ થાય છે, તેમ આ અનુત્તર

-
૧. યજ્ઞોપવીત-જનોષ. ૨. આંગિકાભિધાના-આંગિકા નામની. ૩. અપલા-લક્ષ્મી. ૪. ભારતી-સરસ્વતી. ૫. વિદ્યુલેખા-ચંદ્રની કલા. ૬. સપત્ની-શોક્ય. ૭. ગોચરી-મિદ્ધા, ૮. માર્તંડ-સૂર્ય, ૯. ચિકિત્સ-ભિષક, વૈદ્ય. ૧૦. ઉર્મિ-કલ્પોલ, મોળું. ૧૧. ક્ષમા-પૃથ્વી, ક્ષમાયુષ્ય.

અતિથિના પ્રિય દર્શનથી મારાં નયન પવિત્ર થયાં છે. અનાયૈ
 આસુ પણ અત્રે નથી. રસવતીમાં ઉત્તમ દ્રવ્ય છે, માટે
 તેનું દાન આપું. આવા અતરંગના તરંગમાં અતિ હર્ષનાં
 આસુથી ભીંજાયલી ને રોમવિકાસિત, એવી હંસગામિની
 અંખિકા ઉઠી અન્ન લઈ અનગાર અવધતને વિનવે છે. આપ
 આલહાદજનક આકૃતિવાળા ને અતિ પુણ્યવંત છો, મારાપર
 પરમ પ્રાસાદ કરી 'પ્રાશનનું' ગ્રહણ કરો જેથી હું પાવન
 થાઉં. 'નિર્ઘંથ મુનિયુગ્મે' પણ મન અને અન્નની પ્રસન્નતા
 ભેદ પાત્ર ધરું, તેમા અબાએ સુપાત્ર દસંપ્રદાન દીધું; તે
 જાણે શ્રેષ્ઠ ગતિનું બીજ રોપ્યું, એમ દેખાયું. શાંત, દાંત ને
 મહત મુનિયુગ્મે પણ દાન સ્વીકારી ધર્મલાલ દીધો. ધર્મના
 લાભથી મુક્તિની અલૌકિક 'લખિધનું' અર્પણ કરનારા તે
 પદરૂપી શૂરા સિંહથી પાપરૂપી હઠીલા હાથી હણાયા.

સુદૃતી ને સુવ્રતી યતિઓ ૪૨ દોષ નિવારી આહાર
 વહેરી અંખિકાના આસ્થાનગૃહથી નિકળ્યા, પણ આશ્ચર્ય
 એ હતું કે; તેના અંતર્ગત 'હૃતપન્નાલય'માથી નિસર્યા નહીં.

હવે અંખિકાએ ગીતાર્થ શુરને ભોજનદાન દીધું, તે
 રેખીને મૂર્તિમતી પિશાચિની, લયાનકા 'ભુજંગી', કલહપ્રિયા,
 પ્રપંગી ને પ્રચંડ પાડોશણ ઉચા હાથ કરી, નેત્ર, નાસિકા ને

૧. રસવતી-રસોષ ૨. દ્રવ્ય-પદાર્થ. ૩. પ્રાશન-ખાવાનું. ૪.
 નિર્ઘંથ-ત્યાગી. ૫. યુગ્મ-યુગલ, બેહું. ૬. સપ્રદાન-દાન. ૭. લખિ-
 લાભ ૮. હૃતપન્નાલય-હૃદયકમળ ૯. ભુજંગી-હિરગી, સર્પી, સર્પિણી.

૧વક્ત્રને વક્ર કરી, કટાક્ષથી કઠોર ને કટુ વાગ્યાણુ કાઢી સર્વને તીવ્ર ત્રાસ પમાડતી ને પગ પછાડતી ઝટ પોતાના ઘરની બહાર દોડી આવી ને આર્ય અંગિકા સાસુને જોઈ કહે છે—હે સ્વચ્છંદાનુચારિણી ! તને ધિક્કાર છે ! યજ્ઞ ને હત્યા કયા ! વના વગર વિચાર્યે તેં શ્રમણને બિક્ષા કેમ આપી ? તારી સાસુ ઘેર નથી તેથી વિવેકહીન વેશ્યાનુ આ અયુક્ત આચરણુ તે કેમ આચર્યું ? પૂર્વજ ને ભૂદેવોને પિંડ પહોંચ્યા પહેલા આ શું કર્યું ? એમ ગર્દભીની માફક ભુકતી ને ઋકુકુરીની પેઠે ભસતી, બકળકાટ કરતી તે અંગિકાની પશ્વશ્રૂ પાસે ગઈ; ને તેને સર્વ વાત કહી દીધી.

પછી વાયુ જેમ દ્યુમની વિવૃદ્ધિ કરે છે, તેવી રીતે તે સાસુ પણ તે વાતને વિસ્તારીને બોલી, હે વહુ ! તે આ કામ બહુ કલેશનું કર્યું, તેમાં લેશમાત્ર પણ સંદેહ નથી. હું તો જીવતી છું; તે છતાં તારૂં મારા ઘરમાં કેમ આવે ? ૭સામર્ષ સાસુ ને પાપી પાડોશણની અંતરાલે ઉભી રહેલી ઉદાસ અંગિકા “મેઘમાળા ને રાહુની વચ્ચે સપડાએલી અંદ્રકલાની પેરે નિસ્તેજ થઈ ધૂજવા લાગી. એટલામાં સોમભટ વિપ્રોને તેડીને આવ્યો. નિજ જનની તથા પેલી ધૃષ્ટ ને હુષ્ટ કર્કશાનાં પાપિષ્ઠ કુશબ્દો સાંભળી તેનો

-
૧. વક્ત્ર=મોં. ૨. ભૂદેવ=બ્રાહ્મણ. ૩. ગર્દભી=ગધેડી. ૪. કુકુરી=કુતરી. ૫. શ્રૂ=સાસુ. ૬. ધૂમ=ધુમાડો. ૭. સામર્ષ=કોધી. ૮. મેઘમાળા=વાદળ. ૯. ધૃષ્ટ=નિર્લજ્જ.

મિલન ગયો ને કોપાતુર થઈ ૧કૃશાંગી અંગિકાનો અસહ્ય
 ૨અવજ્ઞા કરવા લાગ્યો; તેથી અઘોસુખી ને ૩અભિજ્ઞતિવતી
 તેની ૪સુતનુસીમંતિની કંઈપણ જોડ્યા આડ્યા શિવાય
 પોતાના અંખર ને શંખર નામના બે બાળકને સાથે
 લઈ સર્વવિરતિ સંયમીની સત્ય ૫ગિરા સંભારતી ૬સત્વર
 ૭શ્વશુરગૃહ મૂકીને આલી નીકળી. માર્ગમાં વિચારે છે; અરે !
 મેં કોઈ સમયે સાસુજીની આજ્ઞા ઉત્થાપી નથી. ઘણીની ઘણી
 બક્તિ યથાશક્તિ કીધી છે. ૮ગૃહિણીનાં કાર્ય કષ્ટ વેઠીને
 સારી રીતે કર્યાં છે; છતાં દૈવયોગે આ સમય પ્રાપ્ત થયો !

કનક કામિનીના ત્યાગી ગુણવંત ગુરૂને પુણ્યોત્પાદક
 પ્રદાન દીધું, તે કલ્યાણકારી થયું છે; તે છતાં પણ વિના
 કારણ ઉલટી મારી ૯જુગુપ્સા કરી છે. પુત્રથી પામેલા પિંડ
 પ્રમુખથી જો પ્રેત પુરૂષને તૃપ્તિની પ્રાપ્તિ થાય તો પાણી
 પાવાથી ૧૦શુષ્કશાળી નવપલ્લવિત કેમ ન થાય ! અહો
 મિથ્યાત્વ ! જંમ ૧૧જાત્યંધ જન ૧૨તરણિની તિરસ્કિયા કરે,
 ને ૧૩નિશાંધનર ૧૪નક્ષત્રનાથની નિર્ભર્ત્મના કરે તેમ શુદ્ધ ને

૧ કૃશાંગી=નાજીક, ૨ અવજ્ઞા=તિરસ્કાર, ૩ અભિજ્ઞતિવતી=
 કુદીન, ૪ સુતનુસીમંતિની=સુદર સ્ત્રી, ૫ ગિરા=વાયા ૬ સત્વર=
 જલદી, ૭ શ્વશુરગૃહ=મામરું, ૮ ગૃહિણી=ગરબણીઆણી, ૯ જુગુપ્સા
 =નિર્ભર્ત્મતા, અવગણના, ૧૦ શુષ્કશાળી=સૂકું ઝાડ, ૧૧ જાત્યંધ=
 જન્માંધ, ૧૨ તરણી=સૂર્ય, ૧૩ નિશાંધ=તાંધળે નાચંધ, ૧૪
 નક્ષત્રનાથ=ગદા,

મૂઠ માનવોએ સુપાત્ર ત્યાગની નિંદાનો વરસાદ વરસાવ્યો છે. અરે ! પણ એમનો દોષ કાઢવો તે વૃથા છે. મારાં પૂર્વ કૃત્યનાં અંકુર ઉગી નીકળ્યાં છે, એમ મારે માનવું જોઈએ. આજથી ગૃહવાસના દાસત્વનો સદૈવ ત્યાગ છે. હવે તો તે બે સુશીલ સાધુનું શરણ લેવું યોગ્ય છે. ગુણાકિર્ણ ગિરનાર ગિરિ-પર જઈ સંસારસમુદ્રના ^૧સુપ્રવહણ સદૃશ, ને સકલ સુરાસુ-રેંદ્રસેવિત, એવા શ્રી નેમિનાથને નમી, તેમનું ધ્યાન ધરી, તપ તપી ^૨દુરિતને દળી નાંખીશ. એવો નિર્ણય કરી, એક પુત્ર કટિ ઉપર ને બીજાને હાથની આંગળીએ વળગાડી, શોકને દૂર કરી ગુણાભિરામ ગિરિધર ગુરૂનું તેમજ રૈવતાદ્રિનું મનમાં સ્મરણ કરતી અચલ ચિત્તથી આગળ ચાલી. ભયાવહ જંગલની મધ્યે તડકામાં ^૩નયણે કોઠે ને ઉઘાડે પગે અથડાતાં ભાલા જેવા તીક્ષ્ણ કાંટા વાગે છે. એવી દશાની પરાકાષ્ટામાં કેડે બેસાડેલો કુમાર તરસ્યો થયો. લાળવાળા મુખવાળું, આંસુથી ભરેલા ભીના ગાલવાળું ને માતાના ગભરાટમાં વધારો કરનારું બીચારું બાળ અસ્ફુટાક્ષરે કંઈજાજનક રૂઢન કરતું પાણી ! પાણી ! ઝંખી રહ્યું છે. એટલામાં વળી કમલ ^૪કાંડ જેવા કોમળ ^૫કરપલ્લવે દોરેલો દીકરો ભૂખ્યો થયો. તેથી હે અંબ ! અમને ખાવા આપ એમ કહી રડાફૂટ કરી રહ્યો છે. બંને બાળકોએ અંતઃકરણમાં પ્રવેશ કરી અશ્રુપાત કરવાની જાણ પ્રેરણા કરતાં હોય, એમ અંબિકાની એક આંખમાંથી શ્રાવણ

૧ સુપ્રવહણ=સારું જહાઝ, ૨ દુરિત=દુષ્કૃત. ૩ નયણે=નિરત્ન, ૪ કાંડ=તાળ, દાંડો, ૫ કરપલ્લવ=હાથની આંગળી.

ને બીજામાંથી ભાદરવો ભરપુર ચાલ્યો જાય છે. તૂટેલા હાર-
માંથી એક પછી એક સરી પડનાં મોતીની અવિભક્ત ધારા
ખંને છેડે અવિચ્છિન્નપણે ચાલે છે, તેમ ખંને ચક્ષુમાંથી
બાર બાર જેવા ઉજા આંસુનાં ટપોટપ ટપકાં પાડતી, ઘર,
આભૂષણ, સુખ, સેવક, શરીર ઇત્યાદિક સંબધી ઇચ્છાને
અલગ કરતી, જંગમ તીથંડપી તપસ્વી સાધુના વચનથી
અપાર શોક વિસારતી, અનાથ, અબલા, 'નેમીશ્વર પરમેશ્વરના
'ચરણભોજની ભક્તિ કંઈ' એવી ભાવના ભાવતી ચાલી જાય છે.

પ્રતિપાસાથી પીડાયલાં અણસમજી શિશુ સમય
જોળણતાં નથી. આવા દુઃખદરીઆમાં ડુબેલી અંખિકાએ
ધાર્યું કે, આ પુત્રો પ્રથમ મારા પ્રાણનો અંત આણશે, માટે
આત્મહત્યા કંઈ. વળી ચિંતન કરે છે. ધિક્ક ! ધિક્ક ! આ બે
વત્સોની પણ વાછના હું પૂરી પાડવા સમર્થ નથી. અરે !
હું ઘણાં અશુભ કર્મની કરનારી છું. હે વસુધામાતા ! મારા
ઉપર 'અનુગ્રહ કરી મને જીવિવર દે કે તેમાં હું સમાઈ
જાઉં', ને અગાધ શોકસાગરમાંથી નિવૃત્ત થાઉ. હે વિધાતા !
તે મને કેમ ઘડી ? અહો દુઃખો ! તમને બીજા કોઈ સ્થલમાં
રહેવાનું ન મળ્યું ? કે આવી રીતે અકસ્માત મારા ઉપર

૧ અવિભક્ત=સગગ, અટક્યા વગર, ૨ અવિચ્છિન્નપણે=નિરુપ-
વગર, ૩ આભૂષણ=પ્રેરણા, ૪ ચરણભોજ=કમળ જેવા પગ, ૫
પ્રતિપાસા=મુખ તરફ, ૬ અનુગ્રહ=દૃષ્ટિ, ૭ વિવર=દર, માર્ગ.

૧યુગપત્ આવી પડ્યાં છે ? અરેરે ! દૈવના વજ્રમય હૃદયમાં દયા ન આવી, તો અઘોર આ અરણ્યમાં વિલાપ કરવાથી કંઈ વળવાનું નથી. હવે તો પાપ પ્રબળનાર પ્રભુના ૨પાદપંકજને સેવીને સર્વ સંકટ સહન કરીશ. એમ કહી એક ઠેકાણે બેઠી. તેના નિશ્વાસવાયુથી ૩નિખિલ વૃક્ષ ડોલતાં હોય એમ દીસતું હતું. એવામાં નિર્મળ શીતળ જળ ને ૪પ્રકુલ્લ કમલવાળું ૫આમ્રતરૂંથી વીંટાયલું એક મનોહર સરોવર તેની દષ્ટિએ પડયું. બે પાસે ૬ભમતા ભૂગો અંકારવ કરી રહ્યા છે, ને ૭પરભૂત પક્ષિ ટોંકારવ કરી રહ્યાં છે. અતિ દુઃખી ને દીનમુખી અંબિકાએ તે સરસ ૮સરસીમાંથી અંજલી ભરીને પોતાના પુત્રોને પાણી પાચું ને તેમને ૯રસાલકલ આવા આપ્યાં.

હવે જેમ ૧૦લોહભાંડને ૧૧સ્પર્શપાપાણુનો સ્પર્શ થવાથી તરતજ તે સુવર્ણમય થાય, તેમ તે ધીર, વીર, ગભીર ને ૧૨મુમુક્ષુ મુનિઓના પ્રબળ, પ્રૌઢ ને પરોપકારી પ્રભાવથી સોમભટના અન્ન ને ૧૩ભાજન કાંચનમય થઈ ગયાં. એ જોઈ અંબિકાની સાસુ પશ્ચાત્તાપ કરી પુત્રપત્ની પ્રત્યે પ્રીતિપૂર્વક કહે છે. અહો ! ક્રિટકાર છે મને મિથ્યા કોપ કરનારીને !

૧ યુગપત્=એકદમ, ૨ પાદપંકજ=ચરણકમલ, ૩ નિખિલ=સર્વ, ૪ પ્રકુલ્લ=ખીલેલાં, ૫ આમ્રતરૂં=આંખાનું ઝાડ, ૬ ભૂગ=અમરો ૭ પરભૂત=કોકિલ, ૮ સરસી=તળાવ, ૯ રસાલકલ=કેરી. આમ્રકલ ૧૦ લોહભાંડ=લોહાનું વાસણ ૧૧ સ્પર્શપાપાણુ--પારસમણિ. ૧૨ મુમુક્ષુ=મોક્ષ ઇચ્છનાર, ૧૩, ભાજન=વાસણ.

અપરાધ^૧ લવણિના ^૨અનુત્તમ અંગિકાને મેં કાઢી મેલી !
એટલામાં ^૩અશરીરિણી વાણી થઈ કે, એ તો દાનના અમોઘ
ફલનો અંશમાત્ર છે. અંગિકા તો ^૪અંબરૌકસને ^૫અ-
ર્ચનીય થશે. તે સાંભળી સોમભટની માતા સ્તુત્ય વધુની
પ્રસંશા કરતી સાનંદાશ્ચર્યથી સોમભટને કહે છે. હે પુત્ર, જો
તો ખરો ! શો ચમત્કાર ! પુણ્યપરાક્રમની કેવી પરિસીમા !
ઐરડાઓમાં ધન ધાન્યના ભંડાર ભરાઈ ગયા છે, તે દાનનું
દિવ્ય ફલ છે, માટે ^૬શીઘ્ર જ, ને વિનીત વહુને તેડી લાવ.
તેના વગર માટે ^૭વેશ્મ ને હૃદય શૂન્ય છે.

તે સાંભળી ^૮કુમુદેશની કાંતિની પછવાડે જેમ ^૯પારા-
વારનું પૂર વેગથી દોડે છે, તેમ અંગિકાને પગલે પગલે ^{૧૦}સ્વાં-
ંગિકાપ્રેરિત સોમભટ સપાટાળંધ ચાલ્યો. ^{૧૧}વિજન કાનનમાં
ફિશોર વચના ^{૧૨}અર્લક સઘાતે અંગિકાને હરથી જોઈ
ઓલે છે. હે ભય વિજ્ઞાત ભામિની ! પલમાત્ર સ્થિરતા રાખી
ઉભી રહે. આ વાક્યનો ^{૧૩}પ્રતિધ્વનિ કાને પડતા અંગિકાએ
પોતાની મુળમુદ્રા ફેરવી, તો પતિને ત્વરિત ગતિથી આવતો
જોયો જોતા વાર જ વિચારે છે. અહો ! ક્યા અકારણ રિપુએ

૧, લવ=અંશ, ૨, અનુત્તમ=મોટા, ૩, અશરીરિણી વાણી=
આદાશ વાણી, ૪ અંબરૌકસ=કેવ, ૫, અર્ચનીય=પૂજનીય, ૬, શીઘ્ર
=જલદી, ૭, વેશ્મ=વર ૮, કુમુદેશ=ચંદ્ર, ૯, પારાવાર=સમુદ્ર, ૧૦,
સ્વાંગિકાપ્રેરિત=પોતાની માતાથી મોહાચાલો, ૧૧, વિજનકાનન=
દાન્ય વન, ૧૨, અર્લક=મદ, બાલ, ૧૩, પ્રતિધ્વનિ=પ્રતિશબ્દ.

રોષે કરીને આને મોકલ્યો છે ? ખરે ! મને એ મારવા આવે છે. હવે કેનો આશ્રય લઉ ? આ ઘોર ^૧ગહનમાં પકડીને મારો ઘાત કરશે. એ ^૨નિર્ઘૃણ છે. અહીં કોઇ પણ નથી. હા દેવ ! હું શું કરું ? હું નિરાધાર આકાશથી પડી છું, ને ધરતીએ મને ઝીલી લીધી છે. હવે મારે જીવીને શું કરવું ? અથવા ગૃહમેધિત્વ એ ^૩ભૃત્યત્વની વૃત્તિ છે. ક્રોધના આવેશમાં ^૪કર્થના કરી કૂરતાથી મારું કાટલું કરશે, તે પહેલાં જ હું પ્રાણ કાઢું. એમ અવધારણા કરી ^૫આક્રંદ કરતી એક કુવા કાંઠે આવી તેમાં પડી મરવાની સ્પૃહા કરતી બોલે છે:—

અરિહંત, સિદ્ધ અને સાધુનું મારે શરણુ છે. દયામય ધર્મ ને દાનનુ માહાત્મ્ય એ મારી ગતિ છે. બ્રાહ્મણ, દરિદ્રી, કૃપણ, ^૭કિરાત ને મ્લેચ્છના વંશમાં તેમજ કલંકિત ને અધમ કુળમાં મારો અવતાર આવશે નહીં. અંગ, બંગ, કુરુ, કચ્છ ને સિંધુ, એ દેશોમાં મારો જન્મ થશે મા. યાચકા-વસ્થા, કૃપણતા, મિથ્યાત્વ, કોટવાલની પદવી, મદ્યાદિનો વ્યાપાર, ને શસ્ત્રધારકપણું, એટલાવાનાં મને જન્માંતરમાં મળો નહીં. દેવ, ગુરુ ને ધર્મ એ ત્રણ રત્ન ભવોભવ મળજો. સ્વામિત્વની તેમજ શુભાશુભ કર્મક્ષયની મને સપ્રાપ્તિ હોજો. સૌરાષ્ટ્ર, મગધ, કીર, કાશ્મીર ને દક્ષિણ એ દેશોમાં મારો જન્મ થાઓ. ધનવાન સ્થિતિ, દાતારપણું, નિરોગિતા, ઇંદ્રિ-

૧, ગહન=વન, ૨, નિર્ઘૃણ=ક્રૂર. ૩, ભૃત્ય=ચાકર, ૪, કર્થના=કર્મજોતી. ૫ આક્રંદ=વિલાપ, ૬, સ્પૃહા=ઇચ્છા. ૭, કિરાત=બીલ.

યપાટવ અને અનુકંપા મને આવતા લવમા આવી મળો.
 આવી રીતે ચિત્તમાં નિશ્ચલતાથી ચાહના કરી જાને પુત્રોને
 લઈને સોમભટની ભાર્યા સાહસપણે કુવામાં પડી. તેજ ક્ષણે મા,
 મા, એમ બોલતો તેનો કાંત હાકતો હાકતો દોડતો આવ્યો.
 સુત સહિત દૂપમા પડીને મરણ પામેલી, પ્રેમપાત્રી અને
 'પ્રશસ્ત પ્રમદાને જોઈ દારૂણ દુઃખમા રડતો રડતો અંગિકાનો
 વર ગદ્ ગદ્ કંઠે બોલે છે. હે મુગ્ધે ! તું અકાળ કાળની વિકાળ
 કાળમાં કયા કસાઈ ગઈ ? કુલીન કમલેક્ષણા ! આ સાહસ
 કર્મ શા માટે કરવું પડ્યું ? અહો ! હું કેવો જડ કે મે તને
 ગર્હના સાથે ઘરમાથી કાઢી મૂકી ! હે જવિદગ્ધ વલ્લભા !
 પડિતને વિચક્ષણ થઈ તેં આ શું કર્યું ?

અરે ! લોલલોચના. લલિતલલના ! ખરેખર તું
 નિષ્કલંક છે. માટે તારા વિના હવે જીવીને શું કરવું ? નિરાશ
 થઈમાડ કાળુ મુખ લઈ સ્વમદિરમા જાઉં, પણ વિરહ વ્યથામાં
 ત્યાં હું શું લીલુ વાળીશ ? પ્રાણપ્રિયા ને પુત્રોના પચત્વ
 ગમનથી હું પરમ દુઃખી થયો છું માટે મારે પણ આપઘાત
 કરવો ઉચિત છે એમ કહી અવિલગિતપણે પોતાની અદ્ભુત
 અર્પાંગનાનું સ્મરણ કરી સોમભટે તેજ નિપાનમાં અંપાપાત

૧, પ્રશસ્તપ્રમદા=વળણાએલી સ્ત્રી, ૨, કમલેક્ષણા-કમલના
 જેવી જેવી આંગળા છે એવી, ૩, ગર્હના=તિરસ્કાર ૪, વિદગ્ધવલ્લભા=
 પડિતોને વસાહી, ૫, લોલલોચના=ચચલ ૨ સુવાળી, ૬, લલિતલલના=
 રૂપાળી સ્ત્રી ૭ નિપાન=પેલો.

કર્યો, ને કાળ પામી અકામ નિર્જરાના યોગથી અંખિકાના વાંહનરૂપે શાફલ દેવતા થયો. અપરિમિત ગુણપૂર્ણ સિંહવાહિની અંખા ૧૬િંહદ્રવ્યની સાથે ૨હિરણ્ય રૂચી ધારણ કરી દેવીપણે પ્રગટ થઈ.

આમ્રકુંજમાં ટૌકા કરતી કોયલોના રાગે કરીને ઉદય પામતા રવિના ૩રશ્મિ જેવું જેતું રૂપ છે, સકલ સુરવધુના સમગ્ર સૌંદર્ય સમુદાયનો જેણે સંહાર કર્યો છે, ૪મૃગાંકનાં ૫મયૂખસમ અત્યુજ્જવલ ૬અંશુકથી આચ્છાદિત જેનું અંગ છે, જેના ૭અમલ આસ્યના અશુના અમૃતાખિધની અંદર ૮અંબકરૂપી ૯આંભસિકો કીડા કરી રહ્યાં છે; જેનું સંપૂર્ણ શરીર સર્વ અવયવે સુંદર અને ૧૧નિશેષ ભૂષણે ભૂષિત છે; જે મહિમાવાળીએ ૧૨સુરયોષિતના સેવવાથી નવી સમુત્પન્ન થયેલી ૧૩સહકારની લૂમ બે પાંચે રાખી છે; એવી ૧૪અમરીરૂપે ઉપજેલી અંકુશધારિણી અંખીકાને છડીદાર દેવ નમ્રતાથી પ્રણામ કરી કહે છે. હે દેવી ! તે પૂર્વ ભવે શું તપ કર્યું ? કેવું દાન દીધું ? કયા તીર્થ સેવ્યાં ? કેનેથી વ્યંતરની

૧, ડિહદ્રવ્ય=એ પુત્રો, ૨. હિરણ્ય રૂચિ=સોના જેવી કાંતિ.
૩. રશ્મિ=કિરણ. ૪. મૃગાંક=ચંદ્ર. ૫, મયૂખ=અશુ. કિરણ, ૬ અંશુક=વસ્ત્ર ૭. અમલ=નિર્મલ. ૮. આસ્ય=મો ૯. અંબક=લોચન આંખ. ૧૦. આંભસિકો=મત્સ્ય, માંછલાં. ૧૧. નિશેષ ભૂષણ=સર્વ અલંકાર ૧૨ સુરયોષિત-સુરવધૂ; સુરાંગના, અપ્સરા, દિવ્ય સ્ત્રી ૪૦ ૧૩ સહકાર-આંખો, ૧૪ અમરી-દેવી.

દિવ્ય સ્ત્રીઓને પણ સેવવા યોગ્ય તુ અમારી સ્વામિની થઈ ?
 તે સાંભળી અવધિજાને પોતાનો પાછલો ભવ દેખીને સૌભા-
 ગ્યતુ નિધાન એવી અણિકાદેવીએ તે વિષ્ણુધને પોતાનો
 સર્વ વૃત્તાંત કહ્યો. પછી વીતરાગ પરમાત્માનાં વચનને શ્રવણ
 કરવા માટે યોગીશ્વરની પેરે મૌનતુ અવલંબન કરી તેજ વેલા
 વ્યતરદેવ પાસે વિમાન સજ્જ કરાવીને સંગીત સાંભળતી ને
 દિશાઓમાં ઉદ્યોત કરતી ઉજ્જયંત પર્વતે આવી અને રસ-
 સ્તુતિકરિકેશરી શ્રી અરિષ્ટનેમિને કેવળજ્ઞાન ઉપન્યુ, તેજ પ્રસંગે
 સમવસરણુમઃ જઈ ધર્મોપદેશરૂપી અમૃતધારાથી પોતાના
 કર્ણનું સિંચન કરવા બેઠી એ અવસરે ગિરિનારમડન, જન-
 મનરજન, ભવભયભંજન, જગદાધાર કૃપાવતાર, શ્રુતનિધિ,
 સુધાસોદરવાગ્જ્યોત્સ્નાથી જેણે દિગ્મુખ નિર્મલ કર્યા છે, એવા
 પ્રભુ શ્રી નેમિનાથસ્વામીએ દેશના દીધી કે:-

ધર્મ નિષ્કારણુધ ધુ છે. ધર્મ લોકનું હિત ઇચ્છનાર,
 પાપાર્તિનો ક્ષય કરનાર તથા ઐહિક ને આમુષ્મિક સુખનો
 દાનાર છે. વિનયમૂલ ધર્મવૃક્ષની સુપાત્રદાન પ્રથમ શાખા છે.
 શત્રુ જય-ગિરિનારની સેવા, દેવપૂજા, સદ્ગુણકિત, પંચપર-
 મેષ્ટિધ્યાન આદિ ઉપશાખાઓ છે, વિવિધ પ્રકારના વૈભવ ને

૧ વિષ્ણુધ=દેવ, અમર, નિર્જર, નાકી, ૨ સમૃતિકરિકેશરી=
 સંસારરૂપ દાધીને સિંહસમાન, ૩ સુધાસોદરવાગ્જ્યોત્સ્ના=અમૃત જેવી
 વાચારૂપી દ્યોમુદી (ચંદ્રનું અભવાણું), ૪, આર્તિ=દુ.ખ, ૫, ઐહિક
 ને આમુષ્મિક=આ લોકનું ને પરલોકનું.

મુળરૂપી તેની શીતળ છાયા છે, અને મોક્ષરૂપ મહા ફલ છે.
 ૧ ભવ્યારામકુલ્યાતુલ્ય ૨ નિરવદ્ય ૩ વ્યાહાર ૪ પીયૂષ-અમૃત
 કર્ણાંજલિવડે પાન કરી ૫ કૃતાંજલિ ૬ પર્ષદા સતોષ પામી
 તેજ ક્ષણે વૈરાગ્ય ૨ ગથી ૨ ગાયલા વરદત્ત નરપતિએ સંસાર
 પરાડ્મુળ થઈ બે સહસ્ર સેવક સાથે પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરી; ને
 પોતે પ્રથમ ગણધરની પદવી પામ્યો. ત્યાર પછી નેમિપતિ
 બીજા દશ ગણપતિ થયા. દશ દશરથ, કૃષ્ણ વાસુદેવ ને બલ
 ભદ્ર પ્રમુખ શ્રદ્ધાલુ શ્રાવક થયા. ને તેમની સ્ત્રીઓ મુઃ
 શ્રાવિકાઓ થઈ. એમ ચાર ગતિનું ૭તિમિર વિતા
 ટાળવાને ધર્મરૂપ હીપકની ચાર શિખારૂપ ચતુર્વિધ
 સઘની સ્થાપના થઈ. સુધર્માધિપતિ શકેન્દ્રે દ્વાદશપર્ષદે
 દિત પ્રભુના મુખાંબુજથી અગ્નિકાના લોકોત્તર ચરિત્ર
 આદરપૂર્વક શ્રવણ કર્યું, ને ૯ સ્વર્ગૌકસના સદાગ્રહથી અત્યંત
 ભકિતસહિત નેમીશ્વર ચરણ ૧૦ જલજની ૧૧ મધુકરી, કામન
 પૂરક કામધેનુ, કામકુંભ, દક્ષિણાવર્ત શંખ, સુરતરૂ, ચિંતા
 મણિ રત્ન કે ચિત્રવદ્ધી સમી વિદ્ય વિદ્યારનારી પ્રભાવિ
 અંબાજી માતાને અરિહા ભગવંતના તીર્થને વિષે શાસન
 અધિષ્ઠાયિકા દેવી સ્થાપી.

૧ ભવ્યારામકુલ્યાતુલ્ય-ભવિકજનને આરામ આપનારી નહે
 જેવી, ૨, નિરવદ્ય-પાપ વગરની, ૩ વ્યાહાર-વાણી, ૪. પીયૂષ-અમૃત
 ૫, કૃતાંજલિ-હાય જેડેલા એવી, ૬, પર્ષદા-પરખદા, સમા. ૭ તમિ
 વિતાન-અંધારનો વિસ્તાર. ૮ દ્વાદશપર્ષદેદિત=ચાર પરખદા
 ઘેરાયલા. ૯ સ્વર્ગૌકસ=દેવ ૧૦ જલજ=કમલ, ૧૧ મધુકરી=ભમરી.

ગોમેધ યક્ષની વાર્તા.

સુગ્રામ નામે નગરમાં ગોતમગોત્રનો ગોમેધ નામે બ્રાહ્મણ હતો. તે ગોમેધ પ્રમુખ યજ્ઞને કરનારો ને લાખો બ્રાહ્મણોનો અધિપતિ હતો. યજ્ઞ કરવાથી તેણે અત્યંત પાપ ઉપાર્જન કર્યું, તેથી તેનાં પત્ની પુત્રાદિક સગાંવહાલાં પંચત્વને પ્રાપ્ત થયા. કાળે કરીને કોહોટના રોગથી ગોમેધ બ્રાહ્મણ એકદા માર્ગમાં લોટતો હતો, તેવામાં, એક શાંતમૂર્તિ મુનિના જોવામાં આવ્યો. ગાત્ર સર્વે ગળી ગયા છે, શિથિલ શરીરમાંથી પડ નિરંતર વહી રહ્યું છે, લાળ ટપક્યા કરે છે, તથા દુર્ગંધને લીધે ઘણી મક્ષીકાઓ ગણગણાટ કરતી તેને વીટાઈ વળી છે. તેની આવી સ્થિતિ જોઈ જ્ઞાની અને શુભધ્યાની મુનિ બોલ્યા હે ભદ્ર, આ ભવને વિષે તારાં ઉત્ત પાપ ફળીભૂત થયા છે. વળી તું ભવિષ્યમાં પણ દુર્ગતિ પામીશ. મારે દયાધર્મનો અગીકાર કર સર્વ જીવની ક્ષમા માગી તેમની સાથે મિત્રાચારી દર ને શ્રી રૈવતાચળનું ધ્યાન ધર. અગિલ ઋદ્ધિના આપનાર, પાપ તાપને કાપનાર ને ચોસઠ ઈંદ્રના પૂજ્ય. જગદીપક, જનરાજ શ્રી નેમીશ્વર મહાદેવનું રમરણુ કર.

એવી વાચાથી જંની પીડા વિનાશ પામી છે, એવો ગોમેધ બ્રાહ્મણ ત્રિલોકના નાથની સ્તવના કરતા કાલધર્મ પામી ક્ષણમાત્રમાં છ હાથ ને ત્રણ મુખવાળો ગોમેધ નામે ચંદ્રેશ્વર થયો. જેની ત્રણ વામ ભુજઓને વિષે શક્તિ,

ત્રિશૂળ ને નકુલ છે, તથા ત્રણ દક્ષિણ ભુજાઓ વિષે ચક્ર, પશુ ને ળીજેડં છે, તથા જેને મનુષ્યનું આસન છે, એવો ગોમેધ યજ્ઞેશ્વર સહુપરિવાર શ્રી ટૈવતાગ્રલેજઘ અંબિકાની પેરે લોકા-લોક લાસ્કર શ્રી નેમિનાથને નમતો તથા તેના ઉપકારનું સ્મરણ કરતો સમવસરણની પરિષદમાં આવી જોડો. ત્યાં પ્રતિ જોધ પામીને ઇદ્રના કહેવાથી સદાચારકાસારહસ સદાસેવ્ય શ્રી અરિષ્ટનેમિના શાસનને વિષે અશેષ હિતને કરનાર અધિષ્ઠાયિક અમર થયો.

વરદત્તનું વ્યાખ્યાન.

સંમોહરજનું સ હરણ કરવામાં સમીરસમ શ્રીનેમીશ્વરને ઇદ્ર કહે છે. હે વિશ્વવ્યાપક વિભો ! વરદત્ત વસુપતિ ગૃહવાસ-પરાડ્મુખ થઈ પ્રવ્રજ્યાનું ગ્રહણ કરી આપનો પ્રથમ ગણપતિ થયો, તે કેવાં કૃત્યના ઉદ્યયથી ? તે આપ કૃણા કરી કહો. તે ઉપરથી અષ્ટમહાપ્રાતિદ્યાર્થ યુક્ત શ્રી અરિષ્ટનેમિ ભગવત ભવ્ય જીવોને કહે છે. ગત ઉત્સર્પિણી કાળમાં આ જંબુદ્વીપના ભરતજાંડના સંપૂરિત સેવક સમીહિત એવા સાગર નામે ત્રીજા તીર્થંકર મુક્તિસંપત્તિનું નિદાન એવું કેવલજ્ઞાન પામી વિચરતાં વિચરતાં એકદા ચંપાનગરીના ઉદ્યાનમાં સમવસર્યા. તે સમયે તેમણે સિદ્ધશિલા તથા સિદ્ધજીવોના સ્વરૂપની આ પ્રમાણે સુદેશના દીધી:—

૪૫ લક્ષ્યોજનના વ્યાસવાળી છતાં છત્રના આકારે સિદ્ધ-શિલા છે. ચૌદ રાજલોકમાં છવીસ સ્વર્ગ છે, તેનો ઉપર એ

આવેલી છે. ને સર્વાર્થસિદ્ધ નામના અનુત્તર વિમાનથી
 ૧૨ યોજનને છેટે છે. સિદ્ધશિલા મધ્ય ભાગે આઠ યોજન
 બીડી છે, ને બંને તરફ પાતળી થતી થતી માખીની પાંખ
 જેવી થાય છે. તેથી તેના બંને છેડા અતિ પાતળા છે. મોતી,
 શણ કે સ્ફટિક રત્નની માફક અતિ નિર્મલ ને ઉજ્જ્વલ છે.
 સિદ્ધશિલા મૂકી એક યોજન ઉચે અલોક આવે છે. લોકમાં
 રહેલી સિદ્ધશિલા તથા અલોકની વચે આવેલા એક યોજનના
 ૨૪ મે ભાગે એટલે ઉપરના ૩૩૩૬ ધનુષમા સિદ્ધ જીવો
 પાતાના સંસ્થાનમા અષ્ટકર્મને અલગ કરીને તથા અલોકને
 અડકીને રહેલા છે, તે ભાગને મોક્ષ કહે છે. તેનાં સુકિત, સિદ્ધિ,
 અપુનર્ભવ, શિવ, નિઃશ્રેયસ, નિર્વાણ, અમૃત, બ્રહ્મ, મહોદય,
 મહાનદ આદિ અનેક નામ છે. તે સુકિત નગરમાં અનંત
 સિદ્ધો અનંત સુખમા વિરાજે છે. તેમા જન્મમરણ,
 સ યોગવિયોગ, શત્રુમિત્ર, યુભુક્ષા તૃષા, રાજાપ્રજા, રાત્રિદિન
 તડકોછાયડો, ઉંચનીચ, શુદ્ધેલો, શેઠચાકર, અંધારૂં અજ-
 વાણું, ખોલચાલ, ઉઠખેશ, ઉઘવુ બગવું, હેદનલેદન, રૂપરસ-
 ગંધસ્પર્શ, સ્વદ્યપસુખ ને અનંત દુઃખવાળો દેહ ઇત્યાદિમાંનું
 દર્દ પાણુ નથી. સિદ્ધ પરમાત્માઓ પણ સુકિતસુખનું વચનથી
 વર્ણુન દરવાને શકિતમાન નથી. સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાન જ્યાં
 દેવાંગનાઓના રાગ રાગણી પૂર્વક ગાન સાંભળતાં નિર્મળ
 આવપિવાળા મહેદ્રો એક પાસું ફેરવતાં ૧૬૧૧ સાગરોપમ ને
 ૧૧૧૧ પાસુ ફેરવતાં પણ તેટલાજ સાગરોપમ એમ ૩૩ સાગરો-

પમનું આયુષ અગાધ સુખમાં સુતાં સુતાં પુરું કરે છે. તેના કરતાં પણ અનંતગણું સુખ શિવસન્નમાં છે.*

સંસારસાગરના પોતસમાન સાગર તીર્થ કરની સુધાતુલ્ય વાણી સાંભળ્યા પછી પાંચમા સુરલોકનો સ્વામી સ્વર્ગના સુખની નિઃસ્પૃહા કરીને સર્વેશ્વરને પૂછે છે. સ્વામિન ! મારે સંસારમાં હવે કેટલું રહેવાનું છે ? આપે વર્ણવેલા મોક્ષરૂપી મેવાનું મહા સુખ મને કોઈ કાળે મળશે કે નહીં ? તે ઉપરથી ભવાટવીમા ભટકનાર ભવ્ય પ્રાણિઓને સહાયભૂત એવા સાગર તીર્થકૃત કહે છે હે બ્રહ્મેન્દ્ર ! આવતી અવસર્પિણીમાં શ્રી અરિષ્ટનેમિ નામે ૨૨ મા તીર્થ કર થશે, તેના તું આદિમ ગણધર થઈશ, ને રેવતાચત્રે કર્મ ખપાવી શાશ્વત શિવરાજનું પરમપદ પ્રાપ્ત કરીશ એ સાંભળી બ્રહ્મેન્દ્ર પરમ તુષ્ટિથી પ્રકુલ્લિત થઈ શાંતિ સુધારસના સાગર એવા સાગર જીનેશ્વરને અભિવંદન કરી પોતાના કંઠમાં ગયો. અહો ! મને અજ્ઞાનાં-

* મધ્ય ભાગે ૬૪ મણુનું એક મોતી હોય છે, તેનો ચારે દિશાએ દરેક ૩૨ મણુનું એવાં ચાર મોતી હોય છે, તેની આસપાસ સોળ સોળ મણુવાળાં આઠ, તેની આસપાસ આઠ આઠ મણુવાળાં સોળ, તેની આસપાસ ચાર ચાર મણુવાળાં બીસ, તેની આસપાસ બે બે મણુવાળાં ચોસ, તેની આસપાસ એકેક મણુનાં એકસો અઠાવીશ, એ રીતે કુલ ૨૫૩ મોતી એક મહેદ્રની શય્યા ઉપર ઉત્તેચમાં ભટકતાં હોય છે, તેના આનંદમાં ૩૩ સાગરોપમનું આયુષ ક્ષણમાત્ર જેવું મહેદ્રને લાગે છે.

ધકાર પ્રભાકર પ્રભુથી પરોપકાર થશે એમ વિચારી તેણે ઇક્ષ-
ણને અમૃતાંજનરૂપ મારી મૂર્તિ ભરાવી. તેની આગળ નિશ-
્ચિન નાટક કરતાં ને ત્રિકાલ પર્યુપાસના કરતાં પોતાનું આયુષ
પૂર્ણ કરી શુભ ધ્યાનથી મરણવશ થઈ મોટા મોટા ભવ પામી
આ જન્મમાં વરદત્ત થયો ને મારી પ્રતિમાનું પૂજન કરવાથી
ગણેશ પદવી પામ્યો ને અનુક્રમે અક્ષય મંદિરમાં આરામ લેશે.

ભવસંતતિરૂપી નીરનિધિના નાવસમ શ્રી નેમિનાથનાં
એવાં વચન કાને પડતાં તે કાળના પ્રહ્લેદ્રે ઉઠીને પ્રભુને પ્રણામ
કરી કહ્યું, હે પરમેશ ! હું હજી પણ એ પ્રતિમાની પ્રહ્લદ્વોકમાં
પૂજા કરું છું. હું એમ જાણતો હતો કે તે પ્રતિમા શાશ્વતી
છે, પણ કૃત્રિમ છે, એમ આપના વ્યાખ્યાનથી જાણ્યું. નેમિ-
શ્વર કહે છે : તું એ મૂર્તિને હવે અત્રે લાવ. એવા આદેશથી
પ્રહ્લેદ્રે શ્રી નેમિનાથનો પ્રતિમા લાવીને કૃત્તવાસુદેવને આપી.
જેપ્પૂ કહ્યું : આ પ્રતિમા હું મારા દેરાસરમાં સ્થાપન કરીશ,
પણ તે કયા સુધી રહેશે નં કયાં કયાં પૂજશે ? નેમીધર ભગ-
વાન કહે છે : દ્વારિકાપુરી રહેશે ત્યાં સુધી એ પ્રતિમા પૂજશે
ને ત્યાર પછી દેવતાઓ તેનું પૂજન કરશે મારા નિર્વાણથી એ
હજાર વર્ષ નીત્યા પછી અમિકાદેવીની આજ્ઞાથી રત્નસાર
નામે વણિક વ્યવહારક શુક્લામાળી આગીને તેની પૂજા કરશે.
ને આ દેવતાચલમા જ મંદિર કરી તેની સ્થાપના કરશે. એક
લાખ પણ હજાર ળસે ને પચાસ પાંચ સુધી ન મૂર્તિ દેવતાચલે

રહેશે ને ત્યાર પછી અદૃશ્ય થશે. છેવટે છઠ્ઠા આરામાં અંગિકા એ બિંબને અંબુધિમાં લઈ જઈ તેની પૂજા કરશે. કૃષ્ણ કહે છે : હે ભગવંત ! તે રત્નસાર^૧ કોણ થશે, તેનું વ્યાખ્યાન કહેવા કૃપા કરો નેમીશ્વર કહે છે:—

૧ અતીત ચોવીસીના સાગર નામના ત્રીજા તીર્થ^૨ કર સમોસર્પા ત્યારે ઉજ્જેણી નગરીના નરવાહન રાજાએ પૂજ્યું, ભગવાન ! મને કેવળજ્ઞાન ક્યારે થશે ? સાગર કહે, નેમીનાથ તીર્થ કર બાવીશમા થશે ત્યારે તને મુક્તિ મળશે. તે સાંભળી નરવાહન રાજા દીક્ષા લેઈ મરણ પામી પાંચમા દેવલોકનો દશ સાગરોપમ આયુષવાળો ઇંદ્ર થયો ને નેમીનાથની પ્રતિમા પૂજવા લાગ્યો. પછી ગીર્નારે તે પ્રતિમા સ્થાપી. પછી નેમીનાથ પ્રગટ થયા, ત્યારે તેજ ઇંદ્ર મહાપદ્મીખિતિસાર નગરીમાં પ્રુષ્યસાર નામે રાજા થયો, તે નેમીનાથની ધમ્મદેશના સાંભળી સંયમ લઈ મુક્તિ પામ્યો. પછી લેપમયી પ્રતિમા ગીર્નારે સ્થપાઈ. નેમીનાથ મુક્તિ પામ્યા પછી નવસે^૩ નવ વર્ષે કાશ્મીર દેશમાં રત્નમાર શ્રાવક થયો તેની કથા ગીરનાર મહાત્મ્યમા છે.

નેમિ મુગતી ગયા પૂઠે, નવસયા નવ વામરે,
કાશ્મીર દેશ તણોજ વાસી, ન્તઃ શ્રાવક ખાસ.
ગીર્નારે યાત્રાકરણુ આગ્યો, કરે બિબ્બ પખાલરે,
તણુખીણે પાણી સગતી જન, બિબ્બ થયો નિસંગલરે

રત્નસાર કથા.

હે કૃષ્ણ તારી સ્થાપિત કરેલી પ્રતિમા દ્વારિકામાંથી અદૃશ્ય થયા પછી વિમલ નામે રાજા જૈનધર્મમાં દ્રઢ થશે. તે ગિરનાર ઉપર મારી લેપમયી મૂર્તિ સ્થાપશે ને કાષ્ઠમય પ્રાસાદ કરાવશે. તે પ્રતિમા પૂજતી વખતે સૌરાષ્ટ્ર દેશમાં કાંપિલપુર નામે નગરમાં રત્નસાર નામે ધનવંત વણીક થશે, તેવામાં તે ઠેકાણે બાર વર્ષનો હુકાળ પડશે, તે દ્રવ્ય ને પ્રાણનો પ્રણાશ કરશે. રત્નસાર સૌરાષ્ટ્ર છોડી કાશ્મીરમાં જઈ રહેશે. ત્યાં દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરી તેનું કૃણ લેવા માટે સધને અભ્યર્થના કરશે. સંઘ કાઠીને આનંદસૂર ગુરૂની સાથે દેશાટણ કરતાં નગરે નગરે અરિહંતના નવાં દેવાલયો બધાવશે તથા જીર્ણોદ્ધાર કરાવશે. માર્ગમાં ભૂત, વેતાલ, રાક્ષસ ને યક્ષથી ઉત્પન્ન થયેલાં અનેક ઉપસર્ગો તથા વિદ્યો અભિકાના ધ્યાનથી હણાશે. અનુક્રમે પોતાના કાંપિલપુર નગરમાં આવી સાધર્મિવાત્સલ્ય કરીને સઘ સહિત શત્રુજયની યાત્રા કરી રૈવતાચળે આવશે. અમારા દેવળજ્ઞાનની જગોએ અમારી પ્રતિમાનું અર્ચન કરીને હર્ષની સાથે મુખ્ય શિખર પર ચઢશે. રસ્તે જતાં છત્રશિલાને હેઠેથી કપાયમાન થતી જોઈ આનંદસૂરિને તેનું કારણ પૂછશે. સદાશુણી ગુરૂ પણ અવધિજ્ઞાને જાણીને કહેશે; હે રત્નસાર! આ રૈવતાચળે તીર્થજંશ તથા તીર્થોદ્ધાર તારાથી થશે. રત્નસાર કહેશે : હે મહારાજ ! મારાથી તીર્થનો નાશ

થવાનો હોય તો હું ઉપર ચઢવાનો નથી, કારણકે નાશ થાય
 એ મહા શોકજનક વાર્તા છે. ગુરૂ કહેશે : હે રત્નસાર !
 ઉદ્ધાર પણ તારાથી જ થશે, એવું પૂર્વે તીર્થંકરે કહેલું છે.
 માટે માનભંગ થઈશ માં. આ શબ્દો કાને પડ્યા પછી આનંદ
 પામીને મુખ્ય શૃંગે પ્રવેશ કરી ગજપદ કુડે જઈ, સર્વ સંઘ
 સહિત સ્નાન કરી કુંડનું પવિત્ર જળ લઈ શુદ્ધ વસ્ત્ર પહેરી
 છનાલયે આવશે. ત્યાં પૂજારી ના પાડશે તે છતાં નહીં માનીને લેપ-
 મથી પ્રતિમાનું પુષ્કળ પાણીવડે પ્રક્ષાલન કરશે. તેથી મૂર્તિ ગળી
 જશે. તે દેખી શોકરૂપી અગ્નિથી હર્ષરૂપી સરોવર સુકાઈ
 જાય, તેમ રત્નસાર સંઘપતિ મૂર્છા પામશે. મૂર્છા ઉતરી ગયા
 પછી ગાંડાની માફક બે માકળો થઈ કહેશે કે, હા દેવ ! હવે શું
 કરવું ! ધિષ્ઠાર છે મને તીર્થ નાશ કરનાર અજ્ઞાનીને ! અહો
 આ મેં શું કર્યું ? ઉદ્ધાર તો નહીં પણ મારા હસ્તે તીર્થધ્વંસ
 થયો. આ પાપ હવે કેવાં તપ અને દાનથી ધોવાશે ? હવે વ્યર્થ
 ચિંતાથી શું મળવાનું છે ? અપરાધ ક્ષીધા પછી વિચાર શો
 કરવો ? માટે જીતેન્દ્રિય જીતેન્દ્ર શ્રી નેમિનાથનું જ મને શરણ
 હો. એમ કહીને રત્નસાર સંઘ સહિત માર્ગ સ્મરણ કરી આ-
 સન ઉપર બેસી દ્રઢ થઈ ઉપસર્ગથી નહીં ડગીને એક માસના
 ઉપવાસ કરશે. એક માસને અંતે અંગીકા પ્રત્યક્ષ થશે. ત્યારે
 તેના દર્શનથી હર્ષ પામી પોતાના તપનો પ્રસાવ જાણી ઉસો
 થશે. ત્યારે અંગીકા કહેશે : હે વત્સ ! તું બેઠા શા માટે કરે છે ?
 તને ધન્ય છે કે તે તીર્થયાત્રા કરી-કરાવીને પુણ્ય પેદા કર્યું
 છે. શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે પ્રથમનો લેપ ગયા પછી એક વર્ષ સુધીમાં

બીજો થઈ શકે છે. માટે ફરીને લેખ કર. પછી રત્નસાર કહેશે.
 રે માતુ! એવાં વચન વદશે નહીં. હું તો પ્રતિમાના પ્રભંજ-
 નથી પાપી જ થયો છું ને જો તારી આજ્ઞાથી બીજો લેખ
 કરીશ તો મારા જેવો બીજો કોઈ મૂર્ખ આગામીકાળે નાશ
 કરનાર થશે. માટે બીજી કોઈ મનોસિરામ અલંગમૂર્તિ આપો
 કે જે સ્નાત્રપૂજના જળે કરીને ભગ્ન ન થાય અંબાજી એ
 શબ્દો સાંભળીને અદૃશ્ય થશે રત્નસાર પણ દ્રઢતર થઈ સુદ-
 રતરતપ બરી રાખશે. તેને ચલાયમાન કરવાને માટે અંબીકા
 અનેક ઉપસર્ગ કરશે, પણ તે મારા ધ્યાનને વિષે નિશ્ચલ
 હોવાથી લેશમાત્ર પણ હગશે નહીં. પછી ગર્જન કરતી ને
 સમરત પ્રદેશમા પ્રકાશ પ્રસારતી અંબીકા સિંહના આસન
 ઉપર આરૂઢ થઈ પ્રત્યક્ષ થઈ કહેશે : રે વત્સ! તારા
 સત્વથી હું સંતુષ્ઠ થઈ છું, માટે મનોવાંછિત કૃપા માગ.
 ન્યારે રત્નસાર કહેશે. હે માતા ! તીર્થોદાર શિવાય મારે
 અન્ય આકાંક્ષા નથી. સ્વામીની વજ્રમય મૂર્તિ મને આપ,
 જેને પૂજીને મારો જન્મ કૃતાર્થ કર. અંબિકા ઉત્તર આપશે,
 ભવતાવાનલનીર ભગવત કહી ગયા છે કે તીર્થોદાર કર્તા તું જ
 થઈશ. માટે મારી સાથે ચાલ. મારાં પગલાંના રસ્તાની બહાર
 પગ મૂકીશ નહીં તે સાંભળી રત્નસાર અંબિકાને પગલે પગલે
 ચાલશે અંબાજી બીજા શિખરો જમણી બાજુએ મૂકી પૂર્વ
 દિશા તરફ હિમાદ્રિ શિખરે જશે. તે શિખરે સુવર્ણ નામની
 ગુફા આવશે. તે અધિષ્ઠાયક દેવતા પાસે ઉઘડાવશે કે તરત જ
 દ્યોત જોવામાં આવશે. ઘટમુખ જેવા શુદ્ધાના દ્વારમાં પ્રવેશ

કરશે, ને તેની પાછળ રત્નસાર પણ જશે. અંદર જઈ અંખાણ
 પ્રત્યેક બિંબ ખતાવી કહેશે, હે વત્સ ! બિંબ કરનારાઓનાં
 નામ સાંભળ. સૌધર્મેન્દ્રે કરાવેલું લીલા કમળના રંગવાળું
 આ બિંબ છે. ધરણેન્દ્રનું પદ્મરાગ રત્નનું આ બિંબ છે. ભરત-
 ચક્રવર્તી, આદિત્યચંદ્ર, બાહુબલી પ્રમુખનાં રત્નમાણિક્યનાં
 ભરાવેલાં આ બિંબો છે. આ માહેન્દ્રનું રત્નમાણિક્યમય
 બિંબ છે, જેની લાંબા કાળ સુધી તેણે પોતાના દેવલોકમાં
 પૂજા કરી છે. આ બિંબો કૃષ્ણ બલભદ્રે ભરાવેલાં છે. માટે
 એમાંથી જે મૂર્તિ લેવાની તારી મનીષા હોય તે લે. રત્નસાર
 સુવર્ણમય બિંબ લેવા માડશે. તેને તે લેતાં અટકાવી અંખાણ
 કહેશે : પંચમકાળને વિષે લોકો અતિ લોભી, નિર્લજ્જ,
 નિર્દય, સત્યશોચરહિત, દેવગુરૂ નિંદક, ન્યાયહીન, પરનારી
 સેવનાર તથા પરદ્રવ્યના લેનારા થશે, રાજા મ્લેચ્છ થશે,
 ચાર ઘણા થશે, માટે તીર્થની આશાતના તથા હાની થશે;
 તેથી હે રત્નસાર ! આ બહેન્દ્રનો કરાવેલો બિંબ લે. તે વિજળી,
 અગ્નિ, જળ, લોહ, પાષાણ ને વજ્રથી પણ ભાંગશે નહીં.
 એમ કહી દેવતાઈ શક્તિથી બાર યોજન સુધી ફેલાતા તે
 પ્રતિમાના તેજને ઢાંકીને બીજા પાષાણના જેવું કરશે. ને તેને
 કાચા બીણા તાંતણાથી બાંધશે. રત્નસાર પણ અપ્રતિહતપણે
 તે પ્રતિમાને આકડાના રૂની માફક સહેલાઈથી ખેંચતો
 ખેંચતો દેરાસરના બારણે આવી વિચારશે કે, આ બિંબ
 હમણું અહીં મૂકીને અંદરનું લેપમય બિંબ બીજા સ્થાને
 મુકું, ને તે સ્થાને આ નવા બિંબને સ્થાપું. એમ ધારી દેવ-

કુલમાં પ્રવેશ કરી લેપમયી પ્રતિમા બીજે ઠેકાણે મૂકી પાછો
 આવશે ત્યારે તે નવું બિંબ મેરૂની પેરે ત્યાંજ નિશ્ચલ રહેશે.
 કરોડો મનુષ્યો તે કલ્યાણવદ્ધીના વિશાલકંઠ રૂપી બિંબને
 ખસેડવા સમર્થ થશે નહીં તેથી પૂર્વની માફક તે તપ જારી
 રાખશે. સાત ઉપવાસને અંતે અંબા આવી કહેશે, હે વત્સ !
 સ્વેચ્છાનુસાર આ શો વિચાર કર્યો ? મારું એવું વચન હતું
 કે તે બિંબ જ્યાં મૂકીશ ત્યાં સ્થિર રહેશે, મારે વૃથા પ્રયાસ
 મૂકી દે દેવાલયનું દ્વાર પશ્ચિમ તરફ ફેરવીને આ બિંબ સ્થા-
 પન કર. અન્યતીર્થોએ બીજા ઘણા ઉદ્ધાર થશે, પણ આ તીર્થ
 આ ઉદ્ધાર તારાથીજ છેવટને મારે થવાનો છે. એમ કહી અંબા
 અતર્ધાન થશે. પછી રત્નસાર અંબાના કહેવાથી સંઘ સહિત
 ત્યાં ચૈત્ય-પ્રતિષ્ઠા કરાવશે. સૂરિમંત્રના બળથી અનેક દેવ
 દેવીઓ તે બિંબના તથા ચૈત્યના અધિષ્ઠાયક થશે. પછી અષ્ટ-
 પ્રકારની પૂજા કરી ધ્વજા ચઢાવી લક્ષિતએ કરી સ્વામિની
 રત્નિ કરશે અને જેના રોમરાય અત્યંત વિકસ્વર થયાં છે
 એવો તે પુનઃ પુનઃ પ્રભુની પ્રતિમાને પ્રણામ કરશે. તે પ્રસંગે
 અંબાજેવી દ્વેષપાલાદિક દેવો સહિત આવીને રત્નસારના કંઠને
 વિષે કલ્પવૃક્ષના પુષ્પની માગલિકમાળા પહેરાવશે. પછી કૃત-
 કૃત્ય રત્નસાર સ્વદેશે જઈ સાતદ્વેષને વિષે સ્વદ્રવ્ય વાપરી
 પુણ્યની પેદાશ કરી મોક્ષનું મહા સુખ મેળવશે. હે કૃષ્ણ ! તું
 પણ રત્નસારની પેઠે મારી પ્રતિમાની પૂજા કરનાં તીર્થ કરપદ
 બાધીને શિવહૃદયની પાણિશ્રદ્ધ કરીશ.

સ્વામિના મુળથી આ ભાષણ સાંભળી કૃષ્ણે મહાસુદાથી ભગવંતના કેવળજ્ઞાનની ઉત્પત્તિને સ્થાને મનોહારી ; દેવાલય અણ્ણાવ્યું ને તેમાં ગણધરો પાસે પ્રતિબિંબની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

હાથીપગલાંના કુંડનો ઇતિહાસ.

જળયાત્રા વખતે અનેક પુરુષ, સ્ત્રી તથા દેવોના વૃંદ તથા વાણંત્રોના શબ્દ સહિત કૃષ્ણ વાસુદેવ જળ અહણ કરવા તૈયાર થયા. પ્રથમ તો ગજપદ કુંડે ગયા. ત્યાં કૃષ્ણે નિર્ણય કરવા માટે નિર્જરેશને પૂછ્યું કે એતું નામ ગજપદ કુંડ કેમ પડ્યું ? ઇંદ્રે પ્રત્યુત્તર આપ્યો કે, પૂર્વે ભરત ચક્રવર્તી આ ઠેકાણે આવ્યા હતા. તે વખતે પણ ઇંદ્ર અત્રે આવ્યા હતા. ઐરાવણ હાથીના પગ ઉપરથી ગજપદકુંડ એવું નામ નિષ્પન્ન થયું છે. ચૈત્ર હજાર નદીનાં નીર આ કુંડમાં આવેલાં છે. માટે એ ઘણો પવિત્ર છે. તેના જળવડે સ્નાન કરવાથી ખાંસી, શ્વાસ, અરૂચિ, ગ્દાનિ, સુવારોગ, જલોદર વિગેરે મટે છે. તેમજ અંદરનાં પાપ પણ ધોવાઈ જાય છે. આ પાસેનો કુંડ ધરણેંદ્રે કરાવેલો છે. તેમજ આ પવિત્ર કુંડ નાગેન્દ્રે તથા આ કુંડ ચમરેન્દ્રે કરાવ્યો છે. આ કુંડોના પવિત્ર પાણીથી પ્રક્ષાલન કરવાથી પૂર્વોક્ત પીડા તથા પાપ ક્ષય પામે છે. આ કુંડ બલેંદ્રનો, આ સૂર્યનો ને આ ચંદ્રનો છે

વસિષ્ઠ ચરિત્ર.

વિષ્ણુધેંદ્રનાં આવાં પ્રકારનાં વચન સાંભળી કૃષ્ણ હર્ષ

પામી પ્રશ્ન કરે છે. હે કદપેદ્ર, આ કુડના જળનું સ્નાન કરવાથી તથા નેમીશ્વર પ્રભુની પૂજા કરવાથી કોણુ યથાર્થ ફળ પામ્યું છે ? સ્વર્ગેશ કહે છે: હે કૃષ્ણ ! મુનિસુવ્રત સ્વામિના શાસનમાં લક્ષ્મણ નામે આઠમો વસુદેવ આ વિશ્વંભરા ઉપર રાજ્ય કરતો હતો. તે વળતે ગંગા નદીને કાંઠે વસિષ્ઠ નામે પ્રસિદ્ધ તાપસનો સ્વામી રહેતો હતો. તે વેદવિદ્યાનો વેત્તા કપટકળામાં કુશળ, પાપ પ્રવૃત્તિમાં પ્રવીણ, સંપૂર્ણ સ્વાર્થી ને કદમૂળનું કદશન કરનાર હતો. એકસમયે પોતાની ઝુંપડીની આગળ સ્વેચ્છાએ ચરતી મૃગલીઓમાથી એક મૃગલીને તે મુનિએ ક્રોધથી લાકડી મારી તેના પ્રહારથી તેનું પેટ ફાટી જવાથી તેમાથી જન્મ્યા જહાર નીકળી પડ્યાં. અવસાન વેદનાથી તરફડતી મૃગલી પ્રાણુગત થઈ. તેનું કદ દેખી વસિષ્ઠ ઋષિ ચિત્તમા ચિતાતુર થઈ કહે છે અહો ! લોક મારી નિંદા કરશે કે આતો જાળ-સ્ત્રી-ધાનક છે. એમ વિચારી પાપથી ભયભીત થઈ પ્રાર્થાશ્રવત કરવાને નહી, દુહ, પર્વત, ગામ વિગેરે સર્વ ઠેઠાણે ફરતો ફરતો પોતાના મતનાં અડસઠ તીર્થે પરિભ્રમણ કરી 'હવે હું શુદ્ધ થયો' એમ ધારી પાછો પોતાના આશ્રમમા આવ્યો. એ અવસરે જ્ઞાનથી પવિત્ર કોઈ મેધાવી મુનિ (જૈન સાધુ) વસિષ્ઠ ઋષિની ઝુંપડી પાસે આવીને કાયોત્સર્ગી ધ્યાન રહ્યા. મુનિને આવ્યા જાણી પાસેના નગરના લોકો જોગા થયા ભક્તિપૂર્વક નમસ્કાર કરી મનોગત સદેહ પૂછી શુલાસા સહિત પ્રત્યુત્તર પામ્યા. તે સાંભળી વસિષ્ઠ ઋષિ પણ વાચનમ પાસે આવી વંદના કરી પૂછે છે. હે મહારાજ ! હરિણી

હણ્યાનું પાપ હજી મારે રહ્યું છે કે હું તેમાથી મુક્ત થયો છું ? જ્ઞાનધન મુનિ કહે છે—તપ કર્યા શિવાય નદી દ્રહ આદિ સ્થાને ભટકવાથી નિવિડ કર્મનો નાશ થતો નથી. મિથ્યાત્વી તીર્થોમા ભમવાથી માત્ર શરીરને કલેશ થાય છે એટલું જ કૃણ મળે છે. માટે રૈવતાચળ વિના ખીજી કોઈ પણ સ્થાન તારા પાપને નિવૃત્તિકારક થશે થઈ. વસિષ્ઠે પૂછ્યું : હે મુનિ ! તે ક્ષેત્રને વિષે મારે શું તપ કરવું ? મહા પરોપકારી મુનિ ! કહે છે : સૌરાષ્ટ્ર દેશમાં ગીરનાર પર્વત ઉપર પાંચ ઇંદ્રિયોને વશ કરી શુદ્ધ ભાવથી અનાથનાથ શ્રી અરિષ્ટનેમિની આરાધના કરવી તેજ તપ છે. એમ સાંભળી આનંદ પામી ચડાળના પાડાની પેરે પોતાના મઠનો ત્યાગ કરી મનમા નેમીશ્વરનું ધ્યાન ધરતો રૈવતાચળે પહોંચ્યો. શિખરને પ્રદક્ષિણા દઈ ત્રિક રણશુદ્ધિયુક્ત અખિકા કુડે આવી તેનાં જળથી સ્નાન કર્યું. તે અવસરે આકાશવાણી થઈ કે, હે ઋષિ ! હવે તું હત્યાદિ પાપથી વિમુક્ત થયો છે. હવે વિશ્વનાથ નેમીશ્વરનું ભજન કર. આકાશવાણી કાને પડતાં વસિષ્ઠ આદ્વાદ પામ્યો ને તરતજ કૃપારામ નેમીશ્વરનાં પ્રાસાદની અંદર પ્રવેશ કરી શુદ્ધ ભાવે ભલી ભક્તિથી સ્તવના કરી ધ્યાનારૂઢ થયો. તે ધ્યાનના પ્રભાવથી અદ્યકાળમા અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું ને અનુક્રમે તાપસના વેષમાં જ મૃત્યુ પામી અમર થયો. તે માટે હે કૃષ્ણ ! આ કુંડના સલિલનું સ્નાન-પાન કરવાથી વસિષ્ઠની પેરે સર્વ મનુષ્યો પવિત્ર થાય છે. મરૂતપતિનાં એવાં વચનથી કૃષ્ણ તે કુંડમાંથી જળ ભરી નેમીનાથને દેરે આવ્યા. ત્યાં ઇંદ્ર સહિત

સ્નાન કરી કપૂર, અગર, ચંદનાદિકથી પરમેશ્વરની પૂજા કરી
આરતી ઉતારી, હામોદર નામના ઠારે આવી અતિશય ભક્તિ-
પૂર્ણ ચિત્તથી પોતાની મૂર્તિ કરાવી. જ્યાં ત્રિકાલવિદ
નેમિનાથ સ્વામીએ દીક્ષા લઇને વસ્ત્રાદિકનો ત્યાગ કર્યો હતો
ત્યાં ‘ વસ્ત્રાપથ ’ તીર્થ પ્રવર્ત્યું. ને કાળમેધ નામે શ્વેત-
પાળ તેનો રક્ષક થયો.

શંભુ ચરિત્ર.

ઈત્યાદિ નેમિનાથપ્રભુની દુઃખનાશિની દેશના સાબળી
સર્વ દિવૈકસ પાતપાતાને ઠેકાણે ગયા. પછી કૃષ્ણ વાસુદેવે
ગિરનાર પર્વત ઉપરથી ઉતરતા માર્ગમા ખિન્દુસાર નામની
એક શુક્રામાં ડોઇ સ્વશુભી સાધુને દીઠા. ખુશી થઇ મુનિને
નમસ્કાર કરી પાસે જોઠા. મહાત્મા મુનિએ કહેલો રેવતાચલનો
મહિમા આભળ્યો. વાયવ્યખૂણે એક પર્વતને દેખી કૃષ્ણ, મુનિને
પૂછે છે હુ યોગી! આ પર્વત કયો છે? મુનિ કહે છે. આ ગિરિનું
માદત્વ અકથનીય છે. એ ઉજ્જયત નામે શિખર છે. તે હવે
ઉમાન્નભુ નામે પર્વત કહેવાશે વૈતાલ્ય પર્વતને વિષે રૂદ્ર
નાથ વિદ્યાધર રૂદ્ર વિદ્યાના પરાક્રમે કરીને સર્વ પૃથ્વીને આક્ર-
માણ કરશે. ઉમા નામે તેની વલ્લભ સ્ત્રી થશે. બીજી પણ ઘણી
સ્ત્રીઓ થશે સર્વ લોકો તે રૂદ્ર વિદ્યાધરથી ભય પામશે, તેમાટે
તેનું શંભુ એવું નામ આપીને ઈષ્ટદેવની પેરે તેની આરાધના
કરશે તે રૂદ્ર પોતાના ધ્યાન ધરનારાઓ ઉપર તુષ્ટિનાન ઘણું
સદા તેમની મનઃકામના પૂરશે અનુક્રમે ઉમા સહિત

પર્વત, આરામ, નદી ને ચૈત્યોને વિષે ક્રિડા કરતો કરતો ઉજ્જયત પર્વત ઉપર આવશે ત્યાં રહેલા ચારણ મુનિને નમસ્કાર કરી તેનો ઉપદેશ સાંભળી પાપ થકી વિરક્ત થશે. ત્યાર પછી ઉમાને દુઃખનું વૃક્ષ વિષયનું મૂળ જાણી તેનો ત્યાગ કરશે અને સહસ્રિન્દુ ગુફામાં પ્રવેશ કરી શ્રી નેમીશ્વરનું ધ્યાન ધરશે. ઉમા એકલી પડ્યા પછી ઉત્તપ કરશે, અને બિહુશિલા ઉપર રહી ધ્યાન ધરશે. તે ધ્યાનથી તુષ્ઠ થઈ ગૌરીવિદ્યા તેને સિદ્ધ થશે. તે વિદ્યાએ કરીને પોતાના સ્વામીને સહસ્રિન્દુ ગુફામાં રહેલો જાણી ત્યાં આવી પોતાનું મનોહર રૂપ દેખાડી તેને ધ્યાનમાંથી ચળાવશે. સ્ત્રીથી કોણ નથી ચળ્યો ? ઉમાના સાથે ફરીથી પ્રેમમગ્ન થઈ પૂર્વની પેરે કામ ક્રીડા કરશે. તે દિવસથી તે પર્વત તેમજ તે શિલા ઉમા-શંભુના નામથી ઓળખાશે. તે સહસ્રિન્દુ ગુફામાં કરેલા નેમીશ્વરના ધ્યાનથી ઉત્સર્પિણીકાળમાં શંભુ તીર્થ કર થશે.

કૃષ્ણરાજ એ પ્રમાણે મુનિનાં વચન સાંભળી નમસ્કાર કરી પરિવાર સહિત ઉઠીને પોતાની દ્વારકા નગરીએ આવ્યા.

હવે પરમ ઉપકારી દ્વાદશ ગુણ વિરાજીત શ્રી નેમિનાથ પ્રભુ દેશનામૃતે કરી અનેક પ્રકારના ભવ્યજીવોને પ્રતિબોધતા પૃથ્વીપીઠને વિષે વિચરતા હતા. એવામાં રાજમતીએ વૈરાગ્ય પામી ભગવંત પાસે આવી દીક્ષા લીધી તેમજ વસુદેવ શિવાયના દશ દશાર્દેએ પણ દીક્ષા ગ્રહણ કરી. તેમજ ન્યાયાલોનિધિ નેમિનાથજીના જ્યેષ્ઠ બાંધવ મહાનેમિ તથા લઘુ-

જાતા રથનેમિ પ્રમુખ ણીજા યાદવો પણ દીક્ષાવ્રત લઈ તીવ્ર-
તપ કરતા હતા. થાવન્થા કુમારે પણ ળત્રીશ સ્ત્રીઓને સોળ
વર્ષની ઉંમરે તણને હજાર પુરૂષના પરિવાર સાથે પ્રમજ્યા
લીધી તે સર્વેનો કૃણ્ણે અતિ આડંબરથી ઉત્સવ કર્યો. (તે
થાવન્થા કુમારે અઢી હજાર સાધુ સાથે શત્રુજય પર્વત
ઉપર મોક્ષનો સયોગ પામી શાશ્વતી પદવી પ્રાપ્ત કરી. તેમણે
દીક્ષા લીધી ત્યારે કૃણ્ણે ઢંઢેરો પીટાવ્યો હતો કે જે કોઈ સયમ
લેશે તેના હુ મહોત્સવ કરીશ ને તેના બાળગર્યા પાળીશ.)

પાંડવોએ કરેલો શત્રુજય ઉદ્ધાર.

અનુક્રમે અનાથ બંધુ અરિષ્ટનેમિનાથ ભગવાંતની પાસે
શત્રુજયનો મહિમા શ્રવણ કરી પાંડવોએ સ્વજન્મ સફળ
કરવા માટે યાત્રા કરવાની ઇચ્છા કરી ને તત્કાળ સર્વ રાત્ર-
ઓને યાત્રાર્થે નિમત્રણ કરી. તેથી તેઓ પોતપોતાની
સમૃદ્ધિ સહિત હર્ષની સાથે હસ્તિનાપુરે આવ્યા સુવર્ણના
દેરામાં રથાપિત કરેલું સુગઢ મણિનય ગિણ સાથે લઈ સૈન્ય.
વાળ તથા ગજ પ્રમુખ વાહન લઈ, શુભ દિવસે સાધર્મિ
વ્રતસહ, શુભકિત ને પ્રભુ પરિચર્યા કરતા કરતા યાત્રા કરવા
નીજ્યા કૃણ્ણ પણ યાદવો સહિત સૌરાષ્ટ્ર દેશના સીમાડે
આવી પારવોને મળ્યા અનુક્રમે તેઓ સંઘની પૂજા વિધિ
પૂર્ણ કરી શત્રુજય ઉપર ચઢ્યા મુખ્ય ધૃંગે જઈ. ગયહુના
વૃક્ષને ત્રણ પ્રદક્ષિણા લઈ. કર્મશિલોન્મયસૂદનપદુ શ્રી
આદીશ્વરપ્રભુનાં પગલાને નર્યા. એવે અવસરે કૃણ્ણ તથા

યુધિષ્ઠિર એક એકના હાથ પકડી વરદત્ત ગુરુ સાથે દેરામાં
 પેઠા. એવામાં પાપાણની સાંધામાં ઉગેલા પ્રભૂત ઘાસની
 અદર રહેલી પ્રભુની પ્રતિમાને દેખી અત્યંત દુઃખ પામી
 કૃષ્ણ યુધિષ્ઠિરને કહે છે : “ હે યુધિષ્ઠિર ! કાળના પ્રભાવથી
 આ તીર્થ પણ જીર્ણ થયું છે. ” આ વળતે પાંડુરાજા જે
 કાળ કરીને દેવતા થએલો હતો તે આવીને કૃષ્ણને કહે છે :
 હે કૃષ્ણ ! કાર્ય કરવામાં તું પ્રવીણ તેમજ પરાક્રમી છે.
 તેં પૂર્વે ગિરનારનો ઉદ્ધાર કીધો છે, માટે શત્રુજયના ઉદ્ધાર-
 નો લાભ મારા પુત્રોને આપ. કૃષ્ણે પણ પ્રીતિપૂર્વક કહ્યું :
 “ તેમાં તમારે કહેવું પડે તેમ નથી અમારે તથા પાંડવો
 વચ્ચે કંઈ પણ અંતર નથી. એ સાક્ષી તે દેવ સતોષ પામી
 કૃષ્ણના વળાણ કરી યુધિષ્ઠિરને એક માણી આપી પોતાને
 સ્થળે ગયો. ત્યાર પછી હર્ષપૂર્વક વિચક્ષણ કારીગરો પાસે
 ધર્મરાજાએ મનોહર ચૈત્ય કરાવ્યું. પછી કંપવૃક્ષની માળાએ
 કરીને શોભતો, દેવતાએ દીધેલો મણિ પ્રભુના હૃદયમાં સ્થાપીને
 પાંડવોએ સુગંધિ દ્રવ્યોથી પૂજા કરીને જિંઘ સ્થાપન
 કર્યું ને નેમિનાથના પ્રથમ ગણધર વરદત્ત જે તેમના ગુરુ
 હતા તેની પાસે તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. પછી જેમના સંપૂર્ણ
 મનોરથ પૂર્ણ થયા છે એવા પાંડુપુત્રો અરિહંતની અષ્ટ પ્રકારે
 પૂજા કરી, ધ્વજા-દંડ ચઢાવી અનેક પ્રકારે દાનની વૃષ્ટિ વરસાવી,
 સંઘભક્તિ કરી, ઈંદ્રોત્સવ, ચામર, છત્ર, દીપ, પાત્ર પ્રમુખ
 ઉપકરણો ત્યાં મૂકી સર્વ રાજાઓ સાથે હર્ષ સહિત શત્રુજય
 ગિરિથી નીચે ઉતર્યા. ચંદ્રપ્રભાસ (પ્રભાસપાટણ)માં ચંદ્ર-

પ્રભુને, દેવતાચળે નેમીશ્વરને તથા આખુએ ઋષભદેવને નમસ્કાર કર્યા. વૈભારગિરિ અને સમેતશિખરે જઈ, વિધિપૂર્વક યાત્રા કરી, સઘપતિ નામ સાર્થક કરી પાંડવો દ્વારિકા-પુરમાં ગયા ત્યાં કૃષ્ણને મૂઢી સર્વ રાજાઓને રજા આપીને તેઓ પોતાના નગરમાં ગયા.

દ્વારિકાનો દાહ.

એક અવસરને વિષે નેમીશ્વર ભગવાન વિહાર કરતા કરતા સહસ્ત્રાશ્રવને સમવસર્યા. વનપાલકથી ભગવતના આગમનની વધામણી સાંભળી નવમા વાસુદેવ કૃષ્ણ પણ વદન કરવા આવ્યા. વદન કરી ભવદાવાનલદગ્ધનરારામ ભગવતને પૂછે છે : હે સ્વામિન્ ! ઋદ્ધિથી પરિપૂર્ણ એવી યાદવોથી ભરેલી દ્યુતિમતી દ્વારાવતી નગરી પોતાની મેળે નાશ પામશે કે કોઈ નર તેનો નાશ કરશે ? સ્વામી કહે :—“ મદ્ર-પાન કરી મદાધ થએલા તારા સાગ્ગ પ્રમુખ પુત્રો દ્વીપાયન ઋષિને ઉપદ્રવ કરશે, ને તે દ્વીપાયન ઋષિ તારી લક્ષ્મીપૂર્ણ દ્વારિકા નગરીને બાળશે. તેમ જ જગન્નુમાર જે તારો મોટો ભાઈ છે તેનાથી તારૂં મૃત્યુ થશે ” એ સાંભળી કૃષ્ણ મનમાં જોઈ પામી પ્રભુમાં કરી પોતાની પુરીમાં પાછો આવ્યો. મારાર્થ લણ્ણાંદ્રુ કૃષ્ણનો વધ થશે એમ જાણી જગન્નુમાર પોતાને ધિષ્ઠારતા સમવસરણી બારોબાર દ્વારિકા તરફ જતો રહ્યો ને વ્યાધની વૃત્તિ ધારણ કરી તેણે કોઈ વનમાં વાસ કર્યો

પારાસર તાપસનો યમુના નદીના દ્વીપમાં જન્મેલો પુત્ર
 દ્વીપાયન ઋષિ જે દારિકાની એક વાડીમાં રહેતો હતો તે
 લોકોના મુળથી દાહની વાર્તા સાંભળી વનવગડામાં જતો રહ્યો,
 ને એક ગુપ્ત ગુફામાં આડો પથરો મુકી ધ્યાનલીન થયો.
 બળદેવનો સારથિ સિદ્ધાર્થે પણ દીક્ષા લઈ ષટ્માસ તપ કરી
 દિવૌકસ (દેવતા) થયો. કૃષ્ણે પણ દારિકામાંથી સઘળો દાહ
 બહાર કઢાવી કદંબ પર્વતના કદંબ વનની કાદંબરી ગુફામાં
 નંખાવ્યો. ત્યાં તે મધ વૃક્ષોના પુષ્પોની સુગંધથી વિશેષ મદ
 ઉત્પાદક થયો. એક સમયે સામ્યકુમાર રખડતો રખડતો
 ગધને અનુસારે લાલચુ થઈને તે ગુફા તરફ ગયો. ને મધ-
 પાન કરી પાછો આવી તેણે બીજા કુમારો આગળ તેનાં
 વખાણુ કર્યાં; તે સાંભળી બીજા કુમારો પણ લોહુપ્ત થઈ
 ત્યાંથી મદિરાપાન કરી આવ્યાં. ફરતાં ફરતા દ્વીપાયન તાપસને
 ધ્યાનારૂઢ દેખી બોલ્યા; અહો ! એ અમારા નગરને અગ્નિથી
 બાળનારો ને યાદવોનો નાશ કરનારો છે. માટે તેને ત્વરાથી
 હણો. મરી ગયા પછી તે શું કરશે ? એમ કહી ક્રોધાતુર થઈ
 દ્વીપાયનને લાકડી મારી તથા હસ્તપ્રહાર કરી દારિકામાં જતા
 રહ્યા. લોકોના મુળથી તે વાતો સાંભળીને કૃષ્ણને ઉદ્વેગ થયો.
 વળી ત્રિલોકપતિ ભગવંતની ગિરા અન્યથા થવાની નથી એમ
 જાણતો હતો છતાં પણ તે બળભદ્રને લઈને દ્વીપાયનનો ક્રોધ
 શમાવવા ગયો. તાપસને કૃષ્ણ કહે છે : હે ભગવંત ! દુર્વિનીત
 ને મદાંધ એવા મારા પુત્રોએ કરેલો અપરાધ ક્ષમા કરો. આપ
 રહેમ નજરવાળા છો, માટે રંક ઉપર રોષ કરવો એ યુક્ત

નથી. દ્રીપાયન ઋષિ કહે છે : હે કૃષ્ણ ! હવે તારી પ્રાર્થના નિષ્ફળ છે. કોપના આવેશથી પ્રથમથી મેં દ્વારિકા બાળવાનું નિર્ધાર કર્યું છે, પણ જાણ્યો તમે બે શલાકી પુરૂષ છો, તેથી તમારા બે વિના સર્વ ચાહવો દ્વારિકામાં જરૂર બળશે. ભાવી અન્યથા થતું નથી, એમ ધારી કૃષ્ણ પોતાની દ્વારિકા નગરીમાં આવ્યા. દ્રીપાયન તાપસ તનુત્યાગ કરી અગ્નિકુમાર દેવ થયો. બીજે દિવસથી કૃષ્ણે પોતાની પુરીમાં એવી ઉદ્ઘોષણા કરાવી કે વિદ્વંસ ટાળવા માટે ધર્મધ્યાનમાં સર્વ લોકોએ સાવચેતી રાખવી. સર્વ લોકોએ પણ ધર્મ આદરવા માડ્યો. હવે ભક્ત-વત્સલ નેમીશ્વર ભગવંત વિચરતાં વિચરતાં પુનઃ રૈવતાચલે સ્થાવરસૃષ્ટી.

કૃષ્ણે આવી વંદના કરી મોહ નાશ કરનારી દેશના સાલજી. પ્રભોધથી પ્રભુમ્ન સાબ પ્રમુખ પુત્રોએ દીક્ષા લીધી. રુક્મિણી, જાંબુવતી, ગૌરી, ગાધારી, સુસીમા, સત્યભામા, પદ્માવતી પ્રમુખ ઘણા ચાહવોની પદ્મિણી સ્ત્રીઓએ પણ સંયમવ્રત અગીકાર કર્યું. બીજાઓએ પણ શ્રાવકવ્રત ધારણ કર્યાં કૃષ્ણ પૂછે છે : હે ભગવન્ ! મારી ભવ્યપુરીનો ક્ષય ક્યારે થશે ? અઢાર દોષ રહિત અરિષ્ટનેમિ ભગવાન્ કહે છે : બાર વર્ષ પછી તારી નગરીનો નાશ થશે. તે સાંભળી દિલ્લગીર થઈ કૃષ્ણે દ્વારિકામાં જઈ વિશેષ ધર્મની પ્રવૃત્તિ કરાવી. છઠ્ઠા, આંખીલ વિગેરેનો તપ શરૂ કરાવ્યો. દ્રીપાયનનો જીવ જે મરીને અગ્નિકુમાર થયો હતો તે પણ પોતાનો લાગ

ખોળવા લાગ્યો. બાર વર્ષ પછી તપ કરતાં સઘળા લોક હવે
 દ્વીપાયન નાશી ગયો એમ ધારી મઘ-માંસાહારી ને સ્વેચ્છા-
 ચારી થયા. તેથી અગ્નિકુમાર દેવતાએ પણ છિદ્રો ખોળીને
 અવસર જોઈ નગરીમાં ઉપસર્ગ કરવા શરૂ કર્યા. પવને કરી
 વૃષ્ટિ તથા કાષ્ટ નગરીમાં પડવા લાગ્યાં. ઉત્પાતદર્શક ઉત્કટ
 ઉલ્કાપાત થયા, ચિત્રામણુની પુતળીઓ હસવા લાગી, દ્વારે
 ચિત્રેલા અને કોતરેલા દેવતાઓ ઘર કંપાવવા લાગ્યા, ચારે
 દિશાનાં વૃક્ષો બળવા લાગ્યાં, ચંદ્ર સૂર્યનાં ગ્રહણ થયાં, ધૂમ-
 કેતુ દેખાયા, વૈશ્વનારની વૃષ્ટિ થઈ, નગરીમાં સ્વાપદ દોડવા
 લાગ્યા, લોકોએ ભયાનક સ્વપ્નનાં દીઠાં, સંવર્તક વાયુ વાવા
 લાગ્યો, ધૂમાડો ફેલાયો ને નિરાધાર નગરી ચોગરદમ અન-
 ળથી બળવા લાગી. બહાર નાશી જનાર લોકોને પાછા ઉઠ-
 કીને દ્વારિકામાં ફેંકે, નગરમા રહેનારા બહોંતેર કુલ કોડી
 યાદવો તથા બહાર રહેનારા સાઠ કુલ કોડી યાદવો એ રીતે
 કુલ એકસોબત્રીસ કુલ કોડી યાદવોની પરદેશ પરણાવેલી
 કન્યાઓને પણ લાવીને નગરોમા નાંખે, તેમજ પરગામની
 કન્યાઓને ઉપાડીને તેમના પિયરમા પોચતી કરે. એવી રીતે
 અનેક દુષ્ટ કામો કરનારો દ્વીપાયન દેવ દ્વારિકા નગરીમાં
 એકદમ વિલાવસુને દીપાવવા લાગ્યો. મદિર, મહાલય ને
 હુમ્મરૂપી હીરાના હાર જીર્ણોદ્ધાનની પેરે પાવકમાં પ્રજ્વલિત
 થયા. મલિમ્લુચની જ્વાળાઓની માળાઓ આકાશમાં અડકતી
 હતી. કરોડો પશુ પંખી કરૂણ સ્વરથી કોલાહલ કરતાં હતાં.
 બહાર નીકળવાનો માર્ગ જડતો નહોતો તેથી બિચારા બાગ્ય-

હીન લોકો સ્તબ્ધ બની ગયા. ને ચોધારાં આસુથી રડારોડ કરી કૃશાનુના કોપથી કપાળ કૂટવા લાગ્યા. કોઈ માતાને બોલાવે, કોઈ પિતાને બોલાવે, કોઈ પોતાના પુત્ર, મિત્ર કે કલત્રને બોલાવે; એમ દુખના માર્યા લોકો બેલાન થઈ એક બીજા ઉપર પડતા પડતા ભડકાઓમાં બળતા હતા. કોઈને કંઈ સૂજે નહિ, કોઈ કોઈનું થયું નહિ, સગાઈ તથા મિત્રાચારી કાળની કવેળાએ કામમાં આવી નહીં. આવી દૈવદુર્વિપાકની હર્દશામાં કૃષ્ણ તથા બળરામે રથ તૈયાર કરીને પોતાના પિતા વસુદેવ તથા દેવકી અને રોહિણી માતાને રાજમહેલમાંથી સ્કંધે બેસાડી બહાર કહાલ્યા, ને રથમાં બેસાડી હુતાશનમાં હોમાચેલી રથ્યાઓમા થઈને નગરની બહાર નીકળવા લાગ્યા. પણ દ્વીપાયનના દુષ્ટ ક્રોધથી અશ્વવૃષભ આત્રે નહિ; તેથી રથને ચોતે ખેંચવા લાગ્યા. રથ પણ લાંગ્યો; તેથી ઘણા પ્રયાસ કરી દારિકાના દરવાજા સુધી આવ્યા. ત્યાં બુએ છે તો બારણા બંધ થયેલાં છે, પાદપ્રહારથી કૃષ્ણે દ્વાર તોડ્યાં. પણ રથ બહાર નિકળી શકે નહિ. દેવગતિ આગળ કંઈ પણ આલ્યું નહિ. છેવટે વસુદેવ દેવકી ને રોહિણી, કૃષ્ણ તથા બળરામને કહે છે : હે પુત્રો ! તમે તો ઘણા ઉપાયો કીધા, પણ જે બાવી વસ્તુ છે તે મિથ્યા થવાની નથી. માટે હવે તમે બસ કરો. એમ કહી પાપ સંતાપને કાપનાર નેમિનાથનું શરણ કરી ચતુર્વિધ પ્રાશનનું પ્રત્યાખ્યાન કરી, અરિહંત. સિદ્ધ, સાધુ ને ધર્મનો આશ્રય લઈ ત્રણે જણ બળી મૃત્યુ પામી સ્વર્ગે ગયાં, રામ ને

કૃષ્ણ જહાર આવીને અનલદગ્ધ નગર તરફ નજર કરી બુએ
 છે તો જાણે અગ્નિનો પર્વત સળગતો હોય એમ જણાયું.
 મરુન્મિત્રની મહાવ્યથામા માતાઓને બાળકો વળગી પડે
 છે, વૃદ્ધ માણસો પોતાના પોકે પોકે રડતા પુત્રોને બાઝી પડે
 છે, ભવ્ય ભવનો ભુવન્યુનો ભોગ થઈ ભડભડ બળે છે, ને એક
 પછી એક ભક્તીભૂત થાય છે. ને જાણે ગિરિ તૂટી પડતા હોય
 એવી ગર્જના કરે છે. વન્હિવ્યાકુલ મનુષ્યો તીક્ષ્ણતાપના મહા
 દારૂ હુઃખમાં ઉપરા ઉપરી ઢળી પડે છે, ને બળી ખાખ થાય
 છે. એવો દેખાવ જોઈ કૃષ્ણ લલાટ ઉપર હાથ મૂકી કહે છે : અરે
 અદૃષ્ટ ! અકસોસ ! મેં જરાસંઘને છુટ્યો, ત્રણસે સાઠ સંગ્રામો
 કર્યા, ને આ પ્રસંગે મારૂં પરાક્રમ ક્યાં ગયું ? દેવાધિષ્ઠિત
 રત્ન ક્યાં ગયાં ? આઠ હજાર અંગરક્ષક અમર્ત્ય ક્યાં ગયાં ?
 શકેનું સાહુધ્ય ને કુબેરભંડારીની સમૃદ્ધિ ક્યાં ગઈ ? વિષમ-
 વિકાર વિદારનારી દેવની દીધેલી ભેરી ક્યાં ગઈ ? મારા સાઠ
 હજાર પુત્રો ક્યાં ? સોળ સહસ્ર મારા મુકુટબંધ મેદિની-
 પતિ ક્યાં ? ખરે, મેં ત્રણ ખંડનું રાજ્ય ખોયું છે. આજે
 મારા કામમાં કોઈ પણ આવ્યું નહીં. તે સાંભળી હલધર
 ગિરિધરને કહે છે—ભાઈ ! જગત્માં લક્ષ્મી ઇદ્રજાળ જેવી
 છે. પાપ પુણ્યના પ્રભાવથી સુખ હુઃખની પ્રાપ્તિ થાય છે.
 કરમને કંઈ પણ શરમ નથી, મહેશ્વર નેમિનાથે કહ્યું હતું તે
 ખરૂં પડ્યું છે. આપણાં પુણ્ય પરવાર્યાં છે, માટે હવે મિથ્યા
 શોક કરવાથી કંઈ વળવાનું નથી. પોતાની નગરી બળની
 જોઈ ન શકવાથી બલાનુજ ને બલરામ દક્ષિણ નીરનિધિના

તીર ઉપર પાન્ડુ મથુરા નગરી કે જ્યાં પાડવો તે વખતે
પરિશ્રિતને હસ્તિનાપુરનું રાજ્ય સોંપી કૃષ્ણની આજ્ઞાથી
નવુ શહેર વસાવી રાજ્ય કરતા હતા તે તરફ જવા નીકળ્યા.
અને દ્રારિકા નગરી સઘળી વસ્તી સહિત છ મહિના સુધી
બળી. છેવટે પાથોનિધિએ પોતાના પાણીના પૂરથી શ્વાત
કરીને તાણી લીધી

વાસુદેવવધ.

હવે કર્મવિપાકને લીધે કૃષ્ણ તથા બલભદ્ર સૌરાષ્ટ્ર મૂકી
આવ્યા. રસ્તામાં ક્ષુધાપીડિત હોવાથી હસ્તિકદંપ નગર સમીપે
આવ્યા. બલભદ્ર ખાવાનું લેવા માટે નગરમાં ગયા. ત્યાંનો
અવનીપતિ ધૃતરાષ્ટ્રનો પુત્ર અચ્છદ ત હતો, તેણે બલભદ્રને
ઓળખીને પોતાના સૈન્યથી ઘેરી લીધો. બલભદ્રે સિંહનાદ
કર્યો તેથી કૃષ્ણે આવીને છોડાવ્યો. આગળ ચાલતા કૌશામ્બ
નામના અરણ્યમાં આવ્યા. ત્યા તૃષા લાગવાથી કૃષ્ણે બળભ-
દ્રને જળ લેવા મોકલ્યા. પુત્રાગપાદપની નીચે પીતાંબર ઓઢી
વાસુદેવ વામેતર પગ જોળામાં મૂકી સૂતા છે, એવામાં જરા-
કુમાર જે તેજ વનમાં રહેતો હતો તે મૃગયા રમતો રમતો
ત્યાં આવ્યો. તેણે દૂરથી સૂતેલા કૃષ્ણના પદકનુંજ પદ જોઈ
તેને સુલોચન સમજી શર માર્યું, કૃષ્ણે તરતજ ઉચ્ચસ્વરથી
શબ્દ કર્યો કે હું કૃષ્ણ છું. મને કોણે ખાણથી હણ્યો ?
પોતાનું ગોત્ર ને નામ તરત આવીને કહો. જરાકુમાર વિસ્મય

પામી ભીતિ સહિત બોલ્યો. દશમા દશાર્દ વસુદેવ ને જરા-
 રાણીનો પુત્ર હું જરાકુમાર છું. કૃષ્ણના મૃત્યુને મરણ પમા-
 ડવા માટે બાર વર્ષથી આ વિપિનમાં રહું છું, મેં આ
 અરણ્યમાં આજ સુધી કોઈ મનુષ્ય જોયો નથી. માટે તું કોણ
 છે ? તે કહે : કૃષ્ણ કહે છે, જેને બચાવવા માટે તું બાર વર્ષ
 વનમાં રહ્યો તેજ હું તારો લઘુ બ્રાતા કૃષ્ણ છું. તું અત્રે
 આવ, તારો પ્રયત્ન વૃથા ગયો. જે થવાનું હતું તે થયું. તેમાં
 તારો કંઈ વાક નથી. પણ જો બળરામ આવશે તો તને
 હણશે, માટે આ મારો કૌસ્તુભમણિ લઈને પાડુમથુરા
 નગરીમાં પાડવો પાસે ઝટ નાશી જા. તેમની પાસે મારીવતી
 ક્ષમા માગી દારિકા બળી ગઈ, ને મારું નિધન થયું,
 વિગેરે સર્વ વૃત્તાંત કહેજે એટલે તે તારું રક્ષણ કરશે.
 એવું સાંભળી જરાકુમાર જીવ લઈને ત્યાંથી નાઠો એટલે
 કૃષ્ણના ચિત્તને વિષે તેના ઉપર ક્રોધ આવ્યો. તેથી કહે છે :
 અરે ! હું વાસુદેવ ત્રિખંડનો ભોક્તા છું, ને એ દુષ્ટે મારો
 વધ કર્યો તેને મેં જીવતો જવા દીધો. આવા અશુભ ધ્યાને
 હજાર વર્ષની ઉંમરે કૃષ્ણ કથાશેષ થઈને ત્રીજી નરકે ઉત્પન્ન
 થયા. ત્યાંથી નીકળી મનુષ્યભવ પામી વૈમાનિક દેવતા
 થશે. ત્યાંથી ચવીને આ જ બુદ્ધીપના ભરતક્ષેત્રમાં શતદ્વારપુરે
 જીતશત્રુને ઘેર અવતાર લઈ અમમ નામે ત્રિદશનાથનતકમ
 એવા બારમા તીર્થ કર થશે. ને શિવરાજ્યના રંગમહેલમાં
 વિરાજી મહાનંદ પામશે. કૃષ્ણ સોળ સ વત્સર કુમારપણે રહ્યા.
 છપ્પન વર્ષ મંડલિકપણે રહ્યા ને દરદ વર્ષ વાસુદેવપણે રહ્યા.

બલભદ્ર સ યમધારણ.

હવે પદ્મપત્રના પુટમાં પાણી લઈને બલભદ્ર પાછા આવી જુએ છે તો કૃષ્ણ-નિદ્રાવશ છે એમ લાગ્યું. ક્ષણવાર ઉભા રહ્યા. પણ માખીઓ મોં ઉપર બણબણ કરી ઉડી રહી છે, તેથી વચ્ચે ઉચું કરી જુએ છે તો પ્રિય બાંધવ પ્રાણુરહિત જણાયો. તેથી અટિતિ મૂર્છા આવી. હલધર ધરાણી ઉપર ઢળી પડ્યો. સચેત થઈ અત્યંત કદપાંત કરવા લાગ્યો. આલિંગન દઈ કહે છે:—હે ગોવિંદ, હે બધુ! તમે શા માટે બોલતા નથી? હે વનમાલી! હે વિષ્ણુ! તમે મારા લઘુ ભાઈ છો; તોપણ ગુણુના ભંડાર છો. હે ગોપાલ! મેં તમને લાડલડાવી ઉછેરી—પાણીને તથા મારા હાથે પારણામાં હુલરાવી મોટા કર્યા છે, ને હે દીનાનાથ! દયાળુ દામોદર! તમે દાઝ્યા ઉપર ડામ કેમ દો છો? હે વિદ્વદ્વર્ચ વિશંપતિ વિકૃલ! મને વારિ લાવતાં વાર લાગી હોય તો મારો વાંક ક્ષમા કરો. હે મુરલીધર! તમારા સિવાય હું પલમાત્ર પણ રહી શકતો નથી. આમ પરિવેદના કરતાં શર્વરી પૂર્ણ થઈ, ને દિવસ ઉગ્યો. તો પણ કૃષ્ણ બોલતા નથી. તેથી બાધે બેસાડીને બલભદ્ર વને વને ભમવા લાગ્યા, કોઈ કોઈ વાર ભૂમિપર મૂકી અતિ સ્નેહપૂર્વક બોલાવે. એમ છ મહીના ગાળ્યા. એવામાં બલભદ્રનો સિદ્ધાર્થ સારથિ જે દેવતા થયો હતો તે ત્યાં આવ્યો. અત્યંત ચકચૂર થઈ ગયેલા રથને સાંધે, પ્રસ્તરમાંને પથેદને રોપે, રેતીમાં ઘાણી ફેરવે, દાવાનળમાં બળેલા ઝાડને પાણી પાવ, ગાયોનાં મુઠદાને ઘાસ ખવરાવે,

એવા એવાં અનેક રૂપ કરી બલભદ્રના દેખતાં અશક્ય ને અસં-
ભવિત કામ કરવાનો પ્રયત્ન કરીને તેને ખાત્રી કરી આપી કે
જરાસંઘમારક (કૃષ્ણ) જરાકુમારના બાણથી મરી ગયો છે. એવી
રીતે પ્રતિજ્ઞાધ પમાડી મોહથી વિરકત કરી પોતાનું દેવસ્વરૂપ
દેખાડી ઠેકાણે લાવ્યો. તેથી બલભદ્રે કૃષ્ણના શરીરને નિર્જીવ
સમજી સમુદ્રતટે લઈ જઈને અગ્નિસસ્કાર કર્યો. એવે વખતે
મોહમદ નિર્મુકત શ્રી નેમીશ્વરે મોકલેલા ચારણઋષિ ત્યાં
આવ્યા. તેણે બલભદ્રને જ્ઞાધ પમાડી સંસારનો ત્યાગ કરાવ્યો.
ને બંને તુંગીકા નામના પહાડ ઉપર ગયા

બલભદ્ર સ્વર્ગ ગમન.

એકદા માસક્ષમણના પારણાને અર્થે બલભદ્રઋષિ
કોઈક નગરમાં ચાલતા હતા, ત્યારે કુવા કાંઠે ઉભેલી એક કા-
મિનીએ ઋષિના રૂપથી મોહમા પડી પાણી ભરવાના પ્રારં-
ભમા પોતાના પુત્રને ઘડો બાણી તેને ગળે દોરડાનો પાશ
ઘાલી દીર્ઘિકામાં ફાસ્યો તે જોઈ ગોચરી પડતી મૂકી રામ
ઋષિ પોતાના રૂપ ઉપર ઉદ્વેગ પામી તે પુરીનો પારત્યાગ
કરી ચાલ્યા ગયા. વનમા કાષાહર લોકો પાસેથી આહાર
પાણી વહોરવો એવો અભિગ્રહ ધારણ કરી સમતાપૂર્વક ઉચ્ચ
તપ કરવા માંડ્યો. તેમના દર્શનથી વનવગડાના સિંહ, વ્યાઘ્ર
પ્રમુખ પ્રાણીઓ પોતાનું દુષ્ટપણું તજતા હતા. કોઈક શાત
મૂર્તિ મુનિ પાસે આવીને શાંત થઈ બેસે, કોઈક કાચોત્સર્ગ

ધ્યાન ધરે, કોઈક પ્રાણી અનશન આદરે, કોઈક તપ કરે. એવો દેખાવ જોઈ કોઈ પુરૂષે તે નગરના નરેશને લાલેર્યો. એટલે ‘આ મુનિ તપ કરી મારું રાજ્ય ગ્રહણ કરશે’ એવી ભીતિથી તે ભૂપતિ સૈન્ય લઈને બલભદ્રને વીંટતો હવો, પણ સિદ્ધાર્થ-દેવ તે સૈન્યને રણમાં હરાવી બલભદ્રની રક્ષા કરતો હવો; તેથી તે નૃપતિ બલભદ્રને સાષ્ટાંગ નમસ્કાર કરી આદર્યો ગયો.

અન્યદા કોઈ મૃગ પૂર્વભવના સંખ ધથી મુનિ પાસે આવીને શિષ્યની માફક તેની સેવા કરવા લાગ્યો. રામઋષિ પારણાને માટે અરણ્યમાં લાકડા લેવા આવેલા કોઈ રથકારની પાસે ગયા મૃગ પણ આગળ ચાલે છે. રથકારે પણ આનંદ પામી આત્માની પ્રશંસા કરી સુપ્રતિષ્ઠ સાધુને શુદ્ધ ભાવે શુદ્ધ આહાર આપ્યો. મૃગે પણ હર્ષથી ઉચે મુખે જોઈ તેની અનુમોદના કરી તેવામા ઓચિંતા અર્ધ છેદેલી વૃક્ષની ડાળ પડવાથી મુનિ, રથકાર ને મૃગ ત્રણે જણ મૃત્યુ પામ્યા. ને બ્રહ્મ દેવલોકમાં પશ્ચોત્તર વિમાનમાં દેવતા થયા

કૃષ્ણનો મહિમા.

બલભદ્ર દેવતાએ અવધિજ્ઞાનના ઉપયોગથી બાણ્યું કે-મારો ભાઈ કૃષ્ણ નરકમાં છે, તેથી વૈક્રિય શરીર કરી નરકમાં આવી કૃષ્ણને રનેહ પૂર્વક કહે છે.—હે બાંધવ! તમે ભય પામશો નહિ. હું તમારો વડીલ ભાઈ છું. ચાલો તમને ત્રિવિષ્ટપમાં તેડી જાઉં, તમારૂં દુઃખ મારાથી જમાતું નથી; એમ કહી કૃષ્ણને ઉપાડવા જાય છે તો પારાની માફક તેનું શરીર વિખરાઈ

જાય છે, તે ઉપરથી કૃષ્ણ કહે છે-હે ભાઈ! ભવભયભીત બ્રાતા નેમિ ભગવંતે ભાખ્યું છે કે-વિષયરસથી પ્રાણી અનંત વિપત્તિ પામે છે, માટે મારા દુષ્કર્મનો જે દોષ છે તે ટાળવા કોઈ સમર્થ નથી. તમે વૃથા પ્રયાસ કરવો તજી દો, ને ભરતદેશમાં જઈને વિમાન વિકુર્વીને મારી મૂર્તિ સ્થાપી લોકોને કહેજો કે-અમે હાર ને રામ બને જીવતા છીએ. અમે જગત્ ઉપજાવીએ છીએ, તેમજ સંહારીએ છીએ, ને તેથીજ અમે દ્વારિકા નિપજાવીને તેનો સહાર કર્યો છે. અમે કર્તા હતા છીએ ને અમારી એષણા પ્રમાણે ચાલીએ છીએ. એવી રીતે મહિમા વધારજો. એ સાંભળી બળભદ્રદેવે ભરત દેશમાં આવીને પોતાનો પ્રભાવ બતાવીને ઠામેઠામ કૃષ્ણના દેવાલયો કરાવ્યા. જે વિષ્ણુની પૂજા કરે તેને સુખી કરે, જે પૂજા ન કરે તેને દુઃખ દે એવી રીતે કૃષ્ણવાસુદેવનો મહિમા વધારી બળભદ્રદેવ પાછા સ્વર્ગમાં ગયા.

પાંડવ ચરિત્ર.

હવે જરા કુમારે પાંડુમથુરામાં જઈ પાંડવોને કૌસ્તુભ-મણિ બતાવી દ્વારકાના દાહની તથા કૃષ્ણના કાળની સર્વવાત કહી. પાંચે પાંડવો પણ તેનો શોક કરી સસારસમુદ્ર તરવાને દીક્ષારૂપી વહાણ લેવાને માટે નિરાધારના આધાર શ્રીનેમીશ્વરનું સ્મરણ કરતા હવા. પરમ કૃપાળુ પ્રભુએ પણ પ્રસંગ જાણી પાંડવોને પ્રતિબોધ આપવા ધર્મદોષ મહામુનિને પાંચસે સાધુ સહિત પાંડુમથુરા નગરીએ મોકલ્યા. મુનિનો મધુર ને

મિષ્ટ ઉપદેશ સાંભળી પાડવો પોતાના પૂર્વભવ વિષે પૂછતા હવા. શિષ્યકલ્લસંયુક્ત ગુરુ ગજરાજ કહે છે. હે પાંડવો ! પૂર્વે તમે આસન્નાચળ નગરમાં સુરતિ, શાન્તનુ, દેવ, સુમતિ ને સુભદ્ર એવે નામે પાંચ ભાઈ હતા. જાતના ખેડુત હતા. એકદા યજ્ઞોદ્ધર્મ મુનિના વચનથી સુપ્રતિજ્ઞોદ્ધ પામી સંસારનો અનાદર કરી સંયમવ્રતનો સ્વીકાર કર્યો. નિરુપદ્રાથી વિચરતાં લિપ્ત લિપ્ત તપ કરવા લાગ્યા. સુરતિએ કનકાવળી તપ કર્યો. શાન્તનુ રત્નાવળી તપ તપ્યો. દેવે મુક્તાવળી તપ આદર્યો. સુમતિએ સિંહુ વિકીડિત તપ કીધો ને સુભદ્રે વર્દ્ધમાન તપ આરભ્યો. અંતે અનશન કરી આલેખ્યશેષ થઈ અનુત્તર વિમાને દેવતા થયા. ત્યાંથી આવીને તમે પાંચે પાંડુના પુત્ર થયા. ને આ ભવને વિષે તમને પંચમ ગતિનો પરમ લાભ થશે. એમ માનવિયુક્ત મુનિનાં વચન સાંભળી વૈરાગ્ય પામી જરાકુમારને પાડુ મથુરાપુરીનું રાજ્ય સોંપી મહોત્સવ કરી પાંડવોએ પ્રતિષ્ઠિત ગુરુ પાસેથી સાદિ અનંત નિવાસમાં પ્રવેશ કરવાના સોપાન પક્તિપ્રતિમ સંયમ ભારનો સ્વીકાર કર્યો. કૃતી ને દ્રૌપદીએ પણ દીક્ષા લીધી.

શ્રી નેમિનાથ નિર્વાણ.

વરદત્ત પ્રમુખ અગીઆર ગણધર, ૧૮૦૦૦ સાધુ, (૨૪૭૦૦ શત્રુંજયમાહાત્મ્ય), ૪૦૦૦૦ સાધ્વી, ૧૫૦૦ વૈક્રિય લળિધવાળા મુનિ, ૧૫૦૦ અવધિજ્ઞાની, ૧૫૦૦ કેવળી, ૧૦૦૦

મનપર્યવજ્ઞાની, ૪૦૦ ચૌદપૂર્વા, ૧૬૯૦૦૦ શ્રાવક, ૩૩૬૦૦૦ શ્રાવિકા, (૩૬૯૦૦૦શત્રુબંધમાહાત્મ્ય) એમ ચતુર્વિધ સંઘનો પરિવાર સાથે લઈ ૩૪ અતિશયે કરી વિરાજમાન ભગવાન આર્ય તથા અનાર્ય દેશોમાં વિચરતા પોતાનો નિર્વાણ સમય સમીપ આવેલો જાણી શ્રી રેવતાચલે આવ્યા. દેવતાઓએ રચેલા સમવસરણમાં સમભંગીયુક્ત સ્યાદ્રાદશૈલીવાળી છેલ્લી દેશના આપી કેટલાકને પ્રતિજોષી દીક્ષા દીધી. છેવટે પાદોપગમન અનશન કરી, અષાઠ સુદિ અષ્ટમીને દિવસે ચાર અઘાતિક કર્મ તોડીને, ચિત્રાનક્ષત્રે ચંદ્રમાનો યોગ આવ્યો ત્યારે, ૫૩૬ સાધુની સાથે પરમપદમા પધાર્યા પ્રભુજીએ ૩૦૦ વર્ષ ગૃહવાસ કર્યો; ૫૪ દિન પરીષદ સહન કર્યો, ચોપન દિન ઉણા સાતસેં વર્ષ કેવળીપણે રહ્યા; એ રીતે કુલ સહસ્ર વર્ષનું આયુષ્ય સંપૂર્ણ કરી એક સમયમાં નિરંજન નિરાકારપણે સિદ્ધસ્થાનમાં ધિરાજમાન થયા.

પવિત્રાત્મા સમુદ્રવિજયનો પરમપૂજ્ય પુત્ર અધર્માદિનો નિર્ભેદ કરી સસાર સમુદ્રમા વિજય મેળવી પચ અનુત્તરમાના વિજય વિમાનની ઉપર વિજયાસ્પદમા વિરાજે છે, ને અનંત વિજયનો વૈભવ ભોગવે છે. શર્મંકર શિવાદેવીના શિવશંકર સુતે શુદ્ધ ને સિદ્ધ થઈ શિવાલયમા જઈ શિવસુદરીનું શાશ્વતસુખ સપાદન કર્યું છે. ઉગ્રસેનનો અગ્રેસર જામાતા મોહઉર્વીશની ઉગ્રસેનાને ઉગ્રતર તેજવડે હઠાવીને મોક્ષરૂપી જાયાજનકનિકેતનમાં જામી ગયો છે. દીપ્તિમતી દારાવતી

તથા રાજવનયની રાજમતીનો કાફ્યાર્ણવ પ્રિય પતિ કઠિન કર્મરૂપી કાષ્ટરાજને ભસ્મ કરી પુણ્યલોકના પ્રાંત પ્રદેશે પહોંચી નિઃશ્રેયસશ્રીની સ્થવિષ્ઠ શાતિમાં ગાજી રહ્યો છે. ધર્મ-રથનેમિ હરિવગનુ અજ્ઞાનતિમિરભાનેમિ તીથોધીશનેમિરત્ન કાળચક્રની નેમિને આધીન થયું, તોપણ ગુણસ્થાનના દ્વારમાં પ્રવેશ કરી ભવનેમિમાં રથનેમિનો ત્યાગ કરી સિદ્ધશિલા ઓળંગી ચૌદરાત્રલોકમાં કાલદાવાનલમેઘ સમાન થઈ શ્રેષ્ઠ સુખાસને ઓપી રહ્યું છે.

દ્વાદશગણાવત સ, ખાર ગુણના ભંડાર, ખાવીસ અભ-ક્ષ્યના પરિત્યાગી, તથા ખાવીશ પરીષદના જીતનાર, એવા ખાવીસમા તીર્થ કર ભવસંતતિરૂપી ઉદ્ધવાનના પ્રાણીને વગર તુંબડે તરી પાર ઉતાર્યા છે. ધર્મદેવ, દ્રવ્યદેવ, નરદેવ ને ભાવદેવ એ ચાર પ્રકારના દેવને સેવવા યોગ્ય અનંતદર્શન, અનંતજ્ઞાન, અનંતવીર્ય ને અનંત સૌખ્ય, એવા અનંતચતુષ્ટયના ધારક, અષ્ટાદશ દોષરૂપી સિંધુરઘટાનો સહાર કરવામાં સૌમ્ય સિંહસમાન, ગાભીર્યાદિ ગુણગુદિત, દેવાધિદેવ ચક્રપતિ મુક્તિવધૂના વિશાલ હૃદયમા મનોહર હારરૂપે ચળકી રહ્યા છે. મિતદાનક્ષમકલ્પદ્રુમાધિક, જગદ્ધાતા વિઘ્નૌઘવિધ્વંસકર્તા, કૃષ્ણજ્ઞાતા, અમિતદાતા, ત્રૈલોક્યત્રાતા, અનંતાતિશયયુક્ત રત્નત્રયાઢય, પરમયોગીશ્વર પ્રભુ મહાનંદરૂપી સરોરાજમા રાજમરાલની પેરે અનુપમ, મહિમા વિલાસમા મોજ માણે છે. ચતુર્થારનભોમણિ, કપાય ચતુષ્કયૂરક, ચતુર્થ પુરૂષાર્થ શ્રીયુત, ચતુર્વિધ સંઘસ્થાપક, ચતુર્ધા ધર્મદેવ, ચતુઃષ્ટિ, દેવેન્દ્રા-

ચિંત, ચતુર્દશ વિદ્યાચતુર, ચતુર્મુખ નિર્ગત દેશના ચતુર્દિશા પ્રકાશયિતા, ચતુર્નિકાય દિવિજરાજપૂજિત, ચતુર્ગતિ નિવારક, ચતુસ્ત્રિંશદતિશયયુક્ત, પરમાનંદક દોહલેહનવાંખુદ, મહેન્દ્રમહિતાંહિપદ્મ, વીતરાગદ્રેષમોહ, તપોધનાધીશસદાનમ-સ્કૃત, વિશ્વકમલાકર ભાસ્કર, અનેકાંત મતાલોધિ સમુદ્ભસન ચંદ્રમા, સુકલ્યગનાવક્રસરોજભૂત, દુર્નયકલભ મૃગેન્દ્ર મમ-તારજનીદિવસાધિપતિ, સંભવવૃક્ષસમૂહ કુઠાર, ભૂર્ભુવસ્વચ્ચી-શાન, વિલયોત્પાદસ્થિતિલક્ષણ, ત્રિખંડિતમોહમહીરૂપખંડ, પાપૌઘપાશુપવન, કલંકરજ્જેભરભૂરિ સમીર, મદનભુજંગ વિહુ ગમરાજ, દુષ્ટકર્મકાનનહુતાશ, સકલ વિશ્વને કરામલકવત્ ભાળી રહ્યો છે.

યદુવંશ સમુદ્રેન્દુ' કર્મક્ષ હુતાગન' ।

અરિષ્ટનેર્મિર્મગવાન્, ભૂયાદ્દોઽરિષ્ટનાશનઃ ॥

રાજીમતિ યઃ પ્રવિહાય મોહં, સ્થિતીચક્રારાપુનરાગમાય ॥

જીવેષુ સર્વેષુ દયાં દધાન,-સ્તં નેમિનાથં પ્રણમામિ નિત્યં ॥

જે સકલ ગુણાકર, વિષ્ટપજલજ દિવાકર, નમિત પુરં-દર, સુંદર ધર્મધુરધર, પંચપરમેષ્ઠિ વરિષ્ઠ, પંચગણુ વિદ્વિષ્ વિભુ પંચમીને દિને જન્મ્યા; જેનો પંચ રૂપવાળા ત્રિદશપતિ-એ પંચમેરૂમાના મધ્ય મંદર ક્ષમાધરના શિખર ઉપર પંચમ વાર્ધિના પયઃપૂરથી પ્રાજ્યાભિષેક કર્યો; જે પંચકલ્યાણુક પૂર્ણપ્રભુ પંચાક્ષરૂપી દ્વિરદનો પ્રણા મદ ટાળવામા પંચાનન

સમાન છે; જે પંચદાન. પંચાચાર પંચસમવાય, પચમહા-
 વ્રત ને પંચવિધ સમિતિનો ઉપદેશ દેનારા છે, જે પચ પ્રમાદ
 પ્રમુકત ને પંચ વિષય પ્રવર્જક છે; પ્રક્ષીણાશેષકદમ્બ, ને
 પંચાંગ પ્રણત, એવા જે પ્રભુ પચદેહથી નિર્મુકત છે,
 તથા પંચાસ્તિકાય પ્રરૂપક છે, જેણે પંચમુષ્ટિલોચ કરીને
 કર્મપ્રપચ તોડી નાંખ્યો છે, એવા નાકેન્દ્ર નાગેન્દ્ર નરે-
 ન્દ્રનત ચરણ યુગલ, પુડરીકાક્ષ શ્રી નેમીશ્વર ભગવાન
 પચતીર્થ શ્રેષ્ઠ પુંડરીક પર્વતની પાંચમી ટુકે પંચમજ્ઞાન
 પ્રાપ્ત કરી પચમગતિ પામ્યા છે. સુરાસુર ને સર્પસુપર્ણથી
 સેવાયલા, માન મહીધર વજ્ર, ને પુષ્પશરાનલનીર, એવા
 પરમેશ્વર પ્રસિદ્ધિ પ્રાસાદમાં પરમ પ્રમોદ નિમગ્ન થયા છે.
 બુદ્ધ થઈ અનંતબળના નિધિ થયા છે. અશરીરી થઈ અજ-
 રામરપદ પામ્યા છે રાગ તણ મુકિતરમણી સાથે રમી રહ્યા
 છે. શંખ લાંછન છતાં નિર્વાણવધૂકુચકલશમૌકિતકમાલા
 સમાન થઈ સલિલપંકનિર્મુકતપણે નિર્લાંછનાવસ્થામા સિદ્ધિ-
 સુખ સૌધની અદર શોભી રહ્યા છે. મન્મથ મથન મહામૃગેશ
 એવા મહા પ્રભુએ મહોદય પદવી મેળવી છે. હરીકૃત હ્રષણ,
 ને મુનિગણ ભૂષણ, એવા બ્રહ્મિષ્ઠ બ્રહ્મચારી બ્રહ્માડપતિ પરમ
 બ્રહ્મત્વ પામ્યા છે.

અશેષાવનિપતિ પ્રપૂજ્ય એવા અષ્ટમૂર્તિ અરિષ્ટનેમિ
 અરિહંત જે અષ્ટ મહા પ્રાનિહાર્ય પ્રયુકત, અષ્ટોત્તર સહસ્ર
 બાહ્ય ચિન્હ શોભિત, અષ્ટવિધ કુંભસ્નપિત, અષ્ટાન્હિક મહો-

તસવ હેતુ અષ્ટાદશદોષનિર્દોષિત, અષ્ટમગળ નવગ્રહ દશ દિક્ષાલાગિત, અષ્ટાગધૂપ સુગધિત, ને અષ્ટ સિદ્ધિદાયક છે, તેમણે અષ્ટ કર્મ જાળનો વિચ્છેદ કરી અષ્ટમી ગતિની સાધનંતસ્થિતિ સાધી છે. રૂપ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ ને શબ્દ રહિત વેદ, યોગ, સ્થાન ને લેશ્યા વર્ણિત શક્ત, શરણ્ય, વરેણ્ય, એમ અગણ્ય ગુણના અંતર્યામી સ્વામી સિદ્ધપુરમાં જઈ અવિચલામૃતમાં તદ્દલીન થયા છે. સાળ. પ્રત્યુન્ન પ્રમુખ કૃષ્ણકુમારે સાડાત્રણ કોડ મુનિ સાથે સિદ્ધાચલ પર્વતે મોક્ષસુખ પામ્યા.

શ્રી નેમિનાથના ભાઈઓ, કૃષ્ણવાસુદેવની અગ્ર મહી-
ષીઓ તથા રાજમતી આદિ સાધ્વીઓ મોક્ષે ગઈ. તેમજ
નેમિનાથ પ્રભુના પિતા સમુદ્રવિજય રાજા તથા માતા શિવા-
દેવી રાણી માહેન્દ્ર કલ્પમાં દેવતાપણે ઉત્પન્ન થયાં.

ગાથા.

નાગેસુ ડસમપિયા સંસાણં સત્ત જંતિ ર્હસાણે ।

અઢય સણં કુમારે માર્હિંદે અઢ અણુકમસો ॥

આઈ જિણાણ ઠણહં ગયાઓ મુલ્લં મિ અઢ જણીઓ ।

અઢય સણં કુમારે માર્હિંદે અઢ વચ્ચંતિ ॥

અર્થ—ઋષભદેવના પિતા નાગકુમારમાં ઉત્પન્ન થયા.
ત્યાર પછીના સાત તીર્થંકરના પિતા-ઈશાન દેવલોકમાં
ગયા. પછીના આઠ તીર્થંકરોના પિતા સનતકુમારમાં ગયા

પણ પૃથક્ પૃથક્ ચિતામાં અગ્નિમંસ્કાર કર્યો. પૂજન કરવાને માટે સૌધર્મેન્દ્રે ઉપરની દક્ષિણ દાઢા લીધી. ઇશાનેન્દ્રે વામ દાઢા લીધી, અમરેન્દ્રે નીચડી દાઢા લીધી એમ અન્ય અમરોએ પણ એકેક એકેક લીધી. પછી ઇંદ્ર વન્દિ સંસ્કારને સ્થાને વજ્રથી વિશ્વસ્વામિ અરિષ્ટનેમિનુ નામ ને લક્ષણ કોતરીને તે ઠેકાણે ચૈત્ય બનાવીને ત્યા ભવજલધિનાવ શ્રીનેમિનાથની પ્રતિમા પધરાવી પછી સર્વ દેવતાઓ નદીશ્વરદ્વીપે જઈ અષ્ટાન્દિક મહોત્સવ કરી પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા.

પાંડવ મોક્ષપ્રાપ્તિ.

હવે અનેક પ્રકારે તપસ્યા કરનારા પાંડવો વસુધામહાજને વિષે વિહાર કરતા કરતા ધર્મધોષ મુનિની સાથે રૈવતક શિલોન્મયથી બાર યોજન દૂર રહેલા હસ્તિકેટપ નગરમાં આવ્યા. ત્યાં સૂર્યોદયે ચારણશ્રમણમુનિના મુખથી ભવ્યાબ્જ ભાનુ ભગવાનનો નિર્વાણ સાક્ષી શોકાકાન્ત થઈ બોલ્યા : અહો આપણા મનના મનોરથ મનમાં જ રહ્યા. આપણે શિવાનદનનું વંદન કરી શક્યા નહિ, અરિહંત અનાહાર થયા માટે આપણે પણ આહાર લેવો અચુકત છે એમ અવધારણા કરી રૈવત શિખરી જમણા મુકી સિદ્ધાચલ તરફ વળ્યા. ત્યાં અનશન કરી અનુક્રમે ધાનિક કર્મનો ક્ષય કરી કુંતીમાતાની સાથે અતકૃત કેવળી થઈ, ધર્મધોષ મુનિ પ્રમુખ વીસ કોડ સાધુ સાથે તે જ પર્વતે પાંચમી

ગતિ પામ્યા. દ્રૌપદી પણ કાળ કરી બ્રહ્મદેવલોકમાં ઉત્પન્ન થઈ ત્યાંથી મનુષ્યના અવતારમાં આવી અષ્ટમી ગતિ પામશે.

હવે નારદ દ્વારિકાનો દાહ ને યાદવોનો ક્ષય સાંભળી શત્રુજય ગિરિ આવી પોતાના અવિરતિપણાની અવગણના કરતો સુરપતિસેવિત પ્રથમ તીર્થપતિ શ્રી રૂપભદ્રેવને નમસ્કાર કરી, અનશન કરી તેજ શિખરે કેવળજ્ઞાન પામી શિવનગરમાં સીધાવ્યો. એવી રીતે અનંત નારદો આ શત્રુજયે સિદ્ધિવધૂને વર્યા છે, ને આગામિકાળમાં પણ વરશે તથા અવિચલ લીલાવિલાસ ભોગવશે.

શત્રુજય માહાત્મ્ય.

જેમ દેવમાં ઈંદ્ર છે, મંત્રમાં નવકાર છે, ધર્મમાં દ્વયાધર્મ છે, વ્રતમાં બ્રહ્મચર્ય છે ને પર્વતમાં મેરૂ છે, તેમ તીર્થમાં શત્રુજય શ્રેષ્ઠ છે. જે સમયે શ્રી રૂપભદ્રેવ ૮૪ ગણધરને ૮૪૦૦૦ મુનિયો સાથે વિહાર કરતાં શત્રુજય ઉપર સમવસર્યા, ત્યારે તેમણે મુખ્ય ગણધર પુંડરિક આગળ શત્રુજયને મહિમા કહ્યો, તે નીચે પ્રમાણે.—

આ તીર્થ ઉપર અનાદિ અનંતકાળમાં અસખ્ય અરિહંત અને અનંત મુનિ મોક્ષ ગયા છે, ને વળી જશે. તિર્થ અજુવો પણ આ તીર્થને સેવવાથી ત્રીજા ભવે ત્રિજ થાય છે પહેલા આરામાં શત્રુજય ૮૦ યોજન, બીજામાં ૮૦ યોજન, ત્રીજામાં ૬૦ યોજામાં ૫૦ ને પાંચમામાં ૩૨ યોજન ઉચે

હોય છે. ને છઠ્ઠા આરામાં સાત હાથ છેવટે ઉંચો રહે છે. તેથી આ તીર્થ શાશ્વત છે. વળી શત્રુંજય ઉપર ડોણુ ડોણુ મોક્ષ પામ્યા છે, તે સાંભળી શ્રોત્રને પવિત્ર કરો.

ઋષભદેવના પ્રથમ ગણધર પુંડરીક પાંચકોડ મુનિ સાથે ચૈત્રીપુનમ ઉપર મોક્ષ ગયા, તે ઉપરથી શત્રુંજયનું નામ પુંડરીકગિરિ પડયું. દ્રાવીડને વારિખિટ્ટ નામના બે ભાઈ દશ કોડ મુનિ સાથે કાર્ત્તિક પુનમને દિન મોક્ષ ગયા. નમિ તથા વિનમિ નામના બે વિદ્યાધર ભાઈઓ બે કોડ મુનિ સાથે સિદ્ધ થયા. ઋષભ પુત્ર ભરત તથા તેની ગાદીએ થએલા અસંખ્ય રાજાઓ મુક્તિ પામ્યા. પ્રદ્યુમ્ન ને સાંબ પ્રમુખ કૃષ્ણના સાડા આઠ કોડ પુત્ર-પૌત્રો શિવગતિ પામ્યા. પાંડવો વીસકોડ મુનિ સાથે શિવરમણી વર્ષા. નારદ મુનિ એકાણું લાખ મુનિ સાથે સિદ્ધિપદ પામ્યા. રામ ભરતાદિક ત્રણ કોડ મુનિ સાથે નિર્વાણ પામ્યા. થાવન્યા તથા શુકમુનિએ હજાર હજાર મુનિ સાથે સંસાર છોડ્યો. શેત્રગ મુનિ પાંચસો મુનિ સાથે મોક્ષ પામ્યા.

નમસ્કારસમો મંત્રઃ શત્રુંજયસમો ગિરિઃ ।

વીતરાગવમો દેવો ન ભૂતો ન ભવિષ્યતિ ॥ ૧ ॥

કૃત્વા પાપસહસ્રાણિ હત્વા જંતુઞ્ચત્તાનિ ચ ।

ઈદં તીર્થં સમાસાદ્ય તિર્થંચોઽપિ દિવંગતાઃ ॥ ૨ ॥

एकैकस्मिन् पदे दत्ते शत्रुंजयगिरिं प्रति ।

भवकोटि सदस्रेभ्यः पातकेभ्यो विमुच्यते ॥ ૩ ॥

છટ્ટેણં મત્તેણં અપ્પાણણં ચ સત્તજજ્ઞાઓ ।
 જો કુણ્ઠ સિત્તુંજે સો તદ્દય મવે લહ્ઠ સિદ્ધિમ્ ॥૩॥
 નવિં તં સુવન્નભૂમી ભૂસણદાણેણ અન્નતિથ્થેસુ ।
 જં પાવહ્ પુણ્ણફલં પૂયાન્હવણેણ સિત્તુંજે ॥ ૫ ॥
 જં કિંચિ નામતિથ્થં સગ્ગે પાયાલે માણુસે લોણ ।
 તં સવ્વમેવ યિદ્દં પુંઠરિણ વંદિણ સંતે ॥ ૬ ॥

પ્રથમ ઉદ્ધાર.

ઋષભદેવના પુત્ર ભરતચક્રવર્તિએ, બત્રીશ હજાર સુકુટ-
 ગંધ રાત્તઓ, ચોરાશી લાખ નિશાન ડંકા, રત્નજડિત સા-
 માનવાળા ચોરાશી લાખ હાથી, પગે સોનાની ઝાંઝરવાળા
 તથા કોટે સુવર્ણની ઘુઘરમાળવાળા મહા રૂપવાન બગદોથી
 નેડેલા ચોરાશી લાખ રથ, છન્નુકોડ પાયદળ, અઢાર કોડ
 અશ્વ, ત્રણ કોડ પ્રધાન, ત્રણ કોડ વ્યાપારી, ઇત્યાદિ ઋદ્ધિ
 સહિત શત્રુજય આવીને ઉદ્ધાર કર્યો દોઢ કોસ લાંબો ને
 હજાર ધનુષ પહોળો એવો ચાર દિશાએ ચાર દ્વારવાળો રત્ન-
 તોરણ શોભિત સુવર્ણપ્રાસાદ કરાવીને દરેક બારણે એકવીસ
 મંડપ રચાવી મૂળ ગર્ભગૃહમાં આદીશ્વરની મણિમય ચામ
 મૂર્તિ પધરાવી. બંને પાસે નમિ તથા વિનમિ એ બે ડાઉસ-
 ગીઆ સ્થાપ્યા. તથા પુડરીક ગણધરની મૂર્તિઓ ભરાવી.
 વળી સમવસરણ રમ્યું, તથા પોતાના દાદા નાલિ ને દાદી
 નરદેવ તથા માતાઓ સુમંગલા ને સુનંદા તથા બહેનો પ્રાહ્લી

ને સુદરી તથા નવાણું બાઈ તથા ગોમુખયક્ષ ને ચક્રેધરી દેવી એ સર્વેની પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

દ્વિતીય ઉદ્ધાર.

ભરતની ગાદીએ આદિત્યચર, મહાચર, ખલભદ્ર, ખળ-વીર્ય, કીર્તિવીર્ય, જલવીર્ય, એમ છ રાજાઓ અનુક્રમે થયા, ને આઠમી પાટ્ટે દ કવીર્ય રાજા થયો. તેણે ભરત પછી છ કોડ પૂર્વ ગયા પછી ભરતની માફક સંઘવી થઈને બીજો ઉદ્ધાર કર્યો. આ આઠે રાજાઓ અરિસાભુવનમાં કેવળ પામી મોક્ષ ગયા છે.

તૃતીયોદ્ધાર તથા બીજા ઉદ્ધાર.

ત્યારપછી સો સાગર ગયા પછી ઇશાનેન્દ્રે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં સીમધરજીનના ઉપદેશથી ત્રીજો ઉદ્ધાર કર્યો ત્યાર પછી એક કોડી સાગર વીત્યા પછી ચોથા દેવલોકના અધિપતિ માહેન્દ્રે ચોથો ઉદ્ધાર કર્યો. ત્યાર પછી દશકોડી સાગર ગયા પછી પાંચમા દેવલોકના સ્વામી બ્રહ્મેન્દ્રે પાંચમો ઉદ્ધાર કર્યો, તે પછી એક કોડી ને લાખ સાગરને અંતરે લવનપતિના ઈંદ્ર ચમરેન્દ્રે છઠ્ઠો ઉદ્ધાર કર્યો

આદીશ્વર પછી પચાસકોડી લાખ સાગર ગયા પછી બીજા તીર્થ કર અજીતનાથના પિત્રાઈ ભાઈ સગર ચક્રવર્તીએ પુત્રમરણની ચિંતા તજીને શત્રુજય ગિરિન્દ્રનો સાતમો ઉદ્ધાર કર્યો, ને પડતો કાળ આવતો જાણી પશ્ચિમ દિશાની શુક્ષ્મામાં

રત્નની પ્રતિમા ભડારીને સુવર્ણની કરો, તથા રૂપાના દેવાલય કર્યા. ત્યાર પછી દશ લાખ ને ત્રીસ કોડી સાગર ગયા પછી અભિનંદનના ઉપદેશથી વ્યંતરેદ્રે આઠમો ઉદ્ધાર કર્યો. ત્યાર પછી ચંદ્રપ્રભુના સમયમા ચંદ્રશેખરના પુત્ર ચદ્રયશ રાજાએ નવમો ઉદ્ધાર કર્યો ત્યારપછી સોળમા તીથંકર શાતિનાથના ઝોધથી તેમના પુત્ર ચક્રાચુધે દશમો ઉદ્ધાર કર્યો.

ત્યાર પછી સુનિસુવ્રતના વારામાં દશરથસુત રામચંદ્રે અગ્યારમો ઉદ્ધાર કર્યો. ત્યાર પછી નેમિનાથના વખતમાં પાંડવોએ બારમો ઉદ્ધાર કર્યો. તેમણે કાષ્ટનો પ્રાસાદ કરી લેપ-મયી મૂર્તિ સ્થાપી.

પાંડવો પછી ચૌરાશી હજાર વર્ષે મહાવીરસ્વામી થયા ને ત્યાર પછી ચારસે શીતેર વર્ષે વિક્રમરાજ થયો. વિક્રમ સવત ૧૦૮ માં પોરવાડ જાવડશા નામે કાશ્મીરનો વેપારી થયો તેના પિતા ભાવડે વિક્રમ પાસેથી મધુમતી (મહુવા) જાગીરમાં મેળવ્યું હતું. છેલ્લા દશપૂર્વધારી વજ્રસ્વામીના ઉપદેશથી જાવડશાહે ચોથા આરામાં બાર ઉદ્ધાર થયા પછી પાચમા આરામા તેરમો ઉદ્ધાર કર્યો. (ઇ. સ. ૫૨.) જાવડના દીકરા ઝાંઝણશાહે ગિરનારનો ઉદ્ધાર કર્યો. પાંડવ ને જાદવ વચ્ચે ૨૫૯૫૭૫૦૦૦ રાજાઓ શત્રુજયનાસંઘવી થયા

સવત ૧૨૧૩મા શ્રીમાળી બાહડ નામક કુમારપાળ રાજાના પ્રધાને ચૌદમો ઉદ્ધાર કર્યો. સવત ૧૨૮૬માં

વસ્તુપાળે શત્રુજય તથા ગિરિનારનો ઉદ્ધાર કર્યો. સંવત ૧૩૭૧માં સમરાશા ઓસવાળે પંદરમેા ઉદ્ધાર કર્યો. તે દિલ્લીના પાદશાહનો મામેા હતો.

નદવ ને સમરાશા વચ્ચે ત્રણ લાખ ને ચોરાશી હજાર સંઘપતિ થયા. સમરાશાએ નવ લાખ હેમ ટકા ખરચી નવ લાખ બધીવાન છોડાવ્યા. તે પાલીતાણાનો શ્રાવક હતો. તેણે દિલ્લીના પાદશાહને પોતાને ઘેર આશ્રય આપ્યો હતો. તેથી દિલ્લીનો પાદશાહ તેને મામેા કહી બોલાવતો. સંવત ૧૫૮૭માં ગુજરાતના સુલતાન બહાદુરશાહના રાજ્યમાં ચિત્તોડનો રહેવાશી મંત્રી કરમાશાહ થયો, તે ગુજરાતના રાજ્ય દીવાન મુઝદખાનો આડતીઓ હતો. તેણે સોળમેા ઉદ્ધાર કર્યો તે હજુ ચાલે છે.

દુઃપ્રસહસૂરિના પ્રતિબોધથી વિમલવાહન રાજા સત્તરમેા ઉદ્ધાર કરશે. તે વખતે મનુષ્યની ઉંચાઈ બે હાથ રહેશે.

સૌરાષ્ટ્રનો ઇતિહાસ.

ઇસ્વીસનની સાતમી સદીમાં હ્યુએનસાંગ નામનો ચીનનો મુસાફર હિંદુસ્તાનમાં પ્રવાસ કરવા આવ્યો હતો તેણે સૌરાષ્ટ્રનું વર્ણન આપ્યું છે તે ઉપરથી તથા બાલનો ભાગ જોવાથી એમ અનુમાન થાય છે કે, સૌરાષ્ટ્ર દેશ અસલ ટાપુ હશે. પ્રાચીન પુસ્તકોમાં સૌરાષ્ટ્રનું કુશદ્રીપ એવું નામ આપેલું છે, તેથી પણ આ બાબતને ટેકો મળે છે. કૃષ્ણ વાસુદેવના વખતમાં કુશદ્રીપમાં આનર્ત નામનો રાજા હતો તે ઉપરથી કુશદ્રીપના કેટલાક ભાગને આનર્ત કહેતા. આનર્તના પુત્ર દેવત ઉપરથી ગીરનારનું નામ દેવતાચલ પ્રસિદ્ધ થયું. દેવતની પુત્રી દેવતી જે કૃષ્ણના ભાઈ બલભદ્રને પરણી હતી, તેના નામ ઉપરથી હાલ દેવતીકુડ પ્રસિદ્ધ છે. કૃષ્ણ તથા પાંડવોના વખતમાં મગધ દેશમાં કોઈ સહદેવ નામનો રાજા હતો. તેની ૩૫ મી પેઢીએ અન્નતશત્રુ રાજા થયો. તેના વખતમાં ગૌતમ બુદ્ધ થયો. અન્નતશત્રુની છઠી પેઢીએ નંદરાજા થયો. નંદનો સાળો રૌદ્રાક્ષ બુનાગઢનો સુબો થયો. નવમા નંદની ગાદીએ મૌર્યવંશનો ચંદ્રગુપ્ત રાજા થયો ઇ. સ. પૂર્વે ૩૨૭ વર્ષે ગ્રીસના સિકંદર બાદશાહે હિંદુસ્તાન ઉપર સ્વારી કરી. ત્યાર પછી તેનો સરદાર સેલ્યુકસ ગ્રીક એશિયાનો હાકેમ થયો. તે અરસામાં ચંદ્રગુપ્ત રાજા મગધ દેશના પાટલીપુત્ર (પટના) માં રાજ્ય કરતો હતો. તેના સાળા પુષ્પગુપ્તે

ગિરનારની તલેટીમાં ઇ. સ. પૂર્વે ૩૦ વર્ષ ઉપર સુદર્શન નામનું તલાવ બંધાવ્યું. ચંદ્રગુપ્તનો પુત્ર બિહુસાર થયો. તેને સો પુત્ર હતા. તેમાંનો અશોક નામનો પુત્ર ગાદીએ બેઠો. (ઇ. સ. પૂ. ૨૬૩ થી ૨૩૩) તેના લેખ *ગિરનારમા, પેશાવર પાસેના કપહીંગિરિમાં, ઓરીસામાં ધવળી ગામ આગળ અને દીલ્હી તથા અલ્હાબાદમાં લાઠ ઉપર છે. અશોકના સુબા યવનતુશસ્ત્રે સુદર્શન સરોવરને વધારે શોભાયમાન કર્યું (ઇ. સ. પૂર્વે ૨૪૦) અશોકનો પુત્ર કુણ્ણલ થયો. ને કુણ્ણલનો પુત્ર સંપ્રતિ થયો. સંપ્રતિ રાજ્યે સ્વદેશ તથા પરદેશમાં હજારો જૈનદેવળો બંધાવ્યાં. ગિરનાર ઉપર એક દેરું છે તેને હાલ પણ સંપ્રતિ રાજ્યનું દેરું કહે છે ઇ. સ. પૂ. ૧૪૦ માં બાક્ટ્રિયાના રાજા મિનેન્ડરનું રાજ્ય સૌરાષ્ટ્ર ઉપર હતું. તે પછી શક અથવા શાહ કહેવાતા લોકો બાક્ટ્રિયાના રાજ્યનો નાશ કરી પશ્ચિમ હિંદુસ્તાનમા ઉતરી પડ્યા. તેઓમાં કનિષ્ક કરીને બૌદ્ધધર્મી રાજા થયો. તેણે કાશ્મીરમાં રાજ્ય સ્થાપી ત્યાં કનિષ્કપુર નામનું નગર વસાવ્યું ને સૌરાષ્ટ્રમાં આવી કનકાવતી, કનકવતી વીગેરે નગરીઓ સ્થાપી હશે. મહાવીર સ્વામીના નિર્વાણ પછી ૪૭૦ મેં વર્ષે પરમાર

* ગીરનારના લેખનું ઇંગ્રેજી બાપાંતર જેમ્સ બર્નેસ સાહેબે સોરઠી તવારીખ તથા ઇન્ડીયન એન્ટીક્વેરીમાં પૂરેપૂરું આપેલ છે. આ લેખ દામોદરજી જવાના ટોડાની પાળના રસ્તા ઉપર જમણી બાજુએ એક મહોટા પહાડી ખડક ઉપર જુની પાતી બાપામાં કાતરેલા છે.

વશમાં વિક્રમ રાજ થયો. તેનો અમલ સૌરાષ્ટ્રમાં પણ હતો. વિક્રમે પોરવાડ વણિક ભાવડશા શેઠને મહુવા બંદર જાગીરમાં આપ્યું. ભાવડના પુત્ર જાવડશાહે શત્રુજય તથા ગિરનારનો તેરમો ઉદ્ધાર કર્યો (સંવત્ ૧૦૮. ઇ. સ. ૫૨) કનિષ્કના વખતમાં મહાક્ષત્રપ રૂદ્રદામા થયો. રૂદ્રદામાએ પોતાની તીજે રીમાથી લાખો સોનૈયા કાઢી પોતા તરફના સૌરાષ્ટ્રના સુળા કુલૈયના પુત્ર સુવિસાક પહાડવ પાસે ઇ. સ. ૧૨૯ ની મોટી રેલથી નાશ પામેલુ સુદર્શન સરોવર ફરીને બંધાવ્યું^૧ સુવિસાકે આશરે ઇ. સ. ૧૩૭ માં તે કામ પૂર્ણ કર્યું. (ઇ. સ. ૪૨૦ માં ખેડાના દેવાદિત્ય નામના બ્રાહ્મણની દીકરી સુભગાનો પુત્ર શિલાદિત્ય સૂર્યદેવતાની સહાયતાથી વલભીપુર (ભાવનગર પાસે વળા ગામની નજીક) નો રાજ થયો. ભૃગુકચ્છ (ભરૂચ) ના રાજા વેરે પરણાવેલી પોતાની બહેનના દીકરા શ્રી મહાદેવના ઉપદેશથી જૈનધર્મ પાળીને શિલાદિત્યે શત્રુજય તથા ગિરનારમાં ઘણુ દ્રવ્ય ખર્ચ્યુ. શિલાદિત્યના વખતમાં ધનેશ્વરસૂરિએ શત્રુજય માહાત્મ્ય રચ્યું.

કુમાર ગુપ્તના પુત્ર સ્કદગુપ્તે સૌરાષ્ટ્રનું રાજ્ય શક અથવા ક્ષત્રપ લોકો પાસેથી જીતી લીધુ, ને ઇ. સ. ૪૪૯ માં પરણુદત્તના પુત્ર ચક્રપાલિતને સૌરાષ્ટ્રનો અધિકારી નીમ્યો.^૨ તે અરસામાં અતિવૃષ્ટિથી સુદર્શન તલાવ ફાટી ગયું.

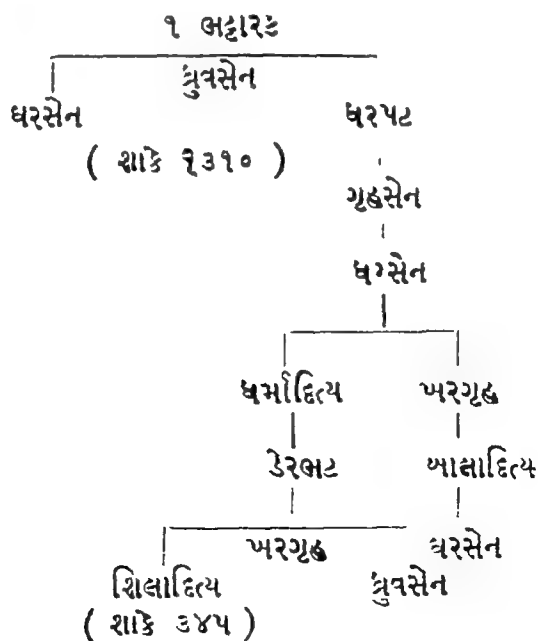
૧ આ વીશેનો લેખ અશોકના લેખની યડમાજ છે.

૨ આ બાબતનો લેખ પણ અશોકના લેખવાળા પથર પાસેજ છે.

(૧૭૦)

તેથી તેણે ઇ. સ. ૪૫૬ ના ચૈત્ર-વૈશાખમા ૧૫૦ કુટ લાળી, ૧૦૨ કુટ પોહોળી ને ૩૫ કુટ ઉચી પાળ બાંધી. એ પાળ ક્યારે તૂટી તે નક્કી નથી. સ્કંદગુપ્ત પછી તેના વંશજોનું જોર નરમ પડવાથી ભટ્ટારક નામના તેમના સેનાપતિએ વલ્લભિપુરમાં આવી ત્યાં રાજ કર્યું હતું એમ કહેવાય છે ¹

વલભીપુરમાં વસનારા પાલીના વાણીયા કાકુની કન્યાની કંચનની કાંચકી શિલાદિત્યે જોર જીલમથી લઈ લીધી. તેથી કાકુએ કોડ સોનૈયાની લાલચ આપી પંજળમા ગુજરાત ગામમાં રહેનાર, જ્યોર્જીયન લોકો પાસે વલભીપુરનો નાશ

કરાવ્યો, એમ કેટલાક કહે છે. તે વખતથી તે દેશનું નામ ગુજરાત (ગુર્જરાપ્ત) પડ્યું.

ભાવનગરની પાસે આવેલા વળા ગામમાં પીલુડીનું વન છે, તેમાં અસલના વલ્લીપુરની ઘણી નિશાનીઓ જોવામાં આવે છે તેનો નાશ અર્વાચીન ઇતિહાસ કર્તાઓ ઇ. સ. ના સાતમા સૈકામાં થયાનું લખે છે

પોતાના પુત્ર સેવના ગજના મૃત્યુથી શોકશ્ચસ્ત થયેલા બીજા ધ્રુવસેનના રાજ્યમાં શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીએ મહાવીર-સ્વામીના નિર્વાણથી ૭૮૦ વર્ષે આણંદપુરમાં કદાપસૂત્ર રચ્યું. આણંદપૂર વલ્લીપુરથી ૧૪૦ માઇલ ઉત્તર પશ્ચિમ છે.

કોઇ જૈનસાધુની મદદથી માત્ર જયશિખરી અથવા જસરાજ બન્યો હતો તેણે પંચાસરમાં રાજ્ય સ્થાપ્યું.

(જ્યોર્જઅન લોકોથી આશરે ઇ. સ. ૭ મા સૈકામાં વલ્લીપુરનો નાશ થયા પછી) ચૈરાલોકોએ દેવપાટણમાં રાજ્ય સ્થાપ્યું. ત્યાં દેવકોપે દરિઓ ફરી વળવાથી એ લોકોમાંથી જે બચ્યા તેઓએ વઢીઆર પ્રગણામાં કચ્છના રણની પાસે પંચાસર નગર સ્થાપ્યું. (કડ્યાણીના સોલંકી રાજા ભુવકે ચાવડા રાજા જયશિખરને હરાવ્યો ત્યારપછી તે ચૈરાલોકોએ વસાવેલા પંચાસરમાં પોતાનો પ્રતિનિધિ મૂકી ગયો. પણ જયશિખરના પુત્ર વનરાજે જૈનમુનિ શીલગુણસૂરિના આશ્રયથી અણહિલપુરમાં રાજ્ય સ્થાપ્યું (ઇ. સ ૭૫૬) ને પંચા-

સરથી પાર્શ્વનાથની મૂર્તિ લાવીને ત્યાં પધરાવી. વનરાજ ને તેની પછીના રાજાઓની સત્તા સૌરાષ્ટ્ર તથા કચ્છ સુધી જામી ગઈ હતી.) આવડા રજપૂતો સૂર્યવંશી ગોહીલ અથવા ગીલોટ જાતના હતા. છેલ્લા આવડા રાજા સામંતસિંહને સંતાન નહિ હોવાથી તેની બહેન લીલાદેવીનો પુત્ર મુળરાજ ને સોલંકી ભુવડની પાંચમી પેઢીએ હતો તે પાટણની ગાદીએ આવ્યો. (ઇ. સ. ૯૪૨) પાટણના રાજા મુળરાજના વળતમાં સોરઠની ગાદીએ ગ્રહરિપુ રાજા હતા. તે ગિરનાર તથા પ્રભાસપાટણના યાત્રાળુઓને હરકત કરતો હતો તેથી મુળરાજે તેને હરાવ્યો તથા કચ્છનો રાજા લાખો કૂલાણી ને ગ્રહરિપુની મદદે આવ્યો હતો તેને માર્યો. ગ્રહરિપુએ જુનાગઢનો ઉપરકોટનો કિલ્લો બાંધ્યો. એમ દ્વિચાશ્રય નામના પુસ્તકમાં લખ્યું છે. સિંધમાં હાલ જ્યાં નગરઠકા છે ત્યાં સામી નગર હતું. તે નગરમાં કૃષ્ણકુમાર સાળથી ઉતરી આવેલા યાદવો રાજ્ય કરતા હતા. ત્યાંથી ચુડચંદ્ર નામનો યાદવ જુનાગઢની પાસે વનથલીમાં આવી ઇ. સ. ૮૭૫ માં પોતાના મામા વાળારામની ગાદીએ બેઠો. ચુડચંદ્ર પછી તેનો પુત્ર હુમીર, અને તેનો પુત્ર મુળરાજ ઇ. સ. ૯૦૭ માં થયો મુળરાજનો પુત્ર વિશ્વવરાહ ઇ. સ. ૯૧૫માં ગાદીએ આવ્યો. તેનો પુત્ર ગ્રહરિપુ જેને સોલંકી મુળરાજે હરાવ્યો તે ઇ. સ. ૯૪૦ માં વનથલીની ગાદીએ આવ્યો હતો તે વળતે જુનાગઢ નામ હતું જ નહિ. માત્ર ઉપરકોટને ગઢ કહેતા હતા ઉત્તરમાંથી વનથલી ઉપર ચઢી આવતા દુશ્મનના લશ્કરને

રોકી દેવામા અને બીજી કોઈ દિશાએથી મજબુત હુમલો થાય ત્યારે નાશીને રક્ષણાર્થે ભરાઈ જેસવાના ઉપયોગ સારૂ આ કિલ્લો ખંધાયાનું સંભવે છે. ભાટ લોકોના કવિ-તોમા મુળરાજને ગિરનારનો રાજા કહેલો છે. ગ્રહરિપુ પછી રા'કવાટ સોરઠની ગાદીએ ઇ સ ૯૮૨ માં આવ્યો.

રા'કવાટના મામાનુ નામ ઉગોવાળો હતું, તે તળા-બનો રાજા હતો અને બહુ બળવાન હતો. એક વખત વનથ-લીમા રા'ની કચેરીમા ઉગાવાળાના પરાક્રમની બહુ પ્રશંસા થતી હતી ત્યારે રા'એ અદેખાઈમાં કહ્યું કે બધું જોર વનથળીની અર્થાત્ પોતાની મદદથી છે. નહીં તો ઉગોવાળો કંઈ ગણ-ત્રીમાં નથી આથી ઉગાવાળાને ગુસ્સો આવ્યો. અને પોતે એકઃહાથે તાળી પાડી શકે તેમ છે એમ કહી કચેરીમાંથી ઉઠી ગયો અને તળાબની રાહ પકડી.

રા'કવાટનો સમકાલીન ભદ્રેસર ચાને શીયાળબેટનો રાજા વીરમદે પરમાર હતો. તે ઘણાજ બળવાન હોઈ ઘણા રાજાઓને પોતાના દરબારમાં કાઢના પાંજરાની અંદર કેદ કરી રાખતો હતો. છેલ્લે સોરઠના રાજા રા'કવાટને પણ યુક્તિ પ્રયુક્તિથી પકડી એજ પાંજરાને સ્વાધીન કીધો. આ બખર સાંભળી તળાબેથી એક બારોટ શીયાળબેટમાં રા'ને જોવા આવેલ, તેની સાથે તેણે નીચેનો હુલો પોતાના મામા ઉગા-વાળાને કહાવ્યો.

છાતી ઉપર શેયડો, માથા ઉપર વાઢ,
ભણ્ણે વાળા ઉગલા, કટ પાંજરે કવાટ.
તું કહેતો તક આવ્ય, તાળી તળાળ ધણી;
વાળા હવે વળડય, એક હાથે ઉગલા.

ઉપરનો દુહો બારોટે રા'ની મરણ મુજબ તળાજે
ઉગાવાળા પાસે જઈને કહ્યો કે તરત ફેાજ એકઠી કરી ઉગો
વાળો શીયાળએટ ઉપર ચઢી આવ્યો. અને વીરમદે પરમારને
હરાવી રા'કવાટ અને બીજા બધા કેદ થએલ રાજાઓને
મુક્ત કરી પોતપોતાના રાજ્ય તરફ વિદાય કર્યા.

આ પ્રમાણે સ્વપરાક્રમથી એક હાથે તાળી પાડી શક-
વાની વાત ઉગાવાળાએ સિદ્ધ કરી આપી.

ઉગાવાળાએ લાત મારી કાઢતું પાંજરું તોડી નાખી
રા'કવાટને છુટો કર્યો પણ તે વખતે રા'ને તેની લાત સ્ફેજ વાગી
જવાથી તેણે પોતાનું અપમાન થયું માન્યું અને તેથી ચિત્રા-
સર આગળ તેણે ઉગાવાળા સાથે લડાઈ કરી. તેમાં રા'કવાટે
પોતાના મામા ઉગાવાળાને મારી નાખી ત્યાં તેનો પાળીઓ
ઉભો કરવામાં આવ્યો. તે સાંભળી ઉગાવાળાની બહેન પોતાના
ભાઈના પાળીઆનાં દર્શન કરવા આવી, પણ ત્યાં ઘણા
પાળીયા હોવાથી ભાઈનો પાળીઓ ઓળખી શકી નહી તેથી
ઇશારત કરવા બેસી એટલે ઉગાવાળાનો પાળીઓ પોતાની
ભગિનીને માથું નમાવતો હોય તેમ જરા નમ્યો. તે સ્થિતિમાં

હાલ પણ તે પાળીયો બાળરીઆવાડમાં રાહીસા પાસે જોવામાં આવે છે.

ઇ સ. ૧૦૦૩ માં રા' ક્વાટની ગાદીએ તેનો પુત્ર રા' દયાસ બેઠો રા' દયાસે અણુહિલપુરના રાજાની રાણીઓ ગિરનાર યાત્રા કરવા આવી હતી તેમનું કંઈ અપમાન કર્યું. તેથી પાટણના રાજાએ ચઢાઈ કરી વનથળા લઈ લીધું ને ઉપરકોટ ઉપર ઘેરો ઘાટી ઢાકેલા યોદ્ધાઓને ગઢ ઉપર ચઢાવી મારી નાખ્યા. (ઇ. સ. ૧૦૨૦) આ વખતથી ઉપરકોટનો ગઢ જુનાગઢના નામથી પ્રસિદ્ધ થયો. રા'દયાસની રાણી સતી થઈ ને તેનો નોંધણુ નામનો કુવર બોડીઘરના આહીર દેવાઈતને ઘેર ગુપ્તપણે રહ્યો. જુનાગઢમાં પાટણ તરફથી થાણદાર રહેતો હતો. તેને છાના સમાચાર મળવાથી એ કુંવરનો નાશ કરી રા'ના વંશનો અંત આણુવા અને સોરઠને કાયમપણે પાટણને તાબે રાખવાના ઈરાદાથી તેણે દેવાઈતને બોલાવ્યો. દેવાઈતે નોંધણુને જુનાગઢ મોકલવાનો પત્ર પોતાની સ્ત્રી ઉપર લખ્યો, પણ બાળગી સદેશે પોતાના દીકરાને મોકલવાનો કહેવરાવેલ તે ઉપરથી તેની પત્નીએ પોતાનો તરતનો પરણાવેલો વાસણુ નામનો પુત્ર વરરાજના પોશાકમાં મોકલ્યો. તે જાણે પરલવમાં દેવાગનાને પરણવાના પરમ હુર્ષમા હોય એવી સ્થિતિમા મૃત્યુવશ થયો. પછી દેવાઈતે લગ્નને બહાને થાણદારને પોતાને ઘેર બોલાવીને તેને મારી નાખ્યો, ને આહીરની મદદથી રા' નોંધણુને ગાદી ઉપર સ્થાપ્યો (ઇ. સ.

૧૦૨૦) નોંધણે દેવાઈતની પુત્રી જસલ ઉપર જુલમ જુજારનાર સિંધના સરદાર હમીર સુમરાને સિંધમાં જઈને હરાવ્યો. દેવાઈતે પોતાના રાજાનો કીમતી જાન પોતાના વહાલા પુત્રનો ભોગ આપી ગયાવ્યો તેથી સોરઠનું રાજ્ય પામ્યો એ પ્રજા ધર્મનો તેમજ રાજાએ જસલને મદદ કીધી એ તેની કદરનો કંઈ જોવો તેવો દાખલો ન ગણાય

સિંધથી સોરઠમાં આવી રા' નોંધણુ જોડીઆર માતાના દર્શન કરવા શેત્રુંજીના કિનારે આવેલા ધારી ગામમા ગયો. ત્યાં પોતાની અમૂલ્ય વીટી ગલધરો તળાવમાં પડી જવાથી તે તળાવ ખાલી કરાવવા માંડ્યુ, પણ તેમાં ફતેહમંદ થયો નહિં ઇ સ ૧૦૨૪ મા મહમદ ગીજનીએ સોમનાથ ઉપર સ્વારી કરી ઘણું દ્રવ્ય લીધુ સુવર્ણની સાકળે લટકતા દીપકથી દીપ્યમાન થયેલા દેવલમાં દાખલ થઇ, નવકુટ ઉચા લિંગને તોડી ગંડાવાના કિલ્લા ઉપર છાપો મારી ભીમદેવને નસાડી હુલ્લસેનને અણહિલવાડની ગાદી ઉપર બેસાડી ગીજની ગયો. ઇ. સ. ૧૦૬૪ મા અણહિલવાડની ગાદીએ સિદ્ધરાજ જયસિંહ આવ્યો. તે વખતે જુનાગઢમાં નોંધણુ રાજ્ય કરતો હતો. ને તેજ વખતે જુનાગઢ સોરઠની રાજધાની થઇ. સિદ્ધરાજે નોંધણુને મ્હોંમાં તૃણ લેવાની ફરજ પાડી હતી તેથી તેનું વેર લેવાને તેનો પુત્ર રા' ખેંગાર બીજો જે ઇ. સ. ૧૦૬૮ મા સોરઠની ગાદીએ આવ્યો તેણે સિદ્ધરાજ માળવામા હતો ત્યારે પાટણ ઉપર સ્વારી કરી, તેના દરવાજા

તોડીને દ્વાર જુનાગઢમાં લાવ્યો ને તેને કાલવે દરવાજે ચઢાવ્યા.
 વળી રાણકદેવી નામે સિંધના રાજાની કુંવરી જે અપશુકન
 વાળી હોવાથી વગડામાં રખડતી મુકવામાં આવી હતી ને
 જેને લઈને હુડમતીઆનો કુંભાર જુનાગઢ પાસેના મજેવડી
 ગામમાં આવી વસ્યો હતો તેને પ્રથમ સિદ્ધરાજ વેરે વરાવ્યા
 છતાં રા' ખેંગાર પરણ્યો. આથી સિદ્ધરાજ સૈન્યની સગવડતા
 સાડ ઠામોઠામ વાવ, તળાવ, ધર્મશાળા બંધાવી, અગાઉથી
 રસ્તો તૈયાર કરાવી, વઢવાણથી સાયલા તથા સરધારને રસ્તે
 ગોંડલ આવ્યો ને ત્યાંથી વીરપુર ને જેતપુર આવી જુનાગઢ
 પાસે સ્વારી કરી. સિદ્ધરાજના કોઈ સગાવેરે પરણાવેલી
 રા' ખેંગારની બહેનના દીકરા દેસલ ને વીસલના દગાથી
 સિદ્ધરાજે અપ્રીણને બહાને ૧૪૦ સિપાઈઓને પોઠમાં ભરી
 ઉપરકોટમાં પહોંચાડી દીધા. ને પોતે દરવાજાને મારી
 કિલ્લામાં પ્રવેશ કરી. ઉપર જઈ રણશિશુ કુંકયું, એટલે
 રા' ખેંગાર મહેલમાંથી લડવા નીકળી પડ્યો, પણ અંતે રા'
 ખેંગાર મરાયો. સિદ્ધરાજે તેના પાંચ વર્ષના ડગાયચા નામના
 કુંવરને રાણકદેવીની નજર આગળ રાક્ષસી ડૂરતાથી મારીને
 કેર વરતાવ્યો. મોટો પુત્ર જેનું નામ માઢેરો હતું, તે મા, મા,
 કરતો પોતાની માતા પછવાડે સંતાઈ ગયો, ત્યારે માતાએ
 નીચેનો દુહો કહ્યો:—

માઢેરા તું મ રોય, આંખ્યો મ કર રાતીઓ;
 કુળમાં લાગે કલક, મરતાં મા ન સંભારીઓ.

તે સાંભળી સિદ્ધરાજે તેને જીવતો મૂક્યો. રાણકદેવીને પાટણુ લઈ જઈ પોતાની પટરાણી કરી રાખવા ઘણું સમન્તવી પણ તેણીએ માન્યું નહીં. તેથી આખરે તેના મોટા પુત્રને પણ તેના દેખતા માર્યો. આથી રાણકદેવીએ પોતાના પતિ રા' ખેંગારની પાઘડી ખોળામાં મૂકી ચિતામાં પ્રવેશ કરી કહ્યું, હે ભોગાવા ! મને રા' ખેંગારે ભોગવી છે ને હવે તુ ભોગવ. સિદ્ધરાજે પોતાની પછેડી તેના ઉપર ફેંકી ત્યારે રાણકદેવીએ કહ્યું : જો મારી સાથે પરભવમા પરણવા આહતો હોય નો તુ પણ ચિતામાં પ્રવેશ કર સિદ્ધરાજે ના પાડી. તેથી પોતે બગીને સતી થઈ. તેની દેરી હાલ પણ વઢવાણમાં છે.

વનરાજનો વણિક મંત્રી આપો જેણે આંપાનેર વસાવ્યું હતું તેના વશમાં સાજન મંત્રી થયો. સાજનને સૌરાષ્ટ્રનો કારભાર સિદ્ધરાજે સોંપ્યો હતો. તે દરમિયાન તેણે બાર વરસની સોરઠની ઉપજ પાટણુ મોકલી નહિ. પણ ગીરનાર ઉપર નેમિનાથ નુ દેર ફરી બંધાવવામાં ખરચી, પરંતુ કોઈએ આડી ખાવાથી સિદ્ધરાજ સોરઠમાં આવ્યો. તે ઉપરથી બુનાગઢના શ્રાવકોએ અગાઉથી સિદ્ધરાજને આપવા માટે ટીપ કરવા માંડી. તે વખતે વણથલીમાં ભીમો કુંડલીઓ નામે વણિઓ જે પોતાના પુન્ય-પ્રતાપથી ઘણો પૈસાદાર હતો તેણે એકલાએ સિદ્ધરાજ માગે એટલું નાણુ આપવા સાજન આગળ કબુલ કર્યું.

અનુક્રમે ગીરનાર ઉપર હવા ખાવાને બહાને સાજન

સિદ્ધરાજને તેડી ગયો. તે વખતે ડુગર ઉપર ચડવાના પગ-
થીઆ તથા નેમિનાથનું દેર તથા બીજાં દેરા જોઈ સિદ્ધરાજ
અત્યંત હર્ષ પામ્યો. તેણે કહ્યું. આ દેરાં કરાવનારને ધન્ય છે.
સાજનદે જોડ્યો મહારાજ ! એ ધન્યવાદ આપને જ ઘટે છે.
કારણ કે આપનો પૈસો મેં એમાં વાપર્યો છે. મારા ખાનગી કામમાં
ખર્ચ્યો નથી. તે પછી સાજનને પુષ્કળ ધન આપી તેની પ્રશંસા
કરી શત્રુજય તથા ગીરનારના તીર્થ તેને સોંપી સિદ્ધરાજ
પાટણ ગયો. હવે ભીમો વાણીઓ લાખો રૂપિયા લઈ જુના-
ગઢના સંઘ આગળ આવીને કહે છે, મેં સાજનને રૂપિયા
આપવા કહ્યા હતા તે મારે જોઈએ નહિ. માટે તેને તમે શુભ
કામમાં ખર્ચ્યો. શ્રાવકોએ પછી તે રૂપિયા ખર્ચી ભીમકુંડ
બાંધ્યો તથા જીર્ણોદ્ધાર વગેરેમાં ખાકીના રૂપિયા વાપર્યાં. સિદ્ધ-
રાજે શત્રુજયની યાત્રા કરી અને પ્રાણલોએ બદસલાહ આપી
તો પણ શત્રુજય તીર્થમંડન ઋષભનાથના દેવાલયના ખર્ચ
ખુટણુ વાસ્તે ખાર ગામ આપ્યાં. સિદ્ધરાજ પાટણ ગયો કે તરત
જુનાગઢના લોકોએ થાણદારને કાઢી મુકી રા' નોંધણુ ત્રીજાને
ગાદીએ બેસાડ્યો (ઇ. સ. ૧૧૨૫). ત્રીજા નોંધણુ પછી રા'
કવાટ બીજો ઇ. સ. ૧૧૪૦ માં ગાદીએ બેઠો. ઇ. સ. ૧૧૪૨ માં
સિદ્ધરાજ રાણકદેવીના શ્રાપથી સંતાન વગર પંચત્વપણાને
પામ્યો. તેથી ભીમદેવના પુત્ર ત્રિલુવનપાળનો પુત્ર કુમારપાળ
ગુજરાતનો રાજા થયો. તેણે પાટણમાં કુમારવિહાર નામે
જીનાલય તથા મહારૂઢ બધાવ્યો. કુમારપાળે પોતાના ગુરૂ
ઉમાચાર્યના આશ્રય તળે રહીને સોમનાથનું દેર સમરાવ્યા

પછી શત્રુજય, ગિરનાર તથા તારગાની યાત્રા કરી અત્યંત
 પૈસો ખર્ચ્યો. ગિરનાર ઉપર ભીમકુંડની પાસેનું દેરું હાલ
 પણ કુમારપાળનું દેરું કહેવાય છે. ખંભાત તથા ધંધુકામાં
 પણ સરસ દેરાં કરાવ્યાં. શ્રીમાલી વણિક ઉદાયન મંત્રીના
 પુત્ર બાહડે શત્રુજયની યાત્રા કરીને પાલીતાણાની પાસે
 બહાડપુર ગામ વસાવ્યું. બાહડના ભાઈ વાગ્ભટ મંત્રીશ્વરે
 તે ગામમા ત્રિભુવનપાળ વિહાર નામનું જીનાલય બાંધ્યું
 કુમારપાળે પણ શત્રુજય જવાનો રસ્તો સમરાવ્યો. ને ગોઠી
 તથા ભાટના ભરણ પોષણ માટે જમીન આપી. ઇ. સ. ૧૧૫૭
 મા બાહડ મંત્રીના હાથે શત્રુજયનો ચૌદમો ઉદ્ધાર થયો.
 શત્રુજય માહાત્મ્ય જે ઇ. સ. ૪૨૦ મા ધનેશ્વર સૂરિએ સૌરા-
 ષ્ટ્રના રાજા શિલાદિત્યની વિનંતિથી વલભીપુરમા બનાવીને
 વાંચ્યું હતું તેમા પણ બાહડના ઉદ્ધાર વિષે અગાઉથી લખેલું
 છે. દેવપાટણમા પણ કુમારપાળે દેરું કરાવેલું છે, તથા ત્યા
 ભદ્રકાળીના લેખમાં લખેલું છે કે કાન્યકુબ્જ દેશમાં નંદીશ્વરે
 શિવની આજ્ઞાથી ભાવબૃહસ્પતિ નામના બ્રાહ્મણના રૂપમાં
 જન્મ લીધો. ભાવબૃહસ્પતિએ બદ્લાલ, ધારાનગર તથા
 જાલ દેશના રાજા રૂપી હાથીઓના કુંભસ્થળ ઉપર ફરનાર
 સિંહસમાન કુમારપાળને સોમનાથનું દેરું સમરાવવા નિનંતી
 કરી. તેથી કુમારપાળે ભાવબૃહસ્પતિને જીર્ણોદ્ધારના કામમાં
 મુખ્ય ગાંડ (ગોર) નીમ્યો. જે દેરું સોમરાજે (ચંદ્રે) સુવ-
 ર્ણનું, રાવણે રૂપાનું, કૃષ્ણે લાકડાનું, ને ભીમદેવે પથ્થરનું
 કરાવ્યું હતું, તે દેરું કુમારપાળે સમરાવ્યું. ને તેનું મેરૂપ્રા-

સાદ એવુ નામ પાડયુ. તથા ભાવળૂકસ્પતિને બ્રહ્મપુરી ગામ અર્પણ કર્યું, કુમારપાળને પુત્ર ન હોવાથી તેના પછી તેના ભાઈ મહીપાળનો દીકરો અજોપાળ ઇ. સ. ૧૧૭૩ માં ગુજરાતની ગાદીનો વારસ થયો તેણે કુમારપાળના બધાવેલાં ઘણાં દેરાં તોડી નાંખ્યા ગિરનાર આગળના કુમારપાળના દેરાની આસપાસની દેરીઓ તે વખતે તોડી નાખી હાથ એમ લાગે છે

અજોપાળ પછી બાળ મૂળરાજ ઇ. સ. ૧૧૭૬ માં રાજ થયો. તેના વખતમાં શાહાબુદ્દીન ગોરીએ હિંદુસ્તાન ઉપર સ્વારી કરી ઇ. સ. ૧૧૭૮ માં ભોજોભીમ ગાદીએ આવ્યો. તેને દિલ્લીના રાજા પૃથુરાજ ચોહાણ સાથે લડાઈ થઈ તેમાં ગિરનારનો રાજા ચુડાસમા જયસિંહ ભીમની મદદે આવ્યો હતો. આ જયસિંહ, ઉપર આવી ગએલા રા'કવાટ બીજાનો પુત્ર હતો તે કનોજના રાજા જયચંદ્રનો સગો હતો અને ત્યાંથી સોરઠ આવતા તેણે ગ્વાલિઅર જીતી લઈ મેવાડના રાજાને હરાવ્યો હતો. જયસિંહ મૃત્યુવશ થવાથી તેની ચિતામાં તેની રાણી બળીને સતી થઈ જયસિંહ પછી રાયસિંહ, (ઇ. સ. ૧૧૮૦ મા) ને તે પછી ગજરાજ અથવા મહીપાળ બીજો ઇ. સ. ૧૧૮૪ મા બુનાગઢની ગાદીએ આવ્યો. ગજરાજની મેતીનાદે નામની પુત્રી સીરસાના રાજા વછરાજના પુત્ર મલબાને પરણી હતી ગજરાજ પછી જયમલ ગાદીએ આવ્યો. (ઇ. સ. ૧૨૦૧) તેને ઘણા રાજાઓ ઘોડાની ભેટ કરતા.

તેના પછી ઇ. સ. ૧૨૩૦ માં મહેપો ગાદીએ આવ્યો. મહે-
પાના વખતમાં કાઠી લોકોએ તેના પ્રધાન મોતીચંદને હરાવી
ઢાંક તાળેનાં ગામડા લઈ લીધાં. ભોળોભીમ જૈન જતિ અમ-
રસિંહનો ભક્ત હતો. શાહુબુદ્દીનના સરદાર કુતુબુદ્દીને ઇ સ
૧૧૯૪ માં ગુજરાત પર ચઢાઈ કરી, ત્યારે ભોળાભીમે તેને
અજમેરમાં ઘેર્યો હતો પણ તેમા તે ફાળ્યો નહિ; આખરે
તેને નાશી જવું પડ્યું ને ઇ. સ. ૧૨૧૪ માં મરી ગયો આ
પ્રમાણે સોલંકી (ચૌલુક્ય) વંશનો અંત આવ્યો

આનંદ અથવા અર્જુન નામનો રજપૂત કુમારપાળનો
માશીઆઈ ભાઈ હતો. કુમારપાળે તેની ચાકરીના બદલામાં
વ્યાઘ્રપદ્મી ગામની જાગીર આપી હતી. આનંદનો પુત્ર લવણ-
પ્રસાદ ભીમદેવના વખતમાં મંત્રીપદ પામ્યો તેણે પોતાના
દાદાના નામ ઉપરથી ઘોળકા ગામ પોતાની જાગીર પાસે
વસાવ્યું. લવણપ્રસાદને મદનરાણી સ્ત્રીથી વીરધવળ પુત્ર
થયો. તેણે પૃથુરાજની સામે ભીમદેવને મદદ કરી ને ઘોળ-
કામાં પોતાની રાજધાની સ્થાપી. વીરધવલે વસ્તુપાળ અને
તેજપાળ નામના બે વણિક પુત્રોને પોતાના મંત્રી ઠરાવ્યા
ઘોળકા (ધવલક્ષ્મીપૂર) નું તખ્ત લવણપ્રસાદને સોંપી ઘોળકા
તથા ખંભાતનો અધિકારી વસ્તુપાળને ઠરાવી વીરધવળ અને
તેજપાળ મોટું સૈન્ય લઈ સૌરાષ્ટ્રમાં સ્વારી કરવા નીકળ્યા તે
વખતમાં વીરધવળની સ્ત્રી જયતલદેવીના ભાઈ સાંગણુ તથા
ચામુંડ-વનથલીમાં રાજ્ય કરતા હતા, તેમને હરાવી ૧૪૦૦
ઘોડા તથા કોટી ધન લઈ બેટ તરફ ચાલ્યા. ત્યાંથી પણ

અખૂટ દ્રવ્ય લઈ વેલાકૂલ (વેરાવળ)ના રાજા ભીમસિંહ પ્રતિહારનો પરાજય કરી ધોળકે આવ્યા ત્યારપછી ૧૪૦૦ રજપુતોને લઈ તેજપાળ ગોધરાના રાજા ધુંધળનો પરાજય કરી તેને વીરધવળની કચેરીમા પકડી લાવ્યો. ત્યાર પછી દક્ષિણના યાદવ વંશના રાજા શ્રીધનને તથા તેની કુમકે આવેલા લાટદેશ (નર્મદાની દક્ષિણનો દેશ)ના તથા મારવાડના રાજાઓને ભૃગુકચ્છ (ભરૂચ) આગળ હરાવ્યા. આ વખતે વસ્તુપાળ પણ નિરાંતે બેસી રહ્યો નહોતો. જાલાતના અસલના રાજાઓથી ઉતરી આવેલો શંખ નામનો આચીઓ ઘોઘાળદરની પાસે વડવા જ દરમાં રાજ્ય કરતો હતો તેણે પોતાનો મિત્ર સદીક જે જાલાત જ દરનો મોટો શાહુકાર હતો, ને જે વસ્તુપાળને નમતો નહોતો, તેની મદદે આવીને વસ્તુપાળ સાથે યુદ્ધ કર્યું પણ આખરે તેમાં હાર્યા, પછી વસ્તુપાળ તથા વીરધવળ તથા તેજપાળ ત્રણે ધોળકામાં આવ્યા. તે વખતે ઉપરા ઉપરી જય મળવાથી ધોળકાનો દેખાવ ઘણો જ ચિત્તાકર્ષક અને સુંદર બન્યો હતો જ્યારે ગુલામવશના પાદશાહ સુલતાન મવજુદીનની ફ્રેજ ગુજરાત છૂટવા આવી, ત્યારે વસ્તુપાળે એક લાખ લડવૈયા લઈને આખુ આગળ તેને હરાવી તોપણ સુલતાનની બીક હમેશને માટે દૂર કરવા સાડ તેના મા ગુજરાતને રસ્તે જાલાત જ દરથી વહાણમાં બેસી મકકે હજ કરવા ગઈ તે વખતે જતા આવતાં વસ્તુપાળે તેની સારી બરદાસ કરી. અને તેનો માલ આચીયા લોકો લઈ ગયા હતા તે પકડ્યો. તે ઉપરથી સુલતાને વસ્તુપાળને કહાવ્યું

કે, તમે ઇનામ માગો. વસ્તુપાળે કહ્યું કે તમારે ગુજરાત દેશને હેરાન કરવો નહિ. સુલતાન તે કબુલ કર્યું. આ પ્રમાણે પરાક્રમી તથા ડાહ્યા મંત્રીઓએ ગુજરાતનું રાજ્ય વીરધવળના વખતમાં ઘણું સમૃદ્ધિવાળું તથા બળવાન કર્યું. આખો સોરઠ તાળે કર્યો એટલુંજ નહિ, પણ મહારાષ્ટ્ર સુધીના સર્વ રાજાઓને ખંડીઆ કર્યા. સેંકડો રાજાઓ વારંવાર લાખો રૂપિઆની ભેટ મોકલતા હતા. ગુજરાતના રાજ્યને આવી સ્થિતિમાં મુકી વીરધવળે દેહત્યાગ કર્યો તે એવો તો ધર્મિષ્ઠ, ન્યાયી અને દયાળુ હતો કે તેની ચિતામાં તેના ૧૦૮ ચાકરો બળી મુઆ. વસ્તુપાળે તેના પુત્ર વીશળદેવને ગાદીએ બેસાડ્યો, મેરૂતુંગાચાર્યની સ્થવિરાવલી પ્રમાણે વીશળ વાઘેલો (વ્યાઘ્રપટ્ટીપતિ) ઇ સ. ૧૨૪૯ માં ગુજરાતની ગાદીએ બેઠો.

વસ્તુપાળ તેજપાળના લેખો ગિરનારમાં ઘણા છે, તે ઉપરથી તથા કેટલાક ગ્રંથો ઉપરથી માલૂમ પડે છે. તેમણે નીચે પ્રમાણે ધર્મનાં કાર્યો કર્યા છે.

૧૩૦૦ જીનપ્રસાદ શિખર બંધ કરાવ્યા	૩૬	ગઢ.
૩૨૦૨ જીર્ણોદ્ધાર.	૮૪	સરોવર.
૧૦૦૦૦૦ મહાદેવનાં લિંગ સ્થાપ્યાં	૪૭૦	પાણીનાં પરબ.
૧૦૫૦૦૦ નવા જીનખિંચ કરાવ્યાં.	૪૬૪	વાવ.
૮૪ મશીદ.	૬૦૦	કુવા.
૬૮૪ ઔષધશાળા,	૭૦૦	ધર્મશાળા.

છત્રીસ લાખ દ્રવ્ય જ્ઞાન બાંડારમાં

(૧૮૫)

અઢારકોડ ને છન્નુ લાખ દ્રવ્ય શત્રુજય તીર્થે. ;
અઢારકોડ ને ત્યાસી લાખ ગીરનાર તીર્થે.—(૧૨ કોડ ;
એસીલાખ. ગુ. પાંચમી ચોપડી)

બારકોડ ને ત્રેપનલાખ—આખુ તીર્થે. (સંવત ૧૨૮૬
થી ૧૨૯૨ સુધી)

કૂલ દ્રવ્ય ત્રણ અળજ તેરકોડ બોતેર લાખ અઢાર હજાર
આઠસે પુણ્યના કામમા ખરચ્યુ તીર્થયાત્રા કરવામા તેમની
સાથે સાત લાખ માણસ હતા

વસ્તુપાળે સ વત ૧૨૬૮ માં, ને તેજપાળે સંવત ૧૩૦૮
મા સ્વર્ગારોહણ કર્યું.—

વસ્તુપાળ સં ૧૨૪૨ માં મરણ પામ્યો જે ત્યાર પછી
દશ વર્ષે તેજપાળનો કાળ થયો (ગુજરાતી પાંચમી ચોપડી
પાઠ ૮૬)

ગુજરાતના રાજા	ગાદીએ આવ્યાનું વર્ષ ઇ. સ.
ચાવડા વનરાજ	૭૪૬
ચોગરાજ	૮૦૬
દ્વેમરાજ	૮૪૨
ભૂવડ	૮૬૬
વીરસીહ	૮૯૫
રત્નાદિત્ય	૯૨૦
સામતસિંહ	૯૩૫

સોલંકી	મુળરાજ	૯૪૨
	ચામુડ	૯૯૭
	વલ્લભસેન	૧૦૧૦
	ભીમ પહેલો	૧૦૨૨
	કરણ	૧૦૭૨
	સિદ્ધરાજ	૧૦૯૪
	કુમારપાળ	૧૧૪૩
	અજેપાલ	૧૧૭૪
	મુળરાજ બીજો	૧૧૭૩
	ભીમ બીજો	૧૧૭૬
	ત્રિભુવનપાળ	૧૨૪૨
વાઘેલા.	વિશળદેવ	૧૨૪૪
	અર્જુનદેવ	૧૨૬૨
	સારંગદેવ	૧૨૭૫
	કરણઘેલો	૧૨૭૬-૧૩૦૪

૧૪૦૩ થી ૧૫૬૧ સુધી સ્વતંત્ર પાદશાહો થયા (ગુજરાતમાં) ૧૫૭૩ થી ૧૭૫૭ સુધી મોગલ પાદશાહોના સુબેદાર થયા. પછી પેશ્વાની વતી ગાયકવાડ. ૧૮૧૮ પછી અંગ્રેજ થયા.

નેમીનાથના દેવલના દક્ષિણ બારની બહાર પશ્ચિમ તરફ આગણામાં એક દેરીની ભીતમાંનો લેખ—

નમઃ શ્રી નેમિનાથાય, જ જ..... વર્ષે ફાલ્ગુન
સુદિ ૫ ગુરૌ.....શ્રી..... તિલક મહારાજ શ્રી મહી-

पाळ×पमेरसिंह भार्या×फानसुतला×सुतना०साइ आसा
 ×वेला मेला×जसुता सडीगांगी प्रभृता×नाथ प्रासादा
 कारिता प्रतिष्ठि+दस्सरि.

गिरनार उपर वस्तुपाल तेजपाणना हेरायद्वारना
 जमणी तरङ्गना द्वार उपर नीचे प्रभागे स स्तु-
 तमां लेखे.

श्रीपार्श्वनाथायनमः स्वस्ति श्री विक्रम संवत्
 १२८८ वर्षे काल्गुन सुदी १० बुध ठा. चंडपात्मज ठा
 श्रीचंद्र प्रासादांगज ठा. श्री सोमतनुज ठा. आसाराज नंद-
 नस्य ठा. श्रीकुमारदेवी कुक्षीसंभृतस्य श्रीमाल देवी तनू-
 जस्य श्रीपालाग्रजात्मज महामात्य वस्तुपालस्यात्मजे यजे-
 महं श्रीललितादेवी कुक्षी सरोवर राजहंमायमाने महं० श्री
 जयर्तिसहे संवत् ७९ वर्षे पूर्वे स्तंभतीर्थ मुद्रा व्यापारान्
 व्याष्टन्नवति सति संवत् ७०७ वर्षे श्रीशत्रुंजयोज्जयंत प्रभृति
 महातीर्थ यात्रोत्सव प्रभावाविर्भूत श्रीमद्देवाधिदेव प्रासा-
 दादित संघाधिपत्येन सौत्सुक्यकुल नभस्तल प्रकाशनैक
 मार्तण्डमहाराजाधिराज श्री लवणप्रसाद देव भूः अस्तंभन
 कपूर स्तंभतीर्थदर्भवतीधवलक प्रमुख नगरेषु तथा अन्य-
 समस्त स्थानेष्वपि कोटिशो अविनव धर्मस्थानानि प्रभूत

जीर्णोद्धारश्चकारिताः तथा सचिवेश्वर श्री वस्तुपालेन इह स्वयं निमार्पितं श्री शत्रुंजय महातीर्थावतार श्रीमदादि तीर्थकर ऋषभदेव रुंहनक पुरावतार श्री पार्श्वनाथदेव भृत्य पुरावतार श्री महावीरदेव प्रशस्ति सहित कस्मिरा वतार श्री सरस्वती मूर्ति देवकुलिकां चतुष्टय जिनयुगल अश्वावलोकना साम्ब-प्रद्युम्न शिखरेषु श्री नेमिनाथ देवालंकृत देवकुलिका चतुष्टय दुर्गाधिरुढ स्वपितामह श्री सोम निज पितृ ठा. आसाराज मूर्तिद्वितय चारु दोरण त्रय श्री नेमिनाथ देव आत्मीय पूर्व जाग्रजानुज पुत्रादि मूर्ति समन्वित मुखोद्घाटनकस्तंभ श्री अष्टापद महातीर्थ प्रभृति अनेक कीर्तन परंपरा विराजते श्री नेमिनाथ देवाधिदेव विभूषित श्रीमत् उज्जयंत महातीर्थे आत्मनस्तथा स्वधर्मचारिणो प्राग्वाट ज्ञातीय ठा. काहड पुत्र्याः ठा. पानकुक्षे संभूताया महं श्री ललिता देव्या अथो विम्रिहि श्री नागेंद्र गच्छे भट्टारक श्री महेंद्रसूरि संताने शिष्य श्री शांतिसूरि शिष्य श्री आनंदसूरि श्री अमरसूरि पदे भट्टारक श्री हरिभद्रसूरि पट्टालंकरण प्रभु श्री विजयसेनसूरि प्रतिष्ठित श्री अजितनाथ देवादि विंशति तीर्थकरालंकृतोयं अभिनवसमंडप श्री समेतशिखर महा तीर्थावतार प्रासादःकारितः इत्यादि.

મહેપો પછી ઇ. સ. ૧૨૫૩ માં રા'જે ગાર ત્રીજો ગાદીએ આવ્યો. રા'જે ગારે પોતાના વજીર કલ્યાણ શેઠને મારી નાંખ્યો. તેથી તેનો દીકરો લવો દિલ્લી નાશી ગયો. તેણે બાદશાહને ગુજરાત જીતવાની ઉશ્કેરણી આપી, તે દરમીયાનમાં રા'જે ગારે કોઈ મહેરની બાઈ ઉપર જુગ્મ ગુન્થો, તેથી તેના સગાઓએ તેને ઘાયલ કરી મારી નાંખ્યો. કલ્યાણ શેઠની જગ્યાએ માલણ મહેતાને, ને તે મરાઠા પછી તેના દીકરા મહીધરને રા'જે ગારે દીવાનગીરી આપી હતી. રા'જે ગાર પછી રા'મ ડાંગીક પહેલો થયો ઇ. સ. ૧૨૬૦, તેના વળતમાં અલા-ઉદ્દીન ખીલજી તરફથી આલગખાને ગુજરાત પર ચડાઈ કરીને સોમનાથનું દેડ તોડ્યું મંડળીકે તેના લશ્કરના એક ભાગને હરાવ્યો. તેથીજ તેને રેવતી કુંડના લેખમાં મોગલનો જીતાર કહ્યો છે. ત્યાર પછી નોંધણ થયો થયો. (ઇ. સ. ૧૩૦૬) તે પછી મહીપાળ ત્રીજો (ઇ. સ. ૧૩૦૮) ને તે પછી રા'જે ગાર ચોથો ઇ. સ. ૧૩૨૫ માં થયો. તેના વળતમાં મહમદ તઘલખે જુનાગઢ તાબે કરી તેને કેદ કર્યો ને પછીથી ખોરાસાનનો વીરો મદદે આવવાથી તેને છોડી મુક્યો. આ જોંગારે અઢાર ખેટ કળજે કયો. તથા ૮૪ રાજાઓને જીતી લીધા હતા એમ કહેવાય છે. તેના પછી જયસિંહ, (૧૩૫૧), તે પછી મહીપાલ ચોથો (૧૩૬૬), ને તે પછી મોકલસિંહ ઇ. સ. ૧૩૭૩ માં જુનાગઢનો રાજા થયો. મોકલસિંહના પ્રધાન ગદાધરના પુત્ર વિજયનાથે પધુકામાં વાવ બંધાવી. તે વિશેનો લેખ તે વાવમાં છે. તેના વળતમાં શ્રીરાજશાહ તઘલખે જુનાગઢમાં થાણદાર નીમ્યો,

તેથી તે વનથડીમાં રહેવા લાગ્યે જુનાગઢની ગાદીએ મોકલ-
 સિહ પછી ઇ. સ. ૧૩૯૭ માં મંડળીક બીજો થયો. ને તે
 પછી તેનો ભાઈ મેલક થયો (ઇ. સ. ૧૪૦૦). આ રાજાને
 ઉપર કોટના લેખમાં જીર્ણુદર્ગનો યાદવરાજો કહેલો છે. ગુજ
 રાતના પાદશાહ અહમુદશાહે અમદાવાદ વસાવી ઇ. સ.
 ૧૪૧૩ એટલે સવત ૧૪૬૬ માં પ્રથમ વનથળીને ઘેરો ઘાટ્યો.
 પણ ત્યાના ૧૮ રાજકુમારો જુનાગઢમાં નાશી જવાથી જુના
 ગઢને ઘેર્યું. પણ મંડળીક ગીરનારમાં નાશી જવાથી અહમુ
 દનુ કંઈ વળ્યુ નહિ. મીરાને સીકદરીમાં આ લડાઈની હકી-
 કત આપી છે, તેમજ તેમાં મરાયોલ રા' તરફના શૂરવીરોના
 પાળીઆઓ વનથળીમાંથી મળી આવેલા હાલ જુનાગઢ સં-
 હસ્થાનમાં જોવામાં આવે છે

ઇ. સ. ૧૪૧૫ થી ૧૪૪૦ સુધી જયસિંહ ત્રીજો રાજ
 થયો. દેવતીકુંડના લેખમાં લખેલું છે કે આ જયસિંહે ઝાંઝરમેર
 આગળ યવન લોકોને હરાવ્યા. તેના પછી મહીપાળ ચોથો થયો.
 તે ધર્મદ્રઢ હતો અને યાત્રાળુઓની સારી ખરદાસ રાખતો.

મંડળીક ત્રીજો પોતાના પિતા મહીપાળની ગાદીએ
 ઇ. સ. ૧૪૫૧ માં આવ્યો. તે વીર પુરૂષ ભીમ ગોહેલના પુત્ર
 અર્જુનની પુત્રી કુતાહેવીને પરણ્યો હતો. અર્જુનનો ભાઈ
 દુદો જે અર્થીલાનો રાજા હતો તે આ મંડળીકને હાથે રણુ-
 સંગ્રામમાં મરાયો અને તેના વંશજોએ લાડીમાં રાજ્ય
 સ્થાપ્યું. ખેટના રાજા સાગણુ વાઘેલાને પણ મંડળીકે હરાવ્યો.

સીંથા ગામમાં કુવાના રાજપુત્ર લીમસિંહજીની કુંવરીને તથા બીજી ચંદ્રવંશી ઝાલા તથા સૂર્યવંશી ગોહિલ રાજપુત્રીઓને ત્રીજો મંડળીક પરણ્યો હતો, તો પણ તેને કંઈ સંતાન નહોતું. સોમનાથ પાટણનો રાજા વીંજલવાળો તેનો મિત્ર હતો તે કોઢીઓ હતો, તેથી એક વખત ગીરનારની વત્રા કરી દામોદરકુડમા નાહીને સોનાનો હાથી પ્રાક્ષણોને આપી પોતે મંડળીકથી છાનો જેતલસર ગયો. સોનાનો ભાગ પાડતા પ્રાક્ષણો લડી પડ્યા. તે વાત કાને પડવાથી મંડળીક પોતાના મિત્ર વીંજલવાળને મળવાને નીકળ્યો. વડાલ અને કથરોટા વચ્ચે એક માણસ જે ગંગા નદીનું પાણી હમેશાં મંડળીકને માટે લાવતો હતો તે મળ્યો. તે ગંગાજલ મંડળીકે પોતાના ઉપર રેડી દીધું* અને લીને લુગડે હર્પલેર નિત્રનો મેળાપ કરવા ચાડ્યો. દૂરથી વીંજલવાળએ ના કહી તો પણ મંડળીક તેને લેતી પડ્યો. તેના સ્પર્શથી વીંજલવાળનો કોઢ મટી ગયો.

તેનો પુત્ર શામળદાસ વડનગરના નાગર મદનજીની પુત્રીને પરણ્યો. તેની પુત્રી કુવરબાઈ ઉના શહેરમાં ઝવેરી-પુરાના કૃષ્ણીયામા રહેનાર શ્રીરંગ નામના નાગરના પુત્રને પરણી. તે બંને વખતે નરસિંહ મેતાને શ્રી કૃષ્ણ મહારાજે સહાય કરી દુનીયાને છક કરી દીધી હતી.

એ વખતમાં નરસિંહ મહેતો થઈ ગયો. તેનું રા' મંડ-

* હવે ત્યાં ઝરા છે તે ગંગાજળીયો કહેવાય છે.

ળીકે અપમાન કર્યું, તેથી અથવા તો પોતાના મંત્રી વીશળ વાણીયાની † સ્ત્રી મદનમોહનની તથા સરસાઈ પાસેના મોણીઆ ગામની નાગળાઈ નામની ચારણીઆણીની લાજ લીધી, તેના શ્રાપથી જુનાગઢનું રાજ્ય મુસલમાનના હાથમાં ગયું. એમ વહેમની વૃદ્ધિ કરનાર ભાટ લોકો કહે છે. પોતાનું અપમાન કરતી વખતે નાગળાઈ નીચેના દુકા બોલ્યાનું કહેવાય છે. તે વખતે જમીયલ શા દરવેશ હાજર હતા તે જમીયલ શા પીરનો તકીયો દાતારના ડુંગર ઉપર છે તેની જાત્રા કરવા હજારો મુસલમાન દરવેશો આવે છે

ગગાજળ ગઢેશા, પડ તહાર હુ તું પવિત્ર;
ખીજને રગત ગયાં, મને તા વાલા મંડળીક.
નહી રહે રા'ની રીત, રા'પણું રહેશે નહીં,
ભમતો માગીશ ભીખ, ત્યારે મુ સ ભાળીશ મંડળીક.
હતું હતું ગઢેશા ગઢનો પતિ, રગત કોઠ વાલા;
વાલાનો રોગ કાંટા રા'પણું, રાજપણું મુ: મને.

ગમે તેમહોય પણુ ઇ. સ. ૧૪૬૭ માં (1469 meadows Tayla) ગુજરાતના પાદશાહ મહમદ બેગડાએ જુનાગઢ

† જુનાગઢમાં આવેલી વીશલવાવ બંધાવનાર.

* જુનાગઢ ને ચાપાનેર એ બે ગઢ જીત્યા તેથી બેગડો કહેવાય છે. તેના પિતા અહમદશાહે ઇ. સ. ૧૪૧૨ માં અમદાવાદ વસાવ્યું તે તેણે મહેમદાવાદ વસાવ્યું. ચઉદ વર્ષની ઉંમરે મહમદ બેગડો ગાદીએ બેઠો. તેણે શીરોહી તથા ઇડરના રાજાને હરાવ્યા.

ઉપર સ્વારી કરી. મંડળીક જળમી થવાથી ઉપરકોટમાં
 ભરાઈ બેઠો. ને મહુમદ નજરાણો મળવાથી અમદાવાદ ગયો.
 પણ ઈ. સ. (૧૪૬૮ માં 1470 meadows Tayla) મોટી સેના
 લઈ ફરી ચડાઈ કરી. મંડળીક બહાદુરાઈથી લડ્યો, પણ આખરે
 તાબે થયો. મહુમદે તેના કુંવર ભુપતસિંહને સીલબગસરાની
 ચોવીસી આપી ને તાતારખાનને થાણુદાર નીમી જુનાગઢનું
 નામ મુસ્તફાબાદ પાડ્યું. ઉપરકોટમાં દેરાની મસીદ કરીને
 શહેરની આસપાસ દીવાલ બાધી અમદાવાદથી સૈયદ, કાજી,
 અને બીજા તવંગર મુસલમાનોને તેડાવીને તેમને મહુમદે
 મુસ્તફાબાદમાં વસાવ્યા ને જીર્ણુદુર્ગના છેડલા રજપુત રાજા
 મંડળીકને વટલાવી તેનું નામ બાજહા પાડીને અમદાવાદ
 પકડી ગયો. મંડળીકની ઘેર માણેકચોક પાસે કદોઈઓળમા
 હાલ હયાત છે. અતિ વિષયીને એવું વિષ સમાન ફળ મળે
 તેમાં નવાઈ નથી. ચુડાસમા રજપૂતોએ સોરઠ ઉપર આશરે
 ૬૦૦ વર્ષ રાજ્ય કર્યું. તે પછી મુસલમાનોના અમલ બેઠો
 તો પણ સો વર્ષ સુધી ચુડાસમા રજપૂતો જાગીરદારના
 નામથી ઓળખાતા હતા... ..તાતરખાન પછી મહુમદ
 બેગડાનો શાહજહો મીરજા બલીલ જુનાગઢનો બીજો થાણુ-
 દાર નીમાયો. તેણે બલીલપુર વસાવ્યું. ત્રીજો થાણુદાર મલીક
 ઇયાઝ પોર્ટુગીઝ લોકોના હુમલા અટકાવવાને માટે ઘણું
 ભાગે દીવમા રહેતો. તેની કબર ઉનામાં છે. ચોથો થાણુદાર
 તાતારખા ગોરા થયો તેના વખતમા જામ રાવળે હાલાર જીતીન

નવાનગર ખાંધ્યું. મંડળીક પુત્ર ભૂપતસિંહ પછી ખેંગાર છઠો ને તે પછી નોંધણુ છઠો ઇ. સ. ૧૫૨૫ માં જાગીરદાર થયો. ને નોંધણુ પછી ૧૫૫૧ માં શ્રીસિંહ જાગીરદાર થયો. તાતર-ખાં ગોરીના મૃત્યુ પછી તેનો દીકરો અમીનખાં ગોરી જુના-ગઢનો પાંચમો થાણુદાર થયો. ગુજરાતના સુલતાન ખહાદુર શાહને જીતીને અકબર આગ્રે ગયો ત્યારે તેના હુકમથી વજીરખાંએ સોરઠ જીતવાનો પ્રયત્ન કર્યો, પણ નિષ્ફળ થયો. કારણ કે મીરજાં ખલીલ જે ખહાદુરશાહ પહેલાં સુલતાન મુજફ્ફર થયો હતો તે ૧૫૮૩ માં નાશી ગયો. તે વખતે આખા ગુજરાતમાં અંધેર ચાલતું હતું. તેથી અમીન-ખાં સ્વતંત્રપણે સોરઠમાં રાજ્ય કરવા લાગ્યો. પણ ૧૫૯૧ માં નવરંગખાન, સૈયદ કાસમ અને ગુજરાતમાં જુનાગઢને ઘેરો ઘાલી તાબે કર્યું.

આ વખતે શ્રી સિહનો પુત્ર ખેંગાર પોતાની સ્ત્રી બગસરા ને ચોરવાડની જાગીરમાં નાસી ગયો. ત્યાં તે ૧૬૦૮ માં ગુજરી ગયો. તેના વશજે હાલ પણ ત્યાં જોવામાં આવે છે. ઇ. સ. ૧૫૯૧ થી સોરઠ ખાલસા સરકાર થયું, ને થાણુદાર મઠી ફોજદાર થયા. નવરંગખાન સોરઠનો પહેલો ફોજદાર થયો. તેના પછી મીરજાં ઇસા તારખાં પ્રખ્યાત ફોજદાર થયો. આજમખાં કે જેના વખતમાં ઝાલાવાડના રાણપુરનો કિલ્લો બધાયો તેના પછી મીરજાં ઇસા તારખાં ૧૬૪૨ માં ગુજરાતનો સુબો નીમાયો. તેના વખતમાં જુના-

(૧૮૫)

ગઢનો કિલ્લો સમરાવ્યો ત્યાર પછી કુતબુદ્દિન નામના ફૈઝદારે ઇ. સ. ૧૬૬૪ માં જામરાયસિંહજીને શેખાપાટ આગળ યુદ્ધમાં મારી નવાનગર જીતી લઈ, તેનું નામ ઇસ્લામનગર પાડી ખાલસા કર્યું. તેથી તેને સોરઠના કેટલાક મહાલ જાગીરમાં મળ્યા. ઇ. સ. ૧૬૬૬ થી ૧૬૮૬ સુધી. સરદારખાં જુનાગઢનો ફૈઝદાર થયો; તે ૧૬૭૦ માં પોતાના દીકરા દીલીરખાને ફૈઝદારી આપી ઇડર ગયો હતો. સરદારખાં પછી મીરજા ખુરમ ને પછીથી શાહજહાં ખાદશાહ થયો. જે પ્રથમ જુનાગઢનો બે વાર મુત્સદ્દી અથવા ફૈઝદાર થયો હતો તે ત્રીજીવાર ચાર વર્ષ સુધી જુનાગઢનો ફૈઝદાર થયો એટલે કુલ આઠ વર્ષ મીરજા ખુરમે જુનાગઢમાં રાજ્ય કર્યું.

સરદારખાંએ ઇ. સ. ૧૬૮૧ માં પોતાના મીત્ર ઘોરીપીર પાસે સરદારખાં જુનાવરાવી તેમાં પોતાનો મકરજો કર્યો. પણ પોતે સિંધમાં નગરઠકાનો સૂબો નીમાયો, ને ત્યાં જ ગુજરી ગયો. સરદાર તલાવ જે જુનાગઢમાં પશ્ચિમ દિશાએ છે અને જેને મોટું તળાવ પણ કહે છે તે પણ તેણે બોદાવ્યું. ઇ. સ. ૧૬૭૩ માં મહારાજા જસવંતસિંહના વચ્ચે પડવાથી રાયસિંહના પુત્ર જામ તમાચીને નવાનગર પાછું સોંપાયું. પણ ત્યાં મોગલ રાજ્ય તરફથી ફૈઝદાર રહેવા લાગ્યો. પણ ઇ. સ. ૧૭૦૭ માં ઔરંગઝેબનું મૃત્યુ થયું. એ અંધાધુધી ચાલી. એટલે ૧૭૦૯ માં જામ તમાચીને ફૈઝદારને કાઢી મોકલ્યો. ૧૭૧૪ માં મારવાડના મહારાજા અજીતસિંહે પોતાની પુત્રી રૂકશિઅર

બાદશાહને પરણાવી. તેથી પોતે ગુજરાતનો સૂબો થયો. તેને પુત્ર અલેસિંહ સોરઠનો ફાજદાર થયો. અજીતસિંહની વતી અમદાવાદમાં વજેરાજ બહારી રહેતો હતો. અને અલેસિંહની વતી જુનાગઢમાં ફતેસિંહ કાયસ્થ રહેતો.

શાહજહાં બાદશાહની કચેરીમાં અફઘાનીસ્તાનનો વતની બહાદુરખાં બાબી કરીને એક પ્રખ્યાત પુરુષ હતો. તેણે પોતાના દીકરા શેરખાંને ગુજરાતમાં મોકલ્યો. ગુજરાતના સૂબા મુરાદખાં શેરખાંને હાકેમ નીમ્યો. શેરખાંને એક દીકરો સફદરખાં ઇ. સ. ૧૬૯૦ માં પાટણનો મદદનીશ હાકેમ થયો. બીજો દીકરો મુબારિઝ વડનગરનો ઉપરી નીમાયો. ૧૭૦૪ માં સફદરખાં વીજપુરમાં નીમાયો. ને ૧૭૦૬ માં તેણે દુર્ગાદાસ ઠાકોરને હરાવ્યો. તેથી પાટણમાં બીજીવાર નીમાયો. સફદરખાંનો એક દીકરો જવામદખાં ઇ. સ. ૧૭૧૬ માં રાધનપુરમાં નીમાયો અને બીજો દીકરો સલાબત મહમદખાં ગુજરાતના સુબા મહારાજ અજીતસિંહ તથા સુરત અને ખંભાતના ઉપરી હૈદરકુલીખાં વચ્ચેનો કળયો પતાવવા ગોહીલવાડમાં નીમાયો. હૈદરકુલીખાં સાથે કંઈ તકરાર થવાથી બાબી મુસલમાનોને આ વખત પાલણપુરમાં આશ્રય લેવાની ફરજ પડી જ્યારે તકરાર બંધ પડી ત્યારે સફદરખાંને ગોધરામાં, સલાબત મહમદખાંને વીરમગામમાં અને તેના દીકરા મહમદ બહાદુરને પ્રથમ અમદાવાદમાં ને પછી મહીકાંઠામાં વીરપુર અને સાદરામાં નોકરી મળી. ત્યાર પછી ગુજરાતની સુબેદારી માટે નીઝામઉલ્લમુલક ને હૈદરકુલીખાંની વચ્ચે

તથા પછીથી હામીદખાં ને સુન્નતખાંની વચ્ચે ગડબડાટ મચી રહ્યો. તે દરમીયાનમાં બાળી કુટુંબે પોતાની સત્તા વધારી. જ્યારે દિલ્લીથી સરખુલન્દખા હામીદખા સાથે લશ્કર લઈને ગુજરાતમાં આવ્યો, ત્યારે સલાબત મહમદખાં ઘોઘાની જાગીર સાથે વીરમગામનો ઉપરી ઠર્યો. ૧૭૨૩ માં લાવસિંહ-જીએ પીલાજી ગાયકવાડની બીકથી શિહોરથી વડવાબદર જઈને ત્યાં લાવનગર સ્થાપ્યું. તે હળવદના રાજાની દીકરીને પરણ્યો હતો ને જામતમાચીને ગાદી આપવામાં સામેલ હતો. ઈ. સ. ૧૭૨૮ ના અરસામાં જુનાગઢનો ફૈજદાર અસદઅલી ગુજરી જવાથી સલાબત મહમદખાંએ પોતાના દીકરા શેરખાંને જુનાગઢ મોકલ્યો. પણ દિલ્લીના પાદશાહે અસદઅલીના દીકરાને નીમ્યો તેથી શેરખાંને ઘોઘે જવું પડ્યું. જવામદખાં ગુજરી ગયા પછી તેના એક દીકરાને સમી-મુજપુરની જાગીર મળી ને બીજાને રાધણપુરની ફૈજદારી મળી. વીરમગામના દેશાઈ ઉદેકશણના ખુનનું કામ ચાલતું હતું તેવામાં સલાબત મહમદખાં ઈ. સ. ૧૭૩૦માં પાલડીમાં મરી ગયો. તેજ વરસમાં મહારાજા અભયસિંહ ગુજરાતનો સૂબો થયો. શેરખાં-એ અમદાવાદ જઈ તેને હાથીની લેટ આપી, ને પોતાના બાપની ઘોઘાની જાગીર મેળવી પીલાજી ગાયકવાડનું ડલો-ઉંમ્મા ખૂન થયા પછી શેરખાં વડોદરામાં ફૈજદાર નીભાયો. પીલાજીના ભાઈ મહાદજી ગાયકવાડે વડોદરા કબજે કર્યું ત્યારે શેરખાં વીરમગામનો ફૈજદાર થયો, પણ લાવસિંહજી દેશાઈના કાવતરાથી દામાજી ગાયકવાડે વીરમગામ લઈ

લીધુ. તેથી શેરખાં પોતાના સગા લેગો રહેવા માટે ખેડે ગયો. ઇ. સ. ૧૭૩૬માં મહારાજા અભયસિંહના મદદનિશ રતનસિંહ ભંડારીએ શેરખાંને અમદાવાદમાં બોલાવી ઘણા માન સાથે પેટલાદમાં નીમ્યો, ઇ. સ. ૧૭૩૮ માં મોમીનખાંએ અમદાવાદને ઘેરો ઘાલી રતનસિંહ ભંડારીને કાઢી મુક્યો, ને પોતે ગુજરાતનો સુબો થયો.

તેની સાથે અણબનાવ હોવાથી શેરખાં બાલાસિનોર રહેવા લાગ્યો. જુનાગઢના ફૈજદાર સોરાબખાંને રતનસિંહ ભંડારીએ ધંધુકા પાસે ધોળીની લડાઈમાં કતલ કર્યો હતો તેથી તેની જગોએ મોસનખાંની નીમણૂક થઈ. અને મોસનખાંની પછી મીરહુજખર અલીખાં જુનાગઢનો ફૈજદાર થયો. આગલા જવાંમદ્દખાં બાબીનો દીકરો જે તેજ નામથી ઓળખાતો હતો તેણે મોમીનખાંને મદદ કરી હતી, તેના બદલામાં તે પાટણનો અધિકારી થયો. ને તેના ભાઈ જોરાવરખાંને ખેરાળુ પરગણું સોંપાયું. આ પ્રસંગે શેરખાં બાબી પણ મોમીનખાંને સલામ ભરવા આવ્યો. તે ઉપરથી તેને હુજખર અલીખાંની નાયબ ફૈજદારની જગો મળી. મોમીનખાંને ભત્રિજે હીમતઅલી સોરઠનો ફૈજદાર થયો, તે વેળા દામાજી ગાયકવાડના સરદાર રંગોજીએ બોરસદ કબજે કર્યું મોમીનખાં ગુજરી જવાથી પ્રીદાઉદ્દીનખા અમદાવાદનો કામચલાઉ સુબો થયો. રંગોજીનો પક્ષ લેવા માટે પ્રીદાઉદ્દીનખાની ઇતરાજી થવાથી શેરખાં બાલાસિનોરમાં રહેવા ગયો. ને દામાજીના ભાઈ ખંડેરાવ ગાયકવાડે અમદાવાદ ઉપર ચઢાઈ

કરી ત્યારે જવાંમદ્દખાં જે મોગલનો હુકમ બતાવી અમદાવાદનો ધણી થઈ પડ્યો હતો તેની મદદમાં શેરખાં આવ્યો. ૧૭૪૪ માં કુબરહૌલા ગુજરાતનો સુબો થઈને અમદાવાદ આવ્યો ત્યારે શેરખાં તથા ઇડરના મહારાજ રાયસિંહજીની મદદ માગીને જવાંમદ્દખાં તેની સામે થયો. ખંડેરાવ ગાય-કવાડે રંગોજીને બદલે ત્રંબકરાવને પોતાનો ડેપુટી બનાવ્યો તેથી રંગોજીએ શેરખાંની મદદ માંગી. શેરખાંએ તે ઉપરથી મહુધા ને નડીયાદ છુટયા. પણ આખરે શેરખાં તથા રંગોજી એ બંનેને કપડવંજમાં આશ્રય લેવાની જરૂર પડી. ખંડેરાવ ગાયકવાડે ખોરસદને ઘેરો ઘાલ્યો. તે વખતે શેરખાં, રંગોજી, તથા રાયસિંહજી ત્રણે જણે તેનો બચાવ કર્યો; પણ અંતે ફાવ્યા નહીં. તેથી શેરખાં જુનાગઢમાં આવતો રહ્યો, ને રાયસિંહજી ઇડર જતો રહ્યો. આ વખતે બાલાસિનોરમાં શેરખાંનો દીકરો સરદાર મહુમદખાં રાજ કરવા લાગ્યો. શેરખાંની ગેરહાજરીમાં તેની સ્ત્રીએ લાડડીબીબી ને અમીનબીબી જુનાગઢનો સઘળો કારભાર ચલાવતી. પણ પોતે હવેથી નવાબ બહાદુરખાં એવું નામ ધારણ કરી સ્વતંત્ર થયો. બહાદુરખાં નવાબ બ્યારે ગુજરાતમાં ગયા ત્યારે વસતરાય નામના પુરવીયાએ જુનાગઢ પોતાને હસ્તગત કર્યું પણ દલપતરામ દિવાને તેને ઠાઠી મૂક્યો.

દલપતરામના ગુજરી જવા પછી જગન્નાથ જાલા તથા તેના ભાઈ સુદરજી જુનાગઢમાં સત્તાવાળા થઈ પડ્યા આરણ લોકોને ચઢેડો પગાર નહી મળવાથી ઉપરકોટ કબજે

કરીને હુલડ મચાવી રહ્યા. તેમની પાસેથી યુક્તિથી જગન્નાથ
 જાલાએ દારૂગોળો બહાર નંખાવી દીધો ને ગોંડલના
 કુંભોજી પાસેથી ધોરાજી બદલ રૂપિયા લઈને આરબ લોકોને
 આપ્યા. છેવટે ઘણાખરા આરબને જુનાગઢ સુકી જવું પડ્યું.
 ઇ. સ. ૧૭૫૮ માં નવાબ બહાદુરખાન (શેરખાં) ગુજરી
 જવાથી તેની ગાદીએ મહોબતખાં બેઠા. પણ તેની ફાઇ
 સુલતાનખીખીએ તેને ઉપરકોટમાં કેદ કરી પોતાના પૌત્ર
 મુજફ્ફરખાંને નવાબ ઠરાવ્યો. તેથી સમી-મુજપુરના નવાબ
 ખીખ જવાંમદ્દખાંએ મહોબતખાંને છોડવવાના બહાનાથી
 જુનાગઢ ઉપર ચઢાઈ કરી ગોંડલનો જાડેજા કુંભોજી વચ્ચે
 પડ્યો, તેણે મહોબતખાં પાસે પોતાના નામ ઉપર ઉપલેટા
 લખાવી લઈ એવો ઠરાવ કરી આપ્યો કે સુલતાનખીખીએ
 પોતાના પૌત્રો સહિત ઉબેણને કાઠે રાણપુરમાં રહેવું. ત્યાર
 પછી આરબ લોકોએ પોતાના પગાર માટે ફરી અગડો કર્યો.
 ને ઉપરકોટમાં ભરાઈ બેઠા. આ વખતે માંગરોળનો અમરજી
 નામનો નાગર, જમાદાર સાલમીન તથા પોરબંદરના કેટલાક
 આરબો લઈને અઢાર વર્ષની ઉંમરે જુનાગઢમાં પેટને અર્થે
 નોકરી ખોળવા આવ્યો. આરબ લોકોને વશ કરવાનું કામ
 પ્રથમ તેને સોંપવામાં આવ્યું તેમાં તે ફતેહમંદ થયો, ને
 વાઘેશ્વરી દરવાજા કબજે કર્યો. એટલુંજ નહિ પણ આરબ
 લોકોને અરધો પગાર ચુકવી ઉપરકોટમાંથી કાઢ્યા.

સુલતાનખીખી વેરાવળ હાથ કરવા ગઈ હતી પણ શેખ-
 મિયાં ને સુંદરજી દેશાઈએ તેને કાઢી સુકીને તે બંદરના

રાજ્યકર્તા થઈ પડ્યા. તેમને પણ અમરજીએ કેદ કર્યા શેખમિયા માંગરોળ નાશી ગયો. ત્યાં જઈને અમરજીએ સ્ત્રીલ, દીવાસા, મહીયારી, ને જગસરા લઈ લીધાં. ને જુનાગઢને પોતાના રાજ્યનો અર્ધ ભાગ આપવાને શેખમિયાને ફરજ પાડી. નવાખ મહોબતખાંના કોઈએ કાન ભલેરવાથી અમરજી દીવાન તથા તેનો ભાઈ દુલભજી ખંને કેદમાં પુરાયા પણ પછી ૪૦૦૦૦ કોરીનો દડ કરીને તેમને છોડી મુકવામાં આવ્યા. અમરજી દીવાન જેતપુર જઈ રહ્યા નવાખ સાહેબે માંગરોળ ઉપર ચઢાઈ કરી, પણ તેમનું કાંઈ આશુ નહિ. તેથી અમરજીને મનાવીને ફરીને દીવાનગીરી આપી. અમરજી દીવાને માંગરોળના શેખમિયાને તાબે કર્યો ને તુરત જ સુતરાપાડા છૂતી લીધુ. ઇ સ ૧૭૬૮ મા ભાવનગરના રાવજ વખતસિંહજીને તળાજના કોળી લોકો સામે મદદ કરી. ૧૭૭૦ મા બાટવાનો શેરખાનખા જે મહોબતખાંનો કાકો હતો તેણે જુનાગઢ ઉપર ચઢાઈ કરી પણ નિષ્ફળ થયો. તેજ વર્ષમાં અમરજીએ જેતપુરના વાલાકુ પાને દીલખાણીઆ લેવામાં મદદ કરી પછી હાશમખા પાસેથી કુતીયાણા લઈને તેને મજેવડી આપ્યું, ને પોતાના ભાઈ દુલભજીને કુંતીઆણામાં મુક્યો. પછી માળીઆના મિયાણા, બાબરીઆ લોકો, તથા ઉનાના કસબાતી લોકોને તાબે કર્યા.

* ત્યારપછી ખજાતના નવાખને તળાજ સોપાયુ પણ ૧૭૭૩ મા વખતસિંહજીએ તેની પાસેથી ખરીદ લીધું.

ગોંડલના જાડેજા કુંભોજીને ધોરાજી તથા ઉપલેટાની બીક લાગી, તેથી તેણે નવાળ સાહેબને આડું-અવળું સમ જાવી મરાઠા લશ્કરની સાથે પોતાનું લશ્કર ભેળું કરી પોતે અમરજીની સામે થયો. પણ અતે વળ્યું નહીં ઇ. સ ૧૭૭૪ માં નવાનગરના જામ જસાજી કારભારી મેરામણ ખવાસે ઓખાના વાઘેર લોકો સામે લડવાને અમરજીની મદદ માગી. વાઘેરનું મથક પોસિત્રા હતું તેને અમરજીએ લઇ લીધું; ને હુંટનો સઘળો ખજાનો કબજે કર્યો.

આ વખતે મહોબતખાં ગુજરી ગયા એવી ખબર પડતા તુરત જ જુનાગઢ આવી તેના આઠ વરસના શાહજાદા હામી-દખાને ગાદી ઉપર સ્થાપીને આ ખડાદુર દીવાન ઝાલાવાડમાં મુલકગીરીની ચઢાઇ કરવા નીકળ્યો. તેની ગેરહાજરીમાં નવાખ સાહેબની મા સુભાનકુવરે ખાંટવાના મુખત્યારખા સાથે મ-ળીને વનથળીનો કિલ્લો હાથ કર્યો ને અમદાવાદના સુબા મહીપતરાય તથા આણુરાયની મદદ માગી; પણ એટલામાં અમરજી દીવાન આવી પહોંચ્યો. તેથી મહીપતરાયેજે ખંડણી ઉઘરાવી હતી તે અમરજીને સોંપી દીધી. ને મુખત્યારખા ખાંટવે નાશી ગયો. ઇ. સ. ૧૭૭૬ માં પેશવા તથા ગાયકવાડના સુબેદાર અમૃતરાવ તથા થોભાણ ખંડણી ઉઘરાવવા જેતપુર સુધી આવ્યા. પણ જાડેજા કુંભોજી વચ્ચે પડ્યો ને અમરજી આગળ તેમનું કંઈ ચાલ્યું નહિ મોરબીના ડાકોર વાઘજીએ વાગડમાં ચઢાઇ કરવામાં મદદ માંગવાથી અમરજી

રાણી ઓળંગી વાગડમાં લુટફાટ કરવા લાગ્યો. પણ કચ્છના રાવે ભેટ મોકલી સહયતાથી તેમ ન કરવા સદેશો મોકલ્યો, તેથી અમરજી દીવાન પાછા ફર્યા. પછી અમરેલીમાં જઈ ગાયકવાડના સુબેદાર જીવાજી શામરાજને હરાવી તેને પોતાની પાડોશમાંથી કાઢી અમરેલીનો ફિરલો તોડી પાડ્યો. ત્યારપછી માંગરોળના શેખમિયા સામે પોતાના ભાઈ દુલભજીને મોકલ્યો. અમરજીની વહુ ગુજરી ગઈ તે પ્રસંગે શેખમિયાં ખરખરો કરવા આવ્યો ત્યારે તેણે એવું વચન આપ્યું કે હવેથી જીનાગઢના રાજ્યને હરકત પહોંચાડવી નહીં. ઇ. સ. ૧૭૭૮ માં પોતાના સુબેદાર જીવાજી શામરાજનું વેર લેવાને કૃતેસિંહ ગાયકવાડ ચઢ્યો, ને જેતપુર સુધી આવી પહોંચ્યો, પણ આ સપાસના રાજા એકઠા થઈ જવાથી તેણે અમરજીને કીંમતી પોશાક મોકલ્યો ને તે ઉપરાત ચઢેલી જમાખંધી માફ કરી

પોરબંદરના રાણા સુલતાનજીએ પ્રેમજી લવાણા નામે પોતાના પ્રધાનની ઉશ્કેરણીથી ખરડામાં જાંડ ઉઠાવ્યું પણ અમરજી ત્યાં આવી પહોંચ્યો. તેથી રાણાએ પોતાના હાથમાં આવેલો એક વહાણનો કીંમતી માલ તેને સોંપી દીધો. જતેન્દ્ર કુલોજીની મદદ કરી સોંપી લોકો પાસેથી દેવડા ને ખાગસરીના કીડલા લઈ લીધા. પછી અમરજી દીવાનજીએ ઇ. સ. ૧૭૮૨ માં ઉના દેલવાડના કસબાતી શેખ તાહીરને હરાવી પ્રજાશ કરનામના નાગરને ત્યાં રાખ્યો. આ નાગરથી મુજફરાબાદ (જતેન્દ્ર રાબાદ) ના હુમશી તથા દીવના પોર્ટુગીઝ લોકો ઘણા બહીતા

હતા. આ વખતે ગુણીયલ અમરજીની ગજવર કીર્તિ આખા ગુજ-
રાતમાં ગાજી રહી હતી, પણ હવેથી તેની પડતી આવી. નવાળને
સમજાવીને પોરબ દરના રાણા સુલતાનજીની તથા જમનગરના
પ્રધાન મેરામજી ખવાસની સેના સાથે પોતાની સેના એકત્ર
કરી ગોંડલનો જાહેજ કુલોજી કુતિયાણામાં હુટકાટ ચલાવવા
લાગ્યો, પણ પાંચપીપળાના રણક્ષેત્રમાં અમરજીએ તે સર્વને
હરાબ્યા તેથી સર્વે પોતપોતાને સ્થાને વીખરાઈ ગયા. આ
લડાઈમાં માંગરોળના શેખમીયાં અમરજી તરફ હતા અમર-
જીએ ઘણીજ હુશીઆરીથી પોરબ દરના રાણાને એવો તો ત્રાસ
પમાડ્યો કે દેલવાડનો કીલ્લો જે પાંચપીપળાની લડાઈ પછી
તોડી પાડ્યો હતો તે રાણાએ પોતાના ખરચે પાછો ખાંધ્યો.
ત્યાર પછી નવાળસાહેબને સાથે લઈને અમરજી ઝાલાવાડ ને
ગોહીલવાડમાં ખડણી લેવા નીકળ્યા, પણ નવાળસાહેબ મંદ-
વાડનો ઢોંગ કરી જુનાગઢ તરફ વળ્યા ને ગોંડલમાં કુલોજીના
મેમાન તરીકે રહ્યા. ત્યાં કુલોજીએ એવી તો કાનમાં કુંક
મારી કે અમરજીને મારી નાંખવાને કાવતરૂં રચાયું તેથી
અમરજીના જુનાગઢ આવવા પછી મહોબતખાનની વીધવા
રાણીએ રાધનપુરના નવાળની દીકરીનું ઘરેણું દેખાડવાને
ખડાને તેને મહેલમાં બોલાવી તરકટથી આરબો પાસે મરાવી
નાંખ્યો. અને તેના ભાઈ દુલભજી અને દીકરા રણુછોડજીને
કેદ કર્યા. પણ અમરજીના મિત્ર મહાદજી સિંધીઆના ભાઈ
રૂપોજી સિંધીઆ તથા મેવારરાવ ગાયકવાડ જે તે વખતે
ગોહીલવાડમાં હતા તેમની ભક્ષામણ તથા આરબોના દબાણને

હીધે તેમને છોડી મૂકવામાં આવ્યા. જુનાગઢની વતી મહુવામાં મુકેલા થાણુદારને ભાવનગરના રાવળ લખતસિંહજીએ કાઢી મુક્યો અમરજીના ગુજરી ગયા પછી જુનાગઢમાં ઘણું અઘેર જામી રહ્યું આરળ લોકો નવાળને રગમહેલમાં પોતાને તાળે રાખવા લાગ્યા. તેમના મુખ્ય જમાદાર ગુલશાને મરાવી નખાવીને નવાળ છુટા થયા પણ આરળ લોકોએ વનથલી કબજે કર્યું. આ વખતે પોરણદરના રાણાના પ્રધાન પ્રેમજી હુવાણાને બોલાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો, પણ નિષ્ફળ ગયો. તેથી અમરજીના ભાઈ દુલભજી તથા દીકરા રઘુનાથજીને બોલાવી તેમને દિવાનગીરી આપી. આ વર્ષે નવાળ સાહેબ સમી-મુજપુરના નવાળ ઘાણઉદીનની દીકરીને મોરબીમાં દબ-દબાથી પરણ્યા.

ચોરવાડનો સગજી રાયબંદો પાળીઆદમાં કપાઈ મુએ તેની સાથે સગપણનો હુક ધરાવીને પોરણદરના રાણાએ ચોરવાડ લીધું ને સને ૧૭૮૮ માં વેરાવળ પણ કબજે કર્યું. પણ હામીદખા નવાળે પોતાના દીવાનોની મદદથી વેરાવળ પાછું લીધું ને રાણાને નજરાણ તથા દડાપવાની જરૂર પાડી તથા મોકાજી રાયબંદાને કુંભોજની સલાહથી ધોરાજી રહેવા દીધો. સુતરાપાડાના કસબાતીએ નવાળ સાહેબની ઉશ્કેરણીથી દીવાન રણછોડજીને પ્રથમ ત્યાથી કાઢી મુકેલ તે કસબાતીઓ એ પ્રગણાના પ્રણી થઈ બેસવાથી તેમને કઠાવી મુકી એ દીવાનને નવાળ સાહેબ તરફથી ત્યાં પાછો રાખવો પડ્યો. હામીદખાને દીવાન રણછોડજી વચ્ચે અણબનાવ ચાલતો હતો, તેવામાં ત્રણ

લાખ જામશાઈ કોરીના દેવાને પેટે કુલોજીએ ગોંડલ, જેતલસર, વગેરે ગામો પકકે પાચે લખાવી લીધાં. સને ૧૭૮૮ માં કેશોદના રાયજીદા ડાઘોજીએ ખાંટવા ઉપર ચઢાઈ કરી, તેથી એઢલખાં તથા મુખતીઆરખાંએ દીવાન રઘુનાથજીની મદદ માગી. તે ઉપરથી તેમના ભાઈ દીવાન રણછોડજી તથા કાકા દુલ્લભજીએ ડાઘોજીને હરાવ્યો. અંતે પોતાના સિપાઈઓનો પગાર ચુકવવા માટે એકલાખ જામશાઈ કોરી માટે ડાઘોજીએ નવાખ સાહેબને કેશોદ વેચ્યું.

ઈ. સ. ૧૭૯૦ ની સાલમાં હીમ પડવાથી પાકને નુકશાન થયું, ને ૧૭૯૧ ની સાલમાં કાળ પડ્યો. તથા બળીઆથી હુન્નરો જીવની ખુવારી થઈ. તેજ સાલમાં આરબલોકો ચોરવાડને કબજે કરી બેઠા. તેમને દીવાન રણછોડજીએ હરાવી કાઢી મૂક્યા. ૧૭૯૨ માં જમાદાર હામીદસિંધી ગાયકવાડનું લશ્કર લઈ ખંડણી ઉઘરાવવા આવ્યો તેને જીનાગઢના લશ્કરે હરાવ્યો, ને પોતે કપાઈ મુઓ. ઈ. સ. ૧૭૯૩ માં કલ્યાણશેઠ તથા ગોંડલના કુલોજીની સલાહથી નવાખ સાહેબે નાગરવાડાની મસીદમાં ચારસેં માણસનો જમાવ કરીને દીવાન રઘુનાથજી તથા તેના ભાઈઓને તથા બીજા નાગરોને *કેદ કરી

* નાગરવાડાની મસીદથી લશ્કર મોકલી મોરારજીને પકડ્યો. તે એક નાતો છોકરો જે પ્રભાશ કરને વહાલો હતો તેને પ્રભાશ કરને ઘેર કપટથી મોકલ્યો. પ્રભાશંકર માદો હતો તેથી તે છોકરાને તેણે પોતાની પાસે સુવાડ્યો. છોકરાને શીખવ્યું હતું તે પ્રભાણે પ્રભાશ કરને

નાગરવાડો લુટ્યો, ને રઘુનાથજીના કપટી મસલતીઆનું માથું પોસ શુદ્ધી પડવાની રાત્રે કાપી નાંખ્યું. આ ઉપરથી દીવાન રણછોડજીએ કોડીનાર ને પાટણ લઈ લીધાં. છેવટે નાગરોને કેદમાંથી છોડ્યા. ને રણછોડજી દીવાન જામ સાહેબની નોકરીમાં રહ્યો. તેમાં તેને પડધરી આટકોટ જાગીરમાં મળ્યાં. અને તેના કાકા દુલ્લમજી ભાવનગરમાં ગયા. ત્યાં તેને પણ ચાર ગામની જાગીર મળી. રણછોડજીના નાનાભાઈ દલપતરામને પણ લીંબડીના ઠાકોરે નોકરી આપી.

નાગર લોકોનું જોર પડી લાગ્યા પછી વણિક કલ્યાણશેઠ તથા ગુજરાતના નાગર માધવરાય ખુશાલરાયને દીવાનગીરી મળી. ને નવાબ સાહેબે જુનાગઢના નાગર તથા સોમપરા બ્રાહ્મણ પામેથી દશ લાખ કોરીનો દંડ લીધો. ૧૭૬૪ માં ભાવનગરના રાવળ વખતસિંહે ચિતળમાંથી જુનાગઢનું થાણું ઉઠાડી મુક્યું. કલ્યાણશેઠ સાથે ટટો થવાથી માધવરાયે વનચલી વશ કર્યું. પણ નવાબ સાહેબની ફરમાશથી દીવાન રણછોડજીએ તેને હરાવ્યો. ૧૭૬૫ માં રાજકુંવરનાઈએ બહાદુરખાને જન્મ આપ્યો.

૧૭૬૬ માં ભુજના વજીર જમાદાર કુતેહમહમદે હાલાર

પાયલ કર્યો ને તેની વહુ વચ્ચે પડી તેને પણ ધાવત કરી. આમ કરવાનું કારણ એ હતું કે રઘુનાથજીએ નવાબને પ્રથમ કહી રાખ્યું હતું કે પ્રજાગર તથા મોગજીને પ્રથમથી સારી નાંખવા કે જેથી શાંતિથી રાજા ચલાવાય.

ઉપર ચઢાઈ કરી. પણ કંડ્યાણુશેઠ, દીવાન રણછોડજી તથા હળવદના રાજસાહેબ વચ્ચે પડ્યા તેથી સલાહ થઈ.

રાવળ વખતસિંહે કુંડલા તથા રાજુલા લઈ લીધું, તેથી નવાબ સાહેબે ભાવનગર ઉપર ચઢાઈ કરી. ઢસા આગળ આખો દિવસ યુદ્ધ ચાલ્યું પણ છેવટે વખતસિંહે એક લાખ પંદર હજાર રૂપિયા આપવા ને નવાબે કુંડલા ને રાજુલા પરગણાં આપવાં એવા કોલ કરારથી તકનામું થયું. ૧૭૬૭ માં જુનાગઢ સરકારે માળીયા છૂટ્યું. ૧૭૬૮ માં જમાદાર હામીદના દીકરા આમીન સાહેબે પોતાના પિતાનું વેરવાળવા ગાયકવાડનું લશ્કર લઈ મજેવડીમા આવીને તેનો કિલ્લો તોડ્યો. ને ત્રણગણી ખંડણી લઈ પાછો ગયો. ૧૭૬૯ માં કંડ્યાણુશેઠ સાયલાના ઠાકોરની મદદે જઈ ૫ ચાણુના ધાધલપુર ઉપર ચઢાઈ કરી; પણ તે ફાળ્યો નહીં. ઇ. સ. ૧૮૦૦ માં પોતાના સિપાઈઓને પગાર આપવાને માટે કંડ્યાણુશેઠે બાટ-વાના મુળત્યારખા બાળીની સાથે દ્રાક્ષ, હાલાર ને પોરબદ-રના ગામોમા હુટફાટ કરી, ને કુતીયાણા કબજે કર્યું; પણ નવાબ સાહેબના સદેશાથી દીવાન રઘુનાથજી તથા દીવાન રણછોડજીએ કુંતીઆણાને ઘેરા ધાત્રી લઈ લીધું ને કંડ્યાણુ શેઠને તેના કુટુંબ સાહન કેદ કર્યો. અને તેનો દીકરો દીવમા નાશી ગયો.

ઓગણીસમી સદીની શરૂઆતમા દીવાન રઘુનાથજીએ પોતાના ભાઈ રણછોડજીને કુંતીઆણા સોંપીને ગોડગના

કુંવર દેવાજી સાથે ખંડણી ઉઘરાવવા માટે ઝાલાવાડ ઉપર સ્વારી કરી. રણછોડજી દીવાન પણ ઉના તથા ચોરવાડ નવાબ સાહેબ માટે જીતી લીધા. પછી લીંબડીમાં આવી મળ્યો. ૧૮૦૩ માં રણછોડજી દીવાને ઝાલાવાડમાંથી બમણી ખંડણી લીધી; તેમાં ગાયકવાડની તરફથી શીવારામ ગાદી સામે થયો, પણ તેનું કાંઈ વળ્યું નહીં. ૧૮૦૪ માં ગાયકવાડના દીવાન બાબાજી આપાજીએ વનથલીને ઘેરો ઘાલ્યો, પણ દીવાન રણછોડજીએ તેને હરાવ કર્યો ને તેની ઉઘરાવેલી ખંડણી છીનવી લીધી. ૧૮૦૫ માં દીવાન રણછોડજીએ રાજકોટ સુધી ખંડણી ઉઘરાવી. નવાબ સાહેબે દીવાન રઘુનાથજીને કુતીઆણું ગીરવી આપ્યું, તેથી ૧૮૦૬ માં બંને ભાઈઓ ચાર લાખ રૂપિયા ચુકવી આપી ત્યાં રહેવા ગયા. ૧૮૦૭ માં કર્નલ વોકરે બાબાજી આપાજી સાથે કાઠીઆવાડમાં આવીને સર્વ રજવાડાઓની ખંડણી હાથેશને માટે મુકરર કરી ૧૮૦૮ સુધી વોકર સાહેબ રહ્યા. તે વખતમાં રેવાશંકર જુનાગઢ સરકારમાં મુખ્ય કારભાર ચલાવતો હતો. ૧૮૧૧ માં નવાબ સાહેબ હામી દબા મૃત્યુવશ થયા. ઠહાનદાસ તથા જમાદાર ઉમર મુખાસને બહાદુરખાને પાટણથી લાવીને ૧૭ વર્ષની ઉંમરે જુનાગઢની ગાદીએ બેસાડ્યા કુતીઆણેથી રઘુનાથજીને બોલાવી તેને દીવાનગીરી સોંપી. ૧૮૧૨ માં કેપ્ટન કર્નાક તથા ગંગા પર શાહીએ જામસાહેબને હરાવી જુનાગઢ પાસે લાલવડ સુધી આવી નજરાણું માગ્યું.

દીવાન રઘુનાથજીએ તેમની સાથે અમરેલી જઈને કોલ-
કરાર કરવા શરૂ કર્યા. રણછોડજી દીવાને સુકુંદરાયને ત્યાંથી
કાઠી મોકલેા હતા તથા રાજકુંવરબાઈએ વેંત નેટલી પણ
જમીન આપવાની ના પાડવાથી રઘુનાથજીએ રાજનામું
આપ્યું હતું. તે છતાં પણ ગાયકવાડના દીવાન વિકુલરાવે
લાંચ આપીને જુનાગઢના કારભારીઓને ફેાડ્યા ને અમરેલી
તથા કોડીનાર પરગણાં નવાબ સાહેબ પાસેથી લખાવી લઈ
અમરેલીનો કિલ્લો ફરીને ખંધાવ્યો. ૧૮૧૩ માં પૂછડીઓ
તારો દેખાવો, ને દેશમાં હુકાળ પડ્યો. ૧૮૧૪ માં જીંદરીયા
વરસની સરકી તથા હુકાળથી ઘણાં માણસો યમરાજના ધામમાં
પહોંચી ગયાં. ૧૮૧૫ માં જમાદાર ઉમર મુખાસનનું જોર
વધ્યું તેથી નવાબ સાહેબને ભય લાગ્યો. નેટીવ એજન્ટ
સુંદરજી સવજી, દીવાન રઘુનાથજી તથા રણછોડજીની સલા-
હથી કર્નલ બેલેન્ટાઈને જુનાગઢ આવી ઉમર મુખાસનને
ટોંખડી ને પીપરીયા ગામ આપ્યાં. ને નવાબ સાહેબને ભય-
માંથી મુક્ત કર્યા. તેના બદલામાં ૧૮૧૭ માં નવાબ સાહેબે
ધધુકા, રાણપુર, વોઘા ને ધોલેરાની જોરતલગી લેવાનો હક
કંપની સરકારને લખી આપ્યો.

૧૮૧૮ માં બ્રિટીશ સરકારની મદદથી સુંદરજી સવજી
જુનાગઢનો દીવાન નીમાવ્યો. ૧૮૧૯ માં કાઠીપાવાડમાં ધરતી

+ આ ઉંદરીયા સાલમાં અસંખ્ય ઉંદરોએ પાનમાં વચ્ચો મગાડ
કર્યો. ૧૮૪૦ માં પણ ઉંદરોના ધાગ વધી પડ્યાં હતા.

કપ થયો, ને દીવાન રઘુનાથજીએ આ ક્ષાનીકુનીઆનો ત્યાગ કર્યો ૧૮૨૦ ગાયકવાડે કાઠીયાવાડના રજવાડા ઉપરનો હક અગ્રેજને સોંપી દીધો. તેથી અમરેલીનો સુખો જે અત્યાર સુધી સ્વતંત્ર સત્તા ધરાવતો હતો, તે ટોપીવાળાના હાથમાં આવ્યો. ૧૮૨૧ માં જુનાગઢ સ્વસ્થાને પોતાનો જોરતલખીનો હક અગ્રેજ સરકારની મારફત લેવાનો ને તેના ખર્ચને માટે તેનો ચોથો હિસ્સો અગ્રેજ સરકારને આપવાનો તેમની સાથે કરાર કરીધો. ૧૮૨૦ માં નવાબ સાહેબ કચ્છના રાવની કુંવરી કેસરબાઈને પરણ્યા. તે પ્રસંગે પોલિટીકલ એજન્ટ કેપ્ટન જારનેલ તથા તેનો નેટીવ એજન્ટ છોટમલાલ બાપાજી-જે અમદાવાદના નાગર હતા તે જુનાગઢમાં હાજર હતા.

૧૮૨૨ માં વાલાબાવા રાણીંગને મારીને તેના હાથ-માંથી ગ્રેટ સાહેબને નવાબ સાહેબે છોડાવ્યો ને તેનું વિસા-વદર પરગણું જુનાગઢમાં જોડાવી દીધું. ૧૮૨૩ માં નવાબ સાહેબનો ધર્મશુર અહમદખા શુજરી ગયો ને તેના દીકરા યુસફખાને જે ગામ બક્ષીસ મળ્યા. ૧૮૨૪માં ધોરાજી વિગેરે કંકાણે જમાલખાએ જુનાગઢના સિપાઈઓ લઈ લૂટફાટ કરવા નાહી. પણ છેવટે તે પકડાયો. તેની ૨૦૦૦૦ કોરી દંડ થઈ, તથા નવાબ સાહેબનો પણ ૫૦૦૦ કોરી દંડ થયો. આ વખતે ગેવિલ્ડજી બાલા દીવાન હતા, કારણ કે સુંદરજી સવજી ૧૮૨૩ માં શુજરી ગયો હતો, ૧૮૨૫ ના કાઠી આવેલા હતા હુકાબ પડ્યો.

૧૮૨૮ માં જોની પોલિટિકલ એજન્ટ થયો, ૧૮૩૧ માં

(સંવત ૧૮૮૭ નો) સતાશીઓ કાળ પડ્યો. ઇ. સ. ૧૮૩૪ માં સદાશીવરાવની દીવાનગીરીમાં ખડીઆના બલોચને નવાબ સાહેબે હરાવી તાબે કર્યો. ૧૮૩૫ માં અનંતજીનો ભાઈ અમૃતલાલ અમરચંદ દીવાન થયો. ૧૮૩૬ માં નથુરામ અમરજી બુચ દીવાન થયા. ૧૮૩૮ માં અંગ્રેજ સરકારની સલાહથી સતી થવાનો ઘાતકી ચાલ સોરઠમાં બંધ કરવામાં આવ્યો. ૧૮૪૦ માં બહાદુરખાંએ કાળ કર્યો. તેથી તેમના પુત્ર હામીદખાં ૧૨ વર્ષની ઉંમરે ગાદીનશીન થયા. ૧૮૪૨માં સોન રેખની રેતીમાંથી સોતું કરવાના પ્રયોગ કરવામાં આવ્યા હતા પણ ખરચ ઉપજ કરતા વધી જવાથી તે કામ છોડી દેવામાં આવ્યું, એમ સર જ્યોર્જ દીગ્રેન્ડ જેકબ સાહેબ કહે છે. તે વર્ષમાં અનંતજી અમરચંદ દીવાન થયા. ૧૮૪૭ માં ઓખાના વાઘેર વીધા માણેક તથા રખારી રૂડાએકેપ્ટન લોકને ગોળીથી માર્યા. પણ પાછળથી બંને પકડાયા. ૧૮૫૦ માં અતિવૃષ્ટિ થવાથી ઘણાં ગામડાં રેલમાં તણાઈ ગયા, હોંશિયાર અને ચાલાક નવાબ ૧૮૫૧ માં ૨૩ વર્ષની નાની વયમાં બહેસ્તન-શીન થયાંને તેમની ગાદીએ તેમના ભાઈ મહોબતખાં ચૌદ વર્ષની ઉંમરે રાધનપુરથી આવીને બેઠા, તેમણે કર્નલ લેંગની સલાહથી પ્રથમ કાઉન્સીલથી રાજ ચલાવ્યું, પણ એકવીશ વર્ષની ઉંમરે આવ્યા ત્યારે અનંતજી અમરચંદ તથા મીયાં હામદને દીવાન નીમ્યા. રાધનપુરના નવાબ જોરાવરખાંની દીકરી કમાલબખ્તા, સામતખાં બીળીની પુત્રી સરદારબખ્તા, તથા જુનાગઢના રહીશ શેખ હાસમબાઈની દીકરી લાડડી

બીબી એ રીતે ત્રણ સ્ત્રીઓ મહોળતળા પરણ્યા. બીબી કમા-
લખખતા જે બાદશાહી ઠાઠથી રહેતાં હતાં, તેના કુંવર હામ-
દખાંને સરકારે ખોટો ઠરાવ્યો, તેથી તે રાધનપુર ગયા ને ત્યાં
ગુજરી ગયા, સરદારખખતાને કંઈ સતાન સાંપડ્યું નહીં, ને
લાડડી બીબીને બહાદુરખાં કુંવર ૧૮૫૬ માં જન્મ્યા, બીજી
બે સ્ત્રીઓથી રસુલખાં ૧૮૫૮ માં જન્મ્યા, તથા એદલખાં
૧૮૬૭ માં જન્મ્યા, વળી ૧૮૫૬ માં નાનીબુને તાજખખતાં
કુંવરી જન્મ્યા, તેને બાટવાના બાબી રૂસ્તમખાંના ભાઈ શેર-
બુલદખા સાથે ૧૮૭૩ માં પરણાવ્યાં. નવાબ સાહેબની માનાબુ-
બીબી સાહેબ તથા તેની બેનપણી ચાઈતીબુ અનંતજી દીવા-
નની વિરૂદ્ધ હતા. તેથી તેઓએ બટપટ મચાવી. પણ પોલિ-
ટિકલ એજન્ટ દેશરખસ સાહેબે ૧૮૬૦ માં ડુંગરશી દેવશીને
દીવાન નીમ્યો. ચાઈતીબુના માનીતા લુવાણા કેશવજી ને
વીરજીની મદદથી ડુંગરશી ૧૪ મહિના સુધી ટકી રહ્યો; પણ
૧૮૬૧ માં ઝાલા ગોકળજી સપત્તિરામ દીવાન થયા. ૧૮૬૭માં
વાઘેર લોકોની માંછરડા પાસે ટોબરના ડુંગર ઉપર પૂર્ણ હાર
થઈ પણ કેપ્ટન હેમર્ટ ને લાઠુચ તેમા મરી ગયા. ડુંગરશી શેઠ
ઉપર વાઘેરને મદદ આપવાનો આરોપ મુકાયો, અને ડોસા પારે-
ખના બુનના કેસમા ડુંગરશી, કેશવજી તથા બીયાં હામીદ
રાજઠાટમા કેસ થયા. ૧૮૭૦ માં સુંબઈના ગવર્નર ફ્રિટઝારાડ
સાહેબે રાજકુમાર કોલેજ સ્થાપી. તેજ સાલમાં જાવનગરના
ડોકોર સાહેબ જસવતસિ હજી તથા ગોંડલના ડોકોર સાહેબ

સગરામજી દેવલોક પામ્યા. કોનન ખારીસ્ટરની મદદથી કેશ-
વજીએ જુનાગઢ સ્ટેટ સામાં ઘણું લખાણ છપાવ્યા. પણ
૧૮૭૧ માં દશ વર્ષની કેદ ભોગવી રહ્યા પછી એ મહિને મરી
ગયો, ને તેનો ભાઈ વીરજી પણ ઉપરકોટના કેદખાનામાં
ખારીએથી પડી અગર કોઈએ પાડવાથી મરણ પામ્યો. ૧૮૭૨
માં મહારાણીસાહેબનો કુંવર ડયુક ઓફ એડીનબરો આવ્યો.
ત્યારે નવાખ સાહેબ મુંબઈ પધાર્યા. તેજ વર્ષમાં કાઠીયાવાડ
જયુડીશીઅલ એસિસ્ટન્ટની નવી જગો નીકળી. ૧૮૭૩ માં
રાજસ્થાનિક કોર્ટ સ્થપાઈ. ૧૮૭૪માં લોપાળની બેગમને
જી. સી. એસ. આઈ. નો ખેતાળ આપવાના પ્રસંગે નવાખ
સાહેબ ફરી મુંબઈ ગયા ને ત્યાં પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સની મુલાકાત
થઈ. ૧૮૫૭ માં વઢવાણના ડાકોર સાહેબ રાજસિંહ, ગુજરી
ગયા. ૧૮૭૭ માં મહારાણી સાહેબે કૈસરેહિંદની પદવી ધારણ
કરી. તે પ્રસંગે નવાખ સાહેબ દીક્ષી પધાર્યા ત્યારે તેમનું ૧૧
તોપનું માન વધારી ૧૫ તોપનું કર્યું. આ વર્ષમાં ઘણું
ઓછું વરસાદ પડ્યો. ૧૮૭૮ માં રાવબહાદુર ગોકુળજી ઝાલા
ગુજરી જવાથી ખાનબહાદુર સાહેબ હિદી સી. આઈ. ઇ
દીવાન થયા. આ વર્ષમાં ઘણું વરસાદ પડવાથી પાકને નુકસાન
પહોંચ્યું ને ટાઢો કાળ પડ્યો. તેમાં વળી તીડનો ઉપદ્રવ ને
તાવની સખત ખીમારી ચાલવાથી જુનાગઢની વસ્તીનો પાચમે
ભાગ પંચત્વપણાને પામ્યો. ૧૮૮૦ માં ગવર્નર સાહેબ સર
જેમ્સ ફર્ગ્યુસને ભાવનગર-ગોંડલ રેલવે ઉઘાડી. ૧૮૮૧
માં ભાવનગરવાળા બાપાલાલ નાયબ દિવાન થયા તેજ

સાલમા દાહરોજને વહેવાણીને કુલ અખત્યાર મળ્યો. ૧૮૮૨ માં મૈયાનુ તથા ૧૮૮૫ માં મકરાણીનું હૂલ્લડ થયું. ૧૮૮૨ ના સપ્ટેંબરની ૨૬ મી તારીખે નવાબ સર મહોબતખાનજી કે. સી. એસ. સ્વર્ગવાસી થતાં કુંવર બહાદુરખાનજી ગાદીનશીન થયા તેમના વખતમાં વજીર બહાઉદીનભાઈ હા-મમભાઈ સી. આઈ. ઇ એ તથા દીવાન હરિદાસ વિહારીદાસે રાજ્યની સારી સેવા બજાવી. મહોબત મદરેસા, બુનાગઢ તરફની રેલ્વે, વગેરે આ નવાબ સાહેબના વખતમાં થયાં. સ વત ૧૯૪૭ ના કાર્તિક માસમા લોર્ડ હેરિસના હસ્તથી બહાદુરખાનજીને જી. સી. આઈ. નો ખેતાબ મળ્યો ને સ વત ૧૯૪૮ ના પોષ વદ ૭ ને ગુરૂવારે બહાદુરખાબી બહાદુરખાનજી એ હસ્ત-નશીન પામવાથી નવાબ સાહેબ મહમદ રસુલખાનજી ગાદિ-પતિ થયા. તેમના વખતમાં મુબઇના ગવર્નર લોર્ડ હેરિસના હાથથી લેપર એસાઇલમ સ્થપાયું. ને વજીર સાહેબ બહાઉ-દીનભાઈ કે જે સ વત ૧૯૦૧ ની સાલથી રાજ્યની સેવા બજાવતા આવ્યા છે તેમને સને ૧૮૪૩ ના નવેબર માસની તા. ૨૩ મીએ લોર્ડ હેરિસે ત્રી આઈ ઇ નો ચાદ રાજકોટ મુકામે પહેરાવ્યો.

દીવાન હરિદાસ પછી તેમના ભાઈ સરદાર બહાદુર બહેચરદાસ તથા સુનીલાલ સારાભાઈ દીવાન થયા. સને ૧૮૦૩ માં નાયબ દીવાન પુરૂષોત્તમરાય સુદરજી રાજ્યની નોકરીમાંથી દુર થયા ને સરદાર બહાદુર બહેચરદાસ બીજી વાર દીવાન થયા ૧૮૦૬ માં મીરજાં અબાસ અલીબેગ દીવાન થયા.

અશોકના લેખોનું ભાષાંતર.

શાસન—૧.

દેવના પ્રિય પ્રિયદર્શી રાજાનું આ શાસન છે. જીવહિ સા તદ્દન બધ કરવી જોઈએ. જેમાં હીંસા થાય તેવા યજ્ઞો કરવા નહીં. મોટો સમાજ એકઠો કરવા દેવો નહીં. કારણ કે દેવના પ્રિય પ્રિયદર્શી (અશોક) રાજા આવા મોટા સમાજને દોષ-રૂપ ગણે છે. ખરેખરી તો એકજ સમાજ છે જેને દેવના પ્રિય પ્રિયદર્શી રાજા કબુલ રાખે છે. આગળ ધર્મશાસન બહાર પાડવામા આવેલું છે કે સત્કર્મમાં પ્રાણીઓ મારી શકાય અને આજસુધી આવી રીતિ ચાલતી આવી છે, પણ તે રીતિ હવે કબુલ નથી; તેથી આ ધર્મશાસન બહાર પાડવામા આવે છે કે હવેથી પ્રાણીઓને મારવાં નહીં.

શાસન—૨.

દેવના પ્રિય પ્રિયદર્શી રાજાના સઘળા મુલકોમાં તથા પાસેના દેશ ચોળ, પાંડ્યદેશ, સત્યપુત્ર, કેરલપુત્ર, તામ્રપર્ણી (લંકા) માં તથા યવન રાજા એન્ટિયોકસ તથા તેના સામંત રાજાઓ હોય તે સર્વને માલુમ થાય કે રાજાએ જે બાબતો કરી છે. એક મનુષ્યના સુખના ઉપાય તથા બીજા પશુઓના

સુખના ઉપાય. એ જાને ઉપાયને માટે મનુષ્ય તથા પશુઓને ઉપયોગી જે જે ઔષધિઓ જે જે સ્થાને નથી તે તે ઔષધિઓ મંગાવીને ત્યા ત્યાં રોપાવી છે તેમજ કૃષ્ણ મૂળ જે ઠેકાણે નથી ત્યાં તે મંગાવી રોપાવેલાં છે. તથા મનુષ્યોના અને પશુઓના ઉપયોગ સારૂં માર્ગમાં કુવા ખોદાવ્યા છે તથા ઝાડ વવરાવ્યાં છે.

શાસન—૩.

દેવના પ્રિય પ્રિયદર્શી રાજા કહે છે કે ગાદીએ બેઠાં મને બાર વર્ષ થયાં ત્યારે મેં એ પ્રમાણે આજ્ઞા કરી કે, જે લોકો ધર્મના નિયમથી બંધાયેલા છે તે ગમે તો પરદેશના હોય અથવા ભારી પ્રજા હોય તો પણ તેમણે નીતિનાં બંધન જેવા કે માતા-પિતા, મિત્ર, દાસ ને બાળક સંબંધી તથા પ્રાણીઓ અને શ્રમણ સંબંધી કર્તવ્ય અમલમાં લાવવા સારૂં પાંચ વર્ષ પ્રાયશ્ચિત કરવું ઉદારતા સારી છે. જીવતા પ્રાણીને પીડા નહીં કરવી એ સારૂં છે ઉડાઉપાણું ને નિંદાથી દૂર રહેવું એ સારૂં છે શ્રદ્ધાવાળા લોકોને આ સ્થાને ગણાવેલા સદ્ગુણ સંબંધી દાખલાથી અને ખુલાસાથી સમાજ પોતેજ ઉપદેશ આપશે.

શાસન—૪.

ધણે કાળ થયા હિંસા ઘણી થાય છે, જ્ઞાતિમર્યાદા રહેતી નથી, પ્રાણી-શ્રમણનું માન રહેતું નથી, માટે દેવના પ્રિય પ્રિયદર્શી રાજા ગન્ધર્વ સહિત સ્વારી કહાડી, વાજા

વજડાવી તથા આતશ બાણ ફેડાવી અગાઉ કોઈ દિવસ નહીં
આપેલો એવો હુકમ આપે છે કે, પ્રાણીહિંસા કરવી નહીં.
બ્રાહ્મણ-શ્રમણનું માન રાખવું. માળાપની સેવા કરવી તથા
વૃદ્ધની સેવા કરવી. આ અને બીજાં ધર્માચરણ દેવના પ્રિય
પ્રિયદર્શી રાજાએ વધાર્યા છે અને હજુ પણ વધારશે. દેવના
પ્રિય પ્રિયદર્શીના પુત્ર પૌત્રાદિકો પણ પ્રલય પર્યંત ધર્મ
તથા શીલ પાળી આ ધર્માચરણની વૃદ્ધિ કરશે. કારણ કે જે
દુઃશીલ હોય છે તે પોતે પણ ધર્મ પાળી શકતો નથી. ધર્મા-
ચરણની વૃદ્ધિ થાય તથા ઘટાડો ન થાય એમા સારું છે એમ
ધારી આ લખેલું છે. આ બાબતની વૃદ્ધિ થાઓ. હાની ન
થાઓ. ગાદીએ બેઠે બાર વર્ષ થયા પછી દેવના પ્રિય પ્રિયદર્શી
રાજાએ આ લખાવેલું છે.

શાસન—૫.

દેવના પ્રિય પ્રિયદર્શી રાજા ફરમાવે છે કે કોઈનું
કલ્યાણ કરવું એ કહણ છે તથા પાપ કરવું એ સહેલું છે.
માટે મેં જેમ શુભ કૃત્ય કર્યા છે તેમ મારા પુત્ર, પૌત્ર તથા
પ્રપૌત્રાદિક પણ દરેક સમયે ઘણાં સારા કામ કરશે. લોકો પણ
તેજ પ્રમાણે ચાલશે તે સુખી થશે. જે આ માર્ગને તજશે
તે દુઃખ પામશે, પાપ સુકર છે. માટે મારા રાજ્યના તેરમા
વર્ષમાં સર્વ ધર્મના લોકોમાં નીતિની દેખરેખ રાખવા સારું
સદ્ગુણની વૃદ્ધિ થવા અને ચવન, કાંબોજ, ગધાર, રાષ્ટ્રિક
અને પિનેનિકના સુધર્મી લોકોમાં સુખની વૃદ્ધિ કરવા સારું

મે ધર્મમહામાત્ર નીમ્યા છે. તેઓ લડવૈયા લોકોમા, બ્રાહ્મણ, શ્રમણ તથા બીજા લોકોમા બીન હરકતે સારા લોકનુ કડ્યાણ થવા સારૂ, બંદિવાનોના બધ તોડાવવા સારૂ અને પૂરેલાને બહાર કાઢવા સારૂ પવિત્રગુરુએ આપેલા જ્ઞાનના સાધન વડે દ્વરશે પાટલી પુત્ર શહેરમા અથવા, બહાર જ્યા મારા ભાઈ બહેન અથવા સગાવહાલા હશે ત્યા પણ તેઓ જશે આ ધર્મમહામાત્ર જે નીતિની દેખરેખ માટે નીમવામા આવ્યા છે તેઓ જે જે સ્થાનોએ નીતિનો કાયદો સ્થપાયો છે, ત્યા ત્યાં પુણ્યવાન અને સદ્ગુણીજનોને ઉત્તેજન આપશે આવા ઇરાદાથી આ શાસન લખ્યું છે તે મારી પ્રજાએ માનવું

શાસન—૬.

પ્રાચીનકાળમા પ્રજાના હિત ઉપર ધ્યાન આપવામાં આવ્યું હોય તેમ જણાતું નથી. તેમજ કોઈ અમલદારોએ પણ ધ્યાન આપ્યું નથી. માટે હવે મારા રાજ્યમાં સ્ત્રીઓ ઉપર, ધર્મસ્થાન ઉપર, યાત્રાળુ ઉપર, વ્યાપાર ઉપર તથા બાગ-બગીચા ઉપર મે ચોક્કીદાર રાખેલા છે અને હરેક રીતે મારી પ્રજાના સુખમા વધારો થાય તેમ કર્યું છે હું અને મારા મહામાત્ર જે જે જાહેર કરીએ તે મનુર થવા માટે સજામા મૂકવામા આવશે મનુર થવા પછી મને બીજર આપવામા આવશે આવી આજ્ઞા મે સર્વ ઉકાલે કરી છે. જગતનુ હિત કરતા કરતા મને સંતોષ થતા નથી આખી દુનિયાને આજ્ઞા કરવી એ યજ્ઞોજ સ્તુતિપાત્ર પ્રયત્ન છે જ્યારે સ્ત્ર

લોકો આ લોકમાં સુખી થાય અને અતે સ્વર્ગમાં જવા શક્તિમાન થાય ત્યારેજ હું તેમના ઋણથી છુટું. આવા ઋણથી મુક્ત થવા માટે મારા સઘળા યત્ન છે. આવા વિચારથી આ નીતિનું શાસન લખવામાં આવ્યું છે. આ ઘણા કાળ સુધી ટકો. મારી પાછળ મારા પુત્ર, પૌત્ર તથા પ્રપૌત્ર આખી દુનિયાના લલાને માટે યત્ન કરો. આ કામ અત્યંત શ્રમવિના બને તેવું નથી.

શાસન—૭.

દેવપ્રિય પ્રિયદર્શી રાજા એવી ઇચ્છા રાખે છે કે સર્વ ધર્મગુરુઓ સંપત્તી રહે. તેઓ ઇચ્છે છે કે અમે જેવા નિયમ પાળીએ છીએ તેવાજ નિયમ બીજા લોકો પાળે તથા રાખે પણ સર્વ મનુષ્યના મત તથા ઇચ્છાઓ જુદી જુદી હોય છે. માટે કેટલાએક બધું પાળે, તેમજ કેટલાએક થોડું પણ પાળે તોપણ એટલું તો ખરું કે નિયમ, દાન ઇત્યાદિ ઘણાં છે. તેમજ સંયમ, ભાવશુદ્ધિ, કૃતજ્ઞતા, દ્રઢભક્તિ એ શ્રેષ્ઠ છે.

શાસન—૮.

આગળના વખતમાં રાજાઓ મૃગયા (શિકાર) વગેરે મોજશોખ માટે મુસાફરી કરતા. પણ દેવપ્રિય પ્રિયદર્શી રાજાને તો ગાદીએ બેઠા પછી દસમે વર્ષે જ્ઞાન થયું કે સર્વ યાત્રાઓ કરતાં ધર્મયાત્રા જ શ્રેષ્ઠ છે. જેમાં પ્રાણી-શ્રમણનું દર્શન થાય તથા તેમને દાન અપાય. વૃદ્ધ જનોનું દર્શન

થાય તથા તેમને સુવર્ણની બક્ષીસ આપી શકાય. પોતાના દેશના લોકોની મુલાકાત લઈ શકાય. ધર્મનો બોધ આપી શકાય. તથા તે વિષે પુછપરછ થઈ શકે પોતાનો અગાઉનો વિચાર ફેરવીને ધર્મયાત્રા સ્વીકારી તેથી દેવપ્રિય પ્રિયદર્શી રાજા પોતે ઘણા રાજી થયા છે.

શાસન—૯.

દેવપ્રિય પ્રિયદર્શી રાજા કહે છે કે કંઈ હરકત હોય, પુત્ર પ્રસવે, પ્રવાસ કરવો હોય તથા એ શિવાય બીજા ઘણા પ્રસંગ આવે ત્યારે મનુષ્યો નાનાં મોટાં માંગલિક કૃત્યો કરે છે. જે માણસો આવાં નિર્રર્થક અને હુદ્ર અનેક મંગળ કરે છે તે મૂઠ્ઠા છે માંગલિક કૃત્યો તો અવશ્ય કરવા બેઠાએ; પણ એવા મંગળ કૃત્યોનું બહુજ થોડું ફળ છે. ધર્મમંગળ એજ મહા-મંગળ છે એ મંગળમાં નીચેની બાબતો છે. નોકર-ચાકરની બળર રાખવી, ગુરૂની સારી રીતે સેવા કરવી, જીવને સારી રીતે નિયમમાં પ્રવર્તોવવો તથા બ્રાહ્મણ-ક્ષત્રિયોને સાડા દાન આપવું. એ તથા એવા પ્રકારના બીજાં સત્કર્મ કરવા એનું નામ ધર્મમંગળ છે. આ મંગળ કરવાનો બોધ બાપ હોય તો બાપે, દીકરાએ, ભાઈએ કે ઉપરીએ જ્યાં સુધી સામા માણસના મનમાં ઉતરે ત્યાંસુધી કરવો. આગળ હાથું છે કે દાન કરવું તે સાડા છે, પણ જેવા ધર્મ સંબંધી દાન તથા અનુગ્રહ છે તેવા બીજા કોઈપણ દાન કે અનુગ્રહ નથી. શુભ અતઃ-કરણવાળા મિત્ર, જ્ઞાતિજાએ તથા સહાધિકારે પ્રસંગ આવે

લોકો આ લોકમાં સુખી થાય અને અતે સ્વર્ગમાં જવા શક્તિમાન થાય ત્યારેજ હું તેમના ઋણથી છુટું. આવા ઋણથી મુક્ત થવા માટે મારા સઘળા યત્ન છે. આવા વિચારથી આ નીતિનુ શાસન લખવામાં આવ્યું છે. આ ઘણું કાળ સુધી ટકે. મારી પાછળ મારા પુત્ર, પૌત્ર તથા પ્રપૌત્ર આખી દુનિયાના ભલાને માટે યત્ન કરે. આ કામ અત્યંત શ્રમવિના બને તેવું નથી.

શાસન—૭.

દેવપ્રિય પ્રિયદર્શી રાજા એવી ઇચ્છા રાખે છે કે સર્વ ધર્મશુદ્ધો સંપત્તી રહે. તેઓ ઇચ્છે છે કે અમે જેવા નિયમ પાળીએ છીએ તેવાજ નિયમ બીજા લોકો પાળે તથા રાખે પણ સર્વ મનુષ્યના મત તથા ઇચ્છાઓ જુદી જુદી હોય છે. માટે કેટલાએક બધું પાળે, તેમજ કેટલાએક થોડું પણ પાળે તોપણ એટલું તો બહુ કે નિયમ, દાન ઇત્યાદિ ઘણું છે. તેમજ સયમ, ભાવશુદ્ધિ, કૃતજ્ઞતા, દ્રઢભક્તિ એ શ્રેષ્ઠ છે.

શાસન—૮.

આગળના વખતમાં રાજાઓ મૃગયા (શિકાર) વગેરે મોજશોખ માટે મુસાફરી કરતા. પણ દેવપ્રિય પ્રિયદર્શી રાજાને તો ગાદીએ બેઠા પછી દસમે વર્ષે જ્ઞાન થયું કે સર્વ યાત્રાઓ કરતાં ધર્મયાત્રા જ શ્રેષ્ઠ છે. જેમાં પ્રાણી-શ્રમણનું દર્શન થાય તથા તેમને દાન અપાય. વૃદ્ધ જનોનું દર્શન

યાય તથા તેમને સુવર્ણની બક્ષીસ આપી શકાય. પોતાના દેશના લોકોની મુલાકાત લઈ શકાય. ધર્મનો બોધ આપી શકાય. તથા તે વિષે પુછપરછ થઈ શકે. પોતાનો અગાઉનો વિચાર ફેરવીને ધર્મયાત્રા સ્વીકારી તેથી દેવપ્રિય પ્રિયદર્શી રાજા પોતે ઘણા રાજી થયા છે.

શાસન—૯.

દેવપ્રિય પ્રિયદર્શી રાજા કહે છે કે કંઈ હરકત હોય, પુત્ર પ્રસવે, પ્રવાસ કરવો હોય તથા એ શિવાય બીજા ઘણા પ્રસંગ આવે ત્યારે મનુષ્યો નાનાં મોટાં માંગલિક કૃત્યો કરે છે. જે માણસો આવાં નિરર્થક અને ક્ષુદ્ર અનેક મંગળ કરે છે તે મૂઢ છે. માંગલિક કૃત્યો તો અવશ્ય કરવા જોઈએ, પણ એવાં મંગળ કૃત્યોનું બહુજ થોડું ફળ છે. ધર્મમંગળ એજ મહા-મંગળ છે. એ મંગળમાં નીચેની બાબતો છે. નોકર-ચાકરની બખર રાખવી, ગુરૂની સારી રીતે સેવા કરવી, જીવને સારી રીતે નિયમમાં પ્રવર્તોવવો તથા બ્રાહ્મણ-બિશુકોને સારૂં દાન આપવું. એ તથા એવા પ્રકારના બીજાં સત્કર્મ કરવા એનું નામ ધર્મમંગળ છે. આ મંગળ કરવાનો બોધ બાપ હોય તો બાપે, દીકરાએ, ભાઈએ કે ઉપરીએ જ્યાં સુધી સામા માણસના મનમાં ઉતરે ત્યાંસુધી કરવો. આગળ હું છે કે દાન કરવું તે સારૂં છે, પણ જેવા ધર્મ સંબંધી દાન તથા અનુગ્રહ છે તેવાં બીજા કોઈપણ દાન કે અનુગ્રહ નથી. શુભ અંતઃ-કરણવાળા મિત્રે, જ્ઞાતિલાએ તથા સલાહકારે પ્રસંગ આવે

ત્યારે કહેવું કે ઉપર કહેતાં કામ સારા છે માટે તે કરવાં. આ સઘળું જે કરે છે તે અતે સ્વર્ગે જાય છે. સ્વર્ગે લઈ જનારાં આ કામ જરૂર કરવાં જોઈએ.

શાસન—૧૦.

જો દેવપ્રિય પ્રિયદર્શી રાજાની પ્રજા ધર્મસેવન ન કરત અથવા ધર્મજ્ઞાનમાં ન અનુસરત તો તે યશ કે કીર્તિને પરમ લાભકારી ન ગણત. પરંતુ તેની પ્રજા ઉપર પ્રમાણે પ્રવર્તે છે માટે તે યશ અથવા કીર્તિને ચાહે છે. દેવપ્રિય પ્રિયદર્શી રાજા જે કંઈ પરાક્રમ કરે છે તે કેવળ પરલોકને માટે કરે છે તેથી પોતે જિલકુદ્ધ કલંકમુક્ત રહે જાય. કલંક તો પાપ જ છે. પરંતુ જો માણસ સર્વ કામ મૂકી દઈ આ કામને વાસ્તે અત્યંત પરિશ્રમ લે, તો ભલે તે ઉંચી કે નીચી પંક્તિનો હોય તોપણ તેનાથી આ કામ બનવાનું નથી. તેમાં પણ ઉંચી પદવીના માણસથી તો આ કામ બનવું ઘણું જ અશક્ય છે.

શાસન—૧૧.

દેવના પ્રિય પ્રિયદર્શી રાજા એમ કહે છે કે જેવું ધર્મદાન, ધર્મચર્યા, ધર્મસંબંધી ઉદારતા કે ધર્મનો સંબંધ છે એવું કોઈ પણ દાન નથી. ધર્મદાન વગેરેમાં નીચેની બાબતો છે.....નોકર-ચાકરની સારી બરદાસ રાખવી, માતાપિતાની ભક્તિ કરવી, મિત્ર, ઓલખીતા, બલિલાઈ, પ્રાદ્યુ તથા લિશ્તુકોને સારી રીતે દાન દેવું તથા જીવની રક્ષા કરવી. આ

શુભ કર્તવ્ય છે એમ જાપે, દીકરાએ, ભાઈએ, મિત્રે, યોગ-
ખીતા માણસે, જાતિભાઈએ તથા પાડોશીએ પણ કહેવું.
આ પ્રમાણે જે કરે છે તે આ જગતમાં સર્વની પ્રીતિને પ્રાપ્ત
થાય છે તથા પરદોષમાં પણ અનંત પુણ્યનું ફળ લોગવે છે.

શાસન—૧૨.

દેવપ્રિય પ્રિયદર્શી રાજા સર્વ સંપ્રદાયના લિક્ષુકમંડળ
તથા ગૃહસ્થનો દાન માનાદિથી સત્કાર કરે છે. દેવપ્રિય પ્રિય-
દર્શી રાજા એમ માને છે કે, જે દાન કે પૂજાથી સર્વ સંપ્ર-
દાયની યશોવૃદ્ધિ થાય તેના જેવું ખીજું કોઈ દાન કે પૂજા નથી.
સંપ્રદાયનું જળ અનેક રીતે વધી શકે છે. પણ સંપ્રદાયના
ઉદયનું મૂળ તો એજ છે કે વાચા નિયમમાં રાખવી; કારણ કે
તેથી પોતાના સંપ્રદાયની પ્રશંસા અથવા પર સંપ્રદાયની
નિંદા ન થાય, તથા પ્રસંગ વિનાનું હલકું ભાષણ ન થાય.
પ્રસંગ આવે ત્યારે એક સંપ્રદાયવાળા મનુષ્યોએ ખીજા સંપ્ર-
દાયવાળાને માન આપવું. જેઓ પ્રસંગે એક ખીજાના સંપ્ર-
દાયને ઉત્તેજન આપે છે તેઓ પોતાના સંપ્રદાયને વધારે છે,
ને પર સંપ્રદાયનો ઉપકાર કરે છે. જે આથી વિરુદ્ધ વર્તે છે
તે પોતાના સંપ્રદાયનો ક્ષય કરે છે, તથા પર સંપ્રદાયનો અપ-
કાર કરે છે તથા હું મારા સંપ્રદાયની ઉન્નતિ કરું છું એમ
સમજી જે પોતાના સંપ્રદાયની કેવળ સ્તુતિ કરે છે તે પણ
પોતાના સંપ્રદાયનો અત્યંત નાશ કરે છે. માટે સર્વ સંપ્રદાય-
વાળાએ હળી મળીને રહેવું એ સાચું છે. તેઓ એકખીજાના

ધર્મથી વાકેફ થાય તથા એકળીજનને મદદ કરે એવી દેવપ્રિય પ્રિયદર્શી રાજાની ઇચ્છા છે. કારણ કે, સર્વ સંપ્રદાયવાળા બહુશ્રુત તથા.....થાય જેથી સર્વ સંપ્રદાયનો યશ વધે તથા તેમને માન મળે એવા દાન સિવાય બીજા દાન કે પૂજનને તે માનતો નથી. આટલા સારૂ ધર્મમહામાત્ર, સ્ત્રીઓ વિષે તપાસ રાખનારાઓ, સન્યાસીઓ આદિકની સાર સંભાળ રાખનારાઓ તથા એવા બીજાઓ કામે લગાડયા છે. આમ કરવાનું કૃણ એટલું જ કે પોતાના સંપ્રદાયની વૃદ્ધિ થાય તથા ધર્મ પ્રકાશ પામે.

શાસન—૧૩.

(અક્ષરો ઘણાખરા ઘસાઇ ગયા છે.)

શાસન—૧૪.

આ ધર્મલિપી દેવપ્રિય પ્રિયદર્શી રાજાએ લખાવેલી છે. કોઈ ઠેકાણે સક્ષેપમા લખાયેલી છે, કોઈ ઠેકાણે મધ્યમ રીતે તથા કોઈ સ્થાને વિસ્તારથી લખાયેલી છે. બધે ઠેકાણે બધું લખેલું નથી. દેશ મોટો છે માટે મેં જે લખાવ્યું છે તે ઘણું છે. કેટલીક બાબતો વિષયની મધુરતાને લીધે ફરી ફરીને લખી છે. કારણ કે તે બાબતોને લોક વિશેષ પ્રીતિથી ગ્રહણ કરે. જો આમાં કોઈ સ્થાને અપૂર્ણ અથવા અયોગ્ય લખ્યું હોય તો તેનું કારણ એમ ધારવું કે અસલ સાથે તેની નકલ મેળવી નહીં હોય અથવા તો કોતરનારે ભૂલ કરી હશે.

સ્કંદગુપ્તના લેખનું ભાષાંતર.

જેણે બલિરાજ પાસેથી પોતાના પ્રીતિપાત્ર ભકતોને ભોગવવા યોગ્ય ઘણા કાળથી સગ્રહ કરેલી સમૃદ્ધિને ઇંદ્રના સુખને માટે હરી લીધી છે, ને જે કમળમાં રહેનારી લક્ષ્મીનું વાસગૃહ છે તે અતિશય વિજયી તથા દુઃખ હરનાર વિષ્ણુનો જય થાઓ. તે પછી રાજાઓને ઘટે તેવા ગુણનો ભંડાર, શોભાયમાન વક્ષઃસ્થળવાળો, જેણે પોતાની ભુજવડે પરાક્રમ કરેલા છે તથા જે પુષ્કળ લક્ષ્મીવાન છે તે સ્કંદગુપ્તનો જય થાઓ, તે સ્કંદગુપ્ત માન અને ગર્વરૂપી કૂલેલી ક્ષણવાળા નૃપ-રૂપી સર્પોને ગરૂડની ખાણ સમાન તથા તેમનું વિષ ઉતારનાર છે. તેણે પોતાના પિતાના દેવલોક પામ્યા પછી ચાર સમુદ્રમાં ઉત્પન્ન થયેલાં રત્નોથી ભરપૂર એવી ચોતરફ વસેલા દેશવાળી પૃથ્વીને તાબે કરા શત્રુઓને નમાવ્યા. એ રાજાનો યશ પ્રસરતી વેળાએ જેમનો ગર્વ મૂળથી ગયો હતો તેવા મ્લેચ્છ દેશમા વસનાર તેના શત્રુઓ જીતાયેલ જેવાજ હતા અને લજ્જાને લીધે તઓ પોતાના મુખરાજાને દેખાડી શકતા નહોતા. લક્ષ્મીએ રૂઢાપણથી વિચારીને તથા ગુણદોષનાં કારણો ધ્યાનમા લઈને સર્વ રાજકુમારોનો અનાદર કરી સ્વયંવરમાં સ્કંદગુપ્તને પસંદ કર્યો. તેની પ્રજામાં કોઈપણ અધર્મના માર્ગે ચાલનાર, દુઃખી, દરિદ્રી, દંભી, લોભી, દંડયોગ્ય કે પીડિત નહોતો. એમ તેણે સઘળી પૃથ્વીને જીતીને શત્રુઓનો ગર્વ ભંગ કરી તથા સર્વ

મુલકમાં રક્ષક નીમીને આ પ્રમાણે અનેક પ્રકારે વિચાર કરવા માંડ્યો. લાયક બુદ્ધિશાળી, વિવેક, વિચારને સ્મરણશક્તિવાળો; સત્ય, સરલતા, ઉદારતા ને નીતિયુક્ત; મધુરતા, વિદગ્ધતા ને યશવાળો; પ્રીતિયુક્ત, પુરૂષત્વવાળો, નિષ્કપટ, સકલ કર્તવ્ય કર્મમાં તત્પર, સર્વ જનના કલ્યાણની કાળજી રાખનાર, એવો કોઈ મનુષ્ય મારા અમલદારોમાં હશે? વળી તે નીતિમાર્ગે દ્રવ્યનો સંગ્રહ કરવામાં, સંગ્રહિત દ્રવ્યનું રક્ષણ કરવામાં તથા તેનો યોગ્ય રસ્તે ઉપયોગ કરવામાં સમર્થ હશે? જે આખા સૌરાષ્ટ્ર દેશ ઉપર અમલ ચલાવી શકે એવો મારા અમલદારોમાં કોણ છે? અરે હા, યાદ આવ્યું. આ બધો બોલો ઉઠાવવાને સમર્થ પર્ણદત્ત જ છે. આ પ્રમાણે કેટલાએક દિવસ સુધી વિચાર કરી અ તે દૃઢ નિશ્ચય કરીને પર્ણદત્તને કેટલીએક આજીજી સાથે સૌરાષ્ટ્રના રક્ષણને માટે નીમ્યો. જેમ પશ્ચિમ દિશાના અધિપતિ તરીકે વરૂણને નીમીને દેવતાઓ નિશ્ચિંત થયા, તેમ પશ્ચિમ દિશામાં સૌરાષ્ટ્ર ઉપર પર્ણદત્તને નીમીને સ્કંદગુપ્ત રાજા નિશ્ચિંત થયો. પર્ણદત્તને એક પુત્ર હતો. તેનામા ખરૂં પુત્રપણું હતું. તે ખીજો પર્ણદત્ત હોય તેવો હતો. તથા તેને તેના બાપે પોતાના આત્માની પેરે ઉછેર્યો હતો. તેનું મન શાંત તથા આકૃતિ કામદેવના જેવી રૂપાળી હતી. તેનું મુખ તળાવમાં ખીલેલા કુલ સરખું હતું. પોતાને ઘટે તેવી અનેક તરેહની રમતોથી તે હમેશા ખુશીમાં રહેતો. શરણે આવેલા લોકોનો રક્ષક હતો. તેનું નામ ચક્રપાલિત હતું. તે લોકપ્રિય હતો તથા પોતાના ઉત્તમ ગુણો વડે તેણે પોતાના પિતાની કીર્તિ વધારી. ક્ષમા,

અમલ, વિવેક, નીતિ ગર્વ રહિત શૌર્ય.....દાન, ખુશમિ-
 નન, ડહાપણ, ઋણમુક્તિપણ, અંચળાઈ, સૌદર્યતા, દુષ્ટને
 દંડ દેવો, ધૈર્ય અને ઉદારતા એ સર્વ ગુણો તેનાથી કોઈ દિવસ
 છુટા પડતા નહીં. જેની ઉપમા આ ચક્રપાલિતને અપાય તેવો
 કોઈ પણ માણસ જગતમાં નથી. પણ સર્વ ગુણ તેમાં છે, માટે
 તેની ઉપમા ખીજને અપાય છે. આ તથા ખીજ ગુણોની
 પરીક્ષા કરીને તેને તેના બાપે સૌરાષ્ટ્રની સરદારી સોંપી ત્યારથી
 તેણે પોતાના પૂર્વજો કરતાં પણ સારી રીતે શહેરનું રક્ષણ
 કર્યું. તેણે પોતાની ભૂજાઓના પરાક્રમ શિવાય કોઈ ખીજ
 ઉપર આધાર રાખ્યો નથી તેણે ગર્વથી કોઈને દુઃખ દીધું
 નથી. શહેરમાં જે દુષ્ટ જન હતા તેને શિક્ષા કરી સર્વ પ્રજાનો
 તેના ઉપર ભરોસો હતો. તે પ્રજાના ગુણ-દોષની પરીક્ષા કરીને
 તેમની સાથે હસ્તે મ્હોઢે વાત કરીને તથા તેમને યોગ્ય સ-
 ન્માન આપીને પોતાનાં બાળબચ્ચાંની માફક રાજ કરે છે.
 એક ખીજને ઘેર જવા આવવાથી તથા કુલાચાર પ્રમાણે
 તેમનો આદરસત્કાર કરવાથી તેણે લોકોની પ્રીતિમાં વધારો
 કર્યો છે. તે બ્રાહ્મણપણું જાળવી રાખનાર, સમર્થ, પવિત્ર ને
 દાનશીલ છે. તે જે દર્શનીય પદાર્થ મળે તેનો ધર્મ ને અર્થને
 હરકત ન આવે તેવી રીતે ઉપભોગ કરે છે. પર્ણદત્તનો દીકરો
 નીતિવાન થાય એમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી. કારણ કે મોતીનાં
 ગુમખાં તથા પાણીમાં થતાં કમળ જેવા શીતળ
 ચંદ્રમાથી કદી પણ ગરમી ઉત્પન્ન થશે ? ઋતુના ક્રમ પ્રમાણે
 ઉનાળો ઉતરી જ્યારે ચોમાસુ આવ્યું ત્યારે ગુપ્તના કાળથી

જાણતાં ૧૩૬ ની સાલમાં ભાદરવા શુદ્ધ ૬ ની રાત્રીએ લાંબા વખત સુધી ઘણો વરસાદ વરસ્યો. જેથી સુદર્શન તળાવ એકદમ ફાટ્યું. રૈવત પર્વતમાંથી નીકળેલી આ સઘળી નદીઓ તથા રેતીથી ચળકાટ ભારતી પળાશિની (સોનરેખ) નદી જે આજ ઘણા કાળ સુધી બધનમા રહી હતી તે આજે હર્ષ પામી આગળની માફક ઉતાવળી પોતાના પતિ (સમુદ્ર) તરફ ચાલતી થઈ. વરસાદ થવાથી હર્ષ પામેલા સમુદ્રને જોઈ તેનું પ્રિય ચાહનાર ઉજ્જવ્ય ત પર્વતે પાણીમાં ઉગેલા કમળથી શોભાયમાન નદીરૂપી હાથ લાંબો કર્યો. કેટલાક રાતમાં જાગી ઉઠેલા તથા કેટલાએક પાછલી રાત્રે જાગેલા લોકો ખેદ પામી ચિંતા કરવા લાગ્યા કે હવે શું કરવું ? તેટલામાં સુદર્શન તળાવ અદૃશ્ય થયું (નાશ પામ્યું.) લોકો કહેવા લાગ્યા કે સુદર્શન તળાવ જે હાલ દેખાતું જ નથી તે ફરી કોઈ દિવસ સમુદ્રનો દેખાવ આપશે.....ચક્રપાલિત પિતાનો ભકત હતો તેથી રાજના તથા શહેરના હિતને વાસ્તે ૧૩૭ ની સાલમાં.....ઉનાળાના માસ (ચૈત્ર)..... પહેલે દિવસે ઘણાએક શ્રમ તથા પૈસા ખર્ચી.....

રૂદ્રદામાના લેખનું ભાષાંતર.

સિદ્ધ, આ સુદર્શન તળાવ ગિરનાર પર્વતના પડધાર..... માટી તથા પથ્થરથી લાંબું પહોળું તથા ઉચુ પથરાની સાંધ માલમ ન પડે તેવી રીતે મજબુત ચણેલી પાળવાળું છે. તેથી તે ડુંગરની ધારની ખરોખરી કરે છે. તેના બધ ઘણા સજ્જડ છે.....તેને એક સ્વાભાવિક પુલ છે. તથા તેને પાણી જવા

માટે રરતા રાખેલા છે તેની ત્રણ શાખા છે.... વગેરે ઉપકા-
 રોથી ઘણુંજ વૃદ્ધિ પામ્યું છે. આ તળાવ પ્રાતઃકાળે નામ
 લેવા યોગ્ય મહાક્ષત્રપ સ્વામિચંદ્રા રાજના પૌત્ર.....(મહા-
 ક્ષત્રપ જયદામાના) પુત્ર જેનું નામ મોટા પુરૂષો પણ વારં-
 વાર લે છે તે રૂદ્રદામાના ૭૨ મા વર્ષમાં માર્ગશીર્ષ વદી પડવાને
 દિવસે ... જ્યારે પૃથ્વી સમુદ્ર જેવી થઈ હતી ત્યારે ઉજ્જ-
 યત પર્વતમાંથી વહેતી સુવર્ણ જેવી ચક્રચક્રિત રેતીવાળી
 સોનરેખ, પલાશિની વગેરે નદીઓના વધેલા પુરના વેગને
 લીધે પુત્ર.... કાંટે નહી તેને માટે જોઈએ તેવી યુક્તિઓ
 કરી રાખ્યા છતા પણ પર્વતના શિખર, ઝાડ, અગાશી, ઘર,
 જયસ્થલ, ખારણા વગેરેનો નાશ કરનાર પ્રલયકાળ સમાન
 ભયંકર અત્યંત વેગવાળા પવનને લીધે ઉછળતા પાણીમાં
 ભાગી ગયેલ.....પથરાઓ ઝાડનાં મૂળ, તથા વેલાઓનાં
 જાળાં આવી પડ્યા, તેથી પુલ તુટ્યો તથા તેમાં મથાળેથી
 નદીના તળસુધી ચારશે વીસ હાથ લાંબો. તેટલોજ પહોળો,
 તથા પચોતેર હાથ ઉંડો રસ્તો પડી ગયો. જે માર્ગે સઘળું
 પાણી નીકળી જવાથી એ તળાવ મારવાડ જેવું અત્યંત
 દુર્દર્શન થયુંસાડ મૌર્યવંશી રાજા ચંદ્રગુપ્તના સુખા
 વૈશ્યન્તિ પુષ્પગુપ્તે બધાવ્યું હતું. તથા મૌર્યવંશી યવન
 રાજાના સેવક તુશસ્ત્રે નહેરોથી શણગાર્યું હતું. રાજાને કરાવવી
 ઘટે તેવી કરાવેલી નહેર જે તે પુલના કાંટેલા ભાગમાં નજરે
 પડી તેથી મોટો પુલ.....જન્મથી જ મોટો લક્ષ્મીવાન હોવાથી
 સઘળા વર્ણોએ શરણે જઈ જેને પોતાના રક્ષણને માટે સ્વામી
 તરીકે સ્વીકાર્યો છે. સંગ્રામમાં સન્મુખ આવેલા પોતાના

ખરોખરીઆ શત્રુને મારવા શિવાય જીવતાં સુધી કોઈપણ મનુષ્યવધ નહીં કરવાની જેણે પ્રતિજ્ઞા લીધેલી છે. દાનાદિ ગુણ.....જે દયાવાન તથા પોતાની મેળે શરણે આવેલા લોકોનું વિશેષપણે રક્ષણ કરનાર છે. પૂર્વ પશ્ચિમ આકરાવંતી, અનૂપ દેશ, આનર્ત, સુરાષ્ટ્ર, શ્વેત્ર, મરુકંઠ, સિંધુ. સૌવીર, કુકુર, અપરાંત, નિષાદ વગેરે સર્વ દેશો જેમાંનાં નવાં શહેરોના તથા બજારના માણસો પણ ચોર, સર્પ, પશુ, રોગ વગેરે ઉપદ્રવથી મુક્ત છે. જેઓ પોતાના પરાક્રમથી મેળવેલી રાજ-ભક્ત પ્રજાવાળા છે; જેઓમાં તેના પ્રભાવને લીધે.....છટ વસ્તુ મળી શકે છે; તેઓનો જે સ્વામી છે સર્વ ક્ષત્રીઓની અંદર મળેલી વીર પદવીને લીધે ગર્વ પામી તાબે નહીં રહેલા ચોદ્ધાઓનો જેણે બળાત્કારે જડમૂળથી નાશ કર્યો. દક્ષિણ-પથના રાજ સાતકર્ણિને ખુદલી રીતે બે વાર જીતીને પોતાનો નિકટનો સંજોધી હોવાથી જીવતો છોડી દઈ જેણે યશ મેળવ્યોજે વિજયી તથા પદ્મજ થયેલા રાજાઓને ફરીને બેસારનાર છે. યોગ્ય ઉદારતાથી જેણે ધર્મની ઉત્કૃષ્ટ પ્રીતિ મેળવી છે, વ્યાકરણ, તર્ક, સંગીત, નીતિ વગેરે મોટી વિદ્યાઓનો અભ્યાસ કરવાથી, તેમને યાદ રાખવાથી, તેમનો સારાંશ સમજાવવાથી તથા તેમનો ઉપયોગ કરવાથી જેણે પુષ્કળ યશ મેળવ્યો છે. હાથી, ઘોડા, રથને ફેરવવા, ઢાલ, તરવાર વગેરેથી યુદ્ધ..... જેનું કામ શત્રુરૂપી સેના ઉપર ટુંકું તથા સહેલું જણાય છે. દાન-માન આપવાનો તથા અપમાન નહીં કરવાનો જેનો સ્વભાવ છે,

ગીરનારનો જીર્ણોદ્ધાર.

આ મહાન્ તીર્થનો જીર્ણોદ્ધાર કરવાની પુરેપુરી આવશ્યકતા હતી. તેવા સંજોગોમાં સં. ૧૯૭૯ ની સાલમાં શ્રીમાન્ પ્રાતઃસ્મરણીય ૧૦૦૮ આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયનીતિસૂરીશ્વરજી મહારાજનું અત્રે પધારવું થતાં તીર્થની સ્થિતિ જોતા જીર્ણોદ્ધારનું કામ કરાવવાની તેમની પ્રબળ ઇચ્છા થઈ તે માટે તેઓશ્રીના ઉપદેશથી પ્રથમ મદદ તરીકે એડનના દેરાસરજી તરફથી રૂ. ૨૦૦૦૦) વીસ હજારની રકમ મળતાં જીર્ણોદ્ધારના કામની શરૂઆત કરવામાં આવી. તેમના સદુપદેશથી આ તીર્થના જીર્ણોદ્ધાર માટે કોની કેટલી મદદ આવી અને કયા કયા સ્થળે જીર્ણોદ્ધારનું કામ સં. ૧૯૭૬ થી અત્યાર સુધીમા કરવામાં આવેલ છે. તેની નોંધ અહીં આપવામાં આવેલ છે જેથી બીજા ધર્મપ્રેમી-તીર્થપ્રેમી ગૃહસ્થો પણ આવા જીર્ણોદ્ધારના કામમાં પોતાની લક્ષ્મીનો સફળ્ય કરે.

૩૭૦૦૦)	શ્રી એડન દેરાસરજી
૧૦૦૦૦)	શ્રી રંગુન દેરાસરજી
૬૬૧૭૧૧/૨	શ્રી ધ્વજ દ્વાર ઉપજના
૧૦૫૬૧૧/૨	શ્રી શેઠ દેવચ દ લક્ષ્મીચ દની પેઢી-બુનાગઢ
	(આરસના) માલના.
૬૦૦૦)	શ્રી કોટના શાન્તિનાથના દેરાસર. મુંબઈ

- ૧૧૨૫) શ્રી વેરાવળ બહારકોટ દેરાસરના. વેરાવળ
૧૦૦૧૧ શ્રી ખડતરગચ્છ સંઘ. વેરાવળ
૧૦૦૦) શેઠ લાલજી રામજીના ટ્રસ્ટ વેરાવલ
૧૧૨૫) શ્રી વેરાવલ માહીલાકોટ દેરાસર. વેરાવલ
૧૨૫૧) શ્રી પ્રભાસપાટણ દેરાસર
૨૫૦૧) શેઠ સેવ તીલાલ નગીનદાસ. પાટણ. વસ્તુપાળના
મુખ્ય દેરાસરમાં ભેળવવાના.
૮૫૮) ખેરાળુ શ્રી સ ઘ
૭૫૦) શ્રી માંગરોળ જૈન સંઘ
૭૦૦) શ્રી એરણપુરના ઉપધાનની ઉપજના
૫૦૦) શેઠ મોતીલાલ નાનચંદ-પાટણ
૬૦૧) શેઠ નાનચંદ જોષીતારામ મુ. જોડ.
૫૨૫) શ્રી આદરીના દેરાસરજી
૫૦૧) શ્રી હજીવદ દેરાસરજી
૫૦૧) શ્રી માલીયા દેરાસરજી
૫૦૧) શ્રી ગોધરા જૈન સંઘ. ગીઆના વીશા-નેમા
પચ તરફથી
૫૦૧) શેઠ રણછોડદાસ શેષકરણ
૫૦૦) ગોધાવી જૈન દેરાસર
૫૦૦) શેઠ શાન્તીલાલ સાકલચંદ
૫૦૧) શેઠ અમૃતલાલ રવચંદ
૭૦૧) શ્રી જૈન પાઠશાળા-ખેડા
૫૦૦) શ્રી કાલુધ્રીજીની પોળ-અમદાવાદ

ગીરનારનો જીર્ણોદ્ધાર.

આ મહાન્ તીર્થનો જીર્ણોદ્ધાર કરવાની પુરેપુરી આવશ્યકતા હતી. તેવા સંજોગોમાં સં. ૧૯૭૬ ની સાલમાં શ્રીમાન્ પ્રાતઃસ્મરણીય ૧૦૦૮ આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયનીતિસૂરીશ્વરજી મહારાજનું અત્રે પધારવું થતાં તીર્થની સ્થિતિ જોતા જીર્ણોદ્ધારનું કામ કરાવવાની તેમની પ્રબળ ઇચ્છા થઇ તે માટે તેઓશ્રીના ઉપદેશથી પ્રથમ મદદ તરીકે એડનના દેરાસરજી તરફથી રૂા. ૨૦૦૦૦) વીસ હજારની રકમ મળતાં જીર્ણોદ્ધારના કામની શરૂઆત કરવામાં આવી. તેમના સહુપદેશથી આ તીર્થના જીર્ણોદ્ધાર માટે કેાની કેટલી મદદ આવી અને કયા કયા સ્થળે જીર્ણોદ્ધારનું કામ સં. ૧૯૭૬ થી અત્યાર સુધીમા કરવામાં આવેલ છે. તેની નોંધ અહીં આપવામાં આવેલ છે જેથી બીજા ધર્મપ્રેમી-તીર્થપ્રેમી ગૃહસ્થો પણ આવા જીર્ણોદ્ધારના કામમાં પોતાની લક્ષ્મીનો સફળ્ય કરે.

૩૭૦૦૦)	શ્રી એડન દેરાસરજી
૧૦૦૦૦)	શ્રી રંગુન દેરાસરજી
૬૬૧૭૧૧૩૩	શ્રી ધ્વજ દડની ઉપજના
૧૦૫૬૧૧૧	શ્રી શેઠ દેવચ દ લક્ષ્મીચ દની પેઢી-જુનાગઢ
(આરસના) માલના.
૯૦૦૦)	શ્રી કોટના શાન્તિનાથના દેરાસર. મુંબઇ

- ૧૧૨૫) શ્રી વેરાવળ ખહારકોટ દેરાસરના. વેરાવળ
 ૧૦૦૧) શ્રી ખડતરગચ્છ સંઘ. વેરાવળ
 ૧૦૦૦) શેઠ લાલજી રામજીના ટ્રસ્ટ વેરાવલ
 ૧૧૨૫) શ્રી વેરાવલ માહીલાકોટ દેરાસર. વેરાવલ
 ૧૨૫૧) શ્રી પ્રભાસપાટણ દેરાસર
 ૨૫૦૧) શેઠ સેવ તીલાલ નગીનદાસ. પાટણ. વસ્તુપાળના
 મુખ્ય દેરાસરમાં લેખવવાના.
 ૮૫૮) ખેરાળુ શ્રી સ ઘ
 ૭૫૦) શ્રી માંગરોળ જૈન સંઘ
 ૭૦૦) શ્રી એરણપુરના ઉપધાનની ઉપજના
 ૫૦૦) શેઠ મોતીલાલ નાનય દ-પાટણ
 ૬૦૧) શેઠ નાનય દ જોઈતારામ મુ. જોડ.
 ૫૨૫) શ્રી આદરીના દેરાસરજી
 ૫૦૧) શ્રી હુળવદ દેરાસરજી
 ૫૦૧) શ્રી માલીયા દેરાસરજી
 ૫૦૧) શ્રી ગોધરા જૈન સંઘ. ગીઆના વીશા-નેમા
 પંચ તરફથી
 ૫૦૧) શેઠ રણછોડદાસ શેષકરજી
 ૫૦૦) ગોધાવી જૈન દેરાસર
 ૫૦૦) શેઠ શાન્તીલાલ સાકલચંદ
 ૫૦૧) શેઠ અમૃતલાલ રવચંદ
 ૭૦૧) શ્રી જૈન પાઠશાળા-ખેડા
 ૫૦૦) શ્રી કાલુશ્રીજીની પોળ-અમદાવાદ

રથળ નંબર.	રથળનું નામ.	રકમ નોંધાવનાર ગ્રહરથનું નામ.	ગામ.	મુકરર રકમની રકમ
૧	શ્રી નેમનાથ- જીની ડુંકમાં મુળ નાયક- જીનું દેરાસર	શેઠ પાનાયંદ વાલજી	વેરાવળ	૧૩૦૦૦
૧	ગણધર પગલાં			
૨	નેમનાથજી- ની ડુંકમાં તેરમી ભમતી	શા. કચરાભ. ધ કરતુરચ દ	વીરમગામ	૫૦૦
૨ ૧-૨	,,	શા. મનલાલ રામજી	વઢવાણ કેમ્પ	૫૦૦
૩	,,	શ્રી જૈન તપગચ્છ સધ	ધોરાજી	૧૦૦૦
૪	,,	શા. ખોડીદાસ સોભાગચંદ મસાલીયા	રાધનપુર	૧૦૦૦
૫	,,	શેઠ હીરાચ દ વસ્તાચ દ	ઉંઝા	૨૦૦૦
૬	,,	શેઠ કાળીદાસ જસરાજ	મોરખી	૧૦૦૦
૭	,,	શેઠ પાનાચંદ માવજી	જેતપુર	૧૦૦૦
૮	,,	શેઠ આપુલાલ જમનાદાસ	રાધનપુર	૧૦૦૦
૯	,,	શેઠ પાનાચ દ જ્યે દ	રાજકોટ	૧૦૦૦
૧૦	,,	શેઠ માણિકલાલ પુલચ દ	અમદાવાદ	૧૦૦૦
૧૧	,,	શેઠ પુનમચ દ આદરચંદ	વડનગર	૧૦૦૦

૧૨	શ્રી નેમનાથ- જીતી દુકમાં તેરમી જામતી	શેઠ શીવલાલ જ્યેષ્ઠ	લીબડી	૧૦૦
૧૩	„	શ્રી જૈન તપગચ્છ સંઘ	આધોની	૧૦૦
૧૪	„	શેઠ ઠાકરશી રૂપચંદ	અમદાવાદ	૧૦૦
૧૫	„	શેઠ ગગલભાઈ નથુભાઈ	મોટાગામ	૧૦૦
૧૬	„	બાઈ પતીબાઈ	અમદાવાદ	૧૦૦
૧૭	ચોકર્મા પ- ગલાંની દેરી	શેઠ ત્રીકમલાલ સાંકલચંદ	અમદાવાદ	૧૦૦
૧૮	અમરચંદની દેરી	શા. મણીલાલ હેમચંદ	„	૨૦૦
૧૯	પીસતાલી- સમી જામતી	શા. નાથાભાઈ દહીસગ	„	૧૦૦
૨૦	„	શા. ચંદુલાલ છગનલાલ	„	૧૦૦
૨૧	„	શા. મુળચંદ કરમચંદની દીકરી બાપીબાઈ	„	૧૦૦
૨૨	„	શેઠ લક્ષ્મીભાઈ મનોરદાસ	„	૧૦૦
૨૩	„	શેઠ બીખાભાઈ બાદરચંદ	રાધનપુર	૧૦૦
૨૪	„	શેઠ સાકળચંદ મોહનલાલ	„	૧૦૦
૨૫	„	શેઠ પત્રાભાઈ ઉમાભાઈ	„	૧૦૦
૨૬	„	શ્રી મંદીરસ્વામીના દેરાસરજી	„	૧૦૦
૨૭	„	શેઠ ચુનીલાલ ગોકળદાસ	અમદાવાદ	૧૦૦
૨૮	„	શેઠ મગનલાલ ઠાકરશી	„	૧૦૦

૨૯	પીસતાલી- સમી ભમતી	શેઠ સાકરચંદ્ર લલ્લુભાઈ	અમદાવાદ	૧૦૦૦
૩૦	„	શેઠ અમૃતલાલ મોકમદાસ	„	„
૩૧	„	બેન કમળા તે પરશોત્તમ નાગરદાસની દીકરી	„	„
૩૨	„	શેઠ કાન્તીલાલ વાડીલાલ વીરચંદ	„	„
૩૩	„	શેઠ કલ્યાણજી ખુશાલ	વેરાવળ	„
૩૪	„	પક્ષીયડના દેરાસરજી હા. પટવા દેવચંદ મુલચંદ	દાબીયાનુ ખોરજ	„
૩૫	„	શેઠ કરમચંદ પુલચંદ	અમદાવાદ	„
૩૬	„	બાઈ સમરત તે રતનચંદ ઉમેદચંદની દીકરી.	„	„
૩૭	„	શા. મોતીભાઈ નગીનચંદ મધુભાઈ	સુરત	„
૩૮	„	શેઠ ભોગીલાલ ન્યાલચંદ	અમદાવાદ	„
૩૯	„	શેઠ મોહનલાલ છોટાલાલ	„	„
૪૦	„	પોર્ટ સુદાનસગ	સુઆકીન	„
૪૧	„	શેઠ પોપટલાલ મનસુખરામ	અમદાવાદ	„
૪૨	„	શેઠ પરશોત્તમ સુરચંદ	ધ્રાંગધ્રા	„
૪૩	„	શેઠ જ્ઞેસંગભાઈ પ્રેમચંદ	પાટણ	„
૪૪	„	શેઠ સવાઈચંદ સુરચંદ	સુરત	„

૪૫	પીસતાલી- સમી ભમતી	શેઠ માણેકલાલ ગોવીંદજી	અજીમગંજ	૧૦૦૦
૪૫/૧	ચોકીઆર
૪૬	અમીજરાની ભમતી	શેઠ ઘેલાભાઈ નગીનદાસ	અમદાવાદ	૫૦૦
૪૭	„	શેઠ કરતુરચંદ ત્રીભોવન	„	૧૦૦૦
૪૮	„	શેઠ હીમતલાલ વાડીજાલ	„	„
૪૯	„	શેઠ ધોલીદાસ ઉમેદચંદ	„	„
૫૦	„	શેઠ મણીલાલ સુરચંદ	„	„
૫૧	„	શેઠ જોડાલાલ કૃતેહચંદ	„	„
૫૨	„	શેઠ સુનીલાલ ખુશાલ સુતરીઆ	„	„
૫૩	„	શેઠ મહાસુખભાઈ લલ્લુભાઈ	„	„
૫૪	„	શેઠ ધીરજલાલ પાનાચંદ	„	„
૫૫	„	શેઠ પ્રેમચંદ ભીખાજી હા. પાર્વતીઆઈ	જલાલપુર	„
૫૬	„	હાજીપટેલની પોળના અપાસરા	અમદાવાદ	„
૫૭	„	શેઠ ગુલાબચંદ વાઘજી	વઢવાણ કેમ્પ	„
૫૮	„	શેઠ ઝવેરચંદ કપુરચંદ	વલસાડ	„
૫૯	„	શેઠ રતનચંદ દોલતરામ	અમદાવાદ	૫૦૦
૬૦	„	શેઠ બાલાભાઈ જગનલાલ	„	૫૦૦

૬૧	અમીજરાની ભમતી	શેઠ અંબાલાલ ઝોરધનદાસ	અમદાવાદ	૫૦૦
૬૨	અમીજરાનું ભોંયરૂ	શ્રી વીરવિજયના ઉપાસરા	,,	૨૦૦૦
૬૩	જીવતસ્વામી	શ્રી દોશીવાડાની પોળ	,,	૩૦૦૦
૬૪	ભમતી	શ્રી ડેલાના ઉપાસરા	,,	૧૦૦૦
૬૫	,,	શેઠ હીરાચંદ વસ્તાચંદ	,,	,,
૬૬	,,	શેઠ લક્ષ્મીભાઈ નથુભાઈ	,,	,,
૬૭	,,	શ્રી વિદ્યાશાળાના ઉપાશ્રય	,,	,,
૬૮	,,	શ્રીત્રેયાંસનાથજીના દેરાસરજી	,,	,,
૬૯	,,	,,	,,	,,
૭૦	,,	શેઠ લાલભાઈ હીરાચંદ	,,	,,
૭૧	,,	શેઠ લખમીચંદ ધારશી	,,	,,
૭૨	,,	શેઠ સાકરચંદ નગીનદાસ	,,	,,
૭૩	,,	સાર ગપુર તળીયાની પોળના દેરાસરજી	,,	,,
૭૪	,/પગલા	હામપટેલની પોળ શાન્તી- નાથજીના દેરાસરજી	,,	,,
૭૪/૧	,,	શેઠ મનસુખરામ પીતાંબરદાસ	વાડાસીનોર	૫૦૦
૭૫	આંખાવાડી	શેઠ ચંદુલાલ ઉમેદચંદ	અમદાવાદ	૧૦૦૦
૭૬	,, જક્ષની	,,	,,	૦

૭૭	આંખાવાડી જક્ષની	ચંદુલાલ ઉમેદ્યદ	અમદાવાદ	„
૭૮	„	„	„	„
૭૮/૧	ગોખલો	શેઠ ડાયાલાલભાઈ હકમચંદ	જુનાગઢ	૨૫૦
૭૯	„/ભમતી	ચંદુલાલ ઉમેદ્યદ	અમદાવાદ	૧૦૦૦
૭૯/૧	„ પખાસથુ	„	„	૦
૭૯/૨	આત્મારામ જીની દેરી	પરચુરથુ આવક	મુંબઈ	
૮૦	નેમનાથજી- ના પગલાની દેરી	શેઠ હેમચંદ નથુભાઈ	અમદાવાદ	૧૫૦૦
૮૧	અખીજાની દેરી	હામપટેલની પોળના દેરાસ- રજી તરફથી	„	૫૦૦
૮૨	ચોકમા દેરી	ભીખાભાઈ ધરમચંદ	રાદિર	૫૦૦
૮૩	આદેશ્વરજી- ના દેરી	વસનજી હીરજી હ: પુરીભાઈ	ભાણુવડ	૧૦૦૦
૮૪	ચોકમાં દેરી	ડાયાભાઈ હીરાચંદ	અમદાવાદ	૫૦૦
૮૫	„	શ્રી જૈન શ્વેતામ્બર સંઘ	કાંઠ	૫૦૦
૮૬	પચમેરજી દેરાસર	વેલચંદ વશરામ	પાલડી	૨૦૦૦
૮૭	અદખદજી દેરાસર	વાડીલાલ જગનલાલ	અમદાવાદ	૧૦૦૦

૬૧	અમીજરાની ભમતી	શેઠ અંગાલાલ ગોરધનદાસ	અમદાવાદ	૫૦૦
૬૨	અમીજરાનું ભોયરૂ	શ્રી વીરવિજયના ઉપાસરા	,,	૨૦૦૦
૬૩	જીવતસ્વામી	શ્રી દોશીવાડાની પોળ	,,	૩૦૦૦
૬૪	ભમતી	શ્રી ડેલાના ઉપાસરા	,,	૧૦૦૦
૬૫	,,	શેઠ હીરાચંદ વસ્તાચંદ	,,	,,
૬૬	,,	શેઠ લલ્લુભાઈ નયુભાઈ	,,	,,
૬૭	,,	શ્રી વિદ્યાશાળાના ઉપાત્રય	,,	,,
૬૮	,,	શ્રીત્રેયાંસનાથજીના દેરાસરજી	,,	,,
૬૯	,,	,,	,,	,,
૭૦	,,	શેઠ લાલભાઈ હીરાચંદ	,,	,,
૭૧	,,	શેઠ લખમીચંદ ધારશી	,,	,,
૭૨	,,	શેઠ સાકરચંદ નગીનદાસ	,,	,,
૭૩	,,	સાર ગપુર તળીયાની પોળના દેરાસરજી	,,	,,
૭૪	,/પગલા	હાજીપટેલની પોળ શાન્તી- નાથજીના દેરાસરજી	,,	,,
૭૪/૧	,,	શેઠ મનસુખરામ પીતાગરદાસ	વાડાસીનોર	૫૦૦
૭૫	આંગાવાડી	શેઠ ચંદુલાલ ઉમેદચંદ	અમદાવાદ	૧૦૦૦
૭૬	,, જક્કની	,,	,,	૦

૭૭	આંખાવાડી જક્ષની	ચંદુલાલ ઉમેદચંદ	અમદાવાદ	,,
૭૮	,,	,,	,,	,,
૭૯/૧	ગોખલો	શેઠ ડાયાલાલભાઈ હકમચંદ	જુનાગઢ	૨૫
૭૯	,,/ભમતી	ચંદુલાલ ઉમેદચંદ	અમદાવાદ	૧૦૦
૭૯/૧	,, પખાસણુ	,,	,,	૦
૭૯/૨	આત્મારામ- જીની દેરી	પરચુરણુ આવક	મુંબઈ	
૮૦	તેમનાથજી- ના પગલાની દેરી	શેઠ હેમચંદ નથુભાઈ	અમદાવાદ	૧૫૦
૮૧	અખીડાની દેરી	હાજીપટેલની પોળના દેરાસ- રજી તરફથી	,,	૫૦
૮૨	ચોકમા દેરી	ભીખાભાઈ ધરમચંદ	રદિર	૫૦
૮૩	આદેશ્વરજી- નો દેરી	વસનજી હીરજી હ: પુરીભાઈ	ભાણુવડ	૧૦૦
૮૪	ચોકમાં દેરી	ડાયાભાઈ હીરાચંદ	અમદાવાદ	૫૦
૮૫	,,	શ્રી જૈન શ્વેતાંબર સંઘ	ક્રાંક	૫૦
૮૬	પચમેરૂનું દેરાસર	વેલચંદ વશરામ	પાલડી	૨૦૦
૮૭	અદમદજી દેરાસર	વાડીલાલ જગનલાલ	અમદાવાદ	૧૦૦

૮૮	મેરકવશીની દુંડ	યુનીલાલ ખુશાલને ત્યા ઉપધાનની ઉપજના	અમદાવાદ	૬૦૦૦
૮૯	,/ભમની	શા. કાન્તીલાલ મણીલાલ હા. બાઇ કેવલ	,,	૫૦૦
૯૦	,,	બાઇ ગાંધી પાનાયદ	,,	,,
૯૧	,,	બેન જસુદ-જવેરી મગનલાલ કપુરચ દની દીકરી	,,	,,
૯૨	,,	સોમચદ સાકરચંદ	,,	,,
૯૩	,,	ગુલાબચદ કેવલ	,,	,,
૯૪	,,	શા સાકરચદ દોલતરામ કુડીવાળા	,,	,,
૯૫	,,	શ્રીડંખ મહેતાના પાડાના દેરાસરજી	પાટણ	,,
૯૬	,,	શ્રી ખેમવસીના પાડાના મહા- દેવા પાશ્વનાથજી	,,	,,
૯૭	,,	ખેમવસીના નાના પાડાના શામલા પાર્શ્વનાથજી	,,	,,
૯૮	,,	મગનલાલ છોટાલાલ	અમદાવાદ	,,
૯૯	,,	ખેતરવસીના શાંતિનાથજીના દેરાસરજી	,,	,,
૧૦૦	,,	વીરચદ ધરમચંદ	વીરમગામ	,,
૧૦૧	,/અષ્ટાપદજી	જૈન સ્વેતાંગર, સધ	,,	૨૦૦૦
૧૦૨	,,	ગાંગજી ધારશી	,,	૫૦૦

૧૦૩	મેરકવશી દુકં અષ્ટાપદજી	મુલચંદ તલકશી	વીરમગામ	૫૦૦
૧૦૪	"	શંકરલાલ લક્ષ્મીચંદ	"	"
૧૦૫	"	ભીખાભાઈ નંથુભાઈ સુરચંદ	"	"
૧૦૬	"	નગીનદાસ દીપચંદ	અમદાવાદ	"
૧૦૭	"	ભોગીલાલ લલ્લુભાઈ કાટવાલ	"	"
૧૦૮	ભમતી	ધરમશી ગજજી	વીરમગામ	"
૧૦૯	"	પરશોતમ હરીભાઈ	લીખડી	"
૧૧૦	"	ભોગીલાલ લલ્લુભાઈ	અમદાવાદ	"
૧૧૧	"	પોપટલાલ વખતચંદ	"	"
૧૧૨	" પાછલુ દેરાસરજી	વાડીલાલ સારાભાઈ	"	૨૮૦૦
૧૧૨	"	કસ્તુરચંદ ત્રિભોવન	"	૧૦૦૦
૧૧૨	"	સનાભાઈ હકમચંદ	"	"
૧૧૩	"	ઓટાજી ચમનાજી	નાણા	"
૧૧૪	"	મનસુખલાલ મગનલાલ નાણાવટી	અમદાવાદ	"
૧૧૫	"	વાડીલાલ સુરચંદ તથા પ્રેમ- ચંદ સુરચંદ	"	"
૧૧૬	"	સોમચંદ ધારશી	કસ્તી અળર	"
૧૧૭	"	સરૂપચંદ કરમચંદ	પાટણ	"
૧૧૮	"	મણીલાલ કરમચંદ	"	"

૧૧૯	„ પાછલું દેરાસર	સવળ રાજપાળ	ખીદડા કચ્છ	૧
૧૨૦	„	પરશોત્તમ અમરશી	માંડવી કચ્છ	
૧૨૧	„	માનસંગ કચરાભાઇ	ભુજ કચ્છ	
૧૨૨	„	શા. વાડીલાલ પુનમચદ	રાધનપુર	
૧૨૩	„	કીશોરભાઇ હાથીદાસ	વીસનગર	
૧૨૪	„ ચૌમુખ	શ્રી કપડવંજ સંઘ	કપડવંજ	૨૦
૧૨૫	„	બાલાભાઇ ચકલભાઇ બહેન સતોડ	અમદાવાદ	૧૦
૧૨૬	„	હેમચંદ ધારશી	રાજકોટ	
૧૨૭	„	મકનજી રવજી	પ્રભાસપાટણ	
૧૨૮	„	કાળીદાસ રાધજી	રાજકોટ	
૧૨૯	„	અમીચદ દીંદુજી	મદ્રાસ	
૧૩૦	„	નાયાભાઇ ખીમરાજ	માંડવી	
૧૩૧	„	રત્નાજી મીસરીમલજી ભુતાજી	આહોર	
૧૩૨	„	મેઘજી ચાંપશી	પોરબંદર	
૧૩૩	„	મનુભાઇ મોહલાલ	અમદાવાદ	
૧૩૪	„	અમૃતલાલ દીપચંદ	રાજકોટ	
૧૩૫	ભમતી મેરકવશી	બાઇ જીજી શા. પ્રેમચંદ બેચરદાસની વિધવા	મોલાડ	

૧૩૬	ભમતી મેરકવશી	સંધરી નેણુશીભાઇ પુલયંદ તરફથી આઇ ડાઇના રમરણાર્થે	લખતર	૧૦૦૦
૧૩૭	„	પાણીનું ટાંકું		...
૧૩૮	સગરામસો- ની ટુંક મુળ દેરાસર			
૧૩૯	ભમતી	લીલાધર લખમીચંદ તથા હરખચંદ રૂપચંદ	આદરી વેરાવળ	૧૨૦૦
૧૪૦	„	હીરાચંદ દેવચંદ તથા પર- શોતમ દેવચંદ	વેરાવળ	૧૦૦૦
૧૪૧	„	શેઠ ડાયાલાલ વીરચંદના પિતા- શ્રી વીરચંદ ખુશાલદાસ તથા માતૃશ્રી સુનીઆઇ	લાડોલ (ગુજરાત)	„
૧૪૨	„ દેવશી પુનશી	શ્રી સત્રા શામળની દશા પોરવાડની નાતના	અમદાવાદ	૨૦૦૦
૧૪૩	„	આઇ રાજઆઇ શેઠ મોહનજી માણેકની વાંધવા તથા ભુરીઆઇ શેઠ વસનજી હીરજી	પોરબંદર	૧૨૦૦
૧૪૪	„	નાનજી લધાબાઇ	નાની આખર (કચ્છ)	૧૦૦૦
૧૪૫	„	શ્રી જૈન શ્વેતાખર સદ્ધ	પોરબંદર	૧૦૦૦
૧૪૬	„	અભેયજી હોંદુજી	પાડીવ	૧૦૦૦

૧૪૭	„/ દેવશી પુનશી	ગીઘરલાલ હીરાચંદ નાગજી બુદરની પોલખા મકોડીપોલ	અમદાવાદ	૧૨
૧૪૮	„	શા. હીરાચંદ વસનજીની ધર્મપત્ની સોભાગ્યવંતા કસ્તુર બેન	પોરબંદર	
૧૪૯	„	દોશી અદરજી લ.લજી તયા તેમની સ્ત્રી જશોદા	પોરબંદર હાલ કલકત્તા	
૧૫૦	„	સચીજવાનમલજી ભીમરાજ	સીરોહી	
૧૫૧	„	નાગરદાસ પ્રેમચંદ	પોરબંદર	
૧૫૨	„	પુનમચંદ પુંજમલ હા. નાગ- રદાસ પુંજમલ	ગાંધીપુર	
૧૫૩	„	ભોગીલાલ વીરચંદ	કપડવજ	
૧૫૪	„	વાડીલાલ લીખાભાઈ ગાંધી	„	
૧૫૫	„/ પાછળનું દેરાસર	હાજી પટેલની પોલખા અ પાસરાના	અમદાવાદ	૨૭
૧૫૬	„	જૂઠાભાઈ હરચંદ	વેરાવળ	૧૦
૧૫૭	„	ભભુતમલજી કેસરીમલજી	ગવાલ	„
૧૫૮	„	ખાલાભાઈ હમનલાલ હા. જાસુદ બેન	અમદાવાદ	„
૧૫૯	„	સાકલચંદ ખોવાસા	„	„
૧૬૦	„	જૈન શ્વેતાબર સંઘ	ઉચ્છ	„
૧૬૧	„	લક્ષ્મીભાઈ દોલતચંદ	અમદાવાદ	„

(૨૪૫)

૧૬૨	,,/ પાછળનું દેરાસર	મનરૂપજી ગુલામચંદજી	જાંવાલ	૧૦૦૦
૧૬૩	,,	જીવતલાલ ચાપશી બાનીપોળ	રાધનપુર	,,
૧૬૪	ભમતી	જેસ ગબાઇ હડીમગ	અમદાવાદ	,,
૧૬૫	,,	કાન્તીલાલ મગનલાલ	કપડવજ	,,
૧૬૬	,,	સારાબાઇ હરીજાઇ	અમદાવાદ	,,
૧૬૭	,,	તખતગઢ સંઘ તરફથી	તખતગઢ	૧૭૦૦
૧૬૮	,,	સકરચંદ બગુબાઇ	અમદાવાદ	૧૦૦૦
૧૬૯	,,	વાડીલાલ કાલીદાસ	,,	,,
૧૭૦	,,	ડાયાબાઇ સાકલચંદ હા. રૂક્મીણી બેન	,,	,,
૧૭૧	,,	દલસુખ ધરમચંદ હા. શેઠ પ્રાણજીવન ડરમચંદ	લુણાવાડા	,,
૧૭૨	,,	વીરચંદ હડીસગ	વીરમગામ	,,
૧૭૩	,,	હરીલાલ મહારામ	અમદાવાદ	,,
૧૭૪	,,	બાઈ જવલ દેવચંદ બાય-ચંદની દીકરી	લુણાવાડા	,,
૧૭૫	,,	બાઇ મંજા કેશવલાલ મોતી-ચંદની વીધવા	,,	,,
૧૭૬	,,	બાલાબાઇ જગનલાલ હા. માણેકબાઇ	અમદાવાદ	,,
૧૭૭	,,	જૈન તપગચ્છ સંઘ	રાજકોટ	,,

૧૭૮	ભમતી	વાસુપૂજ્ય તથા ચિત્રામણી પાર્શ્વનાથ દેરાસરજી	લુણાવાડા	૧૦
૧૭૯	„	હરીલાલ વાડીલાલ	અમદાવાદ	
૧૮૦	„	„	„	
૧૮૧	„	રૂપા સુંદરજીની પોળના દેગ- સરજીના	અમદાવાદ	૧૦
૧૮૨	„	બાપ્ત મોતી મણીલાલ કુગર શીની ઓરત	„	
૧૮૩	„	મનસુખલાલ હડોસગ ત્રાંબાકાંટો	મુઅમ્મદ	
૧૮૪	„	ગુજાબચદ છગનલાલ	„	૧૦
૧૮૫	ખાલી પડતર પાણીવાળા			
૧૮૬	„	દલસુખરાગ માનચંદ	અહમદનગર	
૧૮૭	„	મણીલાલ પ્રેમચંદ	પાટણ	
૧૮૮	„	મુલચંદ અમીચદ	મડાલી	
૧૮૯	„			
૧૯૦	„			
૧૯૧	„			
૧૯૨	„	પટવા ગોતમભાઈ ઘેલાભાઈ	સીપોર (ગુજરાત)	૧૨૦૧
૧૯૩	„	ચીમનલાલ તારાચંદ ધના સુતારની પોળ	અમદાવાદ	

૧૯૪	ખાલી પડતર પાણીવાળા	શેઠ સાકલચંદ્ર પ્રાગચંદ્ર યુની લાલ રાસાભાઈ	જવાલ (સીરોહી)	
૧૯૫	"	યુનીલાલ ખુલાખીદાસ	શીરપુરવાળા	
૧૯૬	"	યુનીલાલ માધવજી	લુણવા	
૧૯૭	"			
૧૯૮	"			
૧૯૯	કુમારપાળની કુંક	શેઠ જીવરાજ ધનજી	કોચીન	૧૦,૦૦૦
૨૦૦	માનસગ ભાજરાજ	શા. ખાતે હા: સાકલચંદ્ર હેમજી ખેતરપાલની પોળ	અમદાવાદ	૩૦૦૦
૨૦૧	વસ્તુપાળનું મુખ્ય દેરાસર	સધવી નગીનદાસ કરમચંદ	પાટણ	૧૦,૦૦૦
૨૦૧ ૧	વસ્તુપાળનું દક્ષીણ તરફનું દેરાસર.	ઝવેરી મડળ ગુજાખચંદ નગીનચંદ	મુંબઈ	૫૦૦૦
૨૦૧ ૨	વસ્તુપાળનું ઉત્તર તરફનું દેરાસર	શ્રી ગોડીજીના દેરાસરજી	"	૧૦,૦૦૦
૨૦૧ ૩	ગુમાસ્તાની દેરી	શેઠ કરમશી જીવરાજની વિધવા બાઈ મધમાઈ	જાઓ	૧૨૦૦
૨૦૨	અંપ્રતિદેરાસર	શેઠ દેવકજી મુલજી	વંચલી	૮૦૦૦
૨૦૩	ફટાનવાવ વાળા ચૌમુખજીનું દેરાસર	શ્રી પતાસાની પોલના શ્રી મહાતીર સ્વામીજીના દેરાસરજી	અમદાવાદ	૩૦૦૦

૨૦૪	હાથીપગલા વાળું દેરાસર	શેઠ પોપટલાલ મુનશી	ડાચીન	૧૦૦૦
૨૦૫	મધવાળું દેરા	શ્રીકુવારનીપોળના દેરાસરજીના	અમદાવાદ	૩૦૦૦
૨૦૬	ચૌમુખજીદેરા.	ડાલીનામ મલીયંદ ક. ગાંધીમંચ	,,	૩૦૦૦
૨૦૭	ધરમશી હે- મચંદ્રવાળું	શેઠ છોટાલાલ પ્રેમજી તથા શેઠ પુત્રામચંદ રતનચંદ	માગરોળ પેથાપુર	૩૦૦૦
૨૦૮	રેતેમીજી દેરા.	શેઠ મેઘજી ચાપશી	પોરબંદર	૪૦૦૦
૨૦૯		શ્રી ભાવનગર સઘ શેઠ ડોમા- ભાઈ અભેચંદના પેઢી	ભાવનગર	૫૦૦૦
૨૧૦		ડેલાના ઉપાશ્રય તરફથી	અમદાવાદ	૪૦૦૦
૨૧૧		ચંદુલાલ ઉમેદચંદ	,,	૪૦૦૦
૨૧૨		શેઠ જમનાભાઈ ભગુભાઈ	,,	૨૫૦૦
૨૧૩		શેઠ હડીસંગ ચંદુભાઈ	,,	૧૦૦૦
૨૧૪		ખેડાના સઘ તરફથી	ખેડા	૧૭૦૦
૨૧૫		શેઠ જીસંગભાઈ હડીસંગના પત્ની પરસનબાઈ	અમદાવાદ	૧૦૦૧
૨૧૬		શેઠ મનસુખલાલ મગનલાલ નાણાવટી	,,	૧૦૦૧
૨૧૭		શેઠ કાલિદાસ છગનલાલ	,,	૧૦૦૧
૨૧૮		શેઠ સાકરચંદ ભગુભાઈ	,,	૧૦૦૧.
૨૧૯		વાડાસીનોરના દેરાસર તરફથી તથા વીરપુર સંઘ તરફથી	,,	૧૦૦૧
૨૨૦		મનસુખલાલ કુંગરશી	કંડ (અ.કડી)	૧૦૦૧

